Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/lazaribayfiianno00baif

LAZARI BAYFII ANNOTATIONES IN LEGEM II

De captiuis & poſtliminio reuerſis,
in quibus tractatur De *re nauali,*
per autorem recognitæ.

EIVSDEM Annotationes in tractatum
De auro & argento legato,
quibus Veſtimẽtorũ & Vaſculorũ genera explicãtur.

His omnibus imagines ab antiquiſsimis monumentis
deſumptas ad argumenti declarationẽ ſubiunximus.

ITEM

ANTONII THYLESII De coloribus
libellus, à coloribus ueſtium non alienus.

FRO BEN

BASILEAE ANNO M D XXXVII

FRANCISCO VALESIO REGI FELICISS.
LAZARVS BAYFIVS VICTORIAM

MARCO VARRONI aſſeuerãti diſciplinas omnes, Rex regũ Chriſtianiſsime, in Græcia intra mille annorum tempora & inuentas & perfectas, facilè credat is, qui ad huiuſce noſtri ſeculi felicitatem, qua mirabiliter ſub te principe fruimur, animum conuertere non grauabitur. Te enim & authore & adiutore, his paucis quibus Galliarum clauum tenes annis, plus promouiſſe literarum linguarumq́ ſtudia uidebit, ꝗ quantum ſub alijs omnibus ab aduẽtu Francorum in Gallias noſtris principibus. Sunt de Regibus noſtris, qui Iudæorum gentem ſuperſtitioni deditam è Gallia exterminauerint: tua maieſtas, excluſa Iudæorũ ſuperſtitione, Iudæorum linguam Lutetiæ Pariſiorum ſic uigere uoluit, ut habeat non paucos, qui literarum Hebraicarũ cognitione cum ipſis Iudæorum Rabinis poſsint decertare. Græcos autẽ eos in tua Gallia

aluiſti, qui ualeant reuocata Maſsilienſium memoria cum ipſis αὐτόχθοσι non ſolùm de diſciplinarum elegantia, ſed etiam de ipſo atticiſmo ὑπεραττικῶς contendere. Iam uerò eam militaris diſciplinæ curam ſuſcepiſti, ut nemo uel Chriſtianorũ uel Barbarorum principũ paratiores habeat equeſtres exercitus, qui quum maiorum artibus, tum uerò tuis inſtitutis edocti, mira alacritate ſunt ad dimicandum. Quid dicam de robore militum legionariorũ? quos tu nuper ad Romanorum exemplum in tota Gallia deſcribendos deligendosq́ue ſummo ſtudio non modò curaſti, ſed quorum etiam delectum oculis tuis luſtraſti: ut Gallia tua non ſolùm equitatu, quo ſemper floruit, ſed etiã peditatu iam ſuos fines ſine ullo externo milite tueri poſſit. Nec rei naualis cura omiſſa. Teſtis eſt præclara illa Franciſcis ad Gratiarum portum tuo iuſſu (contracta ad effectum eius operis multitudine fabrorum naualium) ædificata. Quæ non modò τριάρμενος, ut Antigonis illa ab antiquis celebrata, ſed ἑπτάρμενος iure dici debeat, & ἀνώλεθρος. quippe quæ in medio Oceano arcis inſtar inter reliquas naues eſſe poſsit: nihilq́ue præter ignẽ, Syrtes, & breuia timeat, omnibus ipſa ex æquo formidoloſiſsima aduerſariis. Teſtes ſunt & phaſeli illi (uulgus galeonas uocat) quos noua ratione in ora maritima Britanniæ minoris (quæ Venetia à Cæſare

dicitur

dicitur)ædificãdos curaſti:qui non ſolùm in concluſo mari nauigare poſsint,ſed in uaſtiſsimo atq; apertiſsimo Oceano tempeſtatibus imperẽt,uſqueadeo apti ſunt(ut Catulli dictum uſurpem)ſiue palmulis opus ſit uolare,ſiue linteo. Iam uerò triremes Maſsiliæ plures unus tu maiorum tuorum naualibus adiecisti,quàm eorum(pace beatiſsimorũ dixerim)quiſquam unquam optauerit. Principes enim mediterranei neſcio quo pacto rem nauticam (quod ad mare internũ attinet)neglexerant,ad Oceanumq; Britanniæ animum ſolùm intenderant. Quocirca nos qui nullo noſtro merito, ſed aliquo literarum nomine commendati, à tua uerè regia liberalitate & ſacerdotio aucti,& magiſtratu ornati ſumus,ne ingrati iure habeamur,quæ Venetijs quum eſſem, à loci celebritate admonitus,è Græcorũ Latinorumq; monimentis nauigia collegi,tuæ maieſtati mihi omnibusq; ſacroſanctæ dicare conſtitui Rex regum potẽtiſsime. Putaui etiam non ſolùm negotij,ſed etiam otij,quo illic plurimo mihi per tuam indulgentiam frui licuit, reddẽdam tibi rationem. Et ſanè quod mihi à negotiis publicis ſuperfuit temporis,id omne in euoluendis utriuſque linguæ authoribus conſumpſi.Quod ipſum ita eſſe facilè iudicet, qui hæc noſtra legere non grauabitur. Illud unum,quod illis legendis non ſine admiratione animaduerti, in præſentia tuæ di-

gnitati conſiderandum proponam: miram fuiſſe an-
tiquorum in nauibus ædificandis, inſtruẽdis, arman-
dis celeritatem. Primo Punico bello claſſem Duellij
imperatoris ab arbore exciſa, LV die nauigaſſe: du-
centas & uiginti naues effectas diebus XLV contra
Hieronem regem. Secundo Punico bello Scipionis
naues, eo inſtante operi, die XLV quàm ex ſyluis de-
tracta materia fuerat, inſtructas armataſq́ in aquã
deductas. Quid ſi ex Polybio addidero Romanos
contra Carthaginenſes ſeptingentas quinqueremes
amiſiſſe: Carthaginenſes eodẽ bello ad quingentas?
Quis id credat? Nec mirum ſi hæc fidem non habe-
bunt apud homines noſtros, qui & Venetorũ quin-
queremem unam admirantur, & tuam totidem ordi
num, quæ illam ſymmetria ſuperabit, gratulabundi
expectant. Verũ de tuæ maieſtatis fide, qui omnem
antiquitatem memoria tenes, non magis laboro, q̃
de impetranda à clementiſsimo principe uenia ſum
ſollicitus, ſi nos in tot reficiendis inſtaurandiſq́ naui
bus alicubi lapſi fuerimus: qui etiam tuæ maieſtatis
potius, quàm dioſcurorum turbulentiſsima fortunæ
tempeſtate in alto iactati, fidem & auxilium implo-
rare debeamus. Vincat tua maieſtas ac ualeat.

Lutetiæ Pariſiorum VIII cal. Septemb.

M D X X X V I.

CAROLVS STEPHANVS
MEDICVS LECTORI S

QVAS inſpicies inter legendũ in his opuſculis paſsim depictas Nauium, Veſtium ac Vaſculorum figuras, Lector, eas ſcito quum ex antiquiſsimis monimẽtis, tum maximè ex uetuſtioribus illis marmoribus, quæ etiam hodie Romæ conſpiciuntur, deſumptas fuiſſe. Quæ quòd & erant antiquiſsimæ, & morem ueterum promptius atque apertius (iis præſertim qui ſunt antiquitatis ſtudioſi) reuocare uidebantur, ſuis locis, ut uides, inſertæ ſunt. Nolim autem te tantam iis fidem adhibere, ut ad unguem effictas fuiſſe credas etiam in ipſis marmoribus. Id enim nõ ignoramus, marmora quantumuis antiqua, nonnihil interdum habere, quod artificis libidini potius quàm ueritati reſpondeat. Vnde plurimum deceptos credimus eos, qui certitudinis aliquid in marmorum antiquorum ſtatuis hactenus poſuerunt: Cuiuſmodi quiddã in triremi uidere poteris, quæ certè Bayfij iudicio, triremibus antiquorum non reſpõdet. Quî enim fieri poſſet, ut ea ratione τετταρακοντήρης, quæ quadraginta ordinum nauis dici poteſt, in mari nauigare poſſet? Tibi itaque tantum hoc referre poſſumus Lector, eam propemodum quam uides nauium atque aliarum rerum formam ex antiquiſsimis marmoribus ad expreſſam effigiem translatam: iudicium autem, quandò incertiſsimum uiſum eſt, doctis relictum fuiſſe: nobis in hoc negotio haud parum ſatisfeciſſe demum exiſtimati, ſi tibi tuiſq; ſtudiis noſtram hanc mediocrem diligentiam placuiſſe & iuuiſſe cognouerimus. Vale.

LAZARI BAYFII

ANNOTATIONES IN L. II. TRACTAtus De captiuis & poſtliminio reuerſis & de redemptis ab hoſtibus, lib. XLIX Pandectarũ.

L. II. Marcellus,

NAVIBVS LONGIS ATQVE ONERARIIS PROPTER BELLI VSVM POSTLIMINIVM EST: NON PISCATORIIS, AVT SI QVAS ACTVARIAS VOLVPTATIS CAVSA PARAVERVNT.

ANTEQVAM ad huius legis interpretationẽ aggredior, lectorem pręmonitum uolo, ut exiſtimet me in ſtudioſorum gratiam id oneris ſuſcepiſſe, Qui (ſi modò aſſecutus ſum quod uolebam) hiſce meis uigiliis non mediocriter iuuari poterunt, modò ne grauẽtur iſta noſtra in manus ſumere, & tãta animi uel æquitate uel alacritate percurrere, quãta nos ea diligentia, quantoq; tum ſtudio, tũ ſudore conſcripſimus. Euoluendi nobis fuerunt omnes qui extant utriuſq; linguæ authores, ut inde ſumeremus ea quæ ad naualis noſtri, & armamentarij ornamẽtum facere uiderentur: in quibus ſanè colligendis, & undiq; conquirendis, non parum moleſtiæ nobis fuit: in habendo autẽ delectu iudicium adhibui, quale quãtumq; potui, conferen

dis collidẽdiſq; inter ſe Græcorum & Latinorum locis, ut(ſiqua fieri poſſet)aliquam ex his ſcintillam ueri excuterem. Quod quidem, ut uidere eſt in toto opere, conati ſumus: & tamen fatemur in tanto rerum antiquarũ naufragio multa neceſſariò nos latuiſſe: quæ neq; colligere, neq; animaduertere, nedum reficere potuimus: uſquead eo iacent illa undis obruta, & in profundo demerſa, & ἐν βάθει Ponti ſepulta. Quæ ſiquis in lucem reuocare poterit, ei me plurimum debere præ me feram: eumq; rei & naualis & nauticæ peritiſsimum cõfitebor. Tibi in præſenti quę potuimus è naufragĳ reliquiis colligere, lector afferimus. Quæ, ſi tibi probantur, ſumus aliquid: ſin minus. ſed nolo in initio operis malè ominari. Ipſi certè in hoc otio nihil potius habuimus, quo ad traducendũ hoc tempus uteremur. In hoc tractatu nõ ineptũ fuerit eum ordinẽ ſequi, qui nobis præſcriptus eſt à Marcello iureconſulto. Quare de lõgis nauibus primò dicemus: mox de onerarĳs: deinde de piſcatoriis: poſtremo de actuariis: quibus auctarĳ nomine ipſe adiiciam reliqua, quæ non aliena àb inſtituto opere & ſuſcepto uidebuntur.

DE NAVIBVS LONGIS

PHILOSTHEPHANVS apud Pliniũ in ſeptimo naturalis hiſtoriæ author eſt, Iaſonem primum nauigaſſe longa naue: nec id alienum uidetur ab eo quod ſcriptum eſt à Diodoro Siculo quinto βιβλιοθήκης. καὶ πρῶτον μὲν περὶ τὸ Πήλιον ναυπηγηθῆναι τὸ σκάφος πολὺ μεγέθει καὶ τῇ λοιπῇ κατασκευῇ τὴν τότε συνήθειαν ὑπερβάλλον, διὰ τὸ σχεδίαις πλεῖν τοὺς τότε ἀνθρώπους καὶ μικροῖς παντελῶς ἀκατίοις. id eſt, & primùm quidem ædificatam circa Pelium nauem, & magnitudine & reliquo apparatu cõſuetum eo tempore modum excedentem, quòd illius ætatis homines

nes ratibus fere & paruis acatijs uehi mos eſſet. Et paulopoſt ſubdit, τὴν δὲ ναῦν ἀργὼ προσαγορευθῆναι κατὰ μέν τινας τῶν μυθογράφων ἀπὸ τοῦ τὸ σκάφος ἀρχιτεκτονήσαντος ἄργου καὶ συμπλεύσαντος ἕνεκα τοῦ θεραπεύειν ἀεὶ τὰ πονοῦντα μέρη τῆς νεώς. ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν ἀπὸ τῆς περὶ τὸ τάχος ὑπερβολῆς ὡς ἂν τῶν ἀρχαίων ἀργὸν τὸ ταχὺ προσαγορευόντων. id eſt, uocatam aũt Argò nauem, ut nonnulli fabularũ ſcriptores aſſerũt, ab Argi cuiuſdã nomine, qui quidẽ eã extruxerat, ſimulq́; nauigarat, quò ſique nauis partes laborarẽt, eas ipſe reficeret ac curaret. Sunt & alij qui exiſtiment, id naui nominis ob eximiam illius celeritatem inditum, ἀργὸν quippe (aiunt) celerẽ ueteres appellauiſſe. Tullius in primo Tuſculanarũ eam dicit nominatam Argo, quia Argiui in ea delecti uiri uecti petebãt pellem inauratam arietis. Illius autẽ nauigationis mentio eſt apud Herodotũ in κλειώ, his uerbis: μετὰ δὲ ταῦτα ἕλληνας αἰτίους τῆς δευτέρης ἀδικίης γενέσθαι, καταπλώσαντας γὰρ μακρῇ νηῒ ἐς αἶάν τε τὴν κολχίδα καὶ ἐπὶ φᾶσιν ποταμὸν ἐνθεῦτεν διαπρηξαμένους καὶ τἆλλα τῶν εἵνεκεν ἀπίκοντο ἁρπάσαι τοῦ βασιλῆος θυγατέρα μηδείην. id eſt, poſt hæc autẽ Græcos alterius iniuriæ authores fuiſſe. Nauigãtes ſiquidem ad Colchorũ regionem & fluuium, quem Phaſim uocant, quum obtinuiſſent ea, quorũ gratia in loca illa uenerant, regis præterea filiam nomine Medeam rapuiſſe. Et uocabatur Argò à fabro nauali qui eam ædificauit, ſi Apollonio credimus in primo ἀργοναυτικῶν.

νῆα δ' ἐπικρατέως ἄργου ὑποθημοσύνῃσιν
ἔζωσαν πάμπρωτον ἐϋστρεφεῖ ἔνδοθεν ὅπλῳ.

Sic ex tempore uertimus iuniorum gratia, ut poſsit intelligi:

In primis nauem diuinis artibus Argi
Extructam, intus compingunt habili armamento.

Etiam ſi Pherecides dicat, eam nomen ſumpſiſſe ab Argo, filio Phryxi: ταύτην δέ φασιν πρώτην ναῦν γενέσθαι μακράν,

ἄλλοι δὲ λέγουσι Δαναὸν διωκόμενον ὑπὸ αἰγύπτου πρῶτον κατασκευάσαι, ὅθεν καὶ Δαναῒς ἐκλήθη. id eſt, hanc autẽ aiunt primam fuiſſe longam nauem: alij Danaum dicunt ab Aegypto pulſum primũ eius generis nauem paraſſe, unde & Danais uocata fuit. Hæc ideo adiecimus ex Commentarijs in Apolloniũ, ut ſcias nullam de Danao factam mentionem apud Plinium, quum ex multis autoribus diuerſos referat longæ nauis inuentores, quum ait. Hegeſias Paralum, Cteſias Samyram, Saphanus Semiramin, Archimachus Aegæonem. Nauium longarum multa mentio apud Tullium, Cęſarem, & reliquos receptos authores, quibus legẽdis facile agnoſcitur diſcrimen inter longas & onerarias. Tullij epiſtolarũ familiariũ lib. XII. Lentulus S. P. Q. R. quam ſuſpicionẽ conſequutæ res aliquot ſunt, maximè ꝙ ſubito ex Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ à claſſe diſceſſerunt, nauiq; longa profugerunt, onerarijs relictis: in quibus colligẽdis, non minimum temporis laboriſq; conſumpſerant. Cæſar in IIII cõmẽtariorũ: Quibus adductis eos in fidem recepit, nauibus circiter LXXX onerarijs coactis contractiſq;, quot ſatis eſſe ad duas legiones tranſportãdas exiſtimabat: quicquid præterea nauiũ longarũ habebat, quæſtori, legatis, præfectiſq; diſtribuit. Idẽ in III. Quibus de rebus Cæſar à Craſſo certior factus ꝙ ille aberat longius, naues interim lõgas ædificari in flumine Ligeri quod influit in oceanũ, remiges ex prouincia inſtitui, nautas, gubernatoreſq; cõparari iubet. Idem in IIII. Ad hæc cognoſcenda prius ꝗ periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus, C. Voluſenũ cum naui longa præmittit. Idem in eodem: Quod ubi Cæſar animaduertit, naues lõgas quarũ & ſpecies Barbaris erat inuſitatior, & motus ad uſum expeditior, paululum remoueri ab onerariis nauibus &

remis

remis incitari, & ad latus apertum hoſtium cõſtitui, atq; inde fundis, tormentis, ſagittis hoſtes propelli ac ſubmoueri iuſsit: quę res magno uſui noſtris fuit: nam & nauiũ figura & remorum motu & inuſitato genere tormentorum permoti Barbari conſtiterunt, ac paulùm modò pedem retulerunt. Liuius in VII tertiæ decadis: Inde Tarentum profectus in ipſis faucibus portus poſuit caſtra, naues quas Liuius iuuandis cõmeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatuq; mœniũ oppugnãdorum, partim tormẽtis & ſaxis omniq; miſsilium telorum genere inſtruit, onerarias quoq; non eas ſolũ quæ remis agerentur. Quorum uerbis planum fit longas incitari remis, onerarias uerò nequaquam. Gręci, naues longas, μακρὰ πλοῖα uocant. Polybius in VI τῶν δὲ βοηθησάντων ἐκυρίευσε δύο μακρῶν πλοίων αὐτάνδρων. id eſt, quum autem hi auxilium tuliſſent, duabus ipſe longis nauibus cum ipſis hominibus potitus eſt. Appianus de bello ciuili, ὁ δὲ καὶ τάδε προσλαβὼν ἀνήγετο χειμῶνος ὄντι ὁλκάσιν, αἳ δὲ ἦσαν αὐτῷ νῆες ὀλίγαι μακραὶ Σαρδὼ καὶ σικελίαν ἐφρούρουν. id eſt, hic autem quum & hæc in ſuam poteſtatẽ recepiſſet, per hyemem onerarijs inde receſsit, paucæ enim quas habebat longæ naues Sardiniæ & Siciliæ præſidio erant. Herodotus in loco ſuprà citato utitur μακρῇ νηί, id eſt, longa naue, ad differentiam στρογγύλων, quibus utitur idem Herodotus in eadem, in hæc uerba: οἱ δὲ φωκαιέες οὗτοι ναυτιλίῃσι μακρῇσι πρῶτοι ἑλλήνων ἐχρήσαντο, καὶ τόν τε ἀδρίην καὶ τὴν τυρσηνίην ἐπὶ τὴν ἰβηρίαν καὶ τὸν ταρτησσὸν οὗτοι εἰσὶν οἱ καταδέξαντες. ἐναυτίλλοντο δὲ οὐ στρογγύλῃσι ναυσὶν ἀλλὰ πεντηκοντόρῃσι. id eſt, Græcorum primi, Phoceẽſes longis nauigationibus uſi ſunt, Adriaticum Tyrrhenumq; mare, Hiberiam atq; Tarteſſum occuparũt: nauigabant autem non onerarijs nauibus, ſed actuarijs, quæ quinquaginta remis agerentur

tur. Thucydides in I. φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πολλαῖς γενεαῖς ὕστερα γενόμενα τῶν Τρωικῶν, τριήρεσι μὲν ὀλίγαις χρώμενα, πεντηκοντόροις δὲ ἔτι καὶ πλοίοις μακροῖς ἐξηρτυμένα ὥσπερ ἐκεῖνα. id eſt, uidentur autem hæc multis poſt Troianorum res ſeculis facta fuiſſe. Et paucis quidem utebantur triremibus, actuarijs autem quæ quinquaginta remis agerētur, & longis præterea nauibus inſtructi erant, non ſecus ac illi.

Εἰκόσορος, quæ uiginti remis agebatur, apud antiquos talis fuit.

Minores plerunque uiginti, triginta aut quinquaginta remis agebantur, & à Græcis dicebantur εἰκόσορος, τριακόντορος.

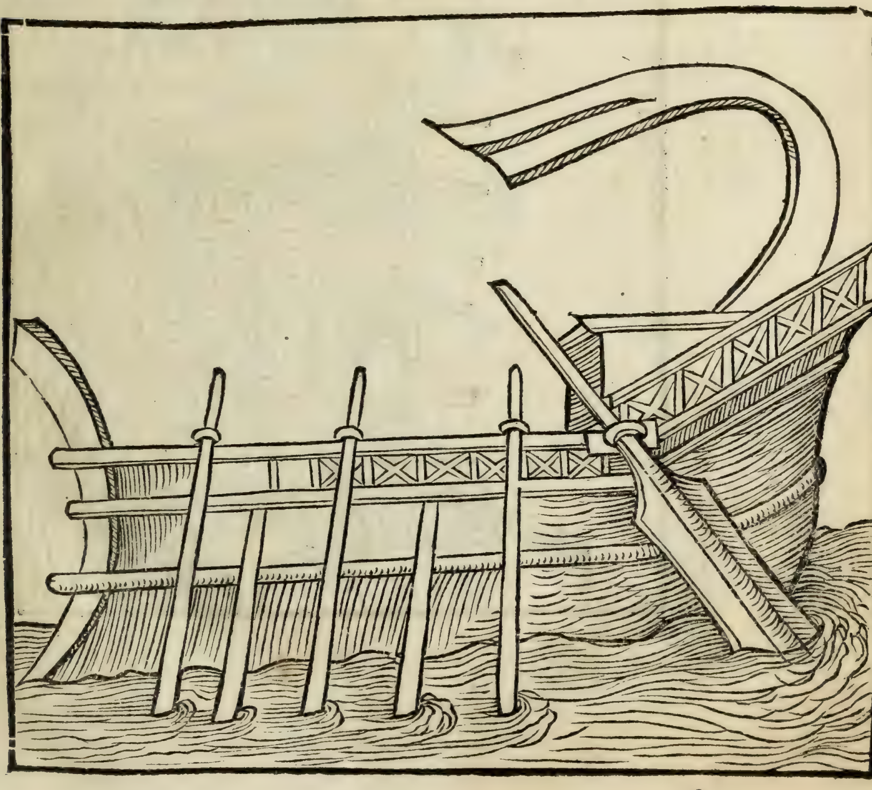
κέρκουρος & πεντηκόντορος, cuiuſmodi ſunt eæ quas Veneti *barcas longas* uocăt. Diodorus in 11 de ſucceſſorib. Alex. ἀγαθοκλῆς δὲ δύο τριακοντόρους μετὰ τὴν μάχην νεναυπηγημένος τὴν ἑτέραν ἀπέστειλεν εἰς συρακούσας ἐρέτας ἐμβιβάσας τοὺς κρατίστους. id eſt, Agathocles aũt poſt prælij finem duas naues quæ triginta agerẽtur remis, ædificãdas curauit: quarũ alterã Syracuſas miſit, ualẽtiſsimis ei impoſitis remigibus. Herodotus ἐν μελπομένῃ. τρισὶ τριακοντόροισι ἐς τοὺς μεμβλιάρεω ἀπογόνους ἔπλωσε. id eſt, tribus XXX remorũ actuarijs ad Membleari liberos & ſucceſſores delatus eſt. Plutarc. in Theſeo, τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη ἡ τριακόντορον ἄχρι τῶν δημητρίου τοῦ φαληρέως χρόνων διεφύλαττον ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δ' ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ καὶ συμπηγνύοντες οὕτως, ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτό, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένοι λεγόντων. id eſt, nauẽ aũt illã in qua cũ iuuenibus nauigarat & iterũ inde redierat, quæ quidẽ XXX remis agebatᷓ, ad Demetrij uſq; Phalerei tẽpora cõſeruarũt Atheniẽſes, ueteres quidẽ amouẽtes tabulas: in earũ aũt locũ ſufficiẽtes alias ualidas, atq; ita compingẽtes, ut in eorũ quæ augẽtur, philoſophorũ diſputatione illa dubia, exemplũ huius nauis propoſitũ fuerit. Aſſerebant enim alij eãdem, alij contẽdebant contra non eandẽ permanere nauẽ. Quæ uerba Plutarchi ideo protuli, ut ſciri poſſet noſtros Iurecoss. ſequutos fuiſſe ſentẽtiam eorũ, qui cenſuerũt eandẽ rem ꝑmanere, quorũ decretũ poſitũ eſt ab Alfeno in tract. de iudicijs. l. ꝓponebatᷓ, his uerbis: Itẽq; ſi nauis adeo ſæpe refecta eſſet, ut nulla tabula eadẽ ꝑmaneret, quæ nõ noua fuiſſet, nihilominus eandẽ nauẽ exiſtimari. Paulus etiã in. l. inter ſtipulãtem. §. ſacrã. ff. de uerb. oblig. illius nauis meminit. πεντηκοντόρου meminerũt Herodotus & Thucydides in locis ſupra citatis, & idem

Herodotus in Melpomene, οὕτω δὴ στέλλουσι δύο πεντηκοντόρους ἐν τὴν πλαταιάν. id eſt, ſic quidem duas quinquaginta remorum actuarias in Platæam miſerūt. Diodorus in II de ſucceſſorib. Alex. περὶ δὲ τὴν σικελίαν πραγμάτων ἀγωνιῶν ἄφρακτα καὶ πεντηκοντόρους ναυπηγησάμενος ἐνεβίβασε στρατιώτας δισχιλίους. id eſt, quum autē ille de rebus Siculis anxius eſſet, aphractis, & quinquaginta remorū actuarijs ædificatis, duo milia militum in illas impoſuit. Polybius in primo, παρεσκεύαζον δὲ ἐπὶ τὰ περιλοιπὰ τῶν πλοίων τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους ἐπὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. id eſt, parabant autē quæ reliqua erāt nauigia, triremes, quinquaginta remorum actuarias & maxima acatia. Et id genus nauigiorū cōmuni uocabulo μονήρη dicitur ab authore neſcio quo, fortaſſe Polybio, prolato à Suida in uocabulo δίκροτα. Quæ ita habēt πλοῖα μονήρη δὲ, ὅσα καὶ δίκροτα κατεσκεύαζεν τό. quo loco μονήρη dicit ea quæ pluribus quidē remis agerētur, ſed unico tantùm per tranſtra & ſedilia remo, & non binis aut ternis aut etiam pluribus incitarentur: quæ fortaſſe κέλητες etiam dicta ſunt, translatione ſumpta ab equis celitibus, de quibus in actuarijs dicemus. Xenophon autem in ſecundo, ἑλληνικῶν δικρότους, & μονοκρότους naues dixit eas, quæ quum triremes (opinor) eſſent, propter tamen abſentiam remigum, & ſociorum naualium duobus tantùm uel unico per tranſtra remige incitarentur: quum tamen poſſent ternis agi, ſi adfuiſſent remiges. Verba Xenophontis ſic habent, ἐσήμαινεν ἐν τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος, διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων ὄντων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί. id eſt, ſigno dato iuſsit totis uiribus concurrerent ad auxiliū nauibus ferendum. Quum autem ſocij naualles in diuerſas partes ad ſua quiſq; negotia diſceſsiſſent, nauium nōnullæ duobus tantùm ordinibus agebantur,

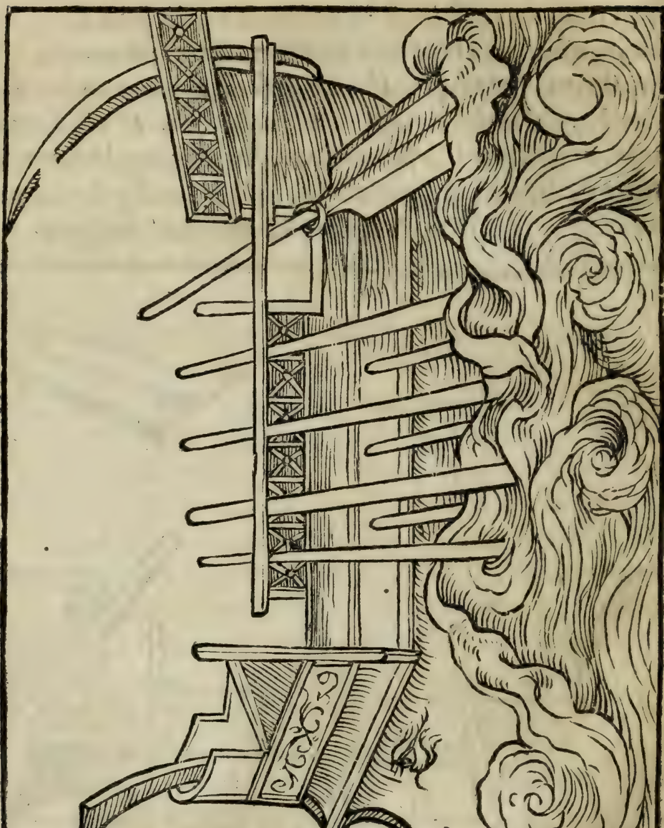
aliæ

aliæ uerò unico tantùm ordine: quædã autẽ prorſus uacuæ remigibus erant. Strabo uerò in VII μονόκροτον dixit pro nauibus quę unico tantũ remorũ ordine agerentur. quo loco mendũ ineſt in uulgatis codicibus. Legit enim μονήκρατον, ubi legendũ exiſtimamus μονοκρότου. Verba Strabonis hæc ſunt, ἔστι νεώρεια ἐν οἷς ἀνέθηκε Καῖσαρ τὴν δεκαναίαν ἀκροθίνιον ἀπὸ μονοκρότου μέχρι δεκήρους. id eſt, ſunt & naualia in quibus Cæſar undeuiginti naues, decimarũ nomine dedicauit ab uno remorũ ordine uſq; deciremes.

Talis fuit biremis apud antiquos,

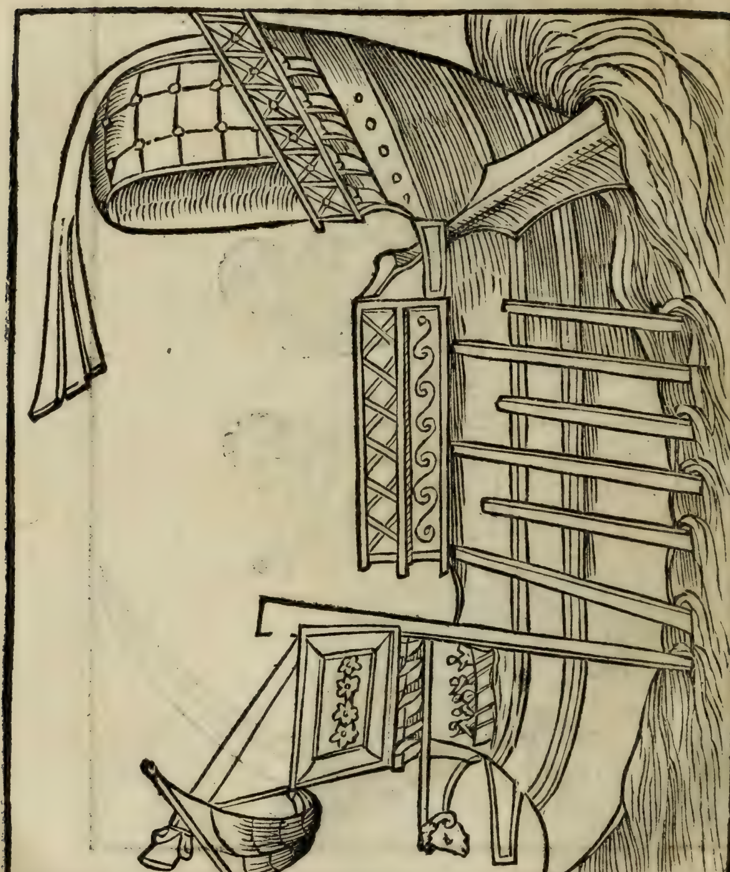
Alia ratio biremium, quæ fortaſſe antiquior,

Hanc quoquè biremium formam, ex antiquioribus puto,

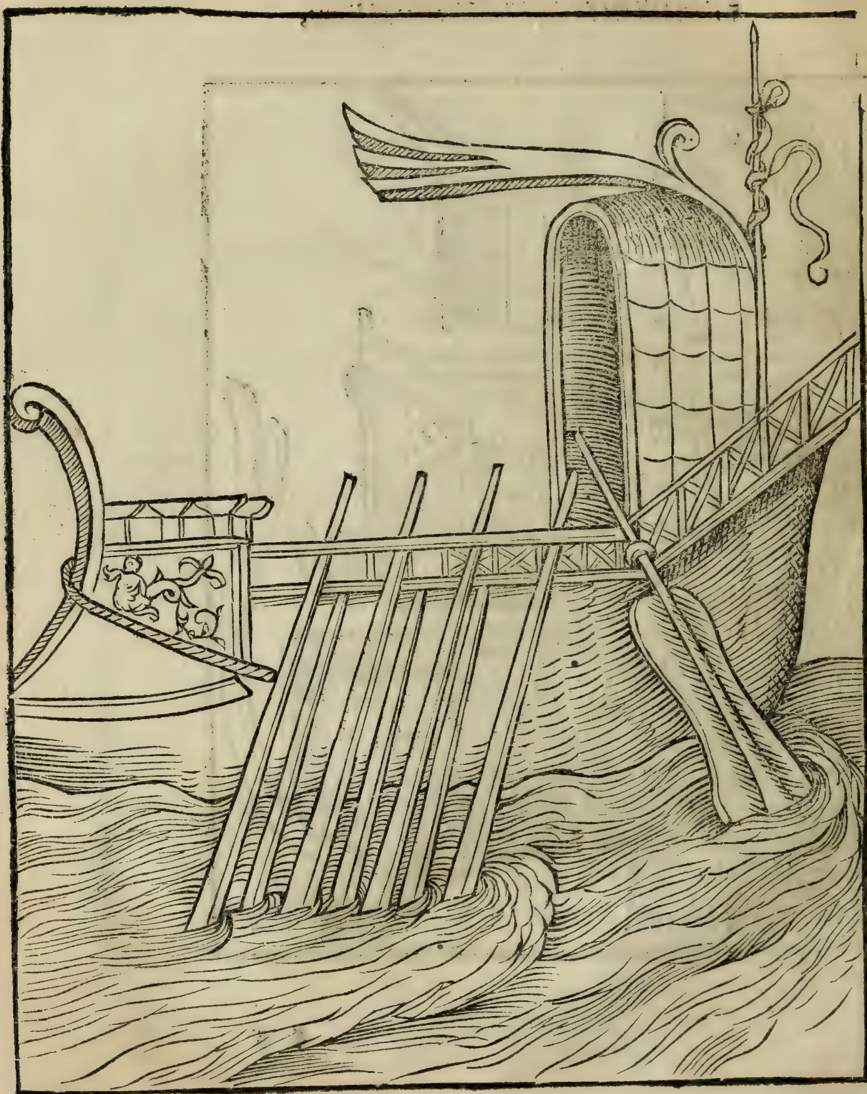
Fiebant & biremes hoc pacto.

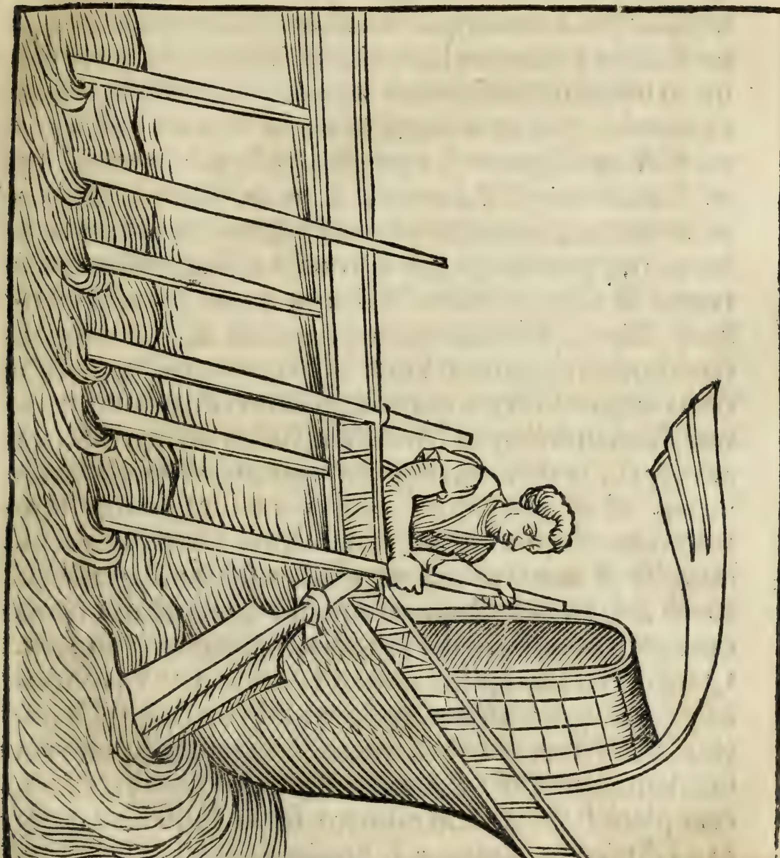
Etiam tali modo depictas biremes uidimus,

Rurſum alia biremium forma, ſed prioribus ferè reſpondens,

Etiam hac forma pictam biremem uidimus,

Illæ porrò quæ binis remis agebantur, à Romanis dictæ ſunt biremes, à Græcis δίκροτα potius quàm δίκροτον uſurpatũ uideo, etiam ſi apud ipſum Suidã δίκροτον πλοῖον legatur: quod tamen ipſum non memini me legiſſe apud probatum authorem. Polybius in ſexto uidetur noluiſſe uti eo uocabulo, ſed potius δικρότω, ut palàm fiet ex ipſius uerbis quæ ita habent, ἐν αἷς ἦν καὶ πλοῖα τετταράκοντα, τούτων κατάφρακτα μὲν εἴκοσι διαφέροντα ταῖς κατασκευαῖς, τὰ δὲ λοιπὰ τριήρεις καὶ δίκροτα καὶ κέλητον. id eſt, inter quas erant naues quadraginta, quarũ uiginti conſtratæ omni nautico apparatu egregiè inſtructæ, reliquæ triremes, biremes & actuariæ erant. Vides ut quum potuiſſet ſcribere δικρεις, ut dixit τριήρεις, maluit dicere δίκροτα. credo quòd ſic uſurpatũ uidebat à probatiſsimis authoribus linguæ Græcæ quos ſequebatur. Appianus quoquè Alexandrinus in Mithridatico, his uerbis, καὶ νῆες κατάφρακτοι τριακόσιοι, δίκροτα δὲ ἑκατὸν καὶ ἡ ἄλλη παρασκευὴ τούτων. id eſt, tercèntum conſtratæ naues, dicrota centum, cum reliquis harum armamentis. Idem in eodem, ὁλκάδος δὲ βασιλικῆς ἱστίῳ παραπλεούσης, ῥοδία δίκροτος ἐπ' αὐτὴν ἀνήχθη. id eſt, quum autem regis oneraria nauis uelis præteriret, biremis Rhodia in eam impetum fecit. Quin & Tullius epiſtolarum ad Atticum XVI. eo uocabulo uſus ad amicum eſt, dum ait: Nam & ipſe Domitius bona habet planè dicrota, ſuntq́ nauigia præterea luculenta Sex. Buciali, cæterorũq́: nam Caſsij claſſem, quæ planè bella eſt, non numero. Idem Tullius in quinto ad Atticum: ἄφρακτα Rhodiorũ & dicrotum Mitylenęorum & aliud cataſcopium. Quare fit ut exiſtimem apud A. Hirtium, aut ſi quis eſt alius qui quartum De bello ciuili librum conſcripſit, dicrota octo, non dicrotas legendum, ut habetur in uulgatis: Capit ex eo pręlio

pentiremem

pentiremem unam, triremes duas, dicrota octo, complures remiges Octauianos. Cæſar ipſe in tertio De bello ciuili, biremes dixit, his uerbis: Quatuor biremes ſubiectis ſcutulis, impulſas uectibus in interiorem partem tranſduxit. Liuius decadis tertiæ libro quarto: Legati ab Orico ad M. Valerium prætorem uenerunt præſidentem claſsi Brunduſio, Calabriæq; circa litoribus, nũtiantes Philippum primùm Apolloniam tentaſſe leuibus biremibus centũm uiginti, flumine aduerſo ſubuectum: deinde ut ea res tardiore ſpe fuerit, ad Oricum clam nocte exercitum admouiſſe. Tullius in Verrem actione ſeptima: Reprimebat enim tibi & imperãdi uim, & rogandi conatum præclara illa non populo Romano reddita biremis, ſed prætori donata cybea. Tranquillus in Iulio Cæſare: Nauali prælio in modum cochleæ defoſſo lacu biremes ac triremes quadriremesq; Tyriæ Aegyptiæq; claſsis magno pugnatorum metu cõflixerunt. Biremes autem leues dictæ à Liuio in loco ſuprà ſcripto, à Romanis dicebantur Liburnicæ, ſi Appiano credimus in Illyrico, ἐγένοντο λίβυρνοι γένος ἕτερον ἰλλυριῶν, οἳ τὸν ἰόνιον καὶ τὰς νήσους ἐλήστευον ναυσὶν ὠκείαις τε καὶ κούφαις, ὅθεν ἔτι νῦν ῥωμαῖοι τὰ κοῦφα καὶ ὀξέα δίκροτα, λιβυρνίδας προσαγορεύουσιν. id eſt, fuerunt Liburni alterum Illyriorum genus, qui Ionium mare & quæ in eo ſunt inſulas prædabantur celeribus & leuibus nauigiis, unde etiam nunc leues & celeres biremes Romanis Liburnicæ uocantur.

Fiebant autem ab antiquis Liburnicæ, ſiue biremes celeres ferè hoc pacto. Si his binis remum addideris, fiet triremis.

Lucianus in dialogo qui ἔρωτες inſcribitur, ἐπ' ἰτα-
λίαν μοι πλεῖν διανοουμένῳ ταχυναυτοῦν σκάφος εὐτρέπιστο τούτων
τῶν δικρότων, οἷς μάλιστα χρῆσθαι λιβυρνοὶ δοκοῦσι, ἔθνος ἰωνίῳ κόλπῳ
παρῳκισμένον. id eſt, cogitanti mihi in Italiam naue profi
ciſci, apparata eſt nauis quędam leuis & expedita ex ea
rum biremium genere, quibus maximè uti uidentur Li/
burni, natio quæ ſinum Ionium accolit. Tranquillus in
Auguſto: Tempeſtate in traiectu bis cōflictatus, primò
inter promontoria Peloponneſi & Aetolię, rurſus circa
montes Ceraunios, utrobiq; parte Liburnicarū demer/
ſa, ſimulq; eius in qua uehebatur fuſis armamētis & gu/
bernaculo diffracto. Quo loco Trāquillus Liburnicas
pro leuibus biremibus dixiſſe uidet̃. Plutarchus in Ca/
tone uidet̃ Liburnica annumerare inter eas naues, quæ
non erant aptæ ad belli conflictum, ſed ad præcurrendū
potius & ſpeculandū, his uerbis, ὥρμησε μὲν οὖν ἐγχειρίσαι τῷ
κάτωνι τὴν τῶν νεῶν ἡγεμονίαν, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ ἐλάττους αἱ
μάχιμοι, λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ.
id eſt, uoluit enim Catoni totius claſsis imperium defer
re: erant autē ad belli uſum idoneæ non pauciores quin/
gentis: Liburnicæ uerò, ſpeculatorię & apertæ complu
res. Tamen ex eodem Plutarcho in Antonio uidere eſt,
Liburnicas etiam habuiſſe καταστρώματα dum ait, ἐν τού-
τῳ δὲ λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ καίσαρος, ὁ δὲ ἀντίπρω/
ρον ἐπιστρέφειν τὴν ναῦν κελεύσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνέστειλε. εὐρικλῆς
δὲ ὁ λάκων ἐνέκειτο σοβαρὸς λόγχην τινὰ κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώ
ματος ὡς ἀφήσων εἰς αὐτόν. id eſt, interea Liburnicæ apparue
runt quæ à Cæſare miſſæ perſequebantur Antoniū: ille
aūt obuerti nauem iubens, reliquarū quidem impetum
repreſsit: at Euricles Lacedæmonius acer & infeſtus in/
ſtabat, in cataſtromate haſtam uibrans tāquam in eum
iaculaturus. Quū enim dicit, κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώμα/
τος, palā eſt eam Liburnicā, in qua erat Euricles, habuiſ/

 ſe

ſe καταστρώματα, & ſic ad belli uſum maxime aptã fuiſſe: & ſane Cæſar Auguſtus, ὀυ πρὸς ὕψος ὀυδὲ ὄγκον ἐπιδεικτικῶς πεπηγυίαις ναυσί, ἐυστρόφοις δὲ καὶ ταχείαις καὶ πεπληρωμέναις ἀκριβῶς ἐξηρτυμένος, ἐν τάραντι καὶ βρεντεσίῳ συνέχων τὸ ναυτικόν, ἔπεμπε πρὸς ἀντώνιον ἀξιῶν μὴ διατρίβειν τὸν χρόνον. id eſt, inſtructus autem Cæſar non nauibus illis altis & amplis quæ oſtentationis gratia parãtur, ſed agilibus celeribusq́, & iis uiris probe oppletis, Tarenti & Brundiſii claſſem continebat. Miſit autem ad Antoniũ nuntium petens ut ne amplius tempus otioſi tererent, ut inquit Plutarchus in Antonio. Liburnicam imitatur nautilos piſcis authore Plinio in nono, cap. XXIX. dum ait, Inter præcipua autẽ miracula eſt qui uocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in ſumma æquorum peruenit, ita ſe paulatim ſubrigẽs, ut emiſſa omni per fiſtulam aqua, uelut exoneratus ſentina, facile nauiget: poſtea duo prima brachia retorquens, membranã inter illa miræ tenuitatis extendit, qua uelificante in auras, cæteris ſubremigãs brachiis, media cauda ut gubernaculo ſe regit: ita uadit alto Liburnicarũ gaudens imagine, ſiquid pauoris interuenit hauſta ſe mergens aqua. Quæ Liburnicæ nomen à patria ſortitæ ſunt: quoniam naues dicimus Aegyptias, Aſiaticas, Syriacas, Rhodias, Liburnicas atq; Achaicas, & eiuſmodi. ut Cęſar in III de bellis ciuilibus: Præerat Aegyptijs nauibus Pompeius filius, Aſiaticis Decius Lęlius & C. Triarius, Syriacis C. Caſſius, Rhodiis C. Marcellus cum C. Pomponio, Liburnicæ atq; Achaicæ claſsi Scribonius Libo & M. Octauius: toti tamen officio maritimo M. Bibulus præpoſitus cuncta adminiſtrabat, ad hunc ſumma imperij reſpiciebat. Idem Cæſar in III. Et nauibus longis Rhodiis decem, & Aſiaticis paucis Alexandriam peruenit. Tul-

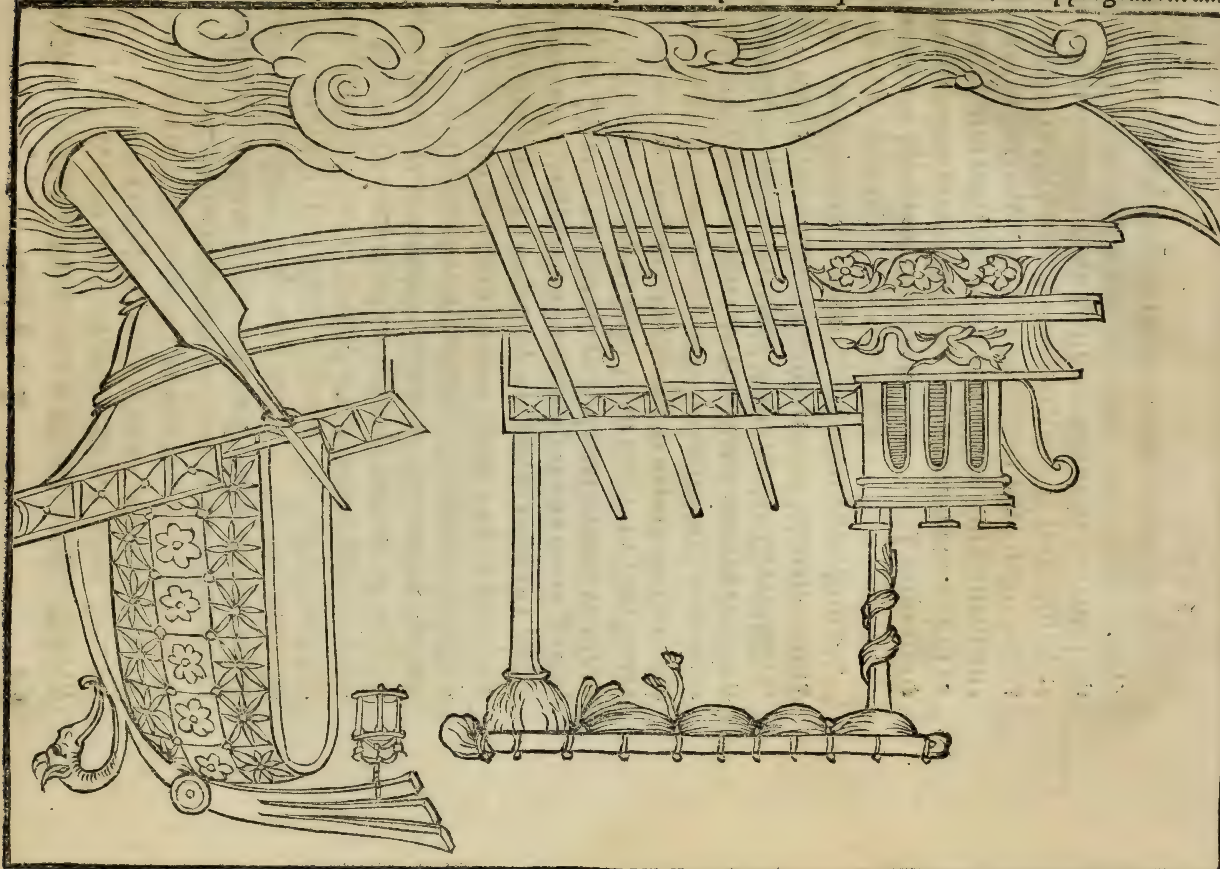
lius

lius de diuinatione: Poſtremò à Rhodia claſſe deſerti. Tranquillus etiam in loco ſuprà citato. Liuius decadis quartæ libro VII. Rhodij celebratis exequijs aduerſus claſſem, quam fama erat ex Syria uenire, XIII ſuis nauibus & una Coa quinqueremi ad terram Gnidiorum, ut ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt. Punicæ etiam naues à Liuio dictæ, decadis quartæ libro VII. Iam omnes in conſpectu erant, duæ Punicæ naues antecedebant Romanã claſſem. Idem in eodẽ: Ad inferendũ hoſtibus terrorẽ, C. Liuius cum duabus qnqueremibus Romanis & quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus apertis Smyrneis in Lyciã eſt miſſus. Idem: Et erant naues Rhodiæ longæ omniũ celerrimæ tota claſſe. Nauis Sidoniæ mentio eſt apud Herodotũ ἐν πολυμνίᾳ. ἐνθαῦτα ὁ ξέρξης μετεκβὰς ἐκ τοῦ ἅρματος ἐς νέα σιδωνίην ἵζετο ὑπὸ σκηνῇ χρυσέῃ, id eſt, hic Xerxes relicto curru Sidoniã nauem conſcendens, ſub aureo tentorio ſedit. Et in eadẽ: ὡς δὲ ἐπεθύμησε καὶ ἐποίεε ταῦτα ἐσβὰς ἐς σιδωνίην νέα ἐς τήν περ ἐσέβαινε αἰεὶ ὅκως τι ἐθέλοι τοιοῦτο ποιῆσαι. id eſt, ut autem horũ eum deſiderium cepit, & hęc faciebat, Sidoniam nauem conſcendens, quã ſemper quum quid huiuſmodi efficere uellet, conſcendere conſueuerat. Euripides in Helena: Sidoniã poſuit pro actuario quinquaginta remorum, dum ait.

χώρει σὺ καὶ ναῦν τοῖς δὲ πεντηκόντορον
σιδωνίαν δὸς κἀρετμῶν ἐπιστάτας.

Liuius libro ſuprà proximè citato, Rhodia una capta memorabili caſu: nam quum roſtro percuſsiſſet Sidoniam nauem, anchora ictu ipſo excuſſa naue ſua, unco dẽte uelut manu ferrea iniecta alligauit alterius prorã: inde tumultu iniecto quum diuellere ſe ab hoſte cupiẽtes inhiberent Rhodij, tracta anchora & implicita remis, latus alterũ deterſit: debilitate ea, ipſa quæ icta cohæſerat, nauim cepit.

Nō puto hāc eā eſſe Triremē, qua utebātur antiqui: attamē quia illā reperi in antiqs marmoribus, huc appingēdā curaui.

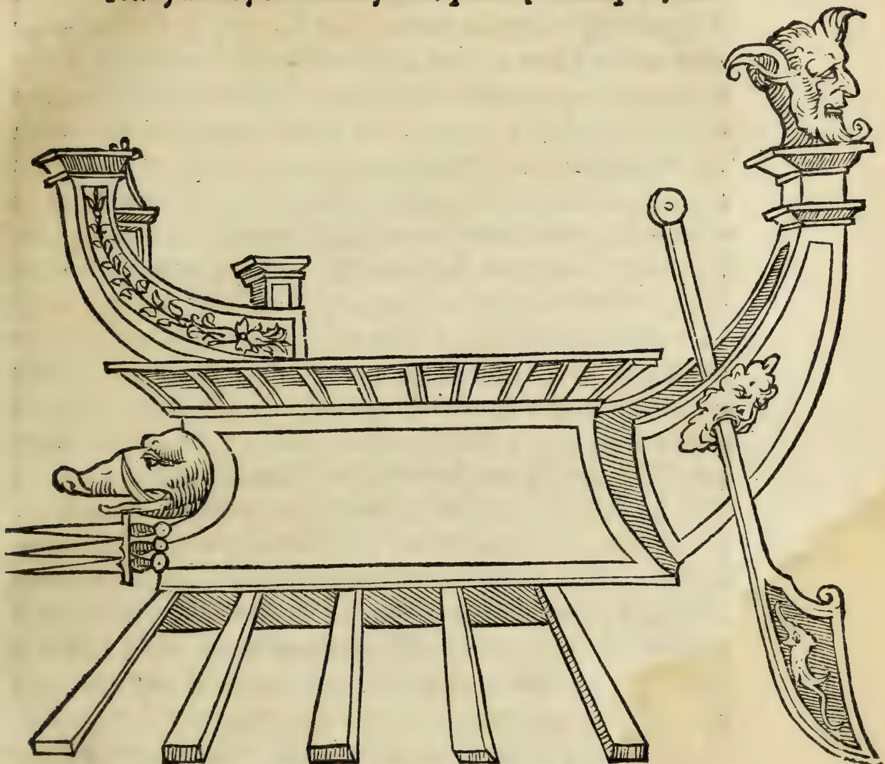

TRIREMIS à Græcis τριήρης dicitur. Herodotus ἐν τερψιχόρῃ, παρεσκευάζετο μὲν διηκοσίας τριήρεας, πολλὸν δὲ κάρτα ὅμιλον περσέων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων. id eſt, apparauit autem ducẽtas triremes, & magnã unà Perſarum, aliorumq́ auxiliariorũ copiam. Idem ἐν πολυμνίᾳ. τῶν δὲ τριήρεων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι. id eſt, erant autem mille ducentæ ſeptem numero triremes. Et haud ita multò pòſt: τριηκόντεροι δὲ καὶ πεντηκόντεροι καὶ κέρκουροι καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα μικρὰ συνελθόντα ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐφάνη τρισχίλια. id eſt, triginta autẽ & quinquaginta remorũ naues cercuri, & hippagines, & parua pręterea nauigia, in unum omnia coacta numerũ, ter mille eſſe uiſæ ſunt. Demoſthenes in prima contra Philippũ, καὶ ἱππαγωγοὺς τούτοις, εἶεν· τί πρὸς τούτοις ἔτι; ταχείας τριήρεις δέκα. δεῖ γὰρ ἔχοντος ἐκείνου ναυτικὸν καὶ ταχειῶν τριηρῶν ἡμῖν ὅπως ἀσφαλῶς ἡ δύναμις πλέῃ. id eſt, atq́ his hippagoga nauigia: quid præterea? decem celeres triremes: nam quum claſſem ipſe habeat, celeres triremes nobis eſſe oportet, quò exercitus noſter tuto nauigare poſsit. Tullius actione III in Verrẽ, mille fuiſſe naues Perſarũ author eſt, ut parum ab Herodoti numero abeſſe uideat̃, his uerbis: Vt ne Perſæ quidem, quum bellum toti Græciæ diis hominibusq́ indixiſſent, & mille numero nauiũ claſſem ad Delum appuliſſent, quicquã conarẽtur aut uiolare aut attingere. Plutarchus in Themiſtocle citat αἰσχύλον ἐν πέρσαις. ξέρξῃ δὲ καὶ γὰρ οἶδα, χιλιὰς μὲν ἦν νεῶν τὸ πλῆθος. id eſt, Xerxi autem, probè enim noui, mille numero naues erant. Triremem inuenit primus Aminocles Corinthius, authore Plinio ex Thucydide in primo, qui tamẽ aliter dicere uidetur, dum ait, φαίνεται δὲ καὶ Σαμίοις ἀμεινοκλῆς κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέτταρας. Videtur aũt & Samiis Aminocles Corinthius Naupegus naues quatuor ædificaſſe:

uidetur tamen aſſeuerare triremes primùm ædificatas Corinthi, dum ait, καὶ τριήρεις ἐν Κορίνθῳ πρῶτον τῆς ἑλλάδος ἐναυπηγηθῆναι. id eſt, & triremes primum apud Corinthum in Græcia ædificatas fuiſſe. Quibus uerbis facile colligere eſt, apud Plinium legendũ Aminoclem, non Amoclem, ut uulgò ſcriptum uideo.

QVADRIREMEM inſtituère Catrhaginenſes, au thore Ariſtotele ex Plinio, quæ τετρήρης à Græcis dici tur. Polybius in primo, κατὰ δέ τινα τόπον ἔχοντα βράχεα συνέστη χῶμα μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας ἐφ᾽ ᾧ τετρήρης ἐκτρέχουσα νυκτὸς ἐκάθισε, καὶ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριος ἐγένετο διαφέρουσα τῇ κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. id eſt, quodam autem lo co in quo erãt breuia, reſedit agger: idq́ multo militum labore, in quem quadriremis nocte excurrens impegit, quam ſtatim aduerſarij nacti ſunt excellentem & probè ædificatam. Vide, ſi otium eſt, Sipontinum: & quãtum in uertendo Polybio ſibi permiſerit, facilè agnoſces. Διόδωρος βιβλιοθήκης undeuigeſimo, Τούτων ἦσαν τετρήρεις μὲν ἐνενήκοντα, πεντήρεις δὲ δέκα, ἐννήρεις δὲ τρεῖς, δεκήρεις δὲ δέκα, ἄφρακτοι δὲ τριάκοντα. id eſt, Harum erant quadriremes quidem nonaginta, quinqueremes decem, nouem ordinum tres, decem ordinum decem, apertæ autem triginta. Tullius ſeptima in Verrem: Prin ceps Cleomenes in quadriremi centuripina malum eri- gi, uela fieri, præcidi anchoras imperauit: & ſimul ut ſe cæteri ſequerentur, ſignum dari iuſsit: hæc centuripina nauis erat incredibili celeritate uelis: nam ſcire iſto præ- tore nemo poterat, quid quæq́ nauis remis facere poſ- ſet. Et paulopoſt: Erat enim ſola illa nauis conſtrata, & ita magna ut propugnaculo cæteris poſſet eſſe: quæ, ſi in prædonum pugna uerſaretur, urbis inſtar habere in- ter illos piraticos myoparones uideretur.

Tectæ ſiue conſtratæ nauis forma, qualis apud antiquos fuit,

Quod autem Tullius conſtratam dixit, aliquãdo hæſitaui num eadem eſſet quæ & tecta dicitur à Cæſare. Quas tectas lõgas inuenere Thaſii. Nam antea ex prora tantùm & puppi pugnabatur: author Plinius in VII. Cæſar in ſecundo De bello ciuili: Appulſaq; ad proximum littus trireme cõſtrata, & in littore relicta, pedibus Adrumetum profugerat. Idem in tertio: Atque omnes naues incendit trigintaquinque, in quibus erant uiginti conſtratæ. Idem Cæſar alibi tectas uocat in primo De

 bello

bello ciuili: Maſsilienſes uſi L. Domitij conſilio, naues longas expediunt numero XVII. quarum erant undecim tectæ. Idem in tertio: Illæ triremes omnes & quinqueremes aptæ inſtructæq; omnibus rebus ad nauigandum, præter has uigintiduæ erant, quæ præſidij cauſa Alexandriæ eſſe conſueuerant, conſtratæ omnes, quas ſi occupaſſent claſſe Cæſaris erepta, portum ac mare totum in ſua poteſtate haberẽt, commeatu, auxilijsq; Cæſarem prohiberent. Aulus certè Hirtius omnem tollere dubitationem uidetur, dum ait: Magnoq; impetu quatuor ad eam conſtratæ naues, & complures apertæ contenderunt, cui coactus eſt Cęſar ferre ſubſidium. Vides ut conſtratas & apertas ponat, tanquam diuerſas: quod perinde eſt, atq; ſi dixiſſet, alias tectas fuiſſe, alias apertas. Tullius actione ſeptima in Verrẽ: Poteró ne in eos eſſe uehemens, qui naues inanes non modò habuerũt, ſed etiam apertas: in eum diſſolutus qui ſolus habuerit conſtratã nauem, & minus exinanitam? Loquitur enim de quadriremi centuripina. A. Hirtius in quarto De bello ciuili: Itaque paucis diebus contra omnium opinionem quadriremes uigintiduæ, quinqueremes quinque confecerunt, ad has minores apertasq; complures adiecerunt. Idem in eodẽ, haud ita multò infrà illum locum: Ex his quinqueremes quinq; erant, & quadriremes decem: reliquæ infra hanc magnitudinem, & pleræq; apertæ. Liuius decadis quartæ libro ſexto: Biduum in apparatu morati, tertio die centum nauibus, quarum ſeptuaginta tectæ erant, cæteræ apertæ, minores omnes ferè erant, profecti, Phoceam petierunt. Nec tamen uideo M. Tulliũ tectas appellaſſe, quãtum mea memoria eſt, ſed ferè ſemper conſtratas: tegebantur enim aliquando & minores. Cæſar in tertio de bello ciuili: Similiter Va-

tinius

tinius qui Brunduſio præerat, tectis inſtructiſq; ſcaphis elicuit naues Lælianas, atq; ex his longius productam unam quinquereme͂, & minores duas in anguſtiis portus cepit: itemq; per equites diſpoſitos aqua prohibere claſsiarios inſtituit. Idem in ſecundo: Maſsilienſes poſt ſuperius incommodum, ueteres ad eundem modum ex naualibus productas naues refecerāt, ſummaq; induſtria armauerant: remigum, gubernatorumq; magna copia ſuppetebat, piſcatoriaſq; adiecerant atq; contexerant, ut eſſent ab ictu telorum remiges tuti: has ſagittariis, tormentiſq; compleuerant. Idem in tertio: Scaphas nauium magnarum circiter ſexaginta, cratibus pluteiſq; contexit, eoq; milites delectos impoſuit. Has autem Græci καταφράκτους uocant, etiam ſi Sipontinus apud Polybium haud ſcio quàm rectè pro καταφράκτῳ quinqueremem nobis reddiderit, eo fortaſſe quod magis idoneæ eſſent quæ conſternerentur. Eo enim tempore quo primùm populus Romanus ſtatuit è republica eſſe, cum Carthaginenſibus de Siciliæ atq; adeo maris interni imperio naualibus copiis dimicare, centum & uiginti nauium claſſem ædificandam curarunt: in qua centum fuère quinqueremes & uiginti triremes. Nam antea quidem eo ipſo tempore quo Meſſanam copias traducere ceperunt: οὐχ οἷον inquit Polybius κατάφρακτος αὐτοῖς ὑπῆρχε ναῦς, ἀλλ᾽ οὐδὲ καθόλου μακρὸν πλοῖον, οὐδὲ λέμβος, οὐδ᾽ εἷς. hoc eſt, non ſolùm nullam nauem tectam conſtratámue habebant: ſed nec prorſus ulla nauis lo͂ga, aut lembus ullus ipſis præſto fuit. Quare à Tarentinis & Locrenſibus, ἔτι δὲ Ἐλεατῶν καὶ Νεαπολιτῶν συγχρησάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τριήρεις, ἐπὶ τούτων παραβόλως διεκόμισαν τοὺς ἄνδρας. ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν πορθμὸν ἐπαναχθέντων αὐτοῖς, καὶ μιᾶς νεὼς καταφράκτου διὰ

τὴν προθυμίαν προπεσούσης, ὥς τε ἐποκείλασαν γενέσθαι τοῖς ῥωμαίοις ὑποχείριον, ταύτῃ παραδείγματι χρώμενοι τότε πρὸς ταύτην ἐποιοῦντο τὴν τοῦ παντὸς στόλου ναυπηγίαν. id eſt, præterea autem ab Eleatis & Neapolitanis, triremes, & quinquaginta remorum actuarias, quum commodatò accepiſſent, in his ſumma cum audacia milites tranſuexerunt: quo quidem tempore quum fortè Carthaginenſes circa fretum in Romanos irruerent, & nauis quædã conſtrata, propter promptitudinẽ reliquas omnes præcurreret, caſu impacta impeditaq́;, in Romanorũ ditionem uenit. Ea itaque, ut exemplo uſi, ad illius ſimilitudinem claſſem ſuam uniuerſam ædificarũt. Conſtratæ uerò naues dicebantur, eo quòd haberent καταστρώματα. & ad id erant maximè aptæ quadriremes. Polybius in ſecundo, ἐπλήρωσαν κοινῇ τὰς τῶν ἀχαιῶν δέκα ναῦς καταφράκτους. id eſt, impleuerunt in cõmune decem Achæorum naues conſtratas, & quæ haberent καταστρώματα. Subdit enim, τότε ἐπιπλεόντων ἐπὶ τὰ καταστρώματα τῶν ἀχαϊκῶν νεῶν κατεκράτουν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τεττάρων μὲν πλοίων ἐκυρίευσαν τετρηρικῶν, μίαν δὲ πεντήρη σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι ἐβύθισαν. Tunc in Achaicarum nauiũ cataſtromata inſilientes, ſuperiores euaſerunt, propter propugnantium multitudinem. Atq́; hoc pacto quatuor quidem quadriremes in ſuam poteſtatẽ receperunt: quinqueremem autem unam cum ipſis hominibus demerſerũt, atq́; depreſſerunt. Loquitur enim de eiſdem Achæorum nauibus.

Triremibus ſi binos ordines addideris, quinqueremem facies: ſi plures, maiorem. Nam quinqueremis figuram antiquam nullam adhuc uidimus, præterquàm in numiſmate quodam. Sed dubitamus an illud, quemadmodum permulta alia, mentiatur antiquitatem.

Quin-

QVINQVEREMEM inſtituit Neſichthon,ſi Plinio credimus,quæ πεντήρης à Græcis dicitur. Herodotus in ἐρατώ. καὶ ἦν γὰρ δὴ τοῖσι ἀθηναίοισι πεντήρης ἐπὶ σουνίῳ, λοχήσαντες οὖν τὴν θεωρίδα νῆα εἷλον πλήρεα ἀνδρῶν τῶν πρώτων ἀθηναίων. id eſt,erat enim Athenienſibus quinqueremis in Suneo:illi itaq; poſitis inſidiis Theorida nauem occuparunt, Athenienſium primoribus refertam. Appianus in Mithridatico, ὥς τε καὶ τριήρει αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδησάμενοι,καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκῦλα εἰς τὸν λιμένα φέροντες ἐπανελθεῖν. πεντήρους δὲ σφῶν εἰλημμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀγνοοῦντες οἱ ῥόδιοι ἐπὶ ζήτησιν αὐτῆς ἓξ ταῖς μάλιστα ταχυναυτούσαις ἀνέπλεον. id eſt,itaque trireme cum ipſis hominibus,nauibus ſuis alligata, multis nauium roſtris,nec paucis ſpoliis onuſti ad portũ rediere.Quũ autem ipſorum quinqueremis ab hoſtibus capta eſſet, eius ignari Rhodij ad conquirendam eam ſex maximè celeribus nauibus regreſſi ſunt.Mirum eſt quòd Aulus Hirtius, ſiue Opius in bello Alexandrino quinqueremem,pentiremẽ uocet,uocabulo ſemigræco ſemiq; Latino,dum ait:Capit ex eo prælio pentiremem unam,triremes duas, dicrota octo, compluresq; remiges Octauianos. Sic enim legendum cenſeo,non dicrotas. Idem in Aphricano bello:Naues onerarias quæ lõgius à portu in ſalo ſtabant,incendit:& pentiremes duas uacuas à defenſoribus,nullo repugnãte,cepit. M. Tullius ubiq; quinqueremes dicit,& optimi quiq; authores. Pontem conſtratum paludemq; dixit idem Hirtius derelictorum de bello Gallico:Turres crebras excitari in altitudinem trium tabulatorum,pontibus traiectis conſtratisq; coniungi,quorum frontes uiminea loricula munirentur,ut hoſtis à duplici propugnatorum ordine depelleretur. Idem in eodem:Pontibus palude cõſtrata,legiones tra-

ducit. Et in eodem: Niſi flumen Ligerim, quod erat ponte propter magnitudinem conſtratum, copias traduxiſſet. Tullius libro primo de Oratore: Illa uerò deridenda arrogantia eſt, in minoribus nauigijs rudem eſſe ſe confiteri, quinqueremes aut etiam maiores gubernare didiciſſe. Ipſe (quantum aſſequi poſſum coniectura) exiſtimo quadraginta fuiſſe ſedilia in tabulato alterius lateris quinqueremis, quæ quadringẽtis remigibus agebatur: ut ex uerbis Plinij colligere eſt libro trigeſimoſecundo, ubi de echeneide, dũ ait, Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonij properantis circuire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideóque Cæſariana claſsis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & noſtra memoria Caij principis ab Aſtura Antiũ remigantis, ut res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidẽ nouiſsime tum in urbem reuerſus ille imperator, ſuorum telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta quũ è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, & exilientibus protinus qui quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo: oſtenderuntq; Caio indignanti hoc fuiſſe quod ſe reuocaret, quadringentorumq; remigum obſequio contra ſe intercederet. Quibus ſanè uerbis palàm fit illam quinqueremem actam à remigibus quadringentis, ut in altero latere ducẽti fuerint. qui ſi diſtribuãtur in quinos ordines, neceſſe eſt quadraginta ſedilia fuiſſe in altero tabulati latere. Hæc idcirco adieci, ut Veneti uideãt an illa eorum quinqueremis, quę uiginti & octo tantũ opinor trãſtris cõſtat, ædificata ſit ad antiquarum quinqueremium rationem. De echeneide non adijciam quæ Plutarchus in Sympoſiacis tractat, etiam ſi minimè uideantur aliena: ſed ad illum authorem grauiſsimũ, lectorem reijcimus.

Quod

Quod autẽ Tullius, aut etiam maiores dixit, de ſex, ſeptemq́ ordinum naue intellexiſſe uidetur: quas Liuius Græco uocabulo hexeres hepteresque uocat, quartæ decadis libro ſeptimo, Regia claſsis ſeptem & triginta maioris formæ nauium erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebant: præter has decem triremes erant: & iȷ adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Idem in eodẽ: Maximè exterruit hepteres regia à multo minore Rhodia naue uno ictu demerſa. Idem in eodem: Hoſtium claſsis trium & nonaginta nauium fuit, maximæ formæ naues, tres hexeres habebant, duas hepteres. Robore nauium & uirtute militũ Romani longè Regios præſtabãt: Regiæ naues agilitate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigum. Appianus Alexandrinus de bellis ciuilibus libro quarto, ἐν δὲ ὁ πομπήιος ὑπὸ τὴν αἰνάριαν διέπλει ναυσὶ πολλαῖς ἀρίσταις, ἑξήρους λαμπρᾶς ἐπιβεβηκώς id eſt, Cedens Pompeius, in Aenariam conceſsit nauibus multis, iisq́ præſtantiſsimis, naui ipſe hexere ſplendidiſsima uectus. Polybius, τὰς μὲν οὖν ἑξήρεις δύο οὔσας ἐφ᾽ ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ μάρκος ἀτίλιος, καὶ λεύκιος μάλλιος πρώτας ἐν μετώπῳ παραλλήλους ἔταξαν. id eſt, Duas igitur hexeres, quibus Marcus Attilius, & L. Manlius duces uehebantur, primas in fronte, æqualiter inuicem diſtantes, conſtituerunt. Lucanus in tertio, ubi de Bruti prætoria naue loquitur, hexerẽ deſcripſiſſe uidetur,

Celſior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemq́ profundo
Inuehit, & ſummis longè petit æquora remis.

Hepteres, quæ ſeptem ordinum nauis erat,

HEPTEREM Polybius ἑπτήρη uocat in primo, ἔχων ἑπτήρη τὴν γενομένην Πύρρου τοῦ βασιλέως. id eſt, habẽs hepterem quæ Pyrrhi regis quondam fuerat, quo loco ſeptiremẽ uertit Sipontinus, nec Liuium ſequi curauit. Diodorus Siculus libro XX. τούτων δ' ἦσαν αἱ μέγισται μὲν ἑπτήρεις, αἱ πλεῖσται δὲ πεντήρεις. id eſt, ex his maximæ quidem hepteres erant, plurimæ autẽ quinqueremes. ὀκτήρεις uerò fuiſſe liquet ex Athenæo, ἐννήρεις planè & δεκήρεις conſtat fuiſſe ex Diodoro Siculo, in loco ſuprà citato. Fuerunt ἑνδεκήρεις & τρισκαιδεκήρεις & τριακοντήρεις & εἰκοσήρεις, ut palã fit ex Athenæo in quinto, his uerbis: πολλῶν δὲ ὁ Φιλάδελφος βασιλέων πλούτῳ διέφερε, καὶ περὶ πάντα ἐσπουδάκει τὰ κατασκευάσματα φιλοτίμως, ὥστε καὶ πλοίων πλήθει πάντας ὑπερέβαλε. τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ τριακοντήρεις δύο, εἰκοσήρης μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτά, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δὲ ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριηρημιολίας διπλάσια τούτων. τὰ δ' εἰς τὰς νήσους πεμπόμενα, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὧν ἦρχε, καὶ τὴν λιβύην, πλείονα ἦν τῶν τετρακισχιλίων. id eſt, Philadelphus autem multos reges opibus ſuperauit, eratq; apparatuũ omniũ ambitioſe ſtudioſus. Nauiũ itaq; copia & numero omnes ſuperabat. Quæ uerò maxima habebat apud ſe nauigia, hæc erant: triginta ordinum, duæ: uiginti, una: tredecim ordinum, quatuor: duodecim, duæ: undecim ordinum, quatuordecim: nouem ordinũ, triginta: hepteres, trigintaſeptem: hexeres, quinq;: quinqueremes, decem & ſeptem. Earum autem nauium, quæ à quadrireme ad trieremiolias uſq; deſcendebant, duplus erat ad has numerus. Quæ autem ad inſulas deductæ fuerant, & in urbes quibus imperitabat ipſe, & Lybiam, plures erãt quater millenis. Alexãder Magnus, authore Plinio, inſtituit na

ues ad duodecim ordines. Philoſtephanus Ptolemęum Soterem inſtituiſſe uult ad quindecim. Plutarchus tamen πεντεκαιδεκήρη adſcribit Demetrio, dum ait, οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων οὔτε πεντεκαιδεκήρη ναῦν πρότερον, οὔτε ἑκκαιδεκήρη. ἀλλ' ὕστερον τεσσαρακοντήρη πτολεμαῖος ὁ φιλοπάτωρ ἐναυπηγήσατο μῆκος διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου πεντήκοντα δυοῖν δεόντων, ναύταις δὲ χωρὶς ἐρετῶν ἐξηρτυμένην τετρακοσίοις, ἐρέταις δὲ τετρακισχιλίοις, χωρὶς δὲ τούτων ὁπλίτας δεχομένην ἐπί τε τῶν παρόδων, καὶ τοῦ καταστρώματος ὀλίγῳ τρισχιλίων ἀποδέοντας, ἀλλὰ θέαν μόνην ἐκείνη παρέσχεν, καὶ μικρὸν ὅσον διαφέρουσα τῶν μονίμων οἰκοδομημάτων. id eſt, antea enim neq; quindecim ordinũ nauem, neq; ſedecim quiſquam hominum nouerat: poſtea tamẽ quadraginta ordinum ædificandam curauit Ptolemæus Philopator, in longitudinem quidem productam ad cubitos ducentos octoginta: altitudine autem ad ſummitatem uſq; nauis, duodequinquaginta cubitorum. Inſtructa autem erat quadringentis nautis, extra remiges, qui quater mille numero erant. Capiebat præter hos nauis in aditibus unà & cataſtromate armatos milites paulò minus ter millenis. Verùm ſolam hæc nauis ſui ſpectationem exhibuit ab immobilibus ædificijs parum admodũ differens. Athæneus in quinto δειπνοσοφιστῶν ex καλλιξένῳ eadem ferè cum Plutarcho referre uidet̃, ſed tamẽ apertius & diffuſius, his uerbis: τὴν τεσσαρακοντήρη ναῦν κατεσκεύασε ὁ φιλοπάτωρ τὸ μῆκος ἔχουσαν διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὀκτὼ δὲ καὶ τριάκοντα ἀπὸ παρόδου ἐπὶ πάροδον, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου τετταράκοντα ὀκτὼ πηχῶν, ἀπὸ δὲ τῶν πρυμνητικῶν ἀφλάστων ἐπὶ τὸ πρὸς τῇ θαλάσσῃ μέρος αὐτῆς τρεῖς πρὸς τοῖς πεντήκοντα πήχεις. πηδάλια δ' εἶχε τέτταρα τριάκοντα πήχη. κώπας δὲ θρανιτικὰς ὀκτὼ καὶ τριάκοντα πηχῶν τὰς μεγίστας. αἳ διὰ τὸ μόλυβδον ἔχειν ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις, καὶ γεγονέναι λίαν ἔσω βαρεῖαι καταζυγῶσι εὐήρεις

ὑπῆρχον

ὑπῆρχον ὑπὲρ τῆς χρείας. δίπρωρος δὲ ἐγεγόνει καὶ δίπρυμνος, καὶ ἔμβολα εἶχεν ἑπτά. τούτων ἓν μὲν ἡγούμενον, τὰ δ' ὑποστέλλοντα, τινὰ δὲ κατὰ τὰς ἐπωτίδας. ὑποζώματα δ' ἐλάμβανε δώδεκα. ἑξακοσίων δὲ ἦν ἕκαστον πηχῶν. εὔρυθμος δ' ἦν καθ' ὑπερβολήν. θαυμαστὸς δ' ἦν καὶ ὁ ἄλλος κόσμος τῆς νεώς. ζῶα μὲν γὰρ εἶχεν οὐκ ἐλάττω δώδεκα πηχῶν κατὰ πρύμναν τε καὶ πρῷραν. καὶ πᾶς τόπος αὐτῆς κηρογραφίᾳ καταπεποίκιλτο. τὸ δὲ ἐγκώπιον ἅπαν μέχρι τῆς τρόπεως κισσίνην φυλλάδα καὶ θύρσους εἶχεν πέριξ. πολὺς δ' ἦν καὶ ὁ τῶν ὅπλων κόσμος, ἀνεπλήρου δὲ τὰ προσδεόμενα τῆς νεὼς μέρη. γενομένης δὲ ἀναπείρας ἐδέξατο ἐρέτας πλείους τῶν τετρακισχιλίων. εἰς δὲ τὰς ὑπηρεσίας τετρακοσίους. εἰς δὲ τὸ κατάστρωμα ἐπιβάτας τρισχιλίους ἀποδέοντας ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, καὶ χωρὶς ὑπὸ τὰ ζύγια πλῆθος ἀνθρώπων, ἕτερον. ἐπισιτισμοῦ τε οὐκ ὀλίγον. καθειλκύσθη δὲ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ ἐσχαρίου τινός, ὅ φασι παγῆναι πεντήκοντα πλοίων πεντηρικῶν ξύλοις. ὑπὸ δὲ ὄχλου μετὰ βοῆς καὶ σαλπίγγων κατήγετο. ὕστερον δὲ τῶν ἀπὸ Φοινίκης τις ἐπενόησε τὴν καθολκὴν τάφρον ὑποστησάμενος ἴσην τῇ νηὶ κατὰ μῆκος, ἣν πλησίον τοῦ λιμένος ὤρυξε, ταύτῃ δὲ τοὺς θεμελίους κατῳκοδόμησε λίθῳ στερεῷ πρὸς πέντε πήχεις τὸ βάθος, καὶ διὰ τούτων φάλαγγας ἐπικαρσίας κατὰ πλάτος τῆς τάφρου διώσας συνεχεῖς τετράπηχυν εἰς βάθος τόπον ἀπολιπούσας, καὶ ποιήσας εἴσρουν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀνέπλησεν αὐτῆς πάντα τὸν ὀρυχθέντα τόπον, εἰς ὃν ῥᾳδίως ἀπὸ τῶν τυχόντων ἀνδρῶν εἰσήγαγε τὴν ναῦν, τὸ ἀνοιχθὲν κατ' ἀρχὰς ἐμφράξας μετεξήντλησε πάλιν τὴν θάλασσαν ὀργάνοις. τούτου δὲ γενομένου ἐδράσθηναι τὸ πλοῖον ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν προειρημένων φαλάγγων. id eſt, XL ordinũ nauẽ cõſtruxit Philopator quæ in longitudinẽ haberet CCLXXX cubitos, octo aũt & triginta in latitudinẽ ab aditu in aditũ, in altitudinẽ aũt uſq; ad ſummitatẽ & oram nauis quod ἀκροστόλιον dicũt XLVIII cubitos habebat, à ſummitate autem extrema puppis ad eam partẽ quæ mari alluitur tres & quinquaginta cubitos: gubernacula aũt habebat IIII, ſingula in lõgitudinẽ XXX cubitorũ, remos uero lõgiores

quos θρανιτικούς uocant. XXXVIII. cubitorum: qui propterea quòd plumbum haberent in capulis, & quòd ad interiorem partem grauiores eſſent libramento, uſui habiles ad remigandum erant. Fuit præterea duplici prora dupliciq́ꝫ puppe, roſtraq́ꝫ ſeptē habebat: quorū unum quidem extabat: quædam autem contractiora erant, minoraq́ꝫ, nonnulla uero ad epotidas erant collocata. Zonas autem perpetuas habuit XII. quarum quæque ſexcentorum erat cubitorum. Erat autem mira & egregia ſymmetria: admirabilis præterea & alius nauis ornatus. ad cuius proram & puppim erant expreſſa animalia nō minora duodecim cubitorum, & in omni parte multiplici cerę pictura uariegabatur. Tota uero ab ea parte qua remi collocati erāt, uſq́ꝫ ad carinā ipſam in ambitu thyrſos habebat, cū perpetuis hederæ foliis. Multus autem erat & armamentorum ornatus, quibus inſtruebantur partes ut quæque eis indigebant. Cum autem experimēti cauſa deduceretur, ſuſcepit remiges plures quatuor milibus, ad reliqua autē miniſteria quadringentos. In cataſtromate uerò & aditibus habuit propugnatores bis mille octingētos quinquaginta, præter magnam multitudinem hominū quæ ad iuga erat, magnā præterea uim continebat rei frumentariæ. deducta autem fuit initio ab Eſchario quodam, qui eam nauē compegiſſe dicitur materia quinquaginta nauium quinqueremium. Deducebatur autem à turba cum magno clamore & tubarum ſonitu. Poſtea uerò quidam è Phœnicia excogitauit deductionem ducta foſſa æquali naui longitudine, quam ad portum fodiēdam curauit. Huic foſſæ fundamenta iniecit è ſolido lapide in altitudinem quinque cubitorum, per quæ tranſuerſales trabes in latitudinem foſſæ traiiciens inter ſe cohærentes relicto lo

co

co IIII cubitorum uacuo: factoq́ incili aqua marina totum locum defoſſum compleuit: in quem facile opera uiliorum hominum induxit nauem, obturans eam partem quam ab initio aperuerat: rurſusq́ aquã marinam extraxit machinis, quo facto conſediſſe nauem tuto in prædictis trabibus. Ante uerò q̃ à nauium lõgarum commemoratione diſcedo, non omittam me cõiectura aſſecutum, quinqueremes fuiſſe altiores, quàm ut è quadrireme armati milites in eam tranſilire poſſent. Quòd ſi lector in animum induxerit mecum attendere ad uerba Liuij, facile, ut opinor, in eandem ſententiã diſcedet. ea ſunt decadis tertiæ libro decimo, Claſsis Punica ad Vticam ſtationem habebat: ex ea tres quadriremes, ſeu clàm miſſo à Carthagine nũtio uti fieret, ſeu Aſdrubale qui claſsi pręerat, ſine publica fraude auſo facinus, quinqueremem Romanam ſuperantem promontorium ex alto repente aggreſſæ ſunt. ſed neque roſtro ferire celeritate ſubterlabentem poterãt, neq́ tranſilire armati ex humilioribus in altiorem nauem: & defendebatur egregiè quoad tela ſuppeditarũt. Quod ex uerbis ipſis apertius mihi uidetur, quàm ut aliter explanandũ ſit. Quod autem de ἐνήρεις ſuprà dictum eſt, aduerte lector: cũ enim unico ν ſcribitur nauem inſtructam & paratam in aqua ſignificat, ut uidebis apud Plutarchum in Antonio, in hæc uerba, ἀντώνιος δὲ, ἅμα ἡμέρᾳ τῶν πολεμίων ἐπιπλεόντων, φοβηθεὶς μὴ τῶν ἐπιβατῶν ἐρήμους ἕλωσι τὰς ναῦς, τοὺς μὲν ἐρέτας ὁπλίσας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων παρέταξεν ὄψεως ἕνεκα. τοὺς δὲ ταρσοὺς τῶν νεῶν ἐγείρας καὶ πτερώσας ἑκατέρωθεν, ἐν τῷ στόματι περὶ τὸ ἄκτιον ἀντιπρώρους συνεῖχε, ὡς ἐνήρεις καὶ παρεσκευασμένας ἀμύνεσθαι. id eſt, Antonius autem, cum prima luce adnauigarent hoſtes, ueritus ne propugnatoribus deſtitutas naues caperẽt, remiges armari iuſsit, eosq́ in cataſtromate

in ſpeciem diſpoſuit ut uideretur: remos autem qua parte lati ſunt, erigi iubens & arrigi utrinque, ad Actij fauces obuerſas continebat naues, tanquam inſtructas & paratas ad decertandum. Quo loco πληρεῖς ipſe intepretatur cum & παρασκευασμένας ſubdit: quod Suidas non uidetur intellexiſſe. Idem in Bruto, μὴ ναῦν πλήρη, μὴ στρατιώτην ἕνα, μὴ πόλιν ἔχοντες. Id eſt, Non inſtructam nauem, non militem ullum, non ciuitatem denique habentes. Et in Sylla, μιθριδάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακοσίας πλήρεις. Id eſt, Mithridates quidem illic naues habens remigio inſtructas ducentas. Herodotus ἐν οὐρανίᾳ κρατῆρες dixit, & εἶχε πλοῖον κρατῆρες ἕτοιμον, εἰ παλήσειε ὁ ναυτικὸς στόλος. Id eſt, Et habebat nauem inſtructã & paratam, ſi forte maritimus exercitus moueretur. Euripides in Iphigenia in Tauris,

κἀντεῦθ᾽ ὁρῶμεν Ἑλλάδος νεὼς σκάφος
ταρσῷ κρατήρει πίτυλον ἐπτερωμένον,
ναύτας τε πεντήκοντ᾽ ἐπὶ σκαλμῶν, πλάτας

ἔχοντας. Polybius in primo aliter locutus eſt, ut uidebis. αἱ δὲ νῆες τοῦ στόματος ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἐφ᾽ ὅσον ἦν δυνατὸν ἔγγιστα τοῖς τενάγεσι προσάγουσαι ἐπεῖχον ἐπτερωκυίας πρὸς τὴν ἐμβολὴν καὶ σύλληψιν τῆς ἐκπλεῖν μελλούσης νεώς. Id eſt, Naues autem quæ in faucibus erant utrinque quàm proximè ad paludes accedi poterat, expectabant remigio inſtructæ, ad irruendum in nauem eam quæ exitura erat, atque ad eam capiendam paratæ. Latini aptas inſtructaſque remigio uocant. Liuius decadis tertiæ libro primo, Claſſis præterea data ad tuendam maritimam oram: quia qua parte belle uicerant, ea tum quoque rem geſturos Romanos credi poterat, quinquaginta quinqueremes, quadriremes duæ, triremes quinque, ſed aptæ inſtructæque remigio triginta & duæ quinqueremes erant, & triremes quinque. Ξυγγυμνολίας uidemus factam mẽtionẽ ab Athe-

 næo

næo in. V. & mediusfidius ſępenumero dubitaui quod-
nã id eſſet nauigij genus. Nec idẽ eſſe queat, cũ iis quas
Polybius ἡμιόλους ναῦς uocat: Appianus uero ἡμιολίας:
etiamſi idem Polybius lib. XVI. τριηρημιολίας uocet eas
(opinor) quæ non tot remis agerentur, quot iuſtæ trire
mes: ait enim, μετὰ δὲ τούτων ἐννέα τριηρημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς
ὑπῆρχον. id eſt, cum his autem nouem trieremioliæ & tri
remes tres erant. Appianus certe in prooemio eas uide-
tur ponere infra magnitudinem iuſtarũ triremiũ, dum
ait, τριήρεις δὲ ἀπὸ ἡμιολίας μέχρι πεντήρους πεντακόσιαι καὶ χίλιαι.
id eſt, triremes autẽ ab hemiolia uſq; ad quinqueremẽ
mille quingentæ: ut ἡμιόλιαι eſſent biremes quidem, ſed
quæ à puppi ad malum uſq; binis remis, à malo ad pro-
ram unico tantùm agerentur: ut hodie quoq; uidere eſt
in nonnullis earum, quas *fuſtas* Veneti uocant. Tu le-
ctor ſiquid noſti rectius iſtis, cãdidus imperti: mea enim
eſt coniectura. Tibi poſſum proferre ſcripta authorum,
qui huiuſce rei mentionem fecere: quibus legendis, po-
teris fortaſſe meliora afferre, certiusq; iudicium hac de
re facere. ſed Appianum uideamus, ναυσὶ δ᾽ ἐφόρουν, πεν-
τήκοντα μὲν πεντήρεσι, ἑκατὸν δ᾽ ἡμιολίαις, ἀφράκτοις δ᾽ καὶ κερκούροις
καὶ στρογγύλοις πολλοῖς. id eſt, ferebãt autẽ nauibus, quinque
remibus quidẽ L. hemioliis C. apertis uerò cercuris, &
onerariis cõpluribus. Diodorus Siculus lib. XIX. αὐτὸς
δ᾽ ἀναλαβὼν ναῦς ἡμιολίας νυκτὸς κατέπλευσε πλησίον τῆς πό-
λεως, id eſt, ipſe aũt hemioliis nauibus ſumptis ſecũdùm
urbẽ de nocte delatus eſt. Polybius in V. καταρτίσας δώδε-
κα μὲν καταφράκτους ναῦς, ὀκτὼ δὲ ἀφράκτους, τριάκοντα δ᾽ ἡμιό-
λους ἔπλει δι᾽ Εὐρίπου. id eſt, duodecim itaq; conſtratis naui-
bus inſtructis, octo apertis, triginta autem hemiolis per
Euripum nauigabat. Quibus locis ἡμιόλους & ἡμιολίας,
pro eodem ferè poni exiſtimo. Sed hoc loco ſubiiciam,
quæ

quæ in fragmentis Polybij ex libro XVI ſcripta legimus. Cuius quidem nobis copiã fecit Victor Fauſtus, dum Venetiis à rege Chriſtianiſſimo legatus commorarer. Ea ſunt hæc, quibus deſcribit pugnam naualem ad Chium factam inter Philippum & Attalum, ut in contextu uidebis: ὁ δὲ Φίλιππος τῆς μὲν περὶ τὴν πολιορκίαν ἀντιπιπτούσης αὐτῷ, τῶν δὲ πολεμίων ἐφορμούντων πλείοσι καταφράκτοις ναυσί, ἠπορεῖτο καὶ δυσχερῶς διέκειτο περὶ τοῦ μέλλοντος. οὐκ ἐπιδεχομένων δὲ τῶν παρόντων αἵρεσιν, ἀνήχθη παρὰ τὴν τῶν πολεμίων προσδοκίαν. ἔτι γὰρ αὐτοῦ ἤλπιζον οἱ περὶ τὸν ἄτταλον προσκαρτερήσειν τῇ τῶν μετάλλων κατασκευῇ. μάλιστα δ' ἐσπούδαζε ποιήσασθαι τὸν ἀνάπλουν ἀφνίδιον, πεπεισμένος καταταχήσειν, καὶ τὸ λοιπὸν ἀσφαλῶς ἤδη κομισθήσεσθαι παρὰ τὴν γῆν εἰς τὴν σάμον. διεψεύσθη δὲ παρὰ πολὺ τοῖς λογισμοῖς. οἱ γὰρ περὶ τὸν ἄτταλον καὶ θεοφιλίσκον ἅμα τῷ συνιδεῖν αὐτὸν ἀναγόμενον, εἴχοντο τῶν προκειμένων εὐθέως. συνέβη δὲ τὸν ἀνάπλουν αὐτοῦ γενέσθαι διαλελυμένον, ἅτε πεπεισμένου τοῦ φιλίππου καθάπερ εἶπον ἔτι μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. οὐ μὴν ἀλλὰ χρησάμενοι ταῖς εἰρεσίαις ἐνεργῶς προσέβαλλον. ἄτταλος μὲν τῷ δεξιῷ καὶ καθηγουμένῳ τῶν πολεμίων, θεοφιλίσκος δὲ τοῖς εὐωνύμοις. Φίλιππος δὲ περικαταλαμβανόμενος τοῖς καιροῖς δοὺς τὸ σύνθημα τοῖς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, καὶ παραγγείλας ἀντιπρώρους ποιεῖν τὰς ναῦς καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐρρωμένως, αὐτὸς ὑπὸ τὰς νησίδας ἀναχωρήσας μετὰ τῶν λέμβων, τὰς μεταξὺ τοῦ πόρου κειμένας, ἀπεκαραδόκει τὸν κίνδυνον. ἦν δὲ τῶν μὲν τοῦ φιλίππου νεῶν τὸ πλῆθος τὸ συγκαταστὰν εἰς τὸν ἀγῶνα κατάφρακτοι τρεῖς καὶ πεντήκοντα, σὺν δὲ τούτοις ἄφρακτοι. λέμβοι δὲ σὺν ταῖς πρίστεσιν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. τὰς γὰρ ἐν τῇ σάμῳ ναῦς, οὐκ ἠδυνήθη καταρτίσαι πάσας. τὰ δὲ τῶν πολεμίων σκάφη κατάφρακτα μὲν ἦν ἑξήκοντα καὶ πέντε σὺν τοῖς τῶν βυζαντίων, μετὰ δὲ τούτων ἐννέα τριημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον. λαβούσης δὲ τὴν καταρχὴν τῆς ναυμαχίας ἐκ τῆς ἀττάλου νεώς, εὐθέως πάντες οἱ σύνεγγυς ἀπαραγγέλτως συνέβαλλον ἀλλήλοις. ἄτταλος μὲν οὖν συμπεσὼν ὀκτήρει καὶ προεμβαλὼν ταύτῃ καιρίαν καὶ ὕφαλον πληγήν, ὑπὸ πολὺ τῶν ὑπὸ

πο

τοῦ καταστρώματος ἀγωνιζομένων, τέλος ἐβύθισε τὴν ναῦν. ἡ δὲ τοῦ φιλίππου δεκήρης, ναυαρχὶς οὖσα, παραλόγως ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος. ὑποπεσούσης γὰρ αὐτῇ τριημιολίας, ταύτῃ δοῦσα πληγὴν βιαίαν κατὰ μέσον τὸ κύτος ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλμὸν, ἐδέθη, τοῦ κυβερνήτου τὴν ὁρμὴν τῆς νεὼς οὐκέτι δυνηθέντος ἀναλαβεῖν, διὸ καὶ προσκρεμαμένου τοῦ πλοίου αὐτῇ ἐδυσχρηστεῖτο, καὶ δυσκίνητος ἦν πρὸς πᾶν. ἐν ᾧ καιρῷ δύο πεντήρεις προσπεσοῦσαι καὶ τρώσασαι τὴν ναῦν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν καὶ τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἐπιβάτας τοὺς ἐν αὐτῷ διέφθειραν, ἐν οἷς ἦν καὶ δημοκράτης ὁ τοῦ φιλίππου ναύαρχος. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν διονυσόδωρος καὶ δεινοκράτης ὄντες ἀδελφοὶ καὶ ναυαρχοῦντες παρὰ ἀττάλῳ, συμπεσόντες ὁ μὲν ἑπτήρει τῶν πολεμίων, ὁ δ' ὀκτήρει, παραβόλως ἐχρήσαντο τῇ ναυμαχίᾳ. δεινοκράτης μὲν πρὸς ὀκτήρη συμπεσὼν, αὐτὸς μὲν ἔξαλον ἔλαβε τὴν πληγὴν ἀναστείρου τῆς νεὼς οὔσης. τῆς δὲ τῶν πολεμίων τρώσας ναῦν ὑπὸ τὰ βίαια, τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἐδύνατο χωρισθῆναι καίπερ πολλάκις ἐπιλαβόμενος πρύμναν κρούειν, διὸ καὶ τῶν μακεδόνων εὐψύχως ἀγωνιζομένων εἰς τὸν ἔσχατον παρεγένετο κίνδυνον. ἀττάλου δὲ ἐπιβοηθήσαντος αὐτῷ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὴν πολεμίαν ναῦν ἐμβολῆς λύσαντος τὴν συμπλοκὴν τῶν σκαφῶν, ὁ μὲν δεινοκράτης ἀπελύθη παραδόξως, οἱ δὲ τῆς πολεμίας νεὼς ἐπιβάται πάντες εὐψύχως διαγωνισάμενοι διεφθάρησαν, καὶ τὸ δὲ σκάφος ἔρημον ἀποληφθὲν, ὑποχείριον ἐγένετο τοῖς περὶ τὸν ἄτταλον. ὁ δὲ διονυσόδωρος μετὰ βίας ἐπιφερόμενος εἰς ἐμβολὴν, αὐτὸς μὲν ἥμαρτε τοῦ τύψαι, παραπεσὼν δὲ τοῖς πολεμίοις, ἀπέβαλε τὸν δεξιὸν ταρσὸν τῆς νεὼς, ὁμοῦ συντριβέντων καὶ τῶν πυργούχων. οὗ γενομένου περιέστησαν αὐτὸν πανταχόθεν οἱ πολέμιοι. κραυγῆς δὲ καὶ θορύβου γενομένου, τὸ μὲν λοιπὸν πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν ἅμα τῷ σκάφει διεφθάρη, τρίτος δ' αὐτὸς ὁ διονυσόδωρος ἀπενήξατο πρὸς τὴν ἐπιβοηθοῦσαν αὐτῷ τριημιολίαν. τῶν δὲ λοιπῶν νεῶν τὸ πλῆθος ὁ κίνδυνος ἐφάμιλλος ἦν. καθὰ γὰρ ἐπλεόναζον οἱ παρὰ τοῦ φιλίππου λέμβοι, κατὰ τοσοῦτον ἀνέφερον οἱ περὶ τὸν ἄτταλον διὰ τὸ τῶν καταφράκτων νεῶν πλῆθος. καὶ τὰ μὲν περὶ τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ φιλίππου, τοιαύτην εἶχε τὴν διάθεσιν, ὥστ' ἀκμὴν ἄκριτα μένειν τὰ ὅλα, πολὺ δὲ τοὺς περὶ τὸν ἄτταλον ἐπικυδεστέρας ἔχειν τὰς ἐλπίδας. οἱ δὲ ῥόδιοι

κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς εὐθέως ἐκ τῆς ἀναγωγῆς ἀπεσπάσθησαν τῶν πολεμίων, καθάπερ ἀρτίως εἶπα. τὸ δὲ ταχυναυτεῖν παρὰ πολὺ διαφέροντες τῶν ἐναντίων συνῆψαν τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας μακεδόσι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀποχωροῦσι τοῖς σκάφεσιν κατὰ πρύμναν ἐπιφερόμενοι τοὺς ταρσοὺς παρέλυον, ὡς δὲ οἱ μὲν παρὰ τοῦ φιλίππου συνεπιστρέφειν ἤρξαντο παραβοηθοῦντες τοῖς κινδυνεύουσι, τῶν δὲ ῥοδίων οἱ καθυστεροῦντες ἐκ τῆς ἀναγωγῆς συνῆψαν τοῖς περὶ τὸν θεοφιλίσκον, τότε κατὰ πρόσωπον ἀντιπρώρους τάξαντες τὰς ναῦς, ἀμφότεροι συνέβαλον εὐψύχως ὁμοῦ ταῖς σάλπιγξι καὶ τῇ κραυγῇ παρακαλοῦντες ἀλλήλους. εἰ μὲν οὖν μὴ μεταξὺ τῶν καταφράκτων νεῶν ἔταξαν οἱ μακεδόνες τοὺς λέμβους, ῥᾳδίαν ἂν καὶ σύντομον ἔλαβε κρίσιν ἡ ναυμαχία, νῦν δὲ ταῦτ' ἐμπόδια πρὸς τὴν χρείαν τοῖς ῥοδίοις ἐγίνετο κατὰ πολλοὺς τρόπους. μετὰ γὰρ τὸ κινηθῆναι τὴν ἐξ ἀρχῆς τάξιν ἐκ τῆς πρώτης συμβολῆς πάντες ἦσαν ἀναμὶξ ἀλλήλοις, ὅθεν οὔτε διεκπλεῖν εὐχερῶς, οὔτε στρέφειν ἐδύναντο τὰς ναῦς, οὔτε καθόλου χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις προτερήμασιν, ἐμπιπτόντων αὐτοῖς τῶν λέμβων ποτὲ μὲν εἰς τοὺς ταρσούς, ὥστε δυσχερεῖν ταῖς εἰρεσίαις, ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὰς πρώρας, ἔστι δ' ὅτε κατὰ πρύμναν, ὥστε παραποδίζεσθαι καὶ τὴν τῶν κυβερνητῶν, καὶ τὴν τῶν ἐρετῶν χρείαν. κατὰ δὲ τὰς ἀντιπρώρους συμπλώσεις, ἐποίουν τι τεχνικόν. αὐτοὶ μὲν γὰρ ἔμπρωρα τὰ σκάφη ποιοῦντες ἐξάλους ἐλάμβανον τὰς πληγάς, τοῖς δὲ πολεμίοις ὕφαλα τὰ τραύματα διδόντες ἀβοηθήτους ἐνεκύδαζον τὰς πληγάς, σπανίως δ' εἰς τοῦτο συγκατέβαινον. καθόλου γὰρ ἐξέκλινον τὰς συμπλοκὰς διὰ τὸ γενναίως ἀμύνασθαι τοὺς μακεδόνας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἐν ταῖς συστάδην γιγνομέναις μάχαις. τὸ δὲ πολὺ κατὰ μὲν τοὺς διέκπλους, παρασύροντες τῶν πολεμίων νεῶν τοὺς ταρσοὺς ἠχρείουν. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐκπεριπλέοντες καὶ τοῖς μὲν κατὰ πρύμναν ἐμβάλλοντες, τοῖς δὲ πλαγίοις καὶ στρεφομένοις ἀκμὴν προσπίπτοντες, οὓς μὲν ἐτίτρωσκον, οἷς δὲ παρέλυον ἀεί τι τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἀναγκαίων. καὶ δὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μαχόμενοι, παμπληθεῖς τῶν πολεμίων ναῦς διέφθειραν. ἐπιφανέστατα δὲ ἐκινδύνευσαν τρεῖς πεντήρεις τῶν ῥοδίων, ἥ τε ναυαρχὶς ἐφ' ἧς ἔπλει θεοφιλίσκος. μετὰ δὲ ταύτην, ἧς ἐτριηράρχει φιλόστρατος. τρίτη δέ, ἣν

ἐκύβερνα

ἐκύβερνα μὲν αὐτόλυκος, ἐπέπλει δὲ νικόστρατος. ταύτης γὰρ ἐμβαλούσης εἰς πολεμίαν ναῦν, καὶ καταλιπούσης ἐν τῷ σκάφει τὸ ἔμβολον, συνέβη τὴν μὲν πληγεῖσαν αὔτανδρον καταδῦναι. τοὺς δὲ περὶ τὸν αὐτόλυκον εἰσρεούσης εἰς τὴν ναῦν τῆς θαλάττης διὰ τῆς πρώρας, κυκλωθέντας ὑπὸ τῶν πολεμίων τὰς μὲν ἀρχὰς ἀγωνίζεσθαι γενναίως. τέλος δὲ τὸν μὲν αὐτόλυκον ἐκπεσεῖν βοηθέντα μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν θάλατταν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπιβάτας ἀποθανεῖν μαχομένους γενναίως. ἐν τῷ καιρῷ θεοφιλίσκος βοηθήσας μετὰ τριῶν πεντήρων, τὴν μὲν ναῦν οὐκ ἠδυνήθη σῶσαι, διὰ τὸ πλήρη θαλάττης εἶναι. δύο δὲ ναῦς πολεμίας τρώσας, τοὺς ἐπιβάτας ἐξέβαλε. ταχὺ δὲ περιχυθέντων αὐτῷ λέμβων πλειόνων, καὶ καταφράκτων νεῶν, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέβαλε τῶν ἐπιβατῶν ἐπιφανῶς ἀγωνισαμένους. αὐτὸς δὲ τρία τραύματα λαβὼν καὶ παραβόλως τῇ τόλμῃ κινδυνεύσας, μόλις ἐξέσωσε τὴν ἰδίαν ναῦν, ἐπιβοηθήσαντος αὐτῷ φιλοστράτου καὶ συναναδεξαμένου τὸν ἐνεστῶτα κίνδυνον εὐψύχως. συνάψας δὲ τοῖς αὐτοῦ σκάφεσι πάλιν ἐξ ἄλλης ὁρμῆς συνεπλέκετο τοῖς πολεμίοις, τῇ μὲν σωματικῇ δυνάμει παραλυόμενος ὑπὸ τῶν τραυμάτων, τῇ δὲ τῆς ψυχῆς γενναιότητι λαμπρότερος ὢν καὶ παραστατικώτερος ἢ πρόσθεν. συνέβη δὲ δύο γενέσθαι ναυμαχίας, πολὺ διεστώσας ἀλλήλων. τὸ μὲν γὰρ δεξιὸν κέρας τοῦ φιλίππου κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἀεὶ τῆς γῆς ὀρεγόμενον, οὐ μακρὰν ἀπεῖχε τῆς ἀσίας. τὸ δ' εὐώνυμον διὰ τὸ παραβοηθῆσαι τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἐξ ἀποστροφῆς, οὐ πολὺ τῆς χίας ἀπέχον ἐναυμάχει τοῖς ῥοδίοις. οὐ μὴν ἀλλὰ παρὰ πολὺ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατακρατοῦντος τῶν περὶ τὸν ἄτταλον, καὶ συνεγγιζόντων ἤδη πρὸς τὰς νησίδας, ὑφ' αἷς ὁ φίλιππος ὥρμει καραδοκῶν τὸ συμβησόμενον, συνιδὼν ἄτταλος μίαν πεντήρη τῶν ἰδίων ἐκτὸς τοῦ κινδύνου τετρωμένην καὶ βαπτιζομένην ὑπὸ νεὼς πολεμίας, ὥρμησε παραβοηθήσων ταύτῃ μετὰ δύο τετρήρων. τοῦ δὲ πολεμίου σκάφους ἐγκλίναντος, καὶ ποιουμένου τὴν ἀποχώρησιν ὡς πρὸς τὴν γῆν, ἐπέκειτο φιλοτιμότερον ἐγκρατὴς γενέσθαι σπουδάζων τῆς νεώς. ὁ δὲ φίλιππος συνθεασάμενος ἀπεσπασμένον πολὺ τὸν ἄτταλον ἀπὸ τῶν ἰδίων, παραλαβὼν τέτταρας πεντήρεις καὶ τρεῖς ἡμιολίας, ἔτι δὲ τῶν λέμβων τοὺς ἐγγὺς ὄντας ὥρμησεν. καὶ διακλείσας τὸν ἄτταλον ἀπὸ τῶν οἰκείων νεῶν, ἠνάγκασε μετὰ μεγάλης ἀγωνίας εἰς τὴν γῆν ἐκβαλεῖν

τὰ σκάφη. τούτου δὲ συμβάντος, αὐτὸς μὲν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν
πληρωμάτων, εἰς τὰς ἐρυθρὰς ἀπεχώρησεν, τῶν δὲ πλοίων καὶ τῆς
βασιλικῆς παρασκευῆς ἐγκρατὴς ὁ φίλιππος ἐγένετο. καὶ γὰρ ἐποίη
σάμενοί τι τεχνικὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς οἱ περὶ τὸν ἄτταλον. τὰ γὰρ ἐ-
πιφανέστατα τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἐπὶ τὸ κατάστρωμα τῆς νεὼς
ἐξέβαλον. ὅθεν οἱ πρῶτοι τῶν μακεδόνων συνάψαντες ἐν τοῖς λέμ
βοις συνθεασάμενοι ποτηρίων πλῆθος, καὶ πορφυρῶν ἱματίων, καὶ
τῶν τούτοις παρεπομένων σκευῶν, ἀφέμενοι τοῦ διώκειν ἀπένευσαν
ἐπὶ τὴν τούτων ἁρπαγήν, διὸ συνέβη τὸν ἄτταλον ἀσφαλῆ ποιήσα
σθαι τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὰς ἐρυθράς. φίλιππος δὲ τοῖς μὲν ὅλοις
ἐλαττώμενος παραπολὺ τὴν ναυμαχίαν, τῇ δὲ περιπετείᾳ τῇ κατὰ
τὸν ἄτταλον ἐπαρθεὶς ἐπανέπλει, καὶ πολὺς ἦν συναθροίζων τὰς
σφετέρας ναῦς, καὶ παρακαλῶν τοὺς ἄνδρας εὐθαρσεῖς εἶναι, διότι νι
κῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. καὶ γὰρ ὑπέδραμέ τις ἔννοια καὶ πιθανότης
τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἀπολωλότος τοῦ ἀττάλου διὰ τὸ κατάγειν τοὺς περὶ
τὸν φίλιππον ἀναδεδεμένους τὴν βασιλικὴν ναῦν. ὁ δὲ διονυσόδω
ρος ὑπονοήσας τὸ περὶ τὸν αὐτοῦ βασιλέα γεγονός, ἤθροιζε τὰς οἰκείας
ναῦς ἐξαίρων σύνθημα. ταχὺ δὲ συναχθεισῶν πρὸς αὐτόν, ἀπέπλει
μετ' ἀσφαλείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἀσίαν ὅρμους. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν οἱ
πρὸς τοὺς ῥοδίους ἀγωνιζόμενοι τῶν μακεδόνων, πάλαι κακῶς πάσχον
τες, ἐξέλυον αὑτοὺς ἐκ τοῦ κινδύνου μετὰ προφάσεως καταμέρη
ποιούμενοι τὴν ἀποχώρησιν, ὡς ταῖς οἰκείαις ἐπιδιδόντες ἐπικουρῆ-
σαι ναυσίν. οἱ δὲ ῥόδιοι τὰς μὲν ἀναδησάμενοι τῶν νεῶν, τὰς δὲ προ
διαφθείραντες ταῖς ἐμβολαῖς, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν χίον. ἐφθάρη
σαν δὲ τοῦ μὲν φιλίππου νῆες, ἐν μὲν τῇ πρὸς ἄτταλον ναυμαχίᾳ
δεκήρης, ἐννήρης, ἑπτήρης, ἑξήρης, τῶν δὲ λοιπῶν κατάφρακτοι μὲν
δέκα, καὶ τριημιολίαι τρεῖς, λέμβοι δὲ πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ τὰ τού
των πληρώματα· ἐν δὲ τῇ πρὸς ῥοδίους διεφθάρησαν κατάφρακτοι
μὲν δέκα, λέμβοι δὲ περὶ τετταράκοντα τὸν ἀριθμόν, ἥλωσαν δὲ δύο
τετρήρεις, καὶ λέμβοι σὺν τοῖς πληρώμασιν ἑπτά. τῶν δὲ περὶ ἄττα
λου κατέδυσαν τριημιολία μία, καὶ δύο πεντήρεις, καὶ τὸ τοῦ βασι
λέως σκάφος. τῶν δὲ ῥοδίων διεφθάρησαν μὲν δύο πεντήρεις, καὶ
τριήρεις, ἥλω δ' οὐδέν. ἄνδρες δὲ τῶν μὲν ῥοδίων ἀπέθανον εἰς ἑξή

κοντα

κοντα, τῶν δὲ παρὰ ἀττάλου ὡς ἑβδομήκοντα, τῶν δὲ τοῦ φιλίππου, μακεδόνων μὲν εἰς τρισχιλίους, τῶν δὲ πληρωμάτων εἰς ἑξακισχιλίους. ἑάλωσαν δὲ ζωγρεία, τῶν μὲν συμμάχων καὶ μακεδόνων εἰς δισχιλίους, τῶν δ' αἰγυπτίων εἰς ἑπτακοσίους. καὶ τὸ μὲν τέλος τῆς περὶ χίον ναυμαχίας, τοιοῦτον συνέβη γενέσθαι. τῆς δὲ νίκης ὁ φίλιππος ἀντεποιεῖτο κατὰ δύο προφάσεις, κατὰ μίαν μὲν ὅτι τὸν ἄτταλον εἰς τὴν γῆν ἐμβαλὼν ἐγκρατὴς τῆς νεὼς ἐγεγόνει. καθ' ἑτέραν δὲ ὅτι καθορμισθεὶς ἐπὶ τὸ καλούμενον ἀργέννον ἐδόκει πεποιεῖσθαι τὸν ὅρμον ἐπὶ τῶν ναυαγίων. ἀκόλουθα δὲ τούτοις ἔπραττεν καὶ κατὰ τὴν ἑξῆς ἡμέραν, συνάγων τὰ ναυάγια, καὶ τῶν νεκρῶν ποιούμενος ἀναίρεσιν τῶν ἐπιγινωσκομένων, χάριν τοῦ συναύξειν τὴν προειρημένην φαντασίαν. ὅτι γὰρ οὐδ' αὐτὸς ἐπέπειστο νικᾶν, διήλεγξαν αὐτὸν οἵ τε ῥόδιοι καὶ διονυσόδωρος μετ' ὀλίγον. κατὰ γὰρ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔτι περὶ ταῦτα γινομένου τοῦ βασιλέως, διαπεμψάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέπλευσαν αὐτῷ, καὶ στήσαντες ἐν μετώπῳ τὰς ναῦς οὐδενὸς ἐπ' αὐτοὺς ἀντεναγομένου, πάλιν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν χίον. ὁ δὲ φίλιππος οὐδέποτε τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκώς, οὔτε κατὰ θάλατταν ἐνὶ καιρῷ, βαρέως μὲν ἔφερε τὸ γεγονός, καὶ τὸ πολὺ τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ παρῃτεῖτο. πρὸς μέντοι γε τοὺς ἐκτὸς ἐπειρᾶτο κατὰ πάντα τρόπον ἐπικρύπτεσθαι τὴν αὑτοῦ διάληψιν, καίπερ οὐκ ἐόντων αὐτῶν τῶν πραγμάτων. χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων, καὶ τὰ μετὰ τὴν μάχην συμβαίνοντα πάντας ἐξέπληττε τοὺς θεωμένους. γινομένης γὰρ τοσαύτης φθορᾶς ἀνθρώπων, παρ' αὐτὸν μὲν τὸν καιρὸν πᾶς ὁ πόρος ἐπληρώθη νεκρῶν, αἵματος, ὅπλων, ναυαγίων. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις τοὺς αἰγιαλοὺς ἦν ἰδεῖν φύρδην σεσωρευμένους ἀναμὶξ πάντων τῶν προειρημένων, ἐξ ὧν οὐ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μακεδόνες εἰς διατροπὴν ἐνέπιπτον οὐ τὴν τυχοῦσαν. θεοφιλίσκος δὲ μίαν ἡμέραν ἐπιβιώσας, καὶ τῇ πατρίδι γράψας ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καὶ κλεόναιον ἡγεμόνα συστήσας ἀνθ' ἑαυτοῦ ταῖς δυνάμεσι, μετήλλαξε τὸν βίον ἐκ τῶν τραυμάτων, ἀνὴρ καὶ κατὰ τὸν κίνδυνον ἀγαθὸς γενόμενος, καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν μνήμης ἄξιος. μὴ γὰρ ἐκείνου τολμήσαντος προσεπιβαλεῖν τῷ φιλίππῳ τὰς χεῖρας, πάντες ἂν καταπροεῖντο τοὺς καιρούς, δεδιότες τὴν τοῦ φιλίππου τόλμαν. νῦν δ' ἐκεῖ-

νος ἀρχὴν πολέμου ποιήσας, ἠνάγκασε μὲν τὴν αὑτοῦ πατρίδα συνδιαναστῆναι τοῖς καιροῖς. ἠνάγκασε δὲ τὸν Ἄτταλον μὴ μέλλειν καὶ παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ πολεμεῖν ἐῤῥωμένως καὶ κινδυνεύειν. τοιγαροῦν εἰκότως αὐτὸν οἱ ῥόδιοι καὶ μεταλλάξαντα, τοιαύταις ἐτίμησαν τιμαῖς, δι' ὧν οὐ μόνον τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιγενομένους ἐξεκαλέσαντο πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος καιρούς.
Id eſt, Philippus autem cum in obſidione multa ſibi aduerſari uideret, hoſtes etiam cum multis conſtratis nauibus haud procul in ſtatione eſſent, animi pendebat, nec ſatis proſpiciebat, quid ſibi potiſsimum in poſterum faciendum foret, Cumq; præſentia utrum uellet eligendi facultatem adimerent, tandem naues ſoluit præter hoſtium expectationem. Attalus enim & qui cum eo erãt, ſperabant eum perlaturum obſidionem, ob apparatum metallicorum. Curauit autẽ maxime ſubita profectione uti, propterea quòd ſibi perſuaſiſſet ſe locum occupaturum, & in poſterum iam tuto peruehi ſecũdum litus ad Samũ uſq; poſſe. Opinio autem eum fefellit, quam præceperat. Attalus enim & Theophiliſcus, ubi conſpexerunt eum ſoluiſſe, ſtatim in rem præſentem incubuerũt. fuit autem eorum profectio nullo ordine diſpoſita: propterea quòd conſiderẽt (ut diximus) Philippum adhuc permanere in propoſito: ueruntamen uſi ſumma remigum alacritate, impetum fecerunt, Attalus ipſe in dextram partem hoſtium quæ ipſa præibat, Theophiliſcus uerò in ſiniſtram. At Philippus uidens ſe rei occaſione impeditũ, & repente oppreſſum, dato pugnæ ſigno his qui dextra parte erãt, pronuncianſq; ut aduerſas naues opponerent, & cum hoſtibus acerrime congrederẽtur, ipſe cum leuibus nauigiis in paruas inſulas ſe recepit, quæ in medio curſu erant: ibiq; naualis prælij euentum expectabat. Erat autem numerus nauium earum, quæ cum Philippo erant, prælio aptarum, conſtratarum ad

tres

tres & quinquaginta, & cum his minora apertaq; nauigia: Lembi uero cum piſtribus centũ quinquaginta, eas enim naues quæ Sami erant, non potuit omnes inſtruere. Hoſtium autem naues erant, conſtratæ quidem ſexaginta quinq; cum Byzãtinis. Cum his præterea nouem trieremioliæ, triremesq; tres adſtiterant: factoq; pugnæ naualis initio ab Attali naue, continuo omnes quæ propius aderant, nulla egẽtes cohortatione inter ſe concurrerunt. Attalus quidem impetũ faciens in octerem, inferensq; ei uulnus graue, quaq; aquam reciperet: cumq; diutius hi qui in cataſtromate erant, propugnarent, tandem nauem ipſam depreſsit. At Philippi deceres quæ princeps erat, in hoſtium poteſtatẽ redacta eſt, idq; caſu inopinato. Nam cum in ipſam cõcurreret trieremiolia, hãc ictu graui, ad mediũ uentrem, poſt eam partem qua thranites ſcalmus collocari ſolet, ſauciauit: eiq; continebatur, gubernatore non amplius ualente retinere nauis impetum. Quare cum nauis ei adhæreſceret, ualde impedita erat: nec ſatis regi flectiq; poterat. Quo tẽpore duæ quinqueremes impetu facto duabus ex partibus eam conuulnerarunt: nauemq; ipſam cum propugnatoribus depreſſerũt, & in iis Dinocratem, qui Philippi nauarchus erat. Per id etiam tempus Dionyſodorus & Dinocrates, qui fratres & ſub Attalo nauarchi erant, impetum facientes: hic quidem in hepterem hoſtium, alter uero in octerem, caſu decertandi admirabili uſi ſunt. Dinocrates quidem in octerem concurſu facto, ipſe uulnus accepit paulo ſupra aquam, cum nauis ipſa ſine ſtira eſſet: conuulnerata autem ab ſe naue hoſtium ad eam partem, qua mari demergitur, initio quidem non potuit ab ea ſe expedire, etiam ſi non ſemel conatus ſit inhibere. Quare cum Macedones fortiſsime ſeſe defen

derent

derent, extremũ fere periculum adiit. Attalo autem illi ferente auxilium, facto in hoſtilem nauem impetu, ſoluenteq́ꝫ naues quæ inter ſe adhæſerant, Dinocrates quidem ſic inſperato liberatus eſt. Omnes autem hoſtilis nauis propugnatores fortiſsime dimicantes cõciſi ſunt. Nauis autẽ ipſa à propugnatoribus nuda relicta, in Attali poteſtatem redacta eſt. At Dionyſodorus cum magna ui incitaretur ad confligẽdum ipſe quidem uulnus inferre non potuit. Præteruectus autem per medios hoſtes, dextrum nauis ſuæ remigium amiſit, ſimul confractis lignis quæ turres ſuſtinere ſolẽt. Actis his rebus circunſteterunt eum undiquaque hoſtes: clamore facto excitatoq́ꝫ tumultu, reliqua quidem turba propugnatorum, ſimul cum naue periit: ipſe autem Dionyſodorus cum duobus comitibus, ad triremioliam, quæ in auxilium ueniebat, adnatauit. Periculum autem reliquarum nauium utrinque par erat: ut enim numero ſuperabant Philippi Lembi, ſic Attalus multitudine nauium conſtratarum præſtabat. Et ſic gerebantur ea quæ ad dextrum Philippi cornu erant, ut neutram in partem inclinata eſſet uictoria, Attalus tamen niteretur meliore in poſterum ſpe. Rhodij autem initio profectionis ſeſe ab hoſtibus ſegregarunt, & ut modo dicebam celeritate nauium, cum multo præſtantiores eſſent inimicis, cõflixerunt cum Macedonibus qui in extrema acie erant: primumq́ꝫ nauibus in fugam cõuerſis à tergo & puppi impetu facto, remos earum deterſerunt. Vt autẽ qui cum Philippo erant, cœperunt illuc conſiſtere auxiliũ ferentes periclitantibus: Rhodiorũ uero qui poſtremi erant, conuenerunt cum Theophiliſco: tũc diſpoſitis in aciem utrinq́ꝫ aduerſis nauibus conflixerũt ſumma alacritate, ſeſe inuicẽ clamore tubiſq́ꝫ cohortantes. Quod ſi Mace

dones

dones inter conſtratas naues lembos minimè collocaſſent, naualis prælij certamen, celerem facilemq́ exitum habuiſſet. Sed ij lembi omnem uſum Rhodiis nauibus ademerunt, idq́ multis modis: ubi enim primũ utrorũq́ cõflictu ordines commoti ſunt, omnes inter ſe cõmixti erant: unde neq́ facile enauigare, neq́ naues flectere poterãt, neq́ omnino uti iis rebus quibus ſuperiores erãt: incidẽtibus in eas lembis, aliàs quidẽ ad remigiũ, ut non facilè iuuari poſſent opera remigum: aliàs autem in proras, interdũ etiam ad puppim, ut gubernatorũ remigũq́ miniſterium impediretur. In oppoſitis uerò cõflictibus nonnihil ex arte cõmenti ſunt: ipſi enim inclinatis nauibus in proram extra aquã uulnera accipiebãt: hoſtium uerò naues intra aquam perforabant, quibus nulla arte mederi quis poſſet, rarò autem id eueniebat: magnam enim partem cõcurſum uitabant: propterea ꝙ Macedones fortiter propugnarent è cataſtromate in prẹliis quæ cominus fierent: ſæpius tamen præternauigando detergentes hoſtium remos, inhabiles reddebant, moxq́ circũcurrẽtes, in eosq́ qui ad puppim erant impetu facto, obliquis autem & flectentibus irruentes, alios quidem conuulnerabant, aliis autem armamenta auferebant: & iam tali ratione decertantes, magnum numerum hoſtilium nauium depreſſerant. Celeberrimè autem in periculo uerſatæ ſunt tres quinqueremes Rhodiorum: prætoria ipſa qua uehebatur Theophiliſcus: poſt hanc autẽ ea çui præerat Philoſtratus: tertia uerò quã regebat Autolycus: ea autem uehebatur Nicoſtratus: hac enim impetum faciente in hoſtilem nauem, relictoq́ in naue hoſtium ſuæ nauis roſtro, euenit ut nauis percuſſa cũ ipſis hominibus deprimeretur: eos autem qui cum Autolyco erant, quum per proram aqua ſubintraret, circunuen

h tos

tos ab hoſtibus initio quidem generoſe decertare: tandem uero ipſum Autolycum ſaucium cum armis decidere in mare: reliquos autem propugnatores animoſe pugnando occumbere. quo quidem tempore Theophiliſcus auxilio adueniens cum tribus quinqueremibus, nauem ipſam ſeruare non potuit: eo quòd aqua iam oppleta eſſet. Conuulneratis autem duabus hoſtium nauibus, quarũ propugnatores præcipites dedit: ſtatim circunfuſis in eum lembis pluribus, conſtratisq́; nauibus magnam partem propugnatorum amiſit egregiè decertantium. Ipſe uero acceptis tribus uulneribus, quòd audacius in periculum rueret, uix propriam nauem ſeruare potuit, ferente illi auxilium Philoſtrato, ſuſcipienteq́; in ſe præſens periculum ſumma animi alacritate. Vbi uerò ſe cum ſuis nauibus coniunxit, iterum recẽti impetu cum hoſtibus conflixit. Viribus quidem corporis defectus, propter uulnera: animi autẽ robore clarior conſtantiorq́; quàm antea uiſus eſt. Contigit autem duo fuiſſe naualia prælia multum inter ſe diſtantia. Siquidem dextrum Philippi cornu ut initio decreuerat ſemper littus appetens legenſq́;, nuſquam diſceſsit longe ab Aſia: ſiniſtrum uerò quod auxiliũ tuliſſet his qui in extrema acie erant, decertabat cum Rhodiis, cum non multum abeſſet à Chio. Verũtamen cum Attalus ipſe cum ſuis dextrum Philippi cornu ſuperaſſe præclarè uideretur, ipſeq́; Attalus iam appropinquaret inſulis, ad quas Philippus ſtationem obtinebat, expectans rei euẽtum, conſpicatus Attalus quinquéremẽ ſuorum unam extra periculum uulneratam demergi ab hoſtili naue, feſtinauit auxilium laturus illuc proficiſci cum duabus quadriremibus. Hoſtili autem naue declinante, ſeq́; tanquam ad terram recipiente, promptius inſtabat, cupiens nauem

in

in ſuam poteſtatem redigere. Quod ubi Philippus conſpexit, audaciusq́ pergere longè à ſuis Attalum uidit, ſumptis ſecum quatuor quinqueremibus, tribusq́ hemioliis, lembisq́ præterea qui propius erant, properauit, ſperans, quod euenit, intercipi poſſe: eumq́ compulit cum magna animi anxietate ad proximum litus naues eiicere: ibiq́ naui relicta, Rex ipſe cum ſociis naualibus pedibus Erythras profugit. Philippus autē nauigiorum compos factus eſt, ſupellectilisq́ regiæ. Siquidem ij qui cum Attalo erāt in tali periculo quiddam ex arte militari commenti ſunt: lautiſsima enim quæque ex ſupellectile regia in cataſtromate & foris nauis expoſuerunt: unde primi Macedonum, ubi ad lembos appulerunt, conſpecta in lembis poculorum multitudine, ueſteq́ purpurea, inſtrumentisq́ quæ eius cauſa parari ſolent, miſſo perſequendi ſtudio in horum prædam conuerſi ſunt. quare factum eſt ut Attalus in Erythrarū portum ſine ullo impedimento ſeſe reciperet. At Philippus quum in uniuerſum toto nauali prælio inferior fuiſſet, tamen elatus caſu Attali, regreſſus eſt: magnoq́ ſtudio ſuis conquiſitis, nauibusq́ in unū collectis, cohortabatᷣ ſuos ut bono animo eſſent, quādoquidē uiciſſent nauali prælio: etenim ſubierat cogitatio, & ea opinio homines inuaſerat, tanquā Attalus ipſe in fuga occubuiſſet: propterea quod reuerteretur Philippus cum ſuis, capta religataq́ regia naue. At Dionyſodorus cōiectās id, quod regi ſuo acciderat, ſublato ſigno ſuas naues conuocauit: quibus ſtatim ad ſe collectis, tutò ſe recepit in portus Aſiaticos. Sub idem tempus, Macedones qui aduerſus Rhodios decertabant, iam diu male mulctati ſe à periculo liberarunt: ſingulę enim naues ſeſe recipiebāt per cauſam ſubueniendi ſuis laborantibus. Rhodij uerò quum

nauium partem religaſſent, partem autem roſtris perfo raſſent, ſe in Chiorum portum receperunt. Interiere autem Philippi quidem in prælio nauali, quod cum Attalo geſtũ eſt, deceres, enneres, hepteres, hexeres: reliquarum autẽ conſtratæ decem, tresq; triremiolæ: lembi uerò uigintiquinq; cum ſociis naualibus: in prælio autem aduerſus Rhodios geſto depreſſæ ſunt conſtratæ decẽ, lembi ad quadraginta. Captæ ſunt autem duæ quadriremes, ſeptemq́; lembi cum ſociis naualibus. Earum uerò quæ cum Attalo erant, depreſſerunt unam triremiolam duasq́; quinqueremes & regiũ nauigium. Rhodiorum autẽ interiere duæ quinqueremes & triremes, nihil uerò captum fuit: homines autem occubuere Rhodiorum quidem ad ſexaginta: at eorum qui ſub Attalo, circiter ſeptuaginta: qui ſub Philippo autem, Macedonũ ad tria millia: ſociorum præterea naualiũ, ad ſex millia: uiui capti ſunt Macedonum & ſociorum, ad duo millia: Aegyptiorum autem, ad ſeptingentos. Talis quidem exitus naualis prælij ad Chium fuit. Philippus autem uictoriã ſibi uendicabat duabus potiſsimùm de cauſis. Prima, quod Attalũ in terrã eiicere coegiſſet, & nauis regia in ſuam ueniſſet poteſtatem. Altera, quòd ſtationem in loco, qui Argennon uocatur, habuerit inter hoſtium naufragia. Poſtridie quoquè ſe geſſerit ut uictor collectis reliquiis naufragij, ſublatisq; & receptis cadaueribus eorum qui agnoſci poterant, ut eam opinionem maximè confirmaret. Rhodij nãq; & Dionyſodorus haud ita multò pòſt ab eodem expreſſerunt, ut nec ipſe quidem ſe uictorem exiſtimaret. Poſtridie enim rege adhuc circa hæc occupato, certiores inuicem facti, uela duxerũt in ipſum, collocatisq; in fronte nauibus, nemine contra eos prodire auſo, retro abiere ad Chium. At Philippus qui nũquam antea

antea eodem tempore ne in mari quidem, tot taleſq; uiros amiſiſſet, caſum quidem grauiter ferebat, animumq; iam propemodum deſponderat: ad exteros tamen occultare ſenſa mentis omni ſtudio conabatur, etiamſi res ipſæ non ſatis id ferre patiq; uiderentur. Nam præter alia multa, ea ipſa quæ in prælio acciderant, omnes qui aderant, in timorem coniecerant. Facta enim tanta hominum ſtrage, eo ipſo tempore totus locus, in quo dimicatũ eſt, oppletus eſt cadaueribus, ſanguine, armis, naufragiis & armamentis. Diebus autem qui proximè ſequuti ſunt, uidere erat littora referta omnibus iis rebus quas retulimus, confuſe aceruatimq; congeſtis. Ob quę factum eſt ut non ſolùm ipſe, ſed & omnes Macedones in grauem animi defectionẽ inciderint. Theophiliſcus autem quum unum diem ſuperuixiſſet, patriæq; ſcripſiſſet de caſu naualis prælij, ſuffecto Cleonæo in ſui locum & exercitui præfecto, uitam cum morte commutauit ob uulnera quæ acceperat, uir qui in ipſo periculo ſe egregium præſtitit, & conſilij prouidentia dignus fuit, cuius memoria celebretur. Niſi enim ille anteuertiſſet impetum facere in Philippum, omnes quidem alij occaſionem rei bene gerendæ omiſiſſent, perterriti Philippi audacia. Sed ille facto prælij initio, ciues coegit temporis occaſionem ſequi. Coegit & Attalum bellum non ducere, tempusq; minimè terere in apparatu rerum ad bellum pertinẽtium, ſed acerrimè decertare, periculũq; pręſens ſubire. Quocirca meritò ipſum Rhodij fato functum talibus honoribus proſequuti ſunt, quibus nõ ſolùm uiuos & præſentes, ſed etiam poſteros prouocarent ad fortiter ſubeunda pro patria pericula. Hactenus Polybius, cuius uerbis facilè quis uideat genera ferè omnia nauium, quæ ad belli uſum comparabantur.

Quibus etiam ſolebant imponere turres ad libram, quę ob id dictæ turritæ à Virgilio: idq; non ſolùm ad proram, ſed etiã ad puppim. Appianus de bellis ciuilibus, καὶ πύργους ἐπὶ τῶν νεῶν εἶχον κατά τε πρῶραν καὶ τὴν πρύμναν. id eſt, & turres in nauibus habebant, & ad proram & ad puppim. Plinius libro XXXII. ubi de echeneide: Sed armatæ claſſes imponũt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoq; pugnetur uelut è muris. Cæſar libro tertio de bello ciuili: Atq; alterã nauem quæ erat ad cuſtodiã ab Acilio poſita, pluribus aggreſſus nauibus, in quibus ad libram fecerat turres. Virgilius in octauo:

Vnà omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Conuulſum remis roſtriſq; ſtridentibus æquor,
Alta petunt, pelago credas innare reuulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos,
Tanta mole uiri turritis puppibus inſtant.

Turres autem habuiſſe Antonianos in pugna illa nauali, quæ ad Actium facta eſt cum Cæſarianis, liquet ex Dione: cuius uerba quoniam nondum omnibus ædita ſunt, ipſe adſcribam. Fuſius enim quàm quiuis alius eorum, qui extant authorum, ea de re ſcripſiſſe uidetur: ut ipſe Virgilius nihil poetarum more aut ὑπερβολικῶς de illa pugna finxiſſe uideatur. Eius autem uerba ſunt hęc: ἀγχωμάλου οὖν ἐπὶ πολὺ τῆς ναυμαχίας οὔσης, καὶ μηδετέρων ὑπερέχειν πη δυναμένων, τέλος τοιόν δέ τι ἐγένετο. ἡ κλεοπάτρα κατόπιν τῶν μαχομένων ἀποσαλεύουσα, οὐκ ἤνεγκε τὴν πολλὴν καὶ ἄκριτον τοῦ ἀδήλου μέλλησιν. ἀλλ' ἀποκναισθεῖσα ἀπό τε τοῦ γυναικείου καὶ ἀπό τε τοῦ αἰγυπτίου, τῇ τε ἐπὶ πολὺ μετεώρῳ ἀγωνίᾳ, καὶ τῇ ἀεὶ ἐφ' ἑκάτερα προσδοκίᾳ, αὐτή τε ἐς φυγὴν ἐξαπιναίως ὥρμησε, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπηκόοις σημεῖον ἦρε, καὶ οὕτω τά τε ἱστία αὐτῶν εὐθὺς ἀραμένων, καὶ ἐς τὸ πέλαγος ἀφέντων, ἀνέμου τινὸς κατὰ τύχην φοβεροῦ συμβάντος, νομίσας ὁ ἀντώνιος, οὐχ ὑπὸ τῆς κλεοπάτρας

πρὸς αὐτοὺς ἐκπεραγγέλσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δέους ὡς καὶ νενικημένους φεύγειν ἐφέπετό σφισιν. γενομένου δὲ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ στρατιῶται καὶ ἠθύμησαν καὶ ἐταράχθησαν. καί πως ἀποδρᾶναι καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ ἐθελήσαντες, οἱ μὲν τὰ ἴδια ἤγειρον, οἱ δὲ τούς τε πύργους καὶ τὰ ἔπιπλα ἐν τῇ θάλασσαν ἐρρίπτουν, ὅπως κουφίσαντες διαφύγωσι. καὶ αὐτοῖς περὶ ταῦτα ἔχουσιν, οἱ ἐναντίοι προσπεσόντες (τοὺς γὰρ φεύγοντας, καὶ ἄνευ ἰσχύος ὄντων καὶ πρὸς τὴν ναυμαχίαν μόνην παρεσκευασμένοι, οὐκ ἐπεδίωξαν) πολλοί τε ἑκάστῃ νηΐ, καὶ ἕκαθεν καὶ ἐν χερσὶ ἐμαχέσαντο, ὥστε καὶ ποικιλώτατον καὶ ὀξύτατον ἐπ᾽ ἀμφοτέρων ὁμοίως τὸν ἀγῶνα γενέσθαι. οἱ μὲν γὰρ τά τε κάτω τῶν νεῶν πάντα πέριξ ἐκακούργουν, καὶ τὰς κώπας συνέθραυον, τά τε πηδάλια ἀπήρασσον, καὶ ἐπαναβαίνοντες ἐπὶ τὰ καταστρώματα, τοὺς μὲν κατέπαιον ἀντιλαμβανομένους, τοὺς δὲ ἐώθουν, τοῖς δὲ ἐμάχοντο, ἅτε καὶ ἰσοπληθεῖς αὐτοῖς ἤδη ὄντες. οἱ δὲ τοῖς τε κοντοῖς σφᾶς διωθοῦντο, καὶ ταῖς ἀξίναις ἔκοπτον, πέτρας τε καὶ ἄλλους τινὰς ὄγκους ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο παρεσκευασμένους, ἐπικατέβαλλον, καὶ τούς τε ἀναβαίνοντας ἀπεκρούοντο, καὶ τοῖς εἰς χεῖρας ἰοῦσι συνεφέροντο. εἴκασεν ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, ὡς μικρὰ μεγάλοις ὁμοιῶσαι, τείχεσί τισιν, ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις. οὕτω οἱ μὲν ἐπιβῆναί τε σκαφῶν, ὥσπερ ἐπ᾽ ἠπείρου καὶ ἐρύματός τινος ἐπεδρῶντο, καὶ πάντα τὰ ἐν τοῦτο φέροντα σπουδῇ προσῆγον. οἱ δὲ ἀπεωθοῦντο αὐτούς, ὅτι ποτὲ ἐν τῷ τοιούτῳ φιλεῖ δρᾶσθαι, μηχανώμενοι. ἀντιπάλως οὖν αὐτῶν μαχομένων, ὁ Καῖσαρ ἀπορήσας ὅτι πράξῃ, πῦρ ἐκ τοῦ στρατοπέδου μετεπέμψατο. πρότερον μὲν γὰρ οὐκ ἠθέλησεν αὐτῷ, ὅπως τὰ χρήματα περιποιήσηται, χρήσασθαι. τότε δὲ ἰδὼν ὅτι ἀδυνάτουν οἱ ἐν ἄλλως προσκρατῆσαι, ἐπ᾽ ἐκεῖνο ὡς καὶ μόνον σφίσιν ἐπικουρῆσον, κατέφυγε. κἀνταῦθα ἄλλο αὖ εἶδος μάχης συνηνέχθη. οἱ μὲν γὰρ πολλαχῇ ἅμα προσπλέοντές τισι, βέλη τε πυρφόρα ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐξετόξευον, καὶ λαμπάδας ἐκ χειρὸς ἐπηκόντιζον, καί τινας καὶ χυτρείδας ἀνθράκων καὶ πίττης πλήρεις πόῤῥωθεν μηχαναῖς ἐπεῤῥίπτουν. οἱ δὲ ταῦτά τε ὡς ἕκαστα διεκρούοντο, καὶ ἐπειδή τινα αὐτῶν διεκπίπτοντα τῶν ξύλων ἥπτετο, καὶ φλόγα

αὐτίκα

αὐτίκα πολλήν, ἅτε ἐν νηὶ ἤγειρε, τὸ μὲν πρῶτον τῷ ποτίμῳ ὕδατι, ᾧ ἐπεφέροντο, ἐχρῶντο, καί τινα κατέσβεσαν, ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνο καταναλώθη, ἤντλουν τὸ θαλάττιον. καὶ εἰ μὲν πολλῷ τε καὶ ἀθρόῳ αὐτῷ ἐχρῶντο, ἐπεῖχόν πως τῇ βίᾳ τὸ πῦρ. ἀδύνατοι δὲ πανταχῇ τοῦτο ποιεῖν ὄντες, οὔτε γὰρ πολλὰ ἢ καὶ μεγάλα τὰ ἀντλητήρια εἶχον, καὶ ἡμίσεα αὐτά, ἅτε ταρασσόμενοι ἀνέφερον, οὐχ ὅπως οὐκ ὠφελοῦντό τι, ἀλλὰ καὶ προσπαρώξυνον αὐτό. ἡ γὰρ ἅλμη ἡ θαλαττία, ἂν κατ' ὀλίγον ἐπιχέηται φλογί, ἰσχυρῶς αὐτὴν ἐκκαίει. ὡς οὖν καὶ ἐν τούτῳ ἥττους ἐγίνοντο, τά τε ἱμάτια αὐτῶν τὰ παχέα, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐπέβαλλον. καὶ χρόνον μέν τινα ἐκωλύθη τε ὑπ' αὐτῶν τὸ πῦρ, καὶ ἔδοξέ πη λωφᾶν. ἔπειτα δὲ ἄλλως τε καὶ τοῦ ἀνέμου σφοδρῶς ἐπιπνεύσαντος, ἐπὶ πλεῖον ἐξέλαμψεν, ἅτε καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων αὐξανόμενον. καὶ μέχρι μὲν μέρος τι νεὼς ἐκαίετο, προσιστάντες τέ τινες αὐτῷ, καὶ ἐς αὐτὸ ἐσεπήδων, καὶ τὰ μὲν ἐξέκοπτον, τὰ δὲ διεφόρουν, καὶ αὐτὰ οἱ μέν γε ἐς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐναντίους ἐρρίπτουν, εἴπως καὶ ἐκείνους τι λυμήναιντο. καὶ ἕτεροι πρὸς τὸ ἀεὶ ὑγιὲς αὐτῆς μεθιστάμενοι, ταῖς τε χερσὶ ταῖς σιδηραῖς, καὶ τοῖς δόρασι τοῖς μακροῖς, τότε δὴ καὶ τὰ μάλιστα ἐχρῶντο. ὅπως τινὰ ἀντίπαλον ναῦν προσαρτήσαντες σφίσι, μάλιστα μὲν προσεκβῶσιν ἐς αὐτήν. εἰ δὲ μή, καὶ ἐκείνην καταφλέξωσιν. ὡς δ' οὔ τινες ἐπέλαζον σφίσιν, αὐτὸ τοῦτο φυλασσόμενοι, καὶ τὸ πῦρ τούς τε τοίχους πέριξ ἐπενέμετο, καὶ ἐς τὸ ἔδαφος κατῄει, ἐνταῦθα τὰ δεινότατα αὐτοῖς ἐπεγίνετο. οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ μάλιστα οἱ ναῦται, πρὶν καὶ πλησιάσαι σφίσι τὴν φλόγα, ἐφθείροντο. οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ μέσῃ, ὥσπερ ἐν καμίνῳ, ὠπτῶντο. ἄλλοι πρίν τι τοιοῦτον παθεῖν, ἢ καὶ ἡμίκαυτοι, οἱ μὲν ἀπορριπτοῦντες τὰ ὅπλα, ἐτιτρώσκοντο ὑπὸ τῶν πόρρωθεν βαλλόντων. οἱ δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐκπηδῶντες ἀπεπνίγοντο, ἢ καὶ παιόμενοι ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐβαπτίζοντο, ἢ καὶ ὑπὸ θηρίων ἐσπαράττοντο. μόνοι τε ἀνεκτῶς, ὡς ἐν τούτοις παθήμασιν, ἀπήλλαξαν, ὅσοι πρίν τινι αὐτῶν συνενεχθῆναι, οἱ μὲν ἀλλήλους, οἱ δὲ καὶ αὑτοὺς ἀπέκτειναν, οὔτε κολαστήριόν τι ὑπέμειναν, καὶ νεκροί, ὥσπερ ἐν πυρᾷ, ταῖς ναυσὶ συγκατεκαύθησαν. ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ καισάριοι, πρότερον μὲν ὡς ἔτι ἀμυνεῖσθαί τινες αὐτῶν ἐδύναντο, οὐ προσέμισγον σφίσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ σκάφη τὸ πῦρ

συνῄρει

συνήρει· καὶ οἱ ἄνθρωποι οὐδὲ ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἔτι, μὴ ὅτι πολε-
μίον τινὰ λυπῆσαί τι ἐδύναντο, ὥστ᾽ οὐδ᾽ ἤ τε προσέπλεον αὐτοί, εἴ
πως τὰ χρήματα περιποιήσαιντο, καὶ κατασβεννύναι τὸ πῦρ, ὃ αὐ-
τοὶ προσεκυκλάζον, ἐπεφέροντο, κἀκ τούτου συχνοὶ καὶ ἐκείνων καὶ ὑπὸ
τοῦ φλογὸς καὶ ὑπὸ τῶν ἁρμάτων αὐταῖς τελέως ναυσὶ συναπώλοντο.
Id eſt, Quum igitur diutius nauali certamine pari marte decertarent, neutriq; ſuperiores adhuc eſſe poſſent, huiuſcemodi prælij exitus ſubſequutus eſt. Cleopatra quę à tergo pugnantium procul in ſalo erat, longiorem non tulit & incertũ rerum euentum. Sed quum muliebri natura uſa, quum etiam ingenio Aegyptiaco prædita, permotaq; diuturna ſuſpẽſi animi anxietate, perpetua etiã in alterutrã partem formidoloſa expectatione, ipſa ſeſe ex improuiſo in fugam coniecit, cæteris qui ſub ſe erant ſigno fugæ ſublato. Itaq; ipſi uela ſtatim in altum dederunt, caſu oborto eo tempore ſæuo uento. Ratus autem Antonius eos timore ꝑterritos, eo quod uicti eſſent fugere, minimè uerò id Cleopatram pronũtiaſſe, eos ſubſequebatur. Quo facto & reliqui milites ſumma cũ trepidatione animos deſponderunt: & alioqui cupientes illinc, ſiqua poſſent effugere, eorum partim uela pandere, partim turres ipſas cum armamentis in mare proiicere ceperunt: quo leuatis nauibus facilè effugere liceret. in quos ad hæc intentos aduerſarij impetu facto (neque enim fugiẽtes perſequuti ſunt, propterea quòd ipſi ſine uelis eſſent, utpote tãtum inſtructi ad naualem pugnam quæ ſtataria eſſet) multiq; ſingulis nauibus ſe obiiciebant eminus cominusq; decertantes, ut anceps dubiũq; utriſq; ex æquo certamen fuerit. iſti enim inferiorem nauium partem conuulnerabãt, remosq; defringebant, gubernacula quoq; ipſa lacerabant, conſcẽdentesq; foros, alios quidem hoſtium abſtrahebant, alios deturbabant:

cum aliis & manus conſerebãt,iam pares numero cum illis facti. Illi uerò contis eos præcipites eiiciebant,ſecuribusq́ concidebant:petras quoq́ & alia quædam grauiora põdera in hunc uſum parata,è ſuperiore loco deiiciebant,ſubeuntesq́ deturbabant,manusq́ cõſerebant cum iis qui ad ſummum nauis euaſerant. Qui rebus talibus gerendis interfuiſſet,haud abſimilia eſſe duxiſſet ea (ut parua magnis cõponamus) muris quibuſdam,aut etiam inſulis multis & frequentibus,qui in mari oppugnarentur,uſq́ adeo iſti quidem naues tranſcendere conabantur,ceu arcem quandam quæ in continenti eſſet: omniaq́ quæ ad oppugnandos muros facere uidentur, admouebant. Illi autem quacũq́ poterant ratione,& ut in talibus fieri ſolet,eos propellebant. Quum itaq́ diutius pari Marte dimicarẽt,Cæſar dubius quid ſibi agendum foret,iuſsit è caſtris ſibi ignem comportari. Neq́ enim antea eo uti uoluerat,ſibi ſuisq́ prædã ſeruare cupiens. Tunc autem proſpiciẽs aliter uictoriam ſe conſequi non poſſe,ad illud tãquam extremum auxilium deſcẽdit. Ibi uerò genus aliud pugnæ uidere erat. Iſti enim ſimul undecũq́ adnauigantes,in aduerſarios tela ignita coniiciebant,facesq́ ardẽtes emittebant:cõplures ollas etiam carbone piceq́ refertas eminus machinis iaculabantur. Illi autẽ,ut ſingula quæq́ poterant,detrudebãt. At ubi ea tela in materiam & ligna inciderãt,flammãq́ multam utpote in naui excitauerant,primùm quidẽ ad ea extinguenda aqua dulci,quam potus gratia comportabant,utebantur: nonnullaq́ ea ratione extinxerunt. Vbi uerò illa cõſumpta eſt,hauriebãt aquam marinam: & qua ea multa & abundanti uſi ſunt,ignem aquę ui cohibuerunt. Quum autem non poſſent ubique id præſtare, neq́ enim multa, neq́ ea ipſa ingentia habebant in-

ſtrumenta

ſtrumenta ad aquam hauriendam, uaſaq́; adeo ipſa propter trepidationem ſemiplena hauriebant. Quare non ſolùm nihil proficiebant, ſed ignes præterea irritabant. Aqua enim ſalſa maris, ſi ſenſim in flammam infundatur, uehementer ipſam excitat. Poſtquàm igitur & hac in re inferiores ſe uident, ueſtem multam quæ craſsior habebatur, ipſaq́; adeo ſuorum cadauera in ignem inijciebant: & eo modo per aliquod tempus ab his ignis prohibitus eſt, uiſusq́; remitti. Poſtea uerò ingruente ſæuiſsimo uento, in maius reſplenduit, tanquam ab iis ipſis excitatus: & interea dum pars aliqua nauis conflagrabat, nonnulli eorum propius ad ignem accedentes, in ipſum inſiliebant: armamentaq́; ipſa & nauis inſtrumenta alij conſcindebant: alij deferebant, ut coniicerent partim in mare, partim in ipſos hoſtes, ſi quo pacto illis nocere poſſent. Nonnulli autem ſecedentes ad eam nauis partem quæ uacua ab incendio erat, manus ferreas haſtáſque longas, ſi quando aliàs, expediebant: ut aduerſariorum nauem aliquam arripere, ad ſéque alligare & copulare poſſent, & in eam ſeſe deiicere: quòd ſi id negaretur, illam ſaltem ſimul incenderent. Vbi uerò uident nullos ad ſe appropinquare, id enim ſumma ratione cauebant, ignem autem iam utraque latera deuoraſſe, in fundúmque nauis peruaſiſſe: hic exempla grauiſsima ab ipſis ædita ſunt. Aliqui enim eorum præcipueq́; nautæ ab ipſo fumo, prius quàm flamma circumuenirentur, ſuffocabantur: alij in ipſa media flamma, ceu in fornace, comburebantur: alij autem prius quàm id paterentur ſemiuſtulati abiectis armis ſauciabantur ab eminus ferientibus: alij in mare ſeſe præcipitantes ſubmergebantur: alij ab ipſis hoſtibus oppreſsi demergebantur, uel etiam ab ipſis belluis

marinis dilaniabātur. Soli tolerabili caſu (ut in tali fato) occubuere, quibus datum eſt ut antè quàm tale quidpiam paterentur, ſeſe mutuis uulneribus confoderent, aut ſibi ipſi mortem animo præſenti, nullum alium perpeſsi cruciatum, adferrent: quorum cadauera in ipſis ardentibus nauibus, tanquā in rogo cōbuſta ſunt. Quæ quum uiderent Cæſariani antea quidē, quandiu aliqui eorum ſe defendere potuerunt, propius accedere uerebantur: ubi uerò ignis iam ferè naues ipſas conſumpſerat, ipſiq; Antoniani neqūe ſibi præſidio eſſe, nedum quicquam moleſtiæ aduerſarijs inferre poterāt: tunc magno ſtudio ſummaq; alacritate ad eos adnauigabant: ſi quo pacto prædam ſeruare, ipſumq; ignē extinguere, quem ipſi intulerant, poſſent. unde & multi eorū ab ipſa flamma circunuenti, ipſiſq; ardentibus tabulis & armamentis cum ſuis nauibus prorſus interiere. Hæc in gratiam eorum qui non ſatis Græca intelligunt, uertimus ferè ad uerbum. Quare non eſt cur doctiores de hac noſtra ſubita dictione uel conquerantur, uel iudicium faciant. Nam præterquàm quòd Dionis dictio nunquam mihi placuit, mihi ipſe nūquam magis diſplicui, quàm in hoc loco uertendo. Dionis ſcripta quæ extant Venetijs, legi per otium: qui mihi uiſus eſt multam hiſtoriæ, nullam œconomiæ rationem habuiſſe. Sed illud uiderint eruditiores. Lectori ſatis ſit Virgilium non loqui ὑπερβολάς, dum ait: Credas innare reuulſas

Cycladas, aut montes concurrere montibus altis.

Hic enim noſter ait, εἴκασεν ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, τείχεσί τισιν ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις. Hæc ideo adieci, ut lectori negligēti inculcarem ea, quæ non poſſunt à uigilante & ſtudioſo non animaduerti. Addebant & roſtra non ſolùm maioribus, ſed & minoribus

ribus actuarijs. A. Hirtius de bello Alexandrino: Nauibus actuarijs quarũ numerus erat ſatis magnus, magnitudine quanquam non ſatis iuſta ad prȩliandum, roſtra impoſuit: has adiunctas nauibus lõgis, & numero claſſis aucto. & cætera. Inde roſtratæ dictȩ naues, quæ quia ex ære fiebant, æratæ etiam dicebantur. Cæſar in ſecundo de bello ciuili: Interim L. Naſidius ab Cn. Pompeio cum claſſe nauiũ ſedecim, in quibus paucȩ erant æratæ, L. Domitio Maſsilienſibusq́; ſubſidio miſſus. Virgilius in nono, ubi de nauibus Troianorum uerſis in deas & nymphas maris: Hinc uirgineæ (mirabile monſtrum)

Reddunt ſe totidem facies, pontoq́; feruntur:

Quot prius æratæ ſteterant ad littora puppes.

Liuius quartæ decadis libro ſexto, roſtratas uocat his uerbis: Vna & octoginta roſtratis nauibus, multis prætera minoribus quȩ aut apertæ roſtratȩ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum traiecit. Quibus uerbis conſtat roſtratas fuiſſe etiã quæ tectæ non erant. Appianus in Mithridatico, χαλκεμβόλους uocat: νῆες ἑάλωσαν χαλκέμβολοι ὀκτακόσιαι. Plutarchus in Antonio: ἐπεὶ δὲ ὡμολόγητο καίσαρα μὲν ἀντωνίῳ δοῦναι δύο τάγματα πρὸς τὸν παρθικὸν πόλεμον, ἀντώνιον δὲ καίσαρι χαλκεμβόλους ἑκατόν. Diodorus libro XX. χαλκώματα uocare uidetur roſtra ex ære, his uerbis: καὶ τὰ ληφθέντα χαλκώματα τῶν ἀγαθοκλέους νεῶν ἀπέστειλαν αὐτῷ. Et paulopoſt ſubdit: τοῖς δ' ἀπιστοῦσιν ἀπόδειξιν παρέχεσθαι τὴν τῶν ἐμβόλων κομιδήν. ἐμβόλους enim roſtra fuiſſe conſtat ex Plutarcho in pleriſq́; locis: & ex Appiano, ubi de capite Marij Iunioris, καὶ αὐτὴν ὁ σύλλας ἐν ἀγορᾷ πρὸ τῶν ἐμβόλων θέμενος, ἐπιγελάσαι λέγεται τῇ νεότητι τοῦ ὑπάτου, καὶ εἰπεῖν, ἐρέτην δεῖ πρῶτον γενέσθαι πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν. id eſt, & ipſum caput Sylla in foro pro roſtris poni iuſsit, iuuentutiq́; conſulis illuſiſſe fertur, dixiſſeq́;

prius remigem eſſe oportere, quàm ad tractanda guber-nacula accedere. Quin & Plutarchus in Antonio *χαλκώματα* pro roſtris ex ære poſuit, dum ait: *τῶν δὲ καίσαρος οὐ μόνον ἀντιπρώρων συμφέρεσθαι πρὸς χαλκώματα στερεὰ καὶ τραχέα φυλασσομένων.* id eſt, nauibus autem Cæſaris cauẽtibus, ne obuerſæ cum roſtris firmis & æratis Antonij concurre-rent. Plutarchus in Pompeio, *ἐννενήκοντα δὲ χαλκεμβόλους παρέλαβε.* Idẽ in Sylla, *καὶ δῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεις.* Tullius in ſecũdo De inuentione, roſtratam uocat: Lex eſt apud Rhodios, ut ſiqua roſtrata in portu nauis de-prehẽſa ſit, publicetur. A roſtris autem Antiatium tem-plum Romę roſtra appellatũ. Liuius libro VIII primæ decados: Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ: è roſtriſq; earum ſuggeſtũ in foro extructũ adornari placuit: roſtraq; id templum ap-pellatum. Quin & Tullius, roſtra uſurpaſſe uidetur pro concione, quæ pro roſtris ad populum haberetur, in pri mo De oratore: Age uerò ne ſemper forum, ſubſellia, ro ſtra, curiamq; mediteris. Subdit enim: Alterum quod remo to foro, concione, iudicijs, ſenatu, ſtatuiſti oratorem in omni genere ſermonis. Neq; longè pòſt ſubdit: Nam ſi quis ſtatuet hunc eſſe oratorem, qui tantũmodo in iure aut in iudiciis poſsit, aut apud populũ, aut in ſenatu co-pioſe loqui. Quo loco In iure, dixit: id eſt, in foro: In iu-dicijs: pro, ad ſubſellia: Apud populum, pro concione & roſtris: In ſenatu, pro curia. ut attẽtus lector facilè ſua ſponte percipiat. Prætoriam uerò nauem, Græci *ναυαρχίδα* uocant, noſtri uulgò *capitaneam*. Diodorus libro XX. *καὶ πρῶτος ὥρμησε ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα.* Idem author ali-quando *στρατηγίδα* uocat eodem libro: *ἔπειτα παραγγείλας τοῖς κυβερνήταις ἀκολουθεῖν τῇ στρατηγίδι νηὶ προσέχοντας τῷ λαμπτῆρι προσέπλευσεν ἐπὶ τὸ ςόμα τοῦ νείλου.* Erant & prædato-

riæ

riæ,quæ meritò inter longas ſcribendæ fuerint. Liuius decadis III libro IX. Nam poſt M. Attiliũ Regulum & L. Manlium coss. annis propè quinquaginta nullum Romanũ exercitum uiderant,præter prædatorias claſſes,quibus deſcẽſiones in agros maritimos factæ erant. Quæ & piraticæ naues dicuntur ab eodem decadis IIII libro IIII. Sed ſi diis placet,affinitatẽ etiam per Philoclem præfectum eius pepigiſti,& bellum aduerſum nos gerens,mare circa Maleam infeſtũ nauibus piraticis feciſti. Idem Liuius IIII decadis libro VII. piraticas celoces uocat,dũ ait: Apparuit inde piraticas celoces & lembos eſſe. Idem decadis III libro I. Naues CCXX,quinqueremes celoces XX,deductæ. Et paulopoſt: Naues longæ CLX,celoces XII. Quibus uerbis uidetur ponere celoces inter eas quæ non erant longæ. Græci,naues prædatorias & piraticas πειρατικάς uocant. Plutarchus in Pompeio: πειρατικαὶ δὲ νῆες ὀκτακόσιαι, & λῃστρικὰ πλοῖα uocat,cuiuſmodi erat μυωπάρω. Appianus in Mithridate,ubi de piratis: καὶ εἰς ἀπορίαν ἐκπεσόντες ἀθρόαν ἀντὶ τῆς γῆς ἐκαρποῦντο τὴν θάλασσαν,μυωπάρωσι πρῶτον καὶ ἡμιολίαις,εἶτα δὲ δικρότοις καὶ τριήρεσι κατὰ μέρη περιπλέοντες. id eſt,ſummaq́ preſſi inopia ſibi è mari quæſtũ faciebant,myoparonibus primùm & hemioliis,deinde biremibus triremibusq́ circumnauigantes. Quibus uerbis coniicio ἡμιολίας fuiſſe infra magnitudinem biremium,ut τριηρημιόλιαι ſint quas ſuprà diximus: ἡμιολίαι uerò quæ à puppi ad malum binis remis,à malo ad proram unico tantũ per trãſtra remo agerẽtur. Vides me ſudare lector optime,quo tibi aliquid ueriſimile in re tam obſcura afferre poſsim. Itaq́ dubitans,circunſpectans & hæſitans,multa aduerſa reuerens,tanquam in mari immenſo noſtra uehitur oratio. Thucydides in quarto, τριακοντόρους, & κέλητα

ponit

ponit inter prædatoria, dum ait: ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐκ λῃστρικῆς μεσσηνίων τριακοντόρου καὶ κέλητος ἔλαβον. & hæc ex prædatorio Meſſeniorum actuario & celoce ſumpſerunt. Plutarchus in Sylla, λῃστήριον νομαδικὸν poſuit, pro prædonibus Numidicis. Tullius piraticum myoparonẽ dixit, actione quinta in Verrem: An quòd ager Syracuſanus prædonum incendiis te prætore uaſtatus eſt? an quod forum Syracuſanum nauarchorum ſanguine redundauit? an quod in portu Syracuſano piraticus myoparo nauigauit? Idem actione ſeptima in eundem: Nauem quandam piratarum præda refertam non ceperunt, ſed adduxerunt onere ſuo planè captã atque depreſſam: erat ea nauis plena iuuentutis formoſiſsimæ, argenti facti atque ſignati, multa cum ſtragula ueſte. Ac paulopoſt: Interea Syracuſani homines periti & humani, qui non modò quæ perſpicua eſſent uidere, uerumetiam occulta ſuſpicari poſſent, habebant rationem omnes quotidie piratarum qui ſecuri ferirẽtur: quàm multos eſſe oporteret ex ipſo nauigio quod erat factum ſex remorũ numero, conìiciebant. Et non multò pòſt de eodem nauigio: Hæc igitur eſt geſta res, hæc uictoria præclara myoparone piratico capto, dux liberatus, ſymphoniaci Romam miſsi, formoſi homines & adoleſcẽtes & artifices domum abducti. Quibus ſanè uerbis, niſi fallor, planũ fit illum myoparonem habuiſſe ſex remorũ ordines, quare non ab re inter longas naues adſcribi debeat. Idem Tullius ſeptima in Verrem, paruorum myoparonum meminit his uerbis: Hic te prętore Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium ſuum nauigauit: prò dij immortales piraticus myoparo, quum imperium pop. Rom. naues ac faſces eſſent Syracuſis, uſque ad forum & ad omnes urbis crepidines acceſsit. Erant

enim

enim & parui myoparones, quorum miniſterio præfe-cti triremium & maiorum uterentur, ut colligo ex Au-lo Hirtio de bello Alexandrino: Ipſe Octauius ſe in ſca-pham confert, in quam plures quum fugerant, depreſſa ſcapha uulneratus tamen adnatat ad ſuũ myoparonem: quo receptus, quum præliũ nox diremiſſet, tempeſtate magna uelis profugit. Plutarchus in Lucullo, ἐξέπλευσε δὲ τρισὶν ἑλληνικαῖς μυοπάρωσι, καὶ δικρότοις ἴσαις ῥοδιακαῖς πρὸς μέγα πέλαγος. Mari profugit cum tribus myopa-ronibus Græcis, totidemq; biremibus Rhodiis in altum. Myoparo autẽ ille egregius de claſſe Mileſiorũ, quem præſidij cauſa ſecum Verres abduxit Myndum, ibiq; uendidit, non erat inter paruos, quorũ ſuprà ab eodem mentio facta eſt. Erat enim militibus remigibusq; orna-tus atq; armatus. Sed ſatius fuerit Tullij uerba ſubiice-re, ea ſunt actione tertia in Verrem: Mileſios nauem po poſcit, quæ eum præſidij cauſa Myndum proſequere-tur: illi ſtatim myoparonem egregium de ſua claſſe or-natum atque armatum dederunt: hoc præſidio Myn-dum profectus eſt. Mox ſubdit: Illud quoq; quod neq; taceri ullo modo poteſt, neq; dici pro dignitate, cogno-ſcite: milites remigesq; Miletũ Myndo pedibus reuer-ti iubet: ipſe myoparonem pulcherrimũ de decem Mile ſiorum nauibus electũ L. Magio & L. Rabio qui Myn-di habitabant, uendidit. Plutarchus in Antonio myopa ronas uocare uidetur, quos phaſelos dixit Appianus, ubi eiuſdem rei cum Plutarcho meminit. Verba Plutar chi ſic habent, ὀκταουία τῶν ὁμολογημένων χωρὶς ᾐτήσατο τῷ μὲν ἀδελφῷ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς εἴκοσι μυοπάρωνας, τῷ δ' ἀνδρὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ στρατιώτας χιλίους. id eſt, Octauia præter ea quæ pacta fuerãt, à marito impetrauit ut fratri uiginti myoparonas concederet, à fratre autem ut marito mille

 pedites

pedites Romanos. Appianus autem ſic ait, ἐδωρήσατο δὲ καὶ ὀκταουία τὸν ἀδελφὸν αἰτήσασα παρ᾽ ἀντωνίου δέκα φασήλοις τριηρητικοῖς ἐπιμίκτοις ἔκ τε φορτίδων νεῶν καὶ μακρῶν, καὶ τὴν ὀκταουίαν ὁ καῖσαρ χιλίοις λογάσι σωματοφύλαξιν οὓς ἐπιλέξαιτο ἀντώνιος. id eſt, munerata eſt & Octauia fratrem decem phaſelis mixtis ex forma onerariarũ lõgarumq́ nauiũ. Octauiam quoq́ Cæſar mille delectis ab Antonio militibus, quibus ſpiculatoribus corporiſq́ cuſtodibus uteretur ipſe. Quibus ſanè Appiani uerbis, niſi aliũ authorem quàm Plutarchus ſequutus eſt, cõiiciat lector myoparones fuiſſe phaſelos, quorũ forma mixta erat ex naue oneraria & longa triremi: ut hac noſtra memoria faciendos locauit Frãciſcus Rex regum ad oceanum Britanniæ minoris, quos *galeones* uocant. Phaſelũ autẽ ea ratione qua deſcriptus eſt ab Appiano & Plutarcho myoparo dictus, lepido uerſu conſecrauit Caſtori & Polluci Catullus: quibus ſanè uerſiculis aperte docet eum fuiſſe maxime appoſitũ, ſeu q̃s remis uti uelit, ſeu uelis, dũ ait: Siue palmulis Opus foret uolare, ſiue linteo. Virgilius in quarto: Et circùm pictis uehitur ſua rura phaſelis. Sed minimè ἀπροσδιόνυσον fuerit, carmen ipſum ſubtexere Catulli: Phaſelus ille quem uidetis hoſpites,

Ait fuiſſe nauium celerrimus,
Neq́ ullius natantis trabis impetum
Nequiſſe præterire, ſiue palmulis
Opus foret uolare, ſiue linteo.

Strabo XV. ὁ δ᾽ οὐκ ἐλάττω ὀγδοήκοντα ἐναυπηγήσατο δίκροτα καὶ τριήρεις καὶ φασήλους. Ipſe autem ædificãdas curauit, non minus quàm octuaginta biremes, triremes & phaſelos. Multa candide lector quæſiui, ut ueram, uel ſaltem ueri ſimilem myoparonis etymologiam inueſtigare poſſem, ſed nihil admodum mihi arriſit: niſi ſi fidem habere non

graua

grauabere enarratori Ariſtophanis in εἰρήνῃ, dum ait in enarrando uocabulo, ναξιουργὴς κάνθαρος πλοῖα ἦν οὕτω λεγόμενα ἐν νάξῳ γινόμενα τῇ νήσῳ, καὶ κνιδιουργεῖς δὲ ἄλλας ναῦς ἀπὸ κνίδου, καὶ κέρκουρον ἀπὸ κερκύρας, καὶ τὴν πάρωνα ἀπὸ πάρου. id eſt, Naxiurges erant nauigia ſic dicta, quæ fierent in Naxo inſula, & etiam cnidurges à Cnido, & cercurum à Corcyra, paronem quoq; à Paro. Quod ſi uerũ eſt, auſim & ego cõiicere myoparonẽ eſſe nauigij genus compoſitum ab utraq; forma earum nauium, quæ fieri ſolebant in Myunte & Paro inſula, ut ex utriuſq; forma cõpoſitum effictumq; uocabulũ uideatur. Sed ex alia parte mouet Plinius qui ſcriptum reliquit cercurum in Cypro inuentum, ut non magna fides habenda ſit Ariſtophanis enarratori. Quare fit ut Delio opus ſit. Quãdo uerò ad belli uſum ſunt etiam neceſſariæ eæ naues, quas hippagines dicũt, hippagogas uocat Liuius, à transportandis equis: non erit ingratum, opinor, lectori ſi pauca de illis dixero ex probatiſsimis authoribus. Liuius igitur quintæ decadis libro IIII. quodnã id nauigij genus apertius declarat, quàm ut noſtræ interpretatiõis egeat, dum ait, Fortè poſtero die quàm Sybota claſsis tenuit, quinque & triginta naues, quas hippagogas uocant, ab Elea profectæ cũ equitibus Gallis, equisq; Phanas promontorium Chiorum petebant. Demoſthenes in prima contra Philippum: πρὸς δὲ τούτοις τοῖς ἡμίσεσι τῶν ἱππέων ἱππαγωγοὺς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανὰ εὐτρεπίσαι κελεύω. Inſuper & equitum parti cenſeo comparare hippagines, triremes, aliaq; idonea ad tranſportandos eos nauigia. Quas tamen Polybius ἱππηγοὺς uocat in primo: ὧδε ἐν τούτοις ἐπέστησαν τὰς ἱππηγοὺς, ῥύματα δόντες δὲ αὐτῶν ταῖς τοῦ τρίτου στόλου ναυσί. Poſt hæc diſpoſuerunt hippagines, dãtes ex iis lora & funes tractorios nauibus quæ in

 tertia

tertia claſſe erant. Et paulopoſt, τῶν μὲν ῥυμουλκούντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς. Diodorus libro XX. ἐπακολουθεῖν δὲ τὰς στρατιωτικὰς καὶ τὰς ἱππηγοὺς ῥυμουλκουμένας ὑπὸ τῶν εἰρεσίαις χρωμένων, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰ τῶν πειρατῶν πόρεια, καὶ τὰ ἐμπόρων καὶ ἀγοραίων. id eſt, ſubſequi autem militares & hippagines remulco tractas ab ijs quæ remigio uterentur, poſtremò etiam & prædonum pontones & annotinas mercatorumq́;. Quibus & Polybij uerbis & Diodori, apud Demoſthenem in loco ſuprà citato, διαστολὴν collocãdam inter ἱππαγωγοὺς & τριήρεις exiſtimo: ut legendum ſit, ἱππαγωγούς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανά. non ut ἱππαγωγοί eſſent τριήρεις, ut quidã non indoctus exiſtimabat, & auditoribus ſuis enarrabat: quem hoc loco nomine appellare superſedendũ duxi. ἱππαγωγοί enim & hippegi remulco trahebant, ut uides ex utroq; authore. Remulco autem trahere Latinum eſt, & à Liuio & Cęſare uſurpatum. Liuius IIII decadis libro VII. Contẽplatus Eudemus hoſtes claudas mutilatasq́; naues apertis nauibus remulco trahentes, XX paulò amplius integras abſcedentes, è turri prætorię nauis ſilentio facto, exurgite inquit. Cæſar in ſecundo De bello ciuili: Hunc ſequutus M. Ruffus Quæſtor nauibus XII quas præſidio onerariis nauibus Curio ex Sicilia eduxerat, poſtquàm relictam in littore nauẽ conſpexit, hanc remulco abſtraxit. Ipſe ad Curionẽ cum claſſe rediit. Idem in III. Ad Oricum uenit, ſubmerſamq́; nauim remulco multisq́; cõtendens funibus abduxit. πόρεια autem dicũtur à Diodoro naues quibus utebantur ad tranſportãdos milites: & ea re στρατιωτικὰ πόρεια dicuntur ab eodem, libro XX, his uerbis: εἶχε δὲ τὰς πάσας ναῦς μακρὰς ρ καὶ μ. τούτων δ' ἦν ἡ μεγίστη, πεντήρης. ἡ δὲ ἐλαχίστη, τετρήρης. στρατιωτικὰ δὲ πόρεια ταύ ταις ἐπηκολούθει πλείω τῶν σ. ἄγοντα πεζοὺς οὐκ ἐλάττους τῶν μυρίων.

id eſt

id eſt, habuit autem naues lõgas numero CXL. quarum maior erat quinqueremis, minor autẽ quadriremis: militares præterea pontones ſubſequebant plus ꝙ ducenti, qui peditũ ferebant circiter decem millia. Idem in eodẽ: τῶν μὲν πορείων ἔλαβε πλείω τῶν ρ. ἐν οἷς ἦσαν σχεδὸν στρατιῶται ὀκτακισχίλιοι. id eſt, pontones cepit plus ꝙ centenos, in quibus erant peditũ circiter octo millia. Idem in eodẽ: ἐφ' ἡμέρας τινὰς ταῖς ταχυναυτούσαις ναυσὶν ἐρυμούλκουν στρατιωτικὰ πόρεια. id eſt, per aliquot dies celeribus nauibus remulco trahebant militares pontones. Idem in eodẽ: οὐκ ἔχων δ' ἱκανὰ πόρεια πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν διάβασιν, τριχῇ διεμέρισε τὴν δύναμιν. id eſt, quum non ſatis haberet pontonũ ad tranſportandos milites, trifariam diuiſit exercitum. Plato in III de legibus, πόρια poſuit etiam pro curru: πόρια δέ, ὥστε ἐπ' ἀλλήλους τότε πορεύεσθαι κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλασσαν, σὺν ταῖς τέχναις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα σχεδὸν ἀπολώλει. id eſt, uehicula ita ut tunc inter ſe cõmeare poſſent, ſiue terra, ſiue mari, omnia, ut ita dicã, cum artibus ipſis perierant. Eiuſmodi poria Cęſar pontones appellare uidetur in III de bello ciuili: Pleraſq; naues in Italiã emittit ad reliquos milites equiteſq; tranſportandos: pontones, quod eſt genus nauium Gallicarum, Lyſsi reliquit: hoc conſilio, ut ſi forte Pompeius uacuã exiſtimans Italiam eò traieciſſet exercitum, quæ opinio erat ædita in uulgus, aliquam Cæſar ad inſequendum facultatem haberet. Nec ueriſimile eſt eos pontones, quorum meminit Cæſar, fuiſſe id genus nauigij ratiarij, quo paſsim utimur ad traiicienda flumina, quas uulgò *charieras* dicunt. Etiam ſi Paulus Iuriſcos. in tractatu Seruitutum ruſticarum, pro eo genere acce-piſſe uideatur, his uerbis: Flumine interueniẽte uia conſtitui poteſt: ſi aut uado tranſiri poteſt, aut pontem habet: diuerſum, ſi pontonibus traiiciatur. Quo loco, pon-

tones uidetur pro πορθμείοις dixiſſe aliter atq; Cæſar: quí uſus uidetur ueluti Gallico quodã uocabulo, uel Maſsilienſi potius. Quod πορθμεῖον innuere uidetur Tullius de aruſpicum reſponſis, dum ait: Quę nauis unquam in flumine tam uulgata omnibus, q̃ iſtius ætas fuit? Diodorus tamen Siculus πορθμεῖον cum πορείῳ confundere uidetur, niſi ſit librariorũ mendum: ὁ δὲ λυθεὶς, καὶ μετ᾽ ὀλίγων ἐμβὰς, ὃν τὸ πορθμεῖον ἔλαβεν, ἐκπλεύσας περὶ τὴν δύσιν τῆς πλειάδος. id eſt, ipſe autem ſolutus, & cum paucis conſcenſa naue, clàm profugit ſub occaſum uergiliarum. Strabo XVII. ὥστε καὶ ὀστράκινα ἐνίοις εἶναι πορθμεῖα. ut & nonnullis teſtacea ſint nauigia ad transfretandũ. πορθμός enim fretum, ut πορθμεῖα ſint nauigia ad transfretandum apta: πορθμὸς, θάλασσα ἑκατέρωθεν ἤπειρον ἔχουσα. Rhodij præſidiarias naues φυλακίδας uocabant, authore Diodoro libro XX. δημόφιλος μὲν ἔχων ναῦς τὰς καλουμένας παρὰ ῥοδίοις φυλακίδας. Idem in eodem: αἱ δὲ φυλακίδες τῶν καρχηδονίων αἰσθόμεναι, περὶ αὐτοὺς ἦν ἐπεδίωκον. id eſt, pręſidiariæ Carthaginenſiũ ubi id reſciuerunt, confeſtim perſequutæ ſunt.

SED prius q̃ à longis nauibus ad onerarias proficiſcar, non tacebo quid de celeritate quinqueremis ad triremem dubitare uideã uiros doctiſsimos, qui quinqueremem tardiorẽ fuiſſe triremi opinati ſunt, ex Liuij uerbis tertiæ decadis libro VIII. ea ſunt hæc: Adherbal coniuratis in quinqueremem impoſitis, præmiſſaq; ea quia tardior q̃ triremis erat, ipſe cum octo triremibus modico interuallo ſequitur. Tardior enim erat propter pondus. Subdit enim: Quinqueremis Romana ſeu põdere tenacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindẽtibus uortices, quũ facilius regeretur, duas triremes ſuppreſſit. Sed Iulius Cæſar in ſecundo De bello ciuili, omnem dubitationem tollere uidetur, his uerbis: Conſpicatæq; naues

naues triremes duæ nauem Decij Bruti (quæ erat hexeres ex Lucano ſuprà citato) quæ ex ſigno facilè cognoſci poterat, duabus ex partibus ſeſe in eam incitauerant. Sed tãtum re prouiſa, Brutus celeritate nauis eniſus eſt, ut paruo momẽto antecederet. Vides illam hexerem celeritate anteuertiſſe illas triremes: quod & ſimiliter de quinqueremi facilè credere eſt. Sed nõ omittemus piſtrim, cuius mẽtionem factã uidemus à Polybio. Liuius etiã meminit quintæ decadis quarto uolumine, his uerbis: Perſeus poſt reditum ab Eumene Erepontis ſpe deiectus, Antenorem & Callippũ præfectos claſsis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerum quinque piſtres erant) Tenedum mittit. Piſtris autem terno remorũ ordine agebatur. Virgilius in quinto, piſtrim pro cognomento indito triremi poſuiſſe uidetur:

Velocẽ Mneſtheus agit acri remige piſtrim. Subdit ẽm:
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmi,
Ingentemq; Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana uerſu
Impellunt, terno conſurgunt ordine remi.

Neque enim fuiſſet æqua & par contentio, ſi piſtris illa paucioribus aut pluribus remis acta fuiſſet quàm Chimæra, cui Gyas præerat. Polybius πρίστιν uocat, ρ litera tranſpoſita, libro decimo octauo: ἐπελθόντος δὲ τοῦ τεταγμένου καιροῦ, παρῆν ὁ μὲν Φίλιππος ἐκ Δημητριάδος ἀναχθεὶς εἰς τὸν μαλιέα κόλπον, πέντε λέμβους ἔχων καὶ μίαν πρίστιν, ἐφ᾽ ἧς αὐτὸς ἐπέπλει. Id eſt, Cedente die præſtituta, aderat Philippus, profectus à Demetriade in ſinum Maliacum, habens quinque lembos & unicam priſtim qua uehebatur. Solebant autem cognomenta indere nauibus, & etiam ad proram adfingere. Lucianus in Dialogo, quod πλοῖον inſcribitur: Καταντικρὺ δὲ

ἀνάλογον.

ἀνάλογον ἡ πρῶρα ὑπερβέβηκε ὅν τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὸν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν ἶσιν ἑκατέρωθεν. id eſt, e regione autem pro portione prora extructa erat, in longum producta, habens utrinque Iſin deam, quæ cognomētum naui dederat, de quarū *παρασήμῳ* infrà dicemus copioſius. Aliæ etiā dictæ Seleucides triremes à Seleuco. Plutarchus in Pompeio, *ὡς δ' οὖν ἐνίκα φεύγειν εἰς τὴν αἴγυπτον, ἀναχθεὶς ἀπὸ κύπρου σελευκίδι τριήρει μετὰ τῆς γυναικός. τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐν μακραῖς ὁμοίως ναυσὶ, οἱ δὲ ἐν ὁλκάσι ἅμα συμπαρέπλεον.* id eſt, ut igitur decretum eſt, fugiendum in Aegyptum eſſe, profectus à Cypro, uectusque Seleucide trireme cum uxore eſt: aliorum uerò nonnulli ſequuti ſunt, delati ſimiliter longis nauibus, alij autē in onerariis. Appianus de eadem Pompeij fuga loquens, his uerbis utitur: *ὅθεν τὴν κορνηλίαν γυναῖκα ἀναλαβὼν, ἐς τριήρων τεττάρων ἐπιβὰς, αἱ αὐτῷ παρά τε ῥοδίων καὶ τυρίων ἀφίκοντο.* id eſt, unde ſumpta ſecū Cornelia uxore, nactus quatuor triremes, quæ ad officiū illi ab Rhodiis & Tyriis præſto fuerant, profugit. Νικομηδίς, à loco cognomētum ſumpſit, authore Aniano apud Suidam: *εὖρος δὲ καὶ βάθος καθ' ὁλκάδα, ὅσον μεγίστη νικομηδὶς ἢ αἰγυπτία.* quibus uerbis coniicio *νικομηδίδα* fuiſſe inter onerarias: de quibus uidetur ueniſſe dicendi tempus. Sic & *ἑρμονίς* apud Thucydidem à loco iuxta Lacedæmona.

AIT MARCELLVS, ATQVE ONERARIIS.

DE longis abūdè diximus, de onerariis paucis diſſerēdum. Quæ onerariæ dictæ, quòd eſſent oneri ferendo idoneæ: & ea ratione *φορτηγοὶ* dicūtur à Græcis. Polybius in primo, *ἔχων ἑκατὸν εἴκοσι σκάφη, καὶ τὴν ἀγορὰν σχεδὸν ἐν ὀκτακοσίαις ναυσὶ φορτηγοῖς.* Liuius decadis tertiæ libro VII. Naues quas Liuius tutandis cōmeatibus habuerat

buerat, partim machinationibus onerat, apparat'uque mœnium oppugnandorum: partim tormentis & ſaxis, omnique telorum miſſilium genere inſtruit. onerarias quoque non eas ſolum, quæ remis agerentur. Quibus uerbis declaratur onerarias non ſolere remis agi. Tullius actione quarta in Verrem, Eius autem legationis principem nobiliſſimum C. Heium iuratum dicere audiſtis, iſti nauem onerariam maximam Meſſanæ eſſe publice coactis operis ædificatam. Eam Cybeam uocat in ſexta in Verrem, Tametſi rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid reſponderit: ædificatam publicis operis publice coactis, eique ædificandæ publice Mamertinum Senatorem præfuiſſe. Et paulo poſt ſubdit, Negent iſti onerariam nauem maximam ædificatam eſſe Meſſanæ. Negent ei naui faciundę Senatorem Mamertinum publice præfuiſſe. Appianus ὁλκάδας uocat in quinto de bellis ciuilibus, ᾕρει κατὰ δύο καὶ τρεῖς ναῦς τῶν φυλακίδων καὶ τὰς ὁλκάδας, αἳ τὸν σῖτον ἔφερον, ὁρμούσας, ἢ παραπλεούσας κατέδυε, ἢ ἀνεδύετο, ἢ ἐνεμπίπρη. Id eſt, Cepit binas ternasque præſidiariarum onerariarumque eas quę frumentum portabant, & in ſtatione erant: eas autem quæ præternauigabant, uel depreſſit, uel religauit, uel cõcremauit. Idem in eodem, πολὺ δὲ ὁλκάδων καὶ σκευοφόρων ἄλλο πλῆθος. Quo loco σκευοφόρους pro onerariis poſuiſſe uidetur: quas Cæſar graues dixit. διεφθάροντο δ᾽ αὐτῷ νῆες βαρεῖαι μὲν ἕξ, κουφότεραι δὲ ἓξ καὶ εἴκοσι, λιβυρνίδες δ᾽ ἔτι πλείους. Interiere autem illius naues graues ſex, leuiora uero nauigia uigintiſex, multoque plures liburnicæ. Onerariæ autem ad frumentum uehendum aptæ, frumentariæ dicuntur, à Græcis σιτηγοί. Cæſar in tertio de bello ciuili, Nocturno itinere non intermiſſo, comitatu equitum triginta ad mare peruenit: nauemque frumentariam

conſcendit. Appianus de eadẽ Pompeij fuga nauis fru-
mentariæ nullũ uerbum facit, ὁ δὲ πομπήιος ἐκ λαρίσσης
ὁμοίῳ δρόμῳ μέχρι θαλάσσης ἐπειχθεὶς, σκάφους ἐπέβη μικροῦ,
καὶ νεὼς παραπλεούσης ἐπιτυχὼν, εἰς μιτυλήνην διέπλευσε. Id
eſt, Põpeius aũt ſimili feſtinatiõe à Lariſſa ad mare pro
perãs, paruulũ nauigiũ cõſcendit: nactuſq; nauẽ præter-
euntẽ, ea Mitylenẽ uſq; delatus eſt. Plutarchus in Pom-
peio φορτηγὸν uocat, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἐπιβὰς ποταμίου πλοίου,
καὶ παρ' ἑπομένων τοὺς ἐλευθέρους ἀναλαβὼν, τοὺς δὲ θεράποντας
ἀπιέναι πρὸς καίσαρα κελεύσας, καὶ μὴ δεδιέναι, παρὰ γῆν κομιζό-
μενος εἶδεν εὐμεγέθη φορτηγὸν, ἀνάγεσθαι μέλλουσαν. Id eſt, Sũ-
mo mane cõſcenſo nauigio fluuiatili, impoſitiſq; in alte-
rũ comitibus liberis: ſeruis aũt ad Cæſarẽ ſe recipere, ſe-
curiſq; eſſe iuſſis, præter litus delatus cõſpexit bene ma
gnã onerariã, quæ ad ſoluendũ parata erat. Quã Cæſar
in ſuprà ſcriptis nauẽ frumẽtariã uocat. Quin & Diodo
rus Siculus, ubi de Agathocle, in XX. naues eaſdẽ mo-
do φορτηγούς, modo σιτηγοὺς dicit, ἔπειτα δὲ σιτηγῶν πλοίων
τῇ πόλει προσθεόντων, οἱ μὲν καρχηδόνιοι παντὶ τῷ στόλῳ πρὸς
τὰς ναῦς ἀνήχθησαν, ὁ δ' ἀγαθοκλῆς ἀπελπίζων ἤδη τὴν ἐπιβο-
λὴν, ὡς εἶδε τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἔρημον τῶν ἐφορμούντων, ἐξέ-
πλευσεν ὀξείαις ταῖς εἰρεσίαις χρώμενος, εἶτα οἱ μὲν καρχηδόνιοι
πλησίον ἤδη τῶν φορτηγῶν ὄντες. Vides ut φορτηγοὺς dixit,
quas ſupra σιτηγοὺς id eſt, frumẽtarias uocauerat. Thucy.
in VI. ὁλκάδας uocat: hodieq; in Flãdria nomẽ retinẽt, et
des holkes uocant: ἐν ὁλκάσι πυροὺς καὶ πεφρυγμένας κριθὰς
ἄγειν. Idẽ in eodẽ σιταγωγοὺς ὁλκάδας uocat, quas σιτηγοὺς
& φορτηγοὺς ex Diodoro diximus, τῶν μὲν οὖν συμμάχων τοῖς
πλείστοις, καὶ τοῖς σιταγωγοῖς ὁλκάσι, καὶ τοῖς πλοίοις, καὶ ὅση ἄλλη
παρασκευὴ ξυνείπετο. Id eſt, Sociorum plurimis, frumẽta
rijſq; nauibus, reliquiſq; nauigijs, cunctiſq; qui in uſum
claſſis ſequebant̃, edictũ fuerat, ut &c. Et in eodẽ, ὁλκάδες

μὲν

δὲ τριάκοντα σιταγωγοί, καὶ τοὺς σιτοποιοὺς ἔχουσαι. Idẽ in eodem φορτηγικὸν πλοῖον uocat, quã nos onerariam Latine dicimus: ubi de fuga Alcibiadis, καὶ Ἀλκιβιάδης μετὰ τῶν ξυμφυγάδων περαιωθεὶς, τότ' εὐθὺς ἐπὶ πλοίου φορτηγικοῦ ἐκ τῆς Θουρίας ἐς Κυλλήνην τῆς Ἠλείας πρῶτον, ἔπειτα ὕστερον ἐς τὴν Λακεδαίμονα αὐτῶν τῶν Λακεδαιμονίων μεταπεμψάντων ὑπόσπονδος ἐλθών. Et Alcibiades cũ fugę comitibus cõfeſtim è Thuriorum portu trãſportatus, naue oneraria primũ in Cyllenẽ Eleorum: deinde ſumpta fide publica, uocãtibuſq; ipſis Lacedæmoniis, Lacedæmona profectus. Idẽ in VI. ὁπλιταγωγοὺς uocat naues paratas, ad uehẽdos milites armatos, αὐτῶν δ' Ἀθηναίων ἔστω δὲ ὁπλιταγωγοὺς ὅσαι ἂν δοκῶσι. Quas, niſi fallor, in VIII. στρατιωτίδας uocat, Στρομβιχίδης δ' ἐκ τῆς Χίου πυθόμενος κατὰ τάχος βοηθήσας ναυσὶν Ἀθηναίων τέσσαρσι καὶ εἴκοσι, ὧν καὶ στρατιώτιδες ἦσαν ὁπλίτας ἄγουσαι. quaſi ὁπλιταγωγοί. Et in eodẽ, ἀφίκοντο δὲ οἱ Ἀργεῖοι μετὰ τῶν παράλων, οἳ τότε ἐτάχθησαν ἐν τῇ στρατιώτιδι νηὶ ὑπὸ τῶν τετρακοσίων περιπλεῖν Εὔβοιαν. Venerũt & Argiui cũ propugnatoribus qui in naue paralo dicta eſſe ſolebãt: qui iuſſi erãt à triginta tyrannis per id tẽpus in naue militari Eubœã ipſam circũnauigãdo obire ac tueri. Erant & Corbita & Cybea inter onerarias: quarũ utrarumq; mẽtio apud Tulliũ: Corbitæ quidem libro XVI. ad Atticũ, Corbita'ne Patras, an actuariolis ad Leucopetrã Tarentinorũ, ac inde Corcyrã: & ſi oneraria, ſtatimne freto an Syracuſis? Cybeæ in Verrẽ actiõe ſeptima. Nauẽ uerò Cybeã maximã triremis inſtar pulcherrimã atq; ornatiſſimã, palã ædificatã ſumptu publico. Et ſubdit paulo poſt, Celeberrimo loco ædificari tibi onerariã nauẽ in ea prouincia, quã tu cũ imperio obtinebas. Hactenus Tullius. Nã & nauẽ in eadẽ prouincia, in qua quis adminiſtrat, ędificare prohibetur. l. Aufert. ff. de iure fiſci. Senato

res etiam naues habere prohibentur, l. Iulia repetundarum. ff. de uacatio. & excuſat, munerum. His qui naues marinas fabricarint à Q. quoque Claudio lex lata ne quis Senator, quiue Senatoris pater fuiſſet, maritimam nauem quæ plus quàm trecentarum amphorarum eſſet haberet. Dicta eſt & nauis uinaria ab Vlpiano in. l. Vulgaris. ff. De furtis, Quid deinde ſi de naue uinaria, ut ſunt multæ in quas uinum infunditur, quid dicemus de eo qui uinum hauſit? an totius oneris fur ſit? & magis eſt ut & hic non totius dicamus. Nos Venetijs naues aquarias uidimus, quibus aquam portant, ut uendant ciſternas non habentibus: quas *Burchi de aqua* uocant, Vidi & lignarias, arenarias, lutarias, farinarias: quas *Burchi da legno, da ſabion, da fango, da farina* appellitant. Sunt & apud eos rates carbonariæ: quas *zattare da carbon* uocant, Sunt alia multa Venetijs nauigiorum genera: quę ſiquis uelit Latine enunciare, uerborũ ut opifex ſit, neceſſe eſt. Palearũ quoq; nauis dicitur à Marco Tullio: qua uehitur uẽditur'ue palea. ea ſunt in primo de finibus, Vt enim (inquit) gubernator æq; peccat, ſi palearũ nauẽ & ſi auri, &c. Veneti *Burchio da pallia* dicũt. Gaulus à Græcis *γαυλὸσ* dictus, cuius mentio apud Gelliũ uidetur ab Herodoto poni pro naue oneraria, cum ait in Θαλείᾳ *αὐτίκα μὲν τριήρεας δύο ἐπλήρωσαν, ἅμα δὲ αὐτοῖσι καὶ γαυλὸν μέγαν παντοίων ἀγαθῶν*. Id eſt, Confeſtim quidẽ duas tiremes, ſimulq; cum ipſis ingẽtem gaulum impleuerũt uaria multipliciq; præda. Idem Herodotus paulo poſt, *καὶ τὸν γαυλὸν τὸν ἅμα ἄγοντο ἀπαιρεθέντες ἀπέπλεον ὀπίσω ἐς τὴν ἀσίαν*. Id eſt, Ablatoq; gaulo quẽ ſimul duxerant, reuerſi ſunt in Aſiam Plutarchus *περὶ εὐθυμίας, ὥσπερ οἱ δειλοὶ καὶ ναυτιῶντες ἐν τῷ πλεῖν, εἶτα ῥᾶον οἰόμενοι διάξειν, ἐὰν εἰς γαυλὸν ἐξ ἀκάτου, καὶ πάλιν ἐὰν εἰς τριήρη μεταβῶσι, οὐδὲν περαίνουσι*

περαίνουσι, τὴν χολὴν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς.
Id eſt, Queãdmodũ timidi, & qui nauſeæ nauigãdo obnoxij ſunt, exiſtimãtes ſe meliuſcule habituros, ſi ex acatio in gaulũ, rurſumq́ ſi in triremẽ commigrarint: nihil tamẽ proficiunt, bilẽ timiditatemq́ ſecũ circunferẽtes. Ad quod alluſiſſe uidetẽ Horatius in epiſt. ego utrum Naue ferar magna, an parua ferar, unus & idem. Et epiſtolarũ primo. Conducto nauigio æque Nauſeat ac locuples, quẽ ducit priua triremis. Gaulus accipitẽ & pro uaſe quo paſtores utũtur ad lac excipiendum.

AIT IVRECONSVLTVS NON PISCATORIIS

Piſcatoriæ naues, quæ piſcium capiendorum cauſa paratæ ſunt: quas nauicellas uocat Martianus in tractatu De fundo inſtructo. Item piſcatoris Liuius piſcatorias dixit tertiæ decadis libro tertio, his uerbis, Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piſcatoriæ pleræq́ conſpectæ peritis nandi dediſſent effugiũ. Cymba fuiſſe uidetur inter piſcatorias ex M. Tullio in tertio Officiorum, Cum Cannius, quæſo (inquit) Pythi, tantum'ne piſcium? tantum'ne cymbarum? Et ille, Quid mirum? hoc loco Syracuſis quicquid eſt piſciũ &c. Lenũculos etiã piſcatorios uocat Ammianus Marcellinus libro XIIII, Nam ſole orto magnitudine anguſti gurgitis & profundi à tranſitu arcebantur: & dum piſcatorios quærunt lenunculos, uel innare temerè con textis ratibus. Idem in XVI, Auido flatu uentorum lenunculo ſe commiſiſſe piſcãtis. Et ne quis exiſtimet uocabulum illud fortaſſe barbarum, proptera quòd ætate Ammiani lingua Latina nõ parum degenerauerat à puritate Tulliana: ſciat Iuliũ Cæſarem eo uocabulo uſum in ſecundo belli ciuilis, dum inquit, Harum fuga na-

uium onerariarum magiſtros incitabat, pauci lenunculi ad officium imperiumq́ conueniebant. Quo certe loco Cæſar lenunculos poſuiſſe uidetur non pro naue piſcatoria, ſed pro ſcaphis nauium. M. enim Ruffus quæſtor relictus à Curione, magiſtris nauium imperarat, ut primo ueſpere omnes ſcaphas ad littus appulſas haberent. Quod ſi lenunculi legendum in Cæſare, auſim & affirmare apud Gellium libro decimo capite uigeſimo quinto quo loco remieculi legitur, mendum ineſſe: legendumq́ lenunculi. fuit enim facilis lapſus. uerba Gellij ſic habent, Nauium autem quas reminiſci tunc potuimus, appellationes hæ ſunt, Gauli, corbitæ, caudicæ, longæ, hippagines, cercuri, celoces, uel ut Græci dicunt, κέλητες, lembus, ὠκεῖαι, remieculi (legendum lenunculi) actuariæ, quas Græci πρόσπλυς uocant uel ἐπακτρίδας, pſumiæ, uel geſeoretæ uel orioles, cattæ, ſcaphæ, pontones, nuctuciæ, mediæ, phaſeli, parones, myoparones, lintres, caupulica, marceplacidæ, cydari, ratiariæ, cataſcopium. Iuſtinus libro ſecundo ſcapham inter piſcatoria ponit: de qua ſcapha alio loco dicemus: Vbi cum ſolutum pontem hybernis tempeſtatibus offendiſſet, piſcatoria ſcapha traiecit trepidus. Vides ut ſcapham piſcatoriam uocet: Græci ἁλιευτικὸν πλοῖον. Xenophon ἀναβάσεως libro ſeptimo, ὁ δ' Ἀναξίβιος καταδραμὼν ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐν ἁλιευτικῷ πλοίῳ περιέπλει εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Et ἑλληνικῶν quinto πολλὰ δὲ ἁλιευτικὰ πλοῖα ἔλαβε καὶ πορθμεῖα ἀνθρώπων μεστὰ καταπλέοντα ἀπὸ τῶν νήσων.

AIT IVRECONSVLTVS

ET SI QVAS ACTVARIAS VOLVPTATIS CAVSA PARAVERVNT.

TVllius in oratione pro Cælio de actuarijs uoluptatis cauſa intellexiſſe uidetur, cum ait, Accuſatores

ſatores quidem libidines, amores, adulteria, Baijs a‐ cta conuiuia, comeſſationes, cantus, ſymphonias, naui‐ gia. Nec debent actuaria illa, quæ uoluptatis tantũ cau‐ ſa parata ſunt, poſtliminij iure uti: cum ad nullum belli uſum ſint parata. Sed alia actuaria, quæ maioribus naui bus inſeruiunt, & ob id à Grecis ὑπηρετικὰ dicuntur, nõ diſpicio quare non, quemadmodum & aliæ naues, iure poſtliminij redeant. Actuaria autẽ dicta ſunt, quod re‐ mis agerentur. Liuius tertiæ decadis lib. x, Quingentas fuiſſe omnis generis, quæ remis agerentur, quidam tra‐ dũt. Cęſar cõmentariorum quinto, Has omnes Actua‐ rias imperat fieri: quã ad rẽ humilitas multum adiuuat. Neq; tamẽ numerandæ ſunt inter longas. Subdit enim paulo poſt, Eò cũ ueniſſet, circuitis omnibus hybernis ſingulari militũ ſtudio, in ſumma rerum inopia circiter ſexcentas eius generis, cuius ſuprà demõſtrauimus, na‐ ues, et longas duodeuiginti inuenit inſtructas. Eas enim in eodẽ libro Cæſar uectoria grauiaq; nauigia uocat, e‐ tiãſi remis agerentur. Qua in re admodũ fuit militũ uir‐ tus laudanda: qui uectorijs grauibuſq; nauigijs nõ inter miſſo remigãdi labore, longarũ nauiũ curſum adæqua‐ uerũt. Quę aũt uectoria Cęſar dixit, Vlpianus in tracta tu De exercitoria ἐπιβάδας appellat, his uerbis, Quædã enim naues onerariæ, quędã, ut ipſi dicũt, ἐπιβάδες ſunt: & pleroſq; mãdare ſcio, ut uectores recipiãt: & ſic ut cer ta regione, & certo mari negotientᷣ. Vt ecce ſunt naues quæ Brunduſiũ à Caſſopa uel à Dyrrachio uectores tra ijciũt, ad onera inhabiles. Itẽ quędã capaces fluminũ, ad mare nõ ſufficiẽtes: ἐπιβάδες dictę, ut opinor, quaſi ἐπιβα τίδες ad ἐπιβάτας ſolum, id eſt uectores traijciẽdos. Et for taſſe legendum apud iuriſconſultum ἐπιβατίδες: ſed le‐ ctoris erit iudiciũ. eſt autẽ Caſſopa oppidum Corcyræ

ex Plinio libro IIII, capite duodecimo. Tullius in epiſtola ad Tyronem, Corcyræ fuimus uſq; ad XVI. Cal. Decemb. tēpeſtatibus retenti, ad XII. Cal. Decemb. in portum Corcyreorum ad Caſſopam ſtadia CXX. proceſſimus. Quo loco nō Caſſodē, ut in uulgatis, ſed Caſſopā lego. Actuariorū autē nōnulla triginta remis agebantur. Liuius quartæ decadis libro octauo, Tradito & naues armamentaq; earum: ne'ue plures quàm decē naues actuarias, nulla quarum plus quàm triginta remis agatur, habeto. Appianus καταφράκτους uocat eas, quas actuarias Liuius dixit, his uerbis, ναῦς δὲ καταφράκτους δώδεκα ἔχειν μόνας, αἷς ἐς τοὺς ὑπηκόους πολέμου κατάρχειν, πολεμουμένοι δὲ καὶ πλείοσι χρῆσθαι. Naues tectas duodecim habere ſolas, quibus ſubditos ad obſequium bello inferendo cogere poſſint: laceſſitos autē & pluribus uti licere. Quo loco legendū fortaſſe ἀφράκτους, & δέκα non δώδεκα. Appianus enim ſequutus eſt Polybium, quē in pleriſq; locis Liuius uiſus eſt uertiſſe ad uerbum. Neq; tamen exiſtimes ἄφρακτα accipi pro actuarijs. Tullius enim lib. X. epiſtolarum ad Atticum, diſcrimen ponere uidetur, dū inquit, Recordor enim ęſtate cum illo Rhodiorum ἀφράκτῳ nauigās, q; fuerim ſollicitus. Quid duro tēpore anni actuaria fore cēſes? Aphracta enim Tullius inter lōgas naues poſuiſſe uidetur lib. V. ad Atticū, Nos Rhodiorum ἀφράκτοις, cæteriſq; longis nauibus trāquillitates aucupaturi eramus. Actuariolū etiā dicimus, quod decē remis agebatur. Tullius XVI. ad Atticum, Hæc ego cōſcendēs è Pōpeiano tribui actuariolis decescalmi. Actuarium nauigiū puto à Græcis dictum κωπήρη, & maxime à Thucydide & Plutarcho. Thucy. in IIII, λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους πλεῖν μὴ μακρᾷ νηὶ, ἄλλῳ δὲ κωπήρει πλοίῳ ἐς πεντακόσια τάλαντα ἄγοντι μέτρα.

Id eſt

id eſt, Lacedæmonios ſociosq́ue Lacedęmoniorum naui gare nō lōga naui, ſed alio actuario nauigio capaci pondo talentorum quinq́ue milium. Si Laurētius Valla aliter uertit, falſus eſt, ut in pleriſq́ue aliis. Plutarchus in Antonio: ἀντώνιος μὲν ἐπεφοίτα πανταχόσε κωπήρει τοὺς στρατιώτας παρακαλῶν. id eſt, Antonius quidem actuario itabat quoquo uerſus milites cohortans. Plutarchus in Alexādro πορθμεῖα κωπήρη dixit, quæ remis incitarētur, quaſi dicas pōtones actuarios. Strabo in XI ἀκάτια poſuit pro prædatoriis nauigiis, his uerbis, ζῶσι δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ θάλασσαν λῃστείων, ἀκάτια ἔχοντες λεπτὰ στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα, σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυναμένα. id eſt, à latrociniis quæ in mari factitāt, uitam tolerāt, acatia habentes leuia, anguſta & uelocia, quæ uix uectores XXV recipiant: rarum autem eſt, ea poſſe in totum triginta capere. Ipſe Laurentius ἀκάτιον actuariū uertit, haud ſcio q̄ recte. Plinius enim libro IX cap. XXX. uſus eſt uocabulo Græco, quum Latine reddere non poſſet: eius uerba adſcribam: Nauigerā ſimilitudinē, & aliam in propontide uiſam ſibi prodidit Mutianus, concham eſſe acatij modo carinatā, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac condi naupliū animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola. duobus hoc fieri generibus: trāquillo enim uectore demiſsis palmulis ferire ut remis: ſi uero flatus inuitent, eaſdē in uſum gubernaculi porrigi, pandiq́ue concharū ſinus auræ. huius uoluptatē eſſe, ut ferat: illius, ut regat. Quod ſi Plinius putaſſet acatiū poſſe dici Latine actuarium, non credo Gręco uocabulo uſus fuiſſet Mutianus, quem authorem ſequitur, & refert Romanū hominem & ter conſulem. A. Hirtius de bello Alexādrino dixit nauigiū, quod ἀκάτιον Plutarchus in Cæſare: τρίτον δὲ περὶ τὴν φάρον μάχης συνεστώσης κατεπήδησε μὲν ἀπὸ τοῦ χώματος

εἰς ἀκάτιον καὶ προσεβοήθει τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἐπιπλεόντων δὲ πάντοθεν αὐτῷ τῶν αἰγυπτίων ῥίψας αὑτὸν εἰς θάλασσαν ἀπενήξατο μόλις καὶ χαλεπῶς. Tertio autem prælio ad Pharum inito ab aggere in acatium deſiliit, & decertantibus auxilium tulit. Concurrentibus uerò in ſe undiq; Aegyptiis, ſe in mare deiecit, uixq; ad ſuos enatauit. Hirtius autē ſic: Cæſar quoad potuit, cohortando ſuos ad pontem & munitiones contēdere, eodem in periculo uerſatus eſt: poſtq; uniuerſos cedere animaduertit, in ſuum nauigiū ſe recepit, quo multitudo hominum inſequuta quum irrumperet, neq; adminiſtrādi neq; repellendi à terra facultas daretur, fore quod accidit ſuſpicatus, ſeſe ex nauigio eiicit, atq; ad eas quæ conſtiterant longius naues adnatauit. Tranquillus ſcapham uocat, his uerbis: Eruptione hoſtium ſubita cōpulſus in ſcapham, pluribus eodem præcipitātibus quum deſiluiſſet in mare, nando per ducentos paſſus euaſit ad proximā nauem. Fuerunt tamen & maxima acatia, ut ex Polybio in I collegiſſe memini, παρεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ περιλοιπὰ τῶν πλοίων τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους καὶ τα μέγιστα τῶν ἀκατίων. id eſt, reliqua præterea nauigia expediebāt, triremes & actuarias naues & maxima acatia. ἄκατος etiā dicitur à Thucydide & Luciano de ueris narrationibus, qui agebatur uelis potius q; remis: καὶ τὴν ναῦν, ἄκατος δὲ ἦν, ὡς πρὸς μέγαν καὶ βίαιον πλοῦν, ἐκρατυνάμην. id eſt, & nauem quæ acatus erat, ut ad longam ſæuamq; nauigationē ferendam eſſet idonea, armandā inſtruendamq; curaui. Et paulopoſt ſubdit, καὶ οὐκ ἔτι οὐδὲ στεῖλαι τὴν ὀθόνην δυνατὸν ἦν, ἐπιτρέψαντες οὖν τῷ πνεύματι. id eſt, neq; amplius cōtrahere uela in poteſtate noſtra erat: quæ quidē uento permiſimus. Thucydides in VII. ἔκλειον οὖν τόν τε λιμένα εὐθὺς τὸν μέγαν ἔχοντα τὸ στόμα ὀκτὼ σταδίων μάλιστα τριήρεσι πλαγίαις καὶ πλοίοις καὶ ἀκάτοις ἐπ᾽ ἀγκυρῶν ὁρμίζοντες. id eſt,

clau

clauſerunt igitur ſtatim portum maiorem, cuius fauces octo ſtadiorum interuallo patebant, idq́ effecerunt obliquis triremibus nauigiisq́, & acatis in ore eius collocatis, anchorisq́ firmatis. Idem Thucyd. ἀκάτιον ἀμφήρικον dixit, ἐν ᾧ ἕκαστος τῶν ἐλαυνόντων δικωπίας ἐρέττει his uerbis: τοιόνδε τι ἐποίησαν. ἀκάτιον ἀμφήρικον ὡς λῃσταὶ ἐκ πολλοῦ τεθεραπευκότες τὴν ἄνοιξιν τῶν πυλῶν εἰώθεσαν ἐπὶ ἁμάξῃ, πείθοντες τὸν ἄρχοντα διὰ τῆς τάφρου κατακομίζειν τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν θάλασσαν. id eſt, illi tale quidã fecerũt: acatium ambireme, ceu prædones multò antea aucupantes facultatẽ aperiendarum portarũ impoſuerũt currui, quo nocte intempeſta (permiſſu magiſtratus) per foſſam tranſportarent ad mare. Diſtuli in hunc locum dicere de lembis, quos Virgilius in primo Georgicon ponit inter fluuialia, his uerſibus:

Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia fortè remiſit:
Atq; illum in præceps prono rapit alueus amne.

Liuius lembos uidetũ habere inter actuaria, decadis IIII lib. IIII. Naues quas ciuitatibus maritimis ademiſſet, redderet, néue ipſe nauẽ ullã præter duos lẽbos qui nõ plus q̃ XVI remis agerẽtur, haberet. Idem Liuius decadis III lib. I. uocat actuarias naues eas quę à Polybio lẽbi dicuntur, dum ait: Ab actuariis aliquot nauibus ad alterã ripã ꝑtrahitũ. Polybius aũt οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν &c. Sed ea uidebimus in rate ubi agitũ de trãſportandis ab Annibale elephãtis. Erant & maiores lẽbi ad belli uſum nõ inutiles. Itaq; claſſem lẽborũ legimus nõ ſemel apud Liuiũ, & maximè decadis V lib. V. Antenor qui cũ claſſe lẽborũ ad Phanas ſtabat, Caſſandriã inde traiecit. Idẽ Liuius dec. IIII. li. II. Peninſula eſt Pelopõneſus angustis iſthmi faucib. continẽti adhærẽs, nulli aptior atq; opportunior q̃ nauali bello. Si C tectę naues, & L leuiores

apertæ,& centum triginta Iſsiaci lembi maritimã oram uaſtare,& expoſitas propè in ipſis littoribus urbes cœperint oppugnare. Diodorus libro uigeſimo: ἀθροίσας τοὺς ἀδροτάτους τῶν λέμβων καὶ τούτους καταφράξας σανίσι καὶ θυρίδας κλειστὰς κατασκευάσας ἐνέθετο μὲν τῶν τρισπιθάμων ὀξυβελῶν τοὺς πορρωτάτω βάλλοντας καὶ τοὺς τούτοις κατὰ τρόπον χρησαμένους. id eſt, congregatis iis lembis qui maximè expediti uidebantur, iiſq; cratibus & pluteis contectis, additis quoq; feneſtris quæ clauderētur, impoſuit machinas quæ tela quàm longiſsimè emittere ualerent: eoſq; homines qui illis machinationibus exactè uti poſſent. Quibus etiam ueluti præcurſoribus, uel (ut Cæſaris uerbo utar) anteceſſoribus utebatur. Polybius in primo: ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν συρακουσῶν προαπεσταλμένοις ταμίαις ἀνήγγελλον οἱ προπλεῖν εἰθισμένοι λέμβοι τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. id eſt, ſimiliter & quæſtoribus qui à Syracuſanis præmiſsi erãt, enuntiarũt lembi qui ſolebant antecedere aduerſariorũ incurſum & aduentum. Thucydides in ſexto, πρόπλους ναῦς uocat eas quæ præmiſſæ fuerant, καὶ τὰς πρόπλους ναῦς ἐκ τῆς ἐγέστης ἅμα προσέμενον βουλόμενοι εἰδέναι περὶ τῶν χρημάτων εἰ ἔστιν. id eſt, & naues exploratorias ex Egeſta ſimul expectabãt, cupiẽtes de nũmis fieri certiores, an curati eſſent necne. Et paulopoſt: αἱ δ' ἐκ τῆς ἐγέστης τρεῖς νῆες πρόπλοι παραγίγνονται τοῖς ἀθηναίοις ἐς τὸ ῥήγιον ἀγγέλλουσαι ὅτι τἄλλα μὲν οὐκ ἔστι χρήματα ἃ ὑπέσχοντο. id eſt, Egeſta tres naues quæ explorandi cauſa præmiſſæ erant, præſto fuere Athenienſibus ad Rhegium, nuntiaruntq; nullam curatã pecuniã quam polliciti fuerãt. Plutarchus in Catone, κατασκοπικά uocat, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ ἐλάττους αἱ μάχιμοι, λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ. id eſt, erãt non minus quã quingentæ aptæ ad præliandũ: Liburnicæ autem & exploratoriæ apertæq; ingenti numero. Quibus

Thucidydis uerbis, exploratoria potius q̃ ſpeculatoria nauigia ſignificantur, quæ à Græcis & in his Plutarcho κατασκόπικά dicunt̃, & aliquot Latinis. A. Hirtius in V. Literisq́ʒ celeriter in Siciliam ad Atticum & Rabirium Poſthumium cõſcriptis, & per cataſcopũ miſsis, ut ſine mora aut ulla excuſatione hyemis uẽtorumq́ʒ exercitus ſibi quàm celerrimè transportarẽtur. Tullius in quinto ad Atticũ cataſcopiũ dixit in loco ſuprà citato: Aphracta Rhodiorũ, & dicrotum Mitylenæorũ, & aliud cataſcopium. Liuius decadis tertiæ libro ſecũdo, ſpeculatorias dixit. Inde duæ Maſsilienſiũ ſpeculatoriȩ præmiſſȩ retulerũt claſſem Punicam ſtare in oſtio fluminis. Polybius in tertio, προαπέστειλα κατασκευασμένας δύο ναῦς ταχυπλοούσας μασσαλιωτικάς. Cæſar etiã in quarto, ſpeculatoria nauigia protulit. Quod quũ animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas longarum nauium, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſsit, & quos laborantes cõſpexerat, iis ſubſidia ſummittebat. κέλης, ut mihi quidẽ uidetur, ponendus eſt inter actuaria, dictus per metaphoram equi celitis, quòd unico tantùm per tranſtra remo agatur: κέλης enim equus dicitur qui ab uno ſeſſore agitatur & regitur. Palȩphatus περὶ κενταύρων. νεανίσκοι δέ τινες ἐκ τῆς ὑπορείας ἐκ κώμης τινὸς καλουμένης νεφέλης ἐπινόησιν ἵππους κέλητας διδάξαι, πρώτερον γὰρ οὐκ ἠπίσταντο ἐφ' ἵππων ὀχεῖσθαι, ἀλλὰ μόνον ἅρμασι ἐχρῶντο. id eſt, iuuenes quidã è radice montis profecti à uico quodam uocato Nebula, excogitant equos celetas condocefacere, in iiſq́ʒ ſedere. Nam ante id tempus neſciebãt in equis ſedere, ſed ſolùm curribus utebãtur. Quibus uerbis planum fit, quid ſit κέλης equus, ex quo κέλης dictus, ꝙ uno remo & nõ binis aut ternis per ſedilia ageretur, quum tamẽ plures remiges haberet. Polybius in quinto, ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ τὸ ῥίον αἰτωλικὸν ὁμοῦ

τῷ πληρώματι. id eſt, cepit & celocem ſecundum Rhium Aetolicum ſimul cum ſociis naualibus. Dicitur & κελήτιον, Thucydides in primo, ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἄνδρας ἐν κελητίῳ ἐμβιβάσαντας ἄνευ κηρυκίου προπέμψαι τοῖς ἀθηναίοις. id eſt, uiſum itaq; eſt aliquot hominibus in paruulũ celocẽ impoſitis ſine caduceo præmittere ab Atheniẽſes. Idem alio loco, θηραμένης μὲν παραδοὺς ἀστυόχῳ τὰς ναῦς ἀποπλέων ἐν κέλητι ἀφανίζεται. id eſt, Theramenes quidẽ traditis Aſtyocho nauibus delatus in celoce extinguit̃. Quo loco celocem uertit Valla, fortaſſe non inepte. Gellius enim in x his uerbis uſus eſt: Celoces, uel (ut Græci dicũt) celetes. Xenophon in primo ἑλληνικῶν, τῷ δὲ ἐτεονίκῳ ὑπηρετικὸς κέλης πάντα ἐξήγγελλε τὰ περὶ τῆς ναυμαχίας. id eſt, Eteonico autem omnia quæ in prælio contigerant, per exploratorium celocem nuntiata ſunt. Idem in quarto de Braſida, αὐτὸς δὲ ἐν κελητίῳ ἄπωθεν ἐφεπόμενος. Sic uerterem, Ipſe autem paruulo celoce eminus ſubſequens. Valla uertit actuarium, & non celocem, ut ſibi non ſatis conſtare uideatur. Appianus in ſecundo de bello ciuili: ἔπεμπε τρεῖς θεράποντας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπὸ δυώδεκα σταδίων ὄντα οἳ κελήτιον ὀξὺ σὺν κυβερνήτῃ τῷ ἀρίστῳ ὥς τινι πεμπομένῳ πρὸς καίσαρος ἔμελλον ἑτοιμάσειν. id eſt, miſit tres ſeruos ad fluuium qui aberat duodecim ſtadiorum interuallo, qui inſtruẽdum curarent celocem celerem cum optimo rectore ab uſum eius qui ueluti à Cæſare mitteretur. Plutarchus in Cęſare: πλοῖον δωδεκάσκαλμον uocat. ἀπορούμενος δὲ καὶ περιπαθῶν δεινὸν ἐβούλευσε βούλευμα, κρύφα πάντων ἐν πλοῖον ἐμβὰς τὸ μέγεθος δωδεκάσκαλμον ἀναχθῆναι πρὸς τὸ βρεντέσιον. id eſt, in anxietate conſtitutus rerumq; difficultate, rem arduã excogitauit clàm omnibus conſcẽſo duodecim ſcalmorum nauigio illinc ſeducere Brunduſiũ. Dicitur & ἐπακτροκέλης ab Ariſtotele in primo περὶ ἑρμηνείας, quod eſt

nauigium

nauigium prædatorium, ſi Suidę credimus. Xenophon in primo ἑλληνικῶν, ἐπακτρίδα poſuit: ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀλκιβιάδης ἧκεν ἐκ τῶν κλαζομενῶν σὺν πέντε τριήρεσι καὶ ἐπακτρίδι. A celete celetizontes pueri dicti, à Plinio libro trigeſimoquarto, capite octauo: Idem celetizontas pueros fecit, id eſt ſedẽtes in equis & eos agitantes. Ponendi ſunt & cercuri inter actuaria. Liuius decadis quartę libro tertio: Ipſe cum claſſe centum tectarum nauium, ad hæc leuioribus nauigiis, cercuriſq; ac lembis ducentis proficiſcitur. Appianus in Mithridate, κέρκουρος τέ τινας ὃν ἐπῆρ συνέπεμψεν αὐτῷ. Strabo etiam meminit. Eſt & ἁλιάς inter leuiora minoraq; nauigia. Plutarchus in Põpeio: ὡς οὖν εἶδεν οὐ βασιλικὴν οὐδὲ λαμπρὰν οὐδὲ ταῖς θεοφάνους ἐλπίσιν ὁμοίαν ὑποδοχὴν, ἀλλ᾽ ὀλίγους ἀνθρώπους μιᾶς ἁλιάδος προσπλέοντας ἀνθρώπους. id eſt, ubi igitur uidẽt minimè regiũ, minimeq; ſplendidum, neq; Theophanis ſpei congruentem receptum, ſed in unico nauigiolo nauigantes paucos uiros. Quum non ſatis ſcirem quod genus nauigij eſſet ἁλιάς, adij Apianum qui in eodem hiſtoriæ loco ſic ait, κυρωθείσης δὲ τῆς γνώμης σκάφος εὐτελὲς ἐπ᾽ αὐτὸν ἔπεμπον, ὡς τῆς θαλάσσης οὔσης ἁλιτενοῦς, καὶ μεγάλαις ναυσὶν οὐκ εὐχερῶς. id eſt, approbata ab omnibus ſententia, miſerunt ad eum uile nauigium, propterea q̀ mare illic diceretur uadoſum, minimeq; capax magnarũ nauium. Cæſar etiam in tertio De bello ciuili, nauiculã paruam uocat, quam ἁλιάδα dixit Plutarchus: Ab his liberaliter ipſe appellatus, & quadã notitia Septimij productus, quòd bello prædonũ apud eum ordinem duxerat, nauiculam paruam conſcendit cum paucis ſuis, & ibi ab Achilla & Septimio interficitur. Plutarchus in Timoleonte oneri aptam & frumentariã fecit, propterea quòd neceſſitas urgeret, dum ait, σῖτον ἐκ κατάνης μικραῖς ἁλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις ἀποστέλλων.

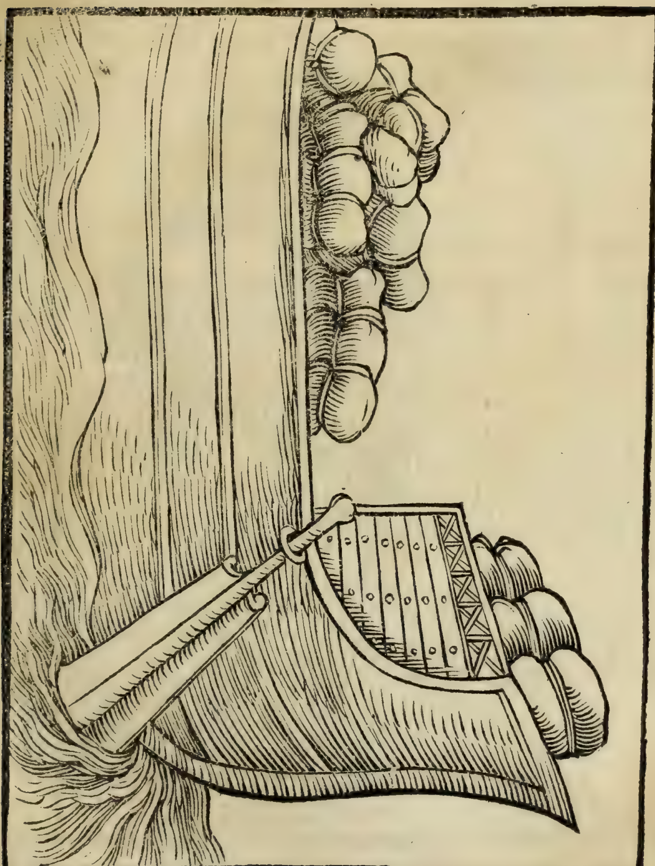
Idem

Idem Plutarchus in eo libro qui ἀποφθέγματα inſcribitur, quid ſit ἁλιάς, apertius declarare uidetur, quàm ut dubitare debeamus: ubi de eadē fuga Pompeij tractat: μετὰ δὲ τὴν ἐν φαρσάλῳ μάχην φεύγων εἰς αἴγυπτον, ὡς ἔμελλε διαβαίνειν ἐκ τῆς τριήρους εἰς ἁλιευτικὸν πλοῖον ἀποστείλαντος τοῦ βασιλέως. Vides ut quam ſuprà dixerat ἁλιάδα, nūc uocet ἁλιευτικὸν πλοῖον, id eſt, nauem piſcatoriam: ut nemo uel mediocris iudicij dubitare queat, quin ἁλιάς ſit ἁλιευτικὸν πλοῖον. Sic eruenda ueritas rerum obſcurarū conquirendis conferendisq́ inter ſe authorum locis.

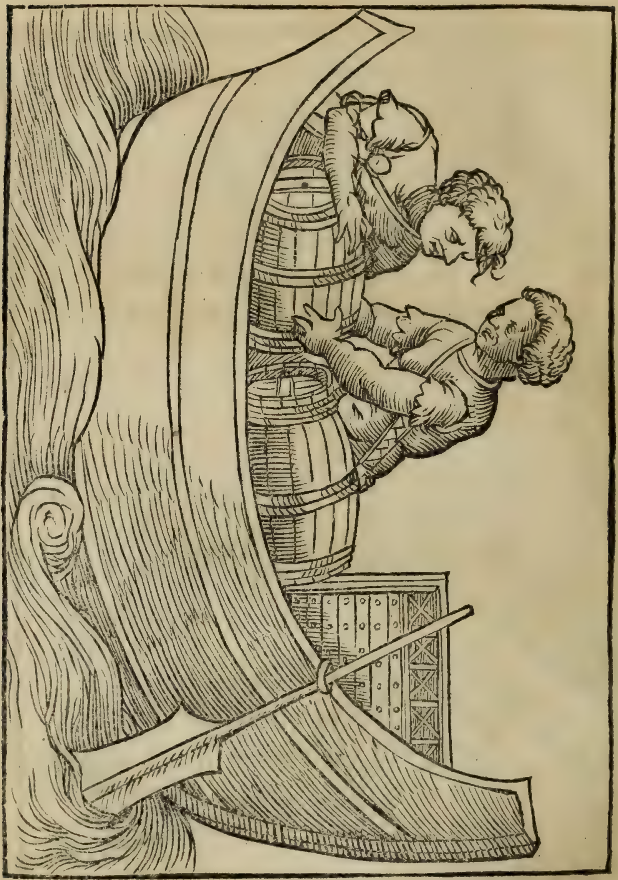
Fluuiatilium nauium formas in antiquis monimentis tales uidimus.

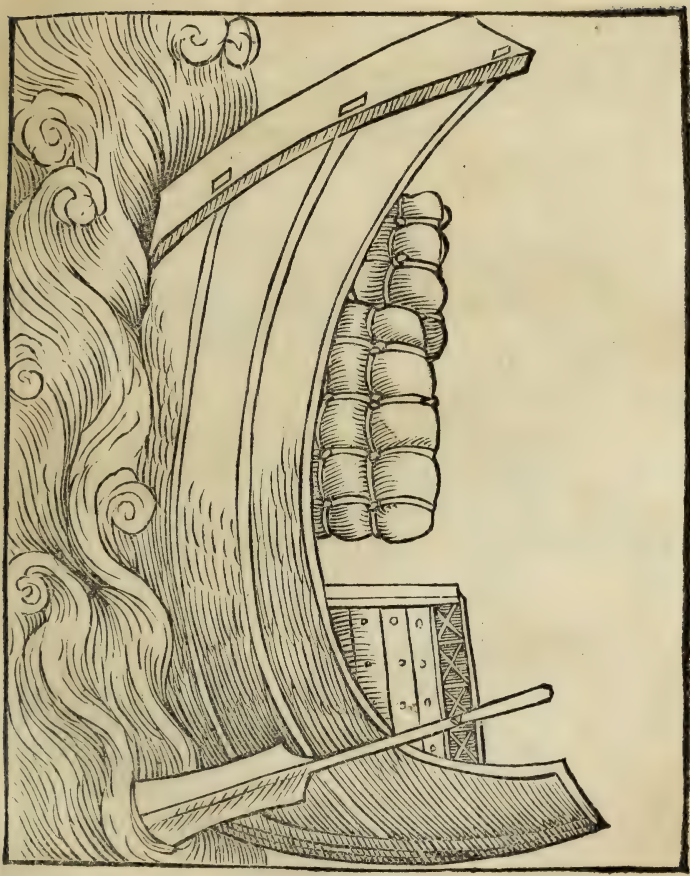
*In monimentis antiquis nauem quoquè flu-
uiatilem hac forma depictam uidimus,*

Scapha antiqua ad uinum circunferendum,

Scapha fluuiatilis ad merces conuehendas,

Pontem nauibus fluuiatilibus conſtratum hac forma uidimus Romæ in columna Traiani.

NVNC de fluuiatilibus dicendũ, quæ ſic dicuntur à Liuio primæ decadis lib. X. Ibi captiuis proximo uico in cuſtodiã datis, pars fluuiatiles naues ad ſuperanda uaſa ſtagnorũ aptè planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis cõplent. Polybius in tertio, ποτάμια πλοῖα uocat, his uerbis: καταλύσας δὲ δευτεραῖος καὶ γεφυρώσας τοῖς ποταμίοις πλοίοις τὴν διάβασιν, ἀσδρούβᾳ μὲν ἐπέταξε διακομίζειν τὸ πλῆθος, αὐτὸς δὲ διαβὰς εὐθέως ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγονόσι πρεσβευταῖς ἀπὸ τῶν συνεγγὺς τόπων, id eſt, quum ſecũdo die conſtitiſſet, flumenq́; ponte fluuiatilibus lembis impoſito iunxiſſet, Aſdrubali negotiũ dedit exercitũ traiiciendi: ipſe autem traiecto ſtatim flumine reſpõſa dabat legatis, qui aderant à locis propinquis. Diodorus lib. XX. καὶ πολλῶν μὲν σκαφῶν ποταμίων αὐτοῖς παρεσκευασμένων, πάντων δὲ τούτων ἐχόντων βέλη παντοῖα καὶ τοὺς χρησομένους αὐτοῖς ἄνδρας, οἱ περὶ τὸν ἀντίγονον μετρίως ἠπόρουν. id eſt, multis illi conquiſitis fluuiatilibus nauigiis, iis autem omnibus habentibus multiplicia telorum genera, uiroſq́; qui iis ex arte uti ſcirẽt, Antigonus cum ſuis non leuiter premebatur. Idẽ in eodem de Semiramide: διεσκεύασε κατασκευάζειν ποτάμια πλοῖα διαιρετὰ διὰ τὴν μετακόμισιν διακεκομμένα καὶ πάλιν ἁρμοζόμενα. id eſt, curauit conſtruenda nauigia fluuiatilia, quæ facilè ſoluerentur, ut expeditè magis transportari poſſent diſſoluta, iterũq́; ubi uſus eſſet, cõpacta. Strabo eiuſmodi naues πάκτωνας uocat libro XVII. διέβημεν δὲ εἰς τὴν νῆσον ὑπὸ πάκτωνος, ὁ δὲ πάκτων διὰ σκυταλίδων πεπηγός ἐστι, σκάφιον ὥστε ἐοικέναι διαπλοκίνῳ. Quod idẽ author πορθμεῖον uocat. Inter fluuiatiles ſunt lintres quæ remis agebantur, ut palàm fit ex Cæſare in VII cõmentariorum: Conquirit etiam lintres, has magno ſonitu remorũ inci/

tatas in eãdẽ partem mittit. Liuius decadis tertiæ libro primo: Itaq; ingens coacta uis nauium eſt lintriumq; temere ad uicinalẽ uſum paratarũ. Tullius pro Milone: Repente lintribus in eam inſulã materiã, calcem, cementa atq; arma conuexit. Extat iocus apud Tulliũ de claris oratoribus, quem C. Iulius in perpetuũ notauit, quum ex eo in utranq; partẽ toto corpore uacillante quæſiuit, quis loqueretur è lintre. Fiebãt quoq; naues uitiles è corio in Britãnico oceano Plinij tempore, ut teſtatur in ſeptimo. Etiam nunc in Britannico oceano uitiles corio circũſutæ fiunt: in Nilo, ex papyro & ſcirpo & arũdine. Herodotus quoq; in κλειῷ eiuſmodi naues fluuiatiles admiratur: τὰ πλοῖα αὐτοῖσι ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν πορευόμενα ἐς τὴν Βαβυλῶνα ἔοντα κυκλοτερέα πάντα σκύτινα. ἐπεὰν γὰρ ἐν τοῖσι ἀρμενίοισι κατύπερθε ἀσσυρίων οἰκημένοισι νομέας ἰτέης ταμόμενοι ποιήσωνται περιτείνουσι τούτοισι διφθέρας στεγαστρίδας ἔξωθεν ἐδάφεος τρόπον, οὔτε πρύμνην ἀποκρίνοντες, οὔτε πρώρην συνάγοντες, ἀλλ᾽ ἀσπίδος τρόπον κυκλοτερέα ποιήσαντες καὶ καλάμης πλήσαντες πᾶν τὸ πλοῖον τοῦτο ἀπιᾶσι κατὰ τὸν ποταμὸν φέρεσθαι φορτίων πλήσαντες, μάλιστα δὲ βίκους φοινικίους κατάγουσι οἴνου πλέους. ἰθύνεται δὲ ὑπὸ δύο πλήκτρων καὶ δύο ἀνδρῶν ὀρθῶν ἑστεώτων, καὶ ὁ μὲν ἕλκει τὸ πλῆκτρον, ὁ δὲ ἔξω ὠθέει. ποιέεται δὲ καὶ κάρτα μεγάλα ταῦτα τὰ πλοῖα καὶ ἐλάσσω, τὰ δὲ μέγιστα αὐτέων καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γόμον ἔχει, ἐν ἑκάστῳ δὲ πλοίῳ ὄνος ζωὸς ἔνεστι, ἐν δὲ τοῖσι μέζοσι πλεῦνες. id eſt, nauigia illis ſunt, quæ ſecundo flumine deferuntur Babylonẽ uerſus, omnia circulari forma eaq; ex aluta. Paſtores enim Armenij qui ſupra Aſſyrios incolũt, id genus nauigij ex ceſis ſalicibus conſtruũt, circũpoſitis pellibus extrorſus, quibus tegumenti uice utuntur, carinæq; loco, nulla neque puppis, neq; proræ forma diſcreta, uerùm ſcuti inſtar in orbem compoſita ſtipula referciunt: illudq; nauigiũ flumini

mini permittũt mercibus onuſtũ:præcipuè aũt bicos è palmarũ foliis cõportant uino refertos. Reguntur aũt à gubernaculis duobus cum totidẽ hominibus qui ſtant, quorũ alter trahit, alter extrinſecus propellit: fiunt autẽ & hæc nauigia ualde magna, nonnulla & minora. Eorũ autem maxima ferũt onus talentorũ quinq; milliũ. Ineſt & in unoquoq; nauigio aſinus uiuus, in maioribus etiã plures. Diodorus Siculus lib. XIX. ubi de adnauigãtibus ad aſphaltũ in quodam lacu miram rationẽ non nauium ſed faſciũ, quæ tamen uſum nauiũ præſtent, refert his uerbis: παρασκευασάμενοι γὰρ δεσμὰς καλάμων εὐμεγέθεις ἐμβάλλουσι εἰς τὴν λίμνην. ἐπὶ δὲ τούτων ἐπικάθηνται οὐ πλείω τριῶν, δύο μὲν ἔχοντες προσδεδεμένας πλάτας κωπηλατοῦσι, εἷς δὲ φορῶν τόξα τοὺς προσπλέοντας ἐκ τοῦ πέραν ἢ βιάζεσθαι τολμῶντας ἀμύνεται. ὅταν δὲ πλησίον γένωνται τῆς ἀσφάλτου πελέκεις ἔχοντες ἐπιπηδῶσι, καὶ καθάπερ μαλακῆς πέτρας ἀποκόπτοντες γεμίζουσι τὴν δεσμὴν, εἶτα ἀποπλέουσι εἰς τοὐπίσω. ἂν δέ τις αὐτῶν ἀποπέσῃ τῆς δεσμῆς διαλυθείσης, μὴ δυνάμενος νεῖν, οὐ καταδύεται καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ὕδασι, ἀλλ᾽ ἐπινήχεται τοῖς ἐπισταμένοις ὁμοίως. φύσει γὰρ τοῦτο τὸ ὑγρὸν παραδέχεται βάρος, ὃ συμβαίνει μετέχειν αὐξήσεως ἢ πνοῆς ἔξω τῶν στερεῶν. id eſt, calamorum faſces admodum ingentes inter ſe coniungunt immittuntq; in paludem, in quibus inſident non plures tribus hominibus, quorum duo habent adalligatos remos latos, iisq; remigant. Alius uerò ferens arcus adnauigantium ex aduerſo, uel uim inferre conantium, impetum propulſat. Vbi uerò propius ad aſphaltum acceſſere, arreptis ſecuribus operi intendunt, & tanquam è molli petra excidentes, implent ratem colligatam è faſcibus, deinde retro reuertuntur. Quòd ſi quis eorum diſſoluta rate in aquam incidat, natandi neſcius, non peſſum it, ut in aliis aquis fieri ſolet: ſed perinde atque periti

natandi

natandi ſupernatat: natura enim illud humidũ, pondus ſuſtinet omne, cui contigit participẽ eſſe incrementi uel ſpiritus extra ꝗ̃ ſi de ſolidorũ genere fuerit. Nec iſtorũ ratis abſimilis eſt prouerbiali illi, quẽ ῥίπα Græci uocãt. Lucianus: ὥσπερ ῥιπὸς ὡς ἡ παροιμία φησὶ τὸν αἰγαῖον ἢ τὸν ἰόνιον διαπλεῦσαι θέλοντα. Strabo in XV. σχεδίας καλαμίνας dixit, ubi de ἀσφάλτῳ mentionẽ facit. Fuerunt & monoxylæ lintres, ut apud Pliniũ in VI. Regio autem ex qua piper monoxylis lintribus Baracẽ conuehitur, uocatur. Quas deſignare uidetur Liuius decadis III lib. I. Nouasq́ alias primũ Galli inchoãtes cauabant ex ſingulis arboribus, deinde & ipſi milites ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes nihil dũmodo innare aquæ, & capere onera poſſent, curãtes raptim faciebãt. Alueum autẽ pro carina uidetur ſumpſiſſe Liuius decadis III lib. III. dum ait: Ibiq́, adeo non armamẽta modò ſed etiam aluei nauium quaſſati erant, ſubductæ naues dum reficiũtur aliquantũ temporis contriuerunt. Salluſtius in bello Iugurthino: Hiq́ alueos nauium inuerſos pro tuguriis habuere. Alueum etiã pro uaſe ligneo poſuit idem Liuius in primo: Tenet fama, quum fluitãtem alueum quo expoſiti erãt pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitiẽtem ex montibus, qui circà ſunt, ad puerilem uagitũ curſum flexiſſe. Quem alueum Plutarchus in Romulo, σκάφαν uocat: ἐνθέμενος οὖν εἰς σκάφην τὰ βρέφη κατέβη μὲν ὥσπερ τὸν ποταμὸν ὡς ῥίψων. id eſt, impoſitis in alueũ pueris deſcendit ad fluuiũ ut proiecturus. Scapha enim non ſolùm nauiculã ſignificat, ſed etiam uas concauũ, quod etiã nunc nomen retinet apud Venetos. Plutarchus in Demetrio, ἐφόλκιον appellat, καὶ τὴν ναῦν ἀτρέμας ἔχειν πάντας αὐτὸς ἔμβας εἰς τὸ ἐφόλκιον διεξῆλθε μόνος. id eſt, Iuſsisq́ in naui omnibus conquieſcere, ipſe conſcendens

ſcendẽs in ſcapham exijt ſolus. Plane ſcapha eſt tanquã in inſtrumento nauis: & ſi quis nauem cum inſtrumẽto emerit, præſtari ei debet ſcapha ſecundum Labeonẽ in tractatu De fundo inſtructo: etiam ſi Paulus id notet, dicatq; ſcapham mediocritate nõ genere à naue differre. Erat longarum nauium, ut conſtat ex quarto Commentariorum Cæſaris, his uerbis, Quod quũ animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas longarũ nauiũ, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſſit. quæ uerba ſuprà citauimus. Liuius decadis tertiæ libro V, Inde acceptus ſcapha in arcẽ cõfugit. Et in eodẽ, Exceptis in præparatas ſcaphas nautis. Veneti *ſchipho & còpano* uocant, nauium onerariũ *il batello*. Lucianus *δικωπίαν* uocat, dũ ait, *Ἐγὼ πρεσβύτης ὢν τὴν δικωπίαν ἐλαύνων ἐρέττω μόνος*. Tullius ſecundo de inuentione, Poſtea aliquãto ipſos quoq; tempeſtas uehemẽtius iactare cœpit uſq; adeo, ut dominus nauis, cũ idem gubernator eſſet, in ſcapham cõfugeret. *σκάφος* autem in neutro accipitur pro cõmuni nauiũ cuiuſcunq; generis uocabulo, ut uidimus in pleriſq; locis ſuprà citatis. inde *σκάφη τετρηρικὰ* apud Diodorum in XX. pro nauibus quadriremibus, *συνέβη πολλὰ τῶν τετρηρικῶν σκαφῶν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος κατενεχθῆναι παραβόλως ἐπὶ πόλιν οὖσαν δυσπρόσορμισον καὶ τεναγώδη*. Idem in eodẽ, *Διεφθάρη δ᾽ ἐν τούτῳ τῷ στόλῳ τρία σκάφη τῶν πεντηρικῶν, ἐξ ὧν ἔνιοι τῶν ἀνδρῶν διενήξαντο*. Dicitur & *σκαφίδιον*, quo uocabulo non ſemel utitur Lucianus, *χάρων μηδὲ διαψύξαι τὸ σκαφίδιον*. Cymbam Latini, & in ijs Iuuenalis,

Atque una tranſire uadum tot millia cymba
Nec pueri credunt.

Sumitur & *σκάφος*, pro concauitate & uẽtre nauis, *ἀπὸ τοῦ σκάπτειν*. Inde ſcaphiũ, pro uaſe ut diximus in tractatu De uaſculis, & etiam pro ligone eo quo exercebantur Athletæ. Inde apud Iuuenalem,

Et ride ſcaphiũ poſitis quũ ſumit armis. οἱ γὰρ γυμναστικοὶ τούτοις ἐχρῶντο ὑπὲρ γυμνασίας τῇ σκαπάνῃ σκάπτοντες καὶ τὰ ἄνω μέρη ἀναρρωννύντες. Id ſcriptũ inueni in ſcholijs Græcis in quartã eclogã Theocriti, ſi tibi probabit ei⁹ authoritas. Cuius ſcaphij meminit Plutarchus in Arato, ἐπιφαίνεται δ' ἀμέλει καὶ ταῖς εἰκόσιν ἀθλητική τις ἰδέα καὶ τὸ συνετὸν προσώπου καὶ βασιλικὸν, οὐ παντάπασιν ἀρνεῖται τὴν ἀδηφαγίαν καὶ τὸ σκαφεῖον. Id eſt, Extat enim & imaginibus illius ſpecies quædã athletica, regiaq́ꝫ illa & cogitabũda uultus forma nõ omnino negare uidetur uictũ pugilicũ, aut etiã ſcaphiũ. Idẽ Plutarchus περὶ δυσωπίας. ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς ἄγριον μὲν ἐκκόπτων βλάστημα καὶ ἀγεννὲς αὐτόθεν ἀφειδῶς ἐμβαλὼν τὸ σκαφεῖον ἀνέτρεψε τὴν ῥίζαν. Quẽadmodũ enim agricola fruticem agreſtem excindere cupiens, intrepide demiſſo ligone radices ipſas euertit. Idem, Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτ. οὐδὲ γὰρ τὰ σώματα παντελῶς ἀκίνητα καὶ ἀγύμναστα περιορῶμεν, ὅτι μὴ δυνάμεθα σκαφείοις μηδὲ ἁλτῆρσι χρῆσθαι. Id eſt, Neq́ꝫ enĩ corpora prorſus immota inexercitataq́ꝫ ſinimus: propterea quòd non ualeamus ligone uti, neq́ꝫ alteribus. Ratem quã Græco uocabulo ſchediã uocat, ponit Vlpianus inter naues in tractatu De exercitoria, dum inquit, Nauem accipere debemus ſiue marinã, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit. Et ueriſimile eſt id genus nauiũ primũ fuiſſe, ut legimus apud Diodorum in loco ſuprà prolato, ubi de Argo naue mentio facta eſt. Virgilius in ſecũdo Georg. Et pãdas ratibus poſuere carinas. Plinius in VII, Antè ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro inter inſulas à rege Erithra. Tullius nono ad Atticũ, Legebã tuas literas, cum mihi affertur à Lepta, circunuallatũ eſſe Pompeiũ, ratibus etiam exitus portus teneri. Quod ipſum conuenit cũ eo quod ſcriptũ abeo ipſo Cæſare in I. de bel. ciuili, Quorũ ope-

rum

rũ hæc erat ratio: qua fauces erãt anguſtiſſimæ portus, molẽ atque aggerẽ ab utraq; parte litoris iaciebat: quòd his locis mare erat uadoſum: longius progreſſus, cũ agger altiore aqua contineri non poſſet, rates duplices quoquouerſus pedũ triginta è regiõe molis collocabat: has quaternis anchoris ex quatuor angulis diſtinebat, ne fluctibus mouerentur. Vitruuius in ſecundo, ubi de larice. Sed quũ portatur, aut in nauibus, aut ſupra abiegnas rates collocat̃. Plinius libro tertio, capite quinto, dicit Tyberim nauigari trabibus uerius, quàm ratibus, his uerbis, Sed Tyberis propter aſpera & confragoſa, ne ſic quidem præter quàm trabibus uerius, quàm ratibus longe meabilis fertur. Græci, ut dixi, σχεδίας uocãt. Polybius in tertio, ubi de Annibale qui dum Rhodanũ tranſportandos curat elephantos, ratibus uſus eſt, ἐγένετο δὲ ἡ διακομιδὴ τῶν θηρίων, τοιαύτη τις. πήξαντες σχεδίας κατὰ δύο καὶ πλείους, ἀραρότως τούτων δύο πρὸς ἀλλήλας ζεύξαντες βιαίως ἤρεισαν ἀμφοτέρας εἰς τὴν γῆν κατὰ τὴν ἔμβασιν τοῦ ποταμοῦ, πλάτος ἐχούσας τὸ συναμφότερον ὡς πεντήκοντα πόδας. ταύταις δὲ συζευγνύντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρμοζον, προτείνοντες τὴν κατασκευὴν τοῦ ζεύγματος εἰς τὸν πόρον. τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ῥεύματος πλευρὰν ἠσφαλίζοντο τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐπιγείοις, εἰς τὰ περὶ τὸ χεῖλος πεφυκότα τῶν δένδρων ἐνάπτοντες, πρὸς τὸ συμμένειν καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸ ὅλον ἔργον κατὰ τοῦ ποταμοῦ. ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέθρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεῦγμα τῆς προβολῆς, μετὰ ταῦτα δύο πεπηγυίας σχεδίας διαφερόντως τὰς μεγίστας προσέβαλον ταῖς ἐσχάταις, πρὸς αὐτὰς μὲν βιαίως δεδεμένας, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας οὕτως, ὡς εὐδιακόπους αὐτῶν εἶναι τοὺς δεσμούς. ῥύματα δὲ καὶ πλείω ταύταις ἐνῆψαν, οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν φέρεσθαι κατὰ τοῦ ποταμοῦ, βίᾳ δὲ πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες, παρακομιεῖν καὶ περαιώσειν ἐπὶ τούτων τὰ θηρία. μετὰ δὲ ταῦτα χοῦν ἔφερον ἐπιπάσαντες πολύν,

ἕως ἐπιβάλλοντες διεζωμίωσαν, ὁμαλὴν καὶ σύγχουν ποιοῦντες τῇ
διὰ τῆς χέρσου φερούσῃ πρὸς τὴν διάβασιν ὁδῷ. τῶν δὲ θηρίων εἰθισ-
μένων τοῖς ἰνδοῖς μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀεὶ πειθαρχεῖν· εἰς δὲ τὸ
ὕδωρ ἐμβαίνειν οὐδαμῶς ἔτι τολμώντων, ἦγον διὰ τοῦ χώματος δύο
προθέμενοι θηλείας πειθαρχούντων αὐτοῖς τῶν θηρίων. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ
τὰς τελευταίας ἐπέστησαν σχεδίας, διακόψαντες τοὺς δεσμοὺς, οἳ προ-
σήρτηντο πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ λέμβοις ἐπισπασάμενοι τὰ ῥύματα, τα-
χέως ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ χώματος, τά τε θηρία καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῖς
σχεδίας. οὗ γινομένου διαταραχθέντα τὰ ζῶα, κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς ἐστρέ-
φετο καὶ κατὰ πάντα τόπον ὥρμα. περιεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ
ῥεύματος ἀπεδειλία καὶ μένειν ἠναγκάζετο κατὰ χώραν. καὶ τούτῳ δὴ τῷ
τρόπῳ προσαρμοζομένων ἀεὶ σχεδιῶν δυοῖν, τὰ πλεῖστα τῶν θηρίων
ἐπὶ τούτων διεκομίσθη, τινὰ δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον, ἀπέρριψεν εἰς
τὸν ποταμὸν αὐτὰ διὰ τὸν φόβον. ὧν τοὺς μὲν ἰνδοὺς ἀπολέσθαι συνέ-
βη πάντας, τοὺς δ' ἐλέφαντας διασωθῆναι· διὰ γὰρ τὴν δύναμιν καὶ
τὸ μέγεθος τῶν προβοσκίδων ἐξαίροντες ταύτας ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν
καὶ διαπνέοντες, ἅμα δ' ἐκφυσῶντες πᾶν τὸ παρεμπῖπτον, ἀντεῖχον
τὸ πολὺ καθ' ὕδατος ὀρθὴν ποιούμενοι τὴν πορείαν. Hic lector
ſciat nobis per forenſes diſceptationes nõ licuiſſe ſuprà
ſcripta Polybij Latina facere. Quare cũ urgeremur à ty-
pographis illis in ſolutũ Sipõtini uerba dedimus, quæ
ſequũtur, Eorũ traijciendorũ cõſiliũ huiuſmodi fuit, Cõ
pluribus paratis ratibus, duas inuicem copulatas à ter-
ra in amnem porrigunt latas pedes quinquaginta. His
alias duas à parte ripæ adijciunt, quas ne ſecunda aqua
deferrentur, cõpluribus retinaculis ualidis ad arbores
parte ripæ ſuperiori eminentes alligant. Erat earum lon
gitudo ad ducentos pedes. Poſt hæc alias duas rates,
quæ reliquis longe maiores erant, extremis illis leuiter
adnectũt, quò haud difficulter ſolui poſſint. Ab his pen
debant funes aliqui, quibus ab actuarijs nauibus, poſt
quam diſſolutæ à cæteris ratibus eſſent, trahi in ulterio-

rem ripam ualerent. Poſtremo eas omnes humo tegunt ut beluæ per eas ſine pauore, ueluti per ſolum, progrederentur. Hoc apparatu facto, elephanti qui Indis ubique, præterquam in undis, parere conſueuerant, per ſtabilē ratem tanquam per uiam prægredientibus duabus fœminis agunt. Qui ubi in extremas rates applicatas trāſgreſſi ſunt, extemplo reſolutis, quibus leuiter annexæ erant uinculis, ab actuarijs nauibus pertrahūtur, nihil ſane trepidantes, donec continenti agebantur. Vbi uerò ſoluta à cæteris rate in altum ſe uehi cernebant, undiq; formidine capti cedentibus ab aqua extremis aliquātū turbationis edebāt. Quietem tamē ipſe timor faciebat, omni ex parte aquam circūſpicientibus feris. Ita primis expoſitis, alij deinde repetiti, traiectiq; ſunt. Quidam timore ſæuientes in flumen deciderunt, qui tamen peremptis rectoribus, incolumes euaſere. Siquidem & ponde re ipſo ſtabiles, & magnitudine prominentium extra aquam narium, quibus emittere, ſiquid ebiberant, ac reſpirare poterant, pedetentim uadis progreſſi, ad ulteriorem ripam recti peruenerunt. Diodorus libro decimononono, ἐνταῦθα δὲ κατασκευάσας σχεδίας ὧδε μὲν τούτων τοὺς ἐλέφαντας διεβίβασεν εἰς ἐπίδαυρον. Et in eodem, παρασκευασάμενος δὲ πλοῖα καὶ σχεδίας ἔκ τε τῆς εὐβοίας καὶ τῆς λοκρίδος ἐπεραίωσε τὴν δύναμιν. Id eſt, Ibi compoſitis ratibus in ijs elephantos traiecit in Epidaurum. Et in eodem. Comparatis nauigijs ratibusq; ex Eubœa & Locride tranſmiſit exercitū. Thucyd. in VI, σίκελοι δ᾽ ἐξ ἰταλίας, ἐνταῦθα γὰρ ᾤκουν, διέβησαν ἐς σικελίαν φεύγοντες ὀπικούς, ὡς μὲν εἰκὸς καὶ λέγεται, ἐπὶ σχεδιῶν τηρήσαντες τὸν πορθμὸν κατιόντος τοῦ ἀνέμου. Id eſt, Siculi ex Italia, ibi enim habitabāt, traiecerunt in Siciliā fugiētes Opicos, ut fertur & ueriſimile eſt, ratibus uſi fretum traijcientes obſeruata tempeſtate. Erant &

& alia nauiũ genera, quæ κοντωτὰ dicuntur ab Appiano & Diodoro, quòd contis propellerentur. Diodorus libro XIX, ubi de ſucceſſoribus Alexandri & de Eumene. συναγοῦντος οὖν αὐτοῦ πλοῖα πανταχόθεν πρὸς τὴν διάβασιν, οἱ περὶ σέλευκον καὶ πίθωνα κατέπλευσαν δυσὶ μὲν τριήρεσι, κοντωτοῖς δὲ πλείοσι. ἔτι γὰρ τὰ σκάφη ταῦτα περιῆν ἐκ τῶν ὑπὸ ἀλεξάνδρου ναυπηγηθέντων περὶ βαβυλῶνα. Id eſt, Collectis ibi nauibus ex omni parte ad traiectũ, Seleucus & Pithon cũ ſuis aduenıũt cũ duabus triremibus, pluribusq; nauigijs quæ contis propellebãtur. Illa enim nauigia adhuc ſupererãt ex ijs quæ Alexandri iuſſu ædificata fuerant Babylone. Et non longe pòſt ſubdit, τῇ δ' ὑστεραίᾳ παρασκευασάμενοι τὰ κοντωτὰ πλοῖα περὶ. τ. τὸν ἀριθμὸν ὄντα διεβίβασαν τὸ κράτιστον τῆς δυνάμεως, οὐδενὸς παρενοχλοῦντος περὶ τὴν ἔκβασιν. Id eſt, Poſtridie cõparatis circiter trecentis nauigijs, quę contis utebantur, robur exercitus traiecerunt, nemine traiectum impediẽte. Nauigium pro nauigatione, & eo quem Græci πλοῦν dicunt, accepiſſe uidetur Iureconſultus in L. Qui Romæ. §. Callimachus, in tractatu De uerborum obligatione, his uerbis, Idque creditũ eſſe in omnes nauigij dies ducentos ſub pignoribus & hypothecis, mercibus à Berytho comparatis. Et paulo pòſt, Ipſe in Syriam per nauigium proficiſcatur. A. Hirtius uel Oppius in quinto de bello ciuili, Ita uento certo celeriq; nauigio uectus. Marcus uero Tullius ubiq;, quãta mea memoria eſt, pro eo quod Græci πλοῖον uocant. Nec ſi parui nauigij & magni eadem eſt in gubernando ſcientia. primo de oratore. Item ad Atticum XV, Prorſus diſſolutum offendi nauigium, uel potius diſſipatũ. In eadem, Brutus nauigia colligebat: erat animus in curſu. Idẽ in Verrem, Non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonũ ac tua tela ueniſſem

niſſem. Dicitur & nauigiolũ, Lentulus in epiſtolis familiaribus Tullij libro XII, Vt etiam à Rhodijs, urbe portu, ſtatione quæ extra urbem eſt, cõmeatu, aqua denicꝗ prohiberentur noſtri milites, nos uix ipſi ſingulis cũ nauigiolis reciperemur. Quod Strabo. 17. πλοιάριον dixit, πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀναίδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Id eſt, Oẽs dies, totaſcꝗ noctes uidere eſt illic homines in nauigiolis cũ tibijs ſaltãtes impudẽter cum ſumma laſciuia cum uirorũ tum etiam muliercularũ. Xenophon in 4. ἑλληνικῶν. αἰσθόμενοι δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ λεχαίου, ἐσβάντες ἐς πλοιάρια παρέπλεον ἕως ἐγένοντο κατὰ τὸν γήλοφον. Tullius primo de oratore nauiculã duorum ſcalmorum uocat, quod nauigiolum dixit Lentulus: Veneti *gondulam* dicunt: Citius hercle is qui duorum ſcalmorũ nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauẽ gubernarit. Idem decimoquarto ad Atticũ, Deinde ad epulas Veſtorij nauicula, Idem pro Flacco, Vt ſi qua uſpiam nauicula prædonũ apparuiſſet, accuſandus uideretur. Idẽ ad Papyrium Pætũ, Hoc amplius nauicularum habere aliquid in ora maritima: cõtra equitẽ Parthũ negãt aliã armaturã meliorẽ inueniri poſſe. Idẽ ad Quirites poſt reditũ, Cũ in paludibus demerſus concurſu ac miſericordia Minturnẽſium corpus ac uitam ſuã conſeruaret, cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipſe dederat, ad eos ſupplex inopsqꝫ ueniſſet. Idẽ pro Plãcio nauigium uocat, ubi de eodẽ Mario, Quòd nauigium dederũt, quòd eum linquentem terrã, quam ſeruauerat, lachrymis uotisqꝫ omnibus proſecuti ſunt. Et pro Sextio, Inde nauigio perparuo cũ omneis portus terrasqꝫ fugeret. Plutarchus in Mario ναῦν uocat, καὶ βηλαίου τινὸς ναῦν τῷ μαρίῳ παρασχόντος, Id eſt, Belæo quodã nauem Mario miniſtrãte.

NOn alienũ fuerit & de partibus nauiũ pau-
ca dicere. Tul.lib.III. de oratore, aliquot
partes nauis poſuiſſe uidetur his uerbis,
Linquamus naturam,arteſque uideamus.
Quid tam in nauigio neceſſariũ quàm late-
ra,quàm carina,quàm prora,quàm puppis,quàm antẽ-
næ,quàm uela,quàm mali,quàm reliqua? Sunt & aliæ
partes,quarum nõnullæ propriũ nomen non habẽt,eo-
dem autore in tertio,ut pes in naui. Ipſe delicatum ado-
leſcentem imitatus à ſcalmo ſumam exordiũ, qui Græ-
cè σκαλμὸς dicitur:circa quẽ alligãtur remi & ὑποσκαλ-
μὸς σκαλμοῦ βάσις. Inde duorũ ſcalmorũ nauigia à Cicero-
ne dicta,ut ſuprà diximus.Plutar.in Aemilio, τὰς δὲ ναῦς
ἁπάσας ἀφείλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλμου μεῖζον ἀπέλι-
πε. Id eſt,Omnes naues abſtulit,nullũq; illis nauigiũ tri-
um ſcalmorũ maius reliquit. Tullius in tertio Officiorũ
ſcalmũ pro cymba,id eſt,partẽ pro toto,negantibus uer-
bis poſuit, Venit ipſe mature:ſcalmũ nullũ uidet. Atq;
haud ſcio an aiẽtibus uerbis poni poſſit:qua ratione u-
ſurpatũ uideo ab homine doctiſſimo hac noſtra ætate:
qui uir tamẽ non eſt mediterraneus,ſed inſulanus. Tul-
lius de claris oratoribus, At uerò & contra Craſſus ab
adoleſcente delicato,qui cum in litore ambulãs ſcalmũ
reperiſſet,ob eamq; rem ædificare nauẽ concupiuiſſet,
exorſus eſt. Veneti furculã uocãt. A ſcalmo dictũ eſt in-
terſcalmiũ M. Vitruuio de architectura primo. Et pri-
mũ in ædibus ſacris,ut è colũnarũ craſſitudinibus,aut
è triglypho,aut embate in baliſtæ foramine, quod Græ-
ci περίτρητον uocitãt, nauibus interſcalmio quæ διπηχαϊ-
κὴ dicitur:itẽ cæterorũ operũ in mẽbris inueniť ſymme-
triarũ ratiocinatio. Interſcalmiũ dixit ut intercolũniũ.
Latera Græci πλευρὰς uocant. dicũt etiam τοῖχον εὐώνυ-
μον

μον καὶ δεξιὸν, dextrum, ſiniſtrum'ue latus: ut apud Iulium Pollucem legimus. Lucianus in Ioue tragœdo, ἢ πρῴρας ἐπιμελητὴς ἀποδεδεῖχθαι ἄν, ἢ τοίχου ἄρχων, ἢ πάντως πρὸ τῶν ἄλλων. Id eſt, Vel proræ rector declarari debeat, uel late-ris alterius præfectus, uel prorſus ante alios præficiatur Et alibi, νῦν γὰρ ἢ δὴ τείχου ἄρχω τοῦ δεξιοῦ. Carina apud Venetos nomẽ retinet, *la carena*: Græce τρόπις dicitur. Lucianus in Micyllo. εἶθε ἡ τῆς ἀργοῦς τρόπις ἐλάλησεν. Et alibi nõ ſemel. Audiui de uiro docto cũ diceret carinam proprie eſſe id quod uulgo Venetijs dicitur *la colũba*, ſed eã colũbam puto eſſe quod δρύοχον à Polybio dicitur. Latinum nomen (quod ſciam) non habet. Verba Polybij ſunt in primo, αὖθις ἔγνωσαν ἐκ δρυόχων εἴκοσι καὶ διακόσια ναυπηγεῖ-σθαι σκάφη. Id eſt, Rurſus decreuerunt à fundamentis du-centas & uiginti ædificare naues. Quod enim eſt fundamentum in domo, id eſt δρύοχον in naui. Sic dictum, opinor, quòd omnem δρυῶν, id eſt materiam nauis cõtineat. Alueũ pro carina Saluſtius poſuit in Iugurthino, Hicq́ alueos nauium inuerſos pro tugurijs habuere. Pompo-nius Iurecõſul. L. Quod in rerum, De legatis primo, Et ſi nauem legauero, & ſpecialiter eam adſcripſero, eamq́ per partes totam refecero, carina eadem manente, nihi-lominus recte à legatario uindicabitur. Sentina. Tullius de Senectute, Cum alij malos ſcandãt: alij per foros curſent: alij ſentinam exhauriant: ille clauum tenens ſe-deat in puppi. Quod Tullius dixit ſentinam exhauriãt, Lucianus in dialogo qui κατάπλους inſcribitur, ὅ, τι γοῦν ἄντλου ἐκκέχυται dixit. Nec tamen inepte uertit is qui dixit ἕτεροι δέ τινες ἀνιμῶνται τὸν ἄντλον. Sed ſatius fuerit ipſa uerba ſcribere, ut ijs legendis, ſi probatur author, cognoſcamus καταστρώματα ea eſſe, quos foros Latini dicunt: ἐπειδὰν τῶν μὲν ἄλλων οἱ μὲν τοὺς ἱστοὺς ἀναῤῥιχῶνται, οἱ δὲ διὰ τῶν κα-

ταστρωμάτων φεύγωσι. Quod Tullius dixit, Per foros curſent, Græcus protulit διὰ τῶν καταστρωμάτων, quod haud ſcio an uerũ ſit. Tullius enim eo loco nõ de longa, ſed de oneraria potius loqui uidetur. Aulus Gellius lib. XVI Noctiũ Attic. cap. XIX. qui utriuſque uocabuli uim ignorare nõ potuit, dum refert Arionis fidicinis fabulã, ex Herodoto forũ reddidit pro ἑδωλίοισι dictis ab Herodoto, ut eo authore ἑδώλια fori dici debeãt. Nec fortaſſe ingratũ erit lectori utriuſq; uerba hic cõſideranda ꝓponere: Græca priora, qm̃ antiquiora. Verba igit̃ Herodoti ſic habẽt, τοῦτον τὸν Αρίονα λέγουσι τὸν πολλὸν τοῦ χρόνου διατρίβοντα παρὰ περιάνδρῳ ἐπιθυμῆσαι πλῶσαι ἐς ἰταλίην τε καὶ σικελίην. ἐργασάμενον δὲ χρήματα μεγάλα θελῆσαι ὀπίσω ἐς κόρινθον ἀπικέσθαι, ὁρμᾶσθαι μὲν οὖν ἐκ Τάραντος, πιστεύοντα δὲ οὐδαμοῖσι μᾶλλον ἢ κορινθίοισι, μισθώσασθαι πλοῖον ἀνδρῶν κορινθίων. τοὺς δὲ ἐν τῷ πελάγει ἐπιβουλεύειν τὸν Αρίονα ἐκβαλόντας, ἔχειν τὰ χρήματα. τὸν δὲ συνιέντα τοῦτο λίσσεσθαι, χρήματα μὲν προϊέντα σφι, ψυχὴν δὲ παραιτεόμενον. οὔκων δὴ πείθειν αὐτὸν τούτοισι, ἀλλὰ κελεύειν τοὺς πορθμέας ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν ὡς ἂν ταφῆς ἐν γῇ τύχῃ, ἢ ἐκπηδᾶν ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην. ἀπειληθέντα δὲ τὸν Αρίονα ἐς ἀπορίαν παραιτήσασθαι, ἐπειδή σφι οὕτω δοκέοι, περιιδεῖν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι ἀεῖσαι. ἀείσας δὲ ὑπεδέκετο ἑωυτὸν κατεργάσασθαι, καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν εἰ μέλλοιεν ἀκούσεσθαι τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπων ἀοιδοῦ ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς πρύμνης ἐς μέσην νέα. τὸν δὲ, ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ λαβόντα τὴν κιθάρην στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον. τελευτῶντος δὲ τοῦ νόμου, ῥῖψαί μιν ἐς τὴν θάλασσαν ἑωυτὸν ὡς εἶχε σὺν τῇ σκευῇ πάσῃ. καὶ τοὺς μὲν ἀποπλέειν ἐς τὴν κόρινθον, τὸν δὲ δελφῖνα λέγουσι ὑπολαβόντα ἐξενεῖκαι ἐς Ταίναρον, Reliqua nõ addã, ne lõgior uidear, cũ fabula ipſa ſit omnibꝰ nota. Gelliũ audiamus, cuius uerba hæc ſunt, Eũ Arionẽ rex Corinthi Periãder amicũ amatũq; habuit artis gratia. Is inde à rege proficiſcit̃ terras

ras

ras inclytas, Siciliã atque Italiam uiſere. Vbi eò uenit, aures omniũ, menteſq; in utriuſq; terræ urbibus demulſit: in quæſtibus iſtic & uoluptatibus amoribuſq; hominum fuit. Is tum poſtea grandi pecunia & re bona multa copioſus Corinthum inſtituit redire. Nauẽ igitur & nautas, ut notiores amicioreſq; ſibi, Corinthios delegit. Sed eo Corinthios homine accepto, nauiq; in altũ prouecta, prædæ pecuniæq; cupidos cepiſſe conſiliũ de necando Arione. Tum illum ibi pernicie intellecta pecuniam cæteraq; ſua ut haberent dediſſe, uitam modo ſibi ut parcerent orauiſſe. Nautas precum eius harum commiſeritũ eſſe illatenus, ut ei necem afferre per uim ſuis manibus temperarẽt: ſed imperauiſſe, ut iam ſtatim coràm deſiliret pręceps in mare. Homo, inquit, ibi territus ſpe omni uitæ perdita, id unum poſtea orauit, ut prius quàm mortem oppeteret, induere permitterent ſua ſibi indumenta, & fides capere, & canere carmen caſus illius ſibi conſolabile, Feros & immanes nautas prolubium tum audiendi ſubit. Quod orauerat, impetrat. Atque ibi mox de more cinctus, amictu ornatus, ſtatimque in ſummæ puppis foro carmen, quod orthium dicitur, uoce ſublatiſſima cantauit. Ad poſtrema cantus cum fidibus ornatu'que omni, ſicut ſtabat canebatq;, eiecit ſeſe procul in profundũ. Nautæ haudquaquam dubitantes quin periſſet, curſum quem facere cœperant, tenuerunt. Sed nouum, &c. Vides optime lector ut Gellius, etiam ſi ad uerbum minimè curauerit uertere Herodoti uerba, tamen quod Græcus dixit, ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον, Gellius ſic retulit, Amictu ornatus ſtãſq; in ſummæ puppis foro, carmen quod orthiũ dicitur, uoce ſublatiſſima cantauit. Quare ἑδώλια, ſi Gellio credimus

 ſunt

ſunt fori à Cicerone dicti & aliquot Latinis. Plutarchus in Sympoſio eandẽ Arionis fabulam retexẽs, alijs uerbis uſus eſt, ait enim, κατασὰς παρὰ τὸν τοῖχον ἐν πρύμνῃ. Id eſt, Stans in puppi ad alterum nauis latus. Simul & illud non omiſerim, Plutarchum genus illud cantionis, qui ὄρθιος dicitur ab Herodoto, νόμον τὸν πυθικὸν uocaſſe, quaſi declarans qui ſit ὄρθιος: uel fortaſſe alios authores ſecutus eſt. Fori à ferendo mihi uidentur dici. & inde foriculi apud M. Varronem in de re ruſtica, Et ideo oporothecas qui faciunt ad Aquilonem ut feneſtras habeant, atque ut aere perflentur, curent: neque tamen ſine foriculis, id eſt ſine tabulatis quæ poma ferãt, ego interpretor: ut fori in naui ſint tabulata, quibus ferãtur nautæ per nauim. Prora & puppis uulgò nomen paucis immutatis retinent: πρύμναν Græci dicunt, quæ puppis à noſtris dicitur. Tullius nono epiſtolarũ familiariũ: Sedebamus enim in puppi, clauũq; tenebamus. Thucydides lib. I. καὶ ἐθαύμαζον τοὺς Κορινθίους πρύμναν κρουομένους. Idẽ in tertio, οἱ δὲ ὑπεχώρουν ἤδη πρύμναν κρουόμενοι. Memini me legiſſe in Commẽtarijs in Thucydidẽ, πρύμναν κρούεσθαι ὅτι κατ' ὀλίγον ἀναχωρεῖν μὴ στρέψαντα τὸ πλοῖον, ὁ γὰρ οὕτως ἀναχωρῶν, ἐπὶ τὴν πρύμναν κωπηλατεῖ. Appianus de bellis ciuilib9, ἐν δὲ ὑπένοουν ὡς ἐν ἀδοκήτῳ τὴν ναῦν κρούοντες ἐπὶ πρύμναν ἀνεκρούσαν. τὸ δ' αὐτὸ ποιούντων καὶ τῶν πολεμίων, ἴση μὲν ἦν ἡ βία τῶν ἀνδρῶν, ὁ δὲ ἅρπαξ ἐποίει τὸ ἴσον Latini inhibere dicũt, quod Græci πρύμναν κρούεσθαι. Veneti uulgari uocabulo *ziare* dicũt. Tullius in primo de Oratore. Vt concitato nauigio quum remiges inhibuerint, retinet tamen ipſa nauis motũ & curſum ſuũ intermiſſo impetu pulſuq; remorũ. Idem XIII. ad Atticum, Nũc ad rem ut redeam, inhibere illud tuum quod ualde mihi arriſerat, uementer diſplicet. Eſt enim uerbum totum nauticũ, quã-

quam

quam id quidē ſciebam,ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cum inhibere eſſent remiges iuſſi.Id non eſſe eiuſmodi, didici heri cum ad uillā noſtrā nauis appelleretur.nō enim ſuſtinēt,ſed alio modo remigāt.Id ab ἐποχῆς remotiſſimum eſt.Quare facies ut ita ſit in libro quemadmodum fuit.Et poſtea ſubdit. Inhibitio autē remigum motum habet, & uehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim. Liuius in ſexto tertiæ decadis,Itaque ex utraq; parte ſigno dato cū roſtris cōcurriſſent,neque retro nauem inhiberent,nec dirimi ab ſe hoſtem paterentur,quam quis indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu ita conſerebant ex propinquo pugnam,ut non miſſilibus tantū,ſed gladijs etiā propè collato pede præliarentur.Liuius ſeptimo quartæ decad. Inde tumultu iniecto,cum diuellere ſe ab hoſte cupiētes inhiberent Rhodij, fracta anchora & implicita remis, latus alterū deterſit,debilitate ea ipſa quæ icta cohæſerat nauim cepit.Diodorus in X X, αἱ μὲν παρέσυρον ἀλλήλων τοὺς ταρσοὺς,ὥστε πρὸς φυγὴν καὶ διωγμὸν ἀχρήστας γίνεσθαι, αἱ δὲ κατὰ πρῶραν τοῖς ἐμβόλοις συῤῥάπτουσαι πρύμναν ἀνεκρούοντο πρὸς ἄλλην ἐμβολὴν,καὶ κατεβραυμάτιζον ἀλλήλους οἱ ταύταις ἐφεστῶτες,ἅτε τοῦ σκόπου σύνεγγυς ἑκάστοις κειμένου.Id eſt,Aliæ inter ſe remos deterſerunt:ut ad fugam & ad hoſtes perſequendos inhabiles fierent.Aliæ autem obuerſis inter ſe proris,concurſu roſtris facto inhibebant, ut iterū impetum repetere poſſent.Quiq; in illis ſtabant milites,ſeſe mutuis uulneribus conficiebant. Qui hominibus ad proram imperat,ipſamq; regit dicitur πρωράτης à Iulio Polluce,πρωρεὺς à Xenophōte Αναβάσεως quinto,οὐχ ὁρᾶτε,ἔφη,ὅτι καὶ νεύματος μόνου ἕνεκα, χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ,χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; Num uidetis,ait,ipſum proræ rectorē hominibus qui in pro-

ra ſunt, uel ob ſolum nutum ſuccenſere, gubernatorem etiam ijs qui ſunt in puppi? Qui ſocijs naualibus imperat, κελεύστης dicitur ab eodem Polluce: τοίχαρχος, qui lateri: ἐσχαρεὺς, qui foco. Cũ igitur πρωράτης dicatur qui proram regit: fortaſſe apud Plutarchũ in uita Cleomenis locus, ut opinor, corruptus, nec ab hominibus noſtræ ætatis (quod ſciam) ſatis intellectus, emaculandus eſt. Quoniam facete dictum gratiam amiſit, dum nõ intelligitur: etiam ſi ab oratore arguto Demade prolatum ſit. Iubente enim quondam populo Athenienſi, ut triremes è naualibus producerentur, & ſocijs naualibus defenſoribus qꝫ complerẽtur: cum pecuniæ in publico eſſent nullæ: panis confectio, inquit Demades, uiri Athenienſes, eſt prior ipſa prora. Hoc eſt, etiam ſi prora ſit anterior & prior nauis pars, eſt tamen aliquid prius, nauticum ſcilicet panem conficere, ſtipendiumqꝫ militibus & remigibus præbere. φυρᾶσαι enim & φυρᾶν, eſt ζυμοῦν καὶ ἀναμάσσειν τὰ ἄλευρα, ex quo φύραμα deducitur, id eſt fermentum. eſt enim φυρᾶσαι, maſſam farinæ ſubigere & miſcere, unde panis conficiatur, qui ἄρτος ναυτικὸς, id eſt panis nauticus dicitur. Lucianus, καὶ ἄρτους ὀκτὼ ναυτικοὺς Plinius lib. XXII. cap. XXV. Vetus aut nauticus panis tuſus atqꝫ iterum coctus ſiſtit aluum. Sed præſtitèrit in lectorum gratiam uerba Plutarchi aſcribere in Agidis & Cleo. uita, Καὶ Δημάδης τὰς τριήρεις μὲν καθέλκειν καὶ πληροῦν ποτε τῶν ἀθηναίων κελευόντων, χρήματα δ' οὐκ ἐχόντων, πρότερον ἐστὶν ἔφη, τοῦ πρώρα τὸ φυρᾶσαι. Locus corruptus, & legendum exiſtimo, τῆς πρώρας, non τοῦ πρώρα: ut ſic legẽdum ſit, πρότερον δ' ἐστὶν, ἔφη, τῆς πρώρας τὸ φυρᾶσαι. Is qui Plutarchũ uertit, cum elegantiã minimè aſſequeretur, frigidè nimis uertiſſe uidetur: eum adeas, & oderis hominis inſcitiã, qui tã belle dictum tam frigide red-

dide-

diderit:ſed ad alia properabat. Vir quidã mihi peramicus cũ illi hæc noſtra cõmunicarẽ, cẽſuit legendũ in Plutarcho πρότερον δεῖ, ἔφη, τοῦτο προρατοῦ φυρᾶσαι. Id eſt prius panis conficiendus proratæ eſt, ſed priora mihi magis placent, fortaſſe quia noſtra: tu lector iudicabis. Sunt & acroſtolia extremæ nauis partes, quæ facile euellebãtur, cum collibitũ fuerat: ut conſtat ex Diodoro Siculo XX, οἱ ῥόδιοι ταχέως τὰ μὲν ἀκροστόλια περιέσπασαν, ὕλην δὲ πυρὰν καὶ δᾶδας ταῖς ναυσὶν ἐνέντες ἐνέπρησαν. Id eſt, Rhodij celeriter acroſtolia detraxerũt, iniectisq; malleolis & teda in naues, eas ipſas cõcremarũt. Appianus in Mithridate, ὥστε τὴν τριήρη αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδησάμενοι καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκῦλα ἐς τὸν λιμένα φέροντας ἐπανελθεῖν. Id eſt, Vt trireme cũ ipſis hominibꝰ religata in portũ ſe receperint, multis onuſti ſpolijs, ipſisq; nauiũ acroſtolijs, quæ Latini roſtra, ut opinor, uocant, & ſi quæ ſimilia. Diodorus lib. XVIII. ubi de ſucceſſoribus Alexãdri, μετὰ δὲ ταῦτα νικάνορος καταπλεύσαντος εἰς τὸν πειραιᾶ κεκοσμημένῳ στόλῳ τοῖς ἀπὸ τῆς νίκης ἀκροστολίοις. Idẽ in XX. αὐτὸς δὲ τὰς ἰδίας ναῦς κοσμήσας τοῖς ἀκροστολίοις καὶ ἁλούσας ἐφελκόμενος τὸν πλοῦν ἐποιεῖτο. Quę ideo adſcribẽda curaui, ut lector ſcire poſſet, in more poſitũ apud antiquos ornari naues uictrices captiuarum acroſtolijs. Xenophon in ſexto ἑλληνικῶν, τὰς μὲν τριήρεις ἀκρωτηριασάμενος ἕλκων κατηγάγετο εἰς τὸν κερκυραίων λιμένα. ἀκρωτηριασάμενος dixit, id eſt detractis acroſtolijs.

Antẽnæ etiã nomen uulgo retinẽt. Græci κεραίαν uocant. Aulus Hirtius in quarto, Hoſtis repẽte aduerſam ad ſe uenientẽ nauẽ antẽnis ad mediũ malũ demiſſis, inſtructã propugnatoribus animaduertit. Quod ubi conſpexit, celeriter uela ſubduci, demittiq; antennas iubet, & milites armari, & uexillo ſublato quo pugnandi dabat ſignum, quæ primæ naues ſubſequebantur, idem ut

face

facerẽt, ſignificabat. Latini antennarũ extremas partes cornua uocant, propterea ꝙ opinor græci κεραίαν dixerint. Quod uel ex Vergilio in tertio coniĳcere licet dum ait Cornua uelatarum obuertimus antennarum. Lucianus πλοίῳ εἶτα ὑπὸ τῆς κεραίας ἄνω ἀσφαλῶς διαθέοντα τῶν κεροιάκων ὑπειλημμένον. Malus nauis à Græcis ἱςὸς dicitur. cuius partes diuerſis appellatiõibus diſtinctæ à Macrobio in quinto Saturnaliũ, in hæc uerba: Aſclepiades autem uir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carcheſia à nauali re dicta exiſtimat. Ait enim, naualis mali partem inferiorẽ pternã uocari. At circa mediã ferme partem, τράχηλον dici. Summam uero partẽ, carcheſiũ nominari: & inde diffundi in utrũq; ueli latus ea quæ cornua uocãtur. Quis autẽ fuerit ille Aſclepiades, ſcies ex Athenæo libro undecimo δειπνοσοφιςῶν, & ſimul ex ipſius uerbis apertius intelliges, quæ à Macrobio ſcripta ſunt. Quare ea ſubĳcere non grauabor, Ασκληπιάδης ὁ μυρλεανὸς κεκλῆσθαι φησὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ νηὶ κατασκευασμάτων. τοῦ γὰρ ἱςοῦ τὸ κατωτάτω πτέρνα καλεῖται, ἣ ἐμπίπτει εἰς τὴν ληνόν. τὸ δ' οἷον εἰς μέσον, τράχηλος, τὸ δὲ πρὸς τῷ τέλει καρχήσιον. ἔχει δὲ κεραίας ἄνω συννευούσας ἐφ' ἑκάτερα τὰ μέρη. Iulius Pollux aliĳs uerbis fere eadẽ, Καὶ τὸ μὲν ὑποδεχόμενον τὸν ἱςὸν ληνός. τὸ ἐναρμοττόμενον αὐτὸ πτέρνα, τὸ δὲ τελευταῖον τὸ πρὸς τῇ κεραίᾳ, ἠλακάτη καὶ θωράκιον καὶ καρχήσιον. Vt nõ apud Macrobiũ ſit legendũ ueli, ſed mali: nec patera, ſed pterna: quæ cũ ſciolus quiſpiam nõ caperet, uideretq; de uaſculis tractari, pateram pro pterna nobis appoſuit: uſqueadeò maculæ noſtrorum Latinorum non poſſunt ſine collatione Græcorũ elui. Pollux ipſe ἠλακάτην & θωράκιον cõfundere uidetur, quæ dilucidius uidebis apud Athenæum in loco ſuprà citato. Nunc ad noſtros iureconſultos redeamus. Malũ nauis eſſe partem Labeo

ait,quē Græci ἱστὸν uocant. Artemonē aūt non eſſe partē nauis,Iabolenus in tractatu De uerb.ſign.ꝓdidit. Eſt aūt artemon,uelū maius nauis,ut in Actis apoſtolorum,ad calcē: καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Quem locū uir doctus pro antēna interpretatus eſt,haud ſcio ꝗ recte. Etenim etiā nunc nomē Venetiis uulgò retinet,& *artimon* uocāt. Iulius Pollux ἀκάτιον uocat. Plutarchus, πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, πότερον οὖν τῶν νέων ὥσπερ τῶν Ἰθακησίων κηρῷ τινὶ τὰ ὦτα ἀτέγκτῳ καταπλάσσοντες ἀναγκάζωμεν αὐτοὺς τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν φεύγειν καὶ παρεξελαύνειν. Idē, κατ' ἐπίκουρον. ταύτας μέν τοι τὰς τηλικαύτας καὶ τοσαύτας ἡδονὰς, ὥσπερ ἀεννάους ἐκτρέποντες οὗτοι καὶ ἀποστρέφοντες, οὐκ ἐῶσι γεύεσθαι τοὺς πλησιάσαντας αὖθις, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν ἀπ' αὐτῶν κελεύουσιν. id eſt,iubēt illinc effugere paſſis maioribus uelis. Tullius alio loco Latinè dixit, Velis,ut ita dicā,remiſq; fugiēda: quod Græci dixere, ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν. Sic Latina cum Græcis coniūgēda: quod hoc toto opere conati ſumus. Quid autē aſſequuti fuerimus,lector uiderit. Lucianus in Ioue tragœdo, οὐκοῦν ἔφερεν ὑμᾶς τότε ὁ ἄνεμος ἐμπίπτων τῇ ὀθόνῃ καὶ ἐμπιπλὰς τὰ ἀκάτια μᾶλλον ἢ οἱ ἐρέττοντες, ἐκυβέρνα δὲ εἷς τις ἐφεστὼς καὶ ἔσωζε τὴν ναῦν. Et alibi, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, λύσει γὰρ ποτὲ ποιητικοῦ τινὸς ἀνέμου ἐπουριάσαντος τὰ ἀκάτια. Quibus uerbis acatia pro maiore uelo accipiendū putamus,etiā ſi uiri aliquot alioqui docti aliter interpretati ſint. Xenophon in VI ἑλληνικῶν diſcrimē facere uidetur inter μεγάλα ἱστία & ἀκάτια quū inqt de Iphicrate opinor, εὐθὺς μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων, καὶ τοῖς ἀκατίοις δὲ καὶ εἰ εὔφορον πνεῦμα εἴη, ὀλίγα ἐχρῆτο, τῇ δὲ κώπῃ τὸν πλοῦν ποιούμενος. Velis uſus primus mortaliū Aeolus dicitur,& propterea deus uentorū eſt habitus. Diodorus in V. πρὸς δὲ τούτοις τὴν τῶν ἱστίων χρείαν τοῖς ναυτικοῖς εἰση-

γήσασθαι καὶ διδάξαι. id eſt, inſuper & uelorũ uſum nautis introduxiſſe, rationemq́ꝫ utendi docuiſſe. Græci uelum ὀθόνην dicunt, & ἱστίον. ut patet de ὀθόνῃ ex loco Luciani ſuprà prolato. Appianus, φυλάσσοντες ἄνεμον ἐκ πόντου πολλῷ πεπειρασμένοις τοῖς ἱστίοις διέθεον, ἀδυνάτων οὐσῶν ἔτι τῶν τριηρῶν ὁλκάδας φερομένας ἱστίῳ καὶ πνεύματι διώκειν. Quibus uerbis clarius eſt, q̃ꝫ ut enarrari debeat, ἱστίον pro uelo à Græcis accipi. Minus aũt uelum dolo, Græcè δόλων dicitur. Liuius IIII decadis lib. VI. Iam fermè triginta in fronte erãt, quibus ut æquaret læuum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit. Idem in eodẽ, Quòd ubi uidit Romanus, uela contrahit, malosq́ꝫ inclinat, & ſimul armamenta componens opperitur inſequẽtes naues: iam fermè, &c. Et paulopoſt, Sublatis dolonibus effuſe effugere contendit. Diodorus lib. XV. ἡ γὰρ ναῦς φοροῦ πνεύματος ἐπιλαβομένη τοῦ δόλωνος ἀρθέντος ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον. Plutarchus in Tyberio, ὥστε καὶ ἐκεῖνον οὐδενὸς ἀγνοοῦντος ὑποζώννυσθαι ξιφίδιον λῃστρικόν, ὃ δόλωνα καλοῦσι. Quibus Plutarchi uerbis, dolonem accipere debes pro teli genere, nõ pro uelo: ut ponitur à Iureconſulto in. l. ſi ex plagis. §. tabernarius, in tractatu Ad legẽ Aquiliã. Velum quod à tergo eſt ἐπίδρομος uocatur à Iulio Polluce. Nauis ab eodẽ Polluce Antigoni τριάρμενος dicitur, quæ trina uela haberet, trinosq́ꝫ malos: quo uerbo utitur & Lucianus in dialogo, qui πλοῖον uel εὐχαί inſcribitur, ὅς γε ἐπὶ ἑνὸς πλοίου τουτουὶ δεσπότης ὢν προήκουσε βοώντων, εἰ ὠνήσαιο πρὸς τούτῳ τριάρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα, οὐδὲ ὄψει δηλαδὴ τοὺς φίλους. Quum non ſatis ſcirem quid τριάρμενα ſignificaret, cõſului Cõmentarios Græcorũ, in quibus inueni quod ſubſcribam, ut inde lector cõiecturam facere poſsit: ea ſunt huiuſmodi: ἄρμενα ἰδιωτικώτερον ὅμως δὲ οὐκ ἀλόγως τὰ ἱστία καλεῖν. Inde τριάρμενα dicta putaui, quæ tria uela haberent.

Idem

Idem Pollux dicit: Si erat conſtrata tectaq́ꝫ nauis, inædificabantur πύργουχοι, id eſt, tigna continentia turrim. Super quos duæ turriculæ dextra & ſiniſtra, quarũ mediũ erat κατάστρωμα, in quibus erant homines armati, quos propugnatores uocat Tullius VII in Verrem, Præclara claſsis in ſpeciẽ, ſed inops & infirma propter dimiſsionem propugnatorũ & remigum. Polybius in primo, ἐπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους, καὶ πρὸς μάχην ἑτοίμους τοὺς ἄνδρας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων. id eſt, in ipſis faucibus portus adnauigabat, habens armatos propugnatores, paratosq́ꝫ ad pugnam uiros, qui in cataſtromatis & foris erant. Quibus uerbis planũ fit milites armatos in prælio nauali ſolere certare & propugnare è cataſtromatis. In locũ quorũ utũtur hodie *des baleſtrieres*, ſic enim uocãt Veneti: non ꝙ hæ ſint ea quæ καταστρώματα dicuntur, ſed eorũ uſum præſtãt. Et fortaſſe non ineptè dixerimus cataſtromata, ea quæ uulgò dicũtur *garides*. Vela dare dicimus, & uela ducere, & uela facere, & uela pandere. Tullius II de oratore: Si ſe dant, & (ut antè dixi) ſua ſponte, quò impellimus, inclinãt atq́ꝫ propendẽt, accipio quod datur: & ad id unde flatus aliquis oſtẽditur, uela do. Inde apud Virgiliũ, Vela dabãt læti. A. Hirtius, Imprudẽtes uela in altũ dederunt, ac diu multumq́ꝫ iactati, tandẽ multis pòſt diebus ſiti inopiaq́ꝫ confecti, ad Cæſarẽ peruenerũt. Liuius in V tertiæ decadis, Cum trigintaquinq́ꝫ nauibus ex portu Syracuſano profectus libero mari, uela in altũ dedit. Cæſar in II de bello ciuili, Interim aduentu longarũ nauium Curio pronũtiari onerariis nauibus iubet, quæ ſtabãt ad Vticam numero circiter centũ: ſe in hoſtiũ habiturũ loco, qui non e ueſtigio ad caſtra Cornelia uela duxiſſet. Virgilius in V.

Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia uelis.

Tullius Tuſculanarũ quarto: Vtrum igitur mauis, ſta/
tim ne nos uela facere, an quaſi è portu egredientes pau
lulum remigare? Et paulo poſt, Quærebã igitur utrum
panderem uela orationis ſtatim, an eam antè paululum
Dialecticorum remis propellerem. Liuius in. V. tertiæ
decadis, cuius prima claſsis petere altum uiſa eſt. Idem
in ſexto tertiæ decadis, Aliæ in alto merſæ: aliæ ad incer
tos uentos hinc atq; illinc obliqua transferentes uela, in
altum euectę ſunt. Tullius in primo Tuſculanarũ, Quò
utinam uelis paſsis prouehi liceat. Si enim reflantibus
uentis reiiceremur: tamen eodem paulo tardius refera/
mur neceſſe eſt. Idẽ in tertio, Velis (ut ita dicã) remisq;
fugienda. Et inde ueliuolãtes naues dictæ apud. M. Tul
lium, Et fera ueliuolantibus nauibus compleuit manus
litora. Eſt autem in uelo ea pars quæ acutior & inferior
ad nauis latus religatur, modoq; contrahitur, modo re/
laxatur, pes Latinis, Græcis πούς. λέγεται δὲ οὕτω τὸ σχοινίον
τὸ κάτωθεν τοῦ ἱστίου. authore interprete Euripidis in Ore/
ſte. Lucianus in dialogo ὑποσκοποῦντες, τότε ὑμεῖς ὑπ᾽ ἀγνοί/
ας κελεύετε τὴν ὀθόνην στεῖλαι, ἢ ἐνδοῦναι ὀλίγον τοῦ ποδός. id eſt,
tunc uos præ ignoratione iubetis uela contrahere, uel
parum de pede relaxare. Plutarchus περὶ πολυφιλίας. οὐ γὰρ
Εὐριπίδῃ πιστέον λέγοντι, χρῆναι μετρίαν εἰς ἀλλήλους φιλίαν θνα/
τοὺς ἀντείνασθαι, καὶ μὴ πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς, εὔλυτα δ᾽ εἶναι θέλ
γητρα φρενῶν, ἀπτάζεσθαι καὶ ξυντεῖναι καθάπερ πόδα νεὼς ἐπιδι
δόντα καὶ προσάγοντα ταῖς χρείαις τὴν φιλίαν. id eſt, neq; enĩ Euri
pidi credẽdũ dicẽti, nos mortales oportere mediocri a/
micitia eſſe cõtẽtos, nec ſinere eã penetrare ad animi me
dullã, intimosq; mẽtis receſſus: putareq; eã ueluti mẽtis
oblectamentũ facilè dilui debere, adducereq; & remitte
re cum uelis ceu pedẽ nauis, aptando intendẽdoq; ami/
citiã pro uſus ratione. Idem Euripides in Oreſte pedis
meminit

meminit,eiuſdemq́ fere ſententiæ,dum ait: καὶ ναῦς γὰρ ἐνταθεῖσα πρὸς βίαν ποδὶ ἔβλαψεν, ἔστη δ᾽ αὖθις ἢν χαλᾷ πόδα.
Ad quod alluſiſſe uidetur Tullius de amicitia,quũ ait: Partim fugiẽdas eſſe nimias amicitias,ne neceſſe ſit unũ ſollicitũ eſſe pro pluribus:ſatis ſuperq́ eſſe ſibi ſuarum cuiq́ rerum curam. Alienis nimis implicari,nimis moleſtum eſſe:commodiſsimũ eſſe,q́ laxiſsimas habenas habere amicitiæ,quas uel adducas quũ uelis uel remittas. Lucianus De ueris narrationib. ποδεῶνας uocat: καὶ ταῖς χερσὶ τοὺς ποδεῶνας κατέχοντες. Reliqua adderem,ſed ſunt fœda magis q́ ridicula:quod tamen de quadratis uelis intelligas:nam ſuperiora de uelo triangulari forma.

Tranſtra in naui ſunt ſedilia,in quibus erãt remiges: quod uel authore Virgilio probari poteſt,dum ait:
Conſidunt tranſtris,intentaq́ brachia remis
Intenti expectant ſignum,exultantiaq́ haurit
Corda pauor pulſans. Veneti *banchos* uocant.

Nec alienum fuerit de remis pauca ſubiicere. Remos Copæ inuenerũt,Plinio authore.Inde à Grecis dicti κῶπαι. Lucianus, προσπλάζοντες ἐν ταῖς κώπαις. id eſt,remis accedẽtes,Inde κωπηλατεῖν quidã Latini remigare dicũt.Idem Lucianus De ueris narrationib. ἐφεξῆς ἐκωπηλάτουν κυπαρίσσοις αὐτοκλάδοις μεγάλαις καὶ αὐτοκόμοις, ὥσπερ ἐρετμοῖς. Remus enim ἐρετμός à Græcis dicitur.Idẽ Lucianus,μέμψῃ δ᾽ οὐδὲν ἢν ἐντερόν τε καὶ καρτερόν μοι ἐρετμὸν δῶς μόνον.id eſt,nihil te pœnitebit ſi modò mihi probum forte mq́ remũ præbueris. Ab eodem Luciano molæ quaſi manubriũ κώπη dicitur,propterea q́ tanquã remus agitatur in gyrum.Inde idẽ in Aſino,ἀποζευγνύουσί με τῇ κώπῃ τῆς μύλης. Remorũ aũt ordinẽ extremũ & ueluti remigiũ ταρσοὺς Græci uocãt.Quod enim Latini remos detergere uel defringere dicũt,Græci ταρσοὺς θραύειν. & in iis Po

 lybius

lybius in primo, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταρσοὺς ἔθραυον αἱ νῆες ἀλλήλαις συγκρούουσαι. Sed mutuo cōcurſu naues inter ſe remos defringebant. Appianus de bellis ciuilibus, ὧν συνέτριψαν ἡ μὲν τὸ ἔμβολον τοῦ Μηνοδώρου νεὼς, ἡ δὲ τὸν ταρσὸν τοῦ Μενεκράτους. id eſt cōfregit illa quidem roſtrum nauis Menodori: altera autem remos Menecratis deterſit. Partē remi latiorem Græci πλάτην uocāt: eſt enim ταρσός, id quod diximus, ut uides. Cæſar de bel.ci.lib.I. Aut remos tranſcurrētes detergere ſi poſſent, cōtendebant. Liuius in VIII tertiæ decad. Alterius remos deterſit, cæterasq; quas indepta eſſet, mulctaſſet, &c. Idē ſexto quartæ, Et ut in numero impari duæ regiæ unā circūſiſtunt: & primū ab utroq; latere remos defringūt, deinde trāſcendūt armati. Idem in VII quartæ, Sed momento temporis & nauiū uirtus, & uſus rei maritimæ terrorē omnē Rhodiis dēpſit. Nā & in altū celeriter euectæ naues, locū poſt ſe quoq; uenīēti ad terrā dedere: & ſiqua concurrerat roſtro cū hoſtiū naui, aut prorā lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines diſcurſu præteruecta in puppim impetū dabat. Diodorus in loco ſuprà citato, παρασύρειν ταρσοὺς dixit, ut uidimus. Remiges ipſi ἐρέται & αὐτερέται dicuntur. Thucydides in primo, ἐρέτας μισθῷ πείθοντες. Et in III. οἱ δ' αὐτερέται πλεύσαντες τῶν νεῶν ἀφικνοῦνται. quo loco αὐτερέται ſunt remiges quidē, qui tamen quum opus erat decertabant & propugnabant, ut utrūq; miniſteriū præſtarent. Quapropter eoſdem & μαχίμους uocat in primo idem Thucydides αὐτερέται δ' ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες. & paulopoſt eoſdem προσκώπους uocat. περίνεως autem appellat otioſos ac liberos uectores à remigandi labore, quū ait, περίνεως δὲ οὐκ εἰκὸς πολλοὺς ξυμπλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῶν μάλιστα ἐν τέλει. Remiges ipſos Liuius ſocios nauales uocat: Græci πληρώματα. Veneti, *la ciurma*. Diodorus in XX. αἱ

δ' ἄλλαι

δ᾽ ἄλλαι ἐκβιασαμένων τῶν πληρωμάτων διεσώθησαν πρὸς τὴν Ἀντιγόνου στρατοπεδείαν. id eſt, aliæ autẽ contendentibus ſumma alacritate ipſis ſociјs naualibus, ſe ad exercitũ Antigoni receperũt. Liuius libro primo tertiæ decadis, Nam ut ſociis naualibus affatim inſtructam claſſem, ita inopẽ milite habebat. uide ut alios ponat ꝓ ſociis naualibus, alios pro milite & propugnatoribus. Idẽ in ſexto tertiæ decadis, Scripto deinde exercitu, de remigũ ſupplemẽto agi cœptũ: in quã rem, cũ neq; hominũ ſatis, nec ex quo pararentur, ſtipendiumq; acciperent, pecuniæ quicquã ea tempeſtate in publico eſſet: edixerũt conſules, ut priuati ex cenſu ordinibusq; ſicut antea remiges darent cum ſtipendio cibariiſq; dierũ triginta. Et paulopoſt ſubdit, Nam unde cum pecunia in ærario non eſſet paraturos nauales ſocios? Quibus uerbis conſtat Liuium uocare nauales ſocios, quos ſuperioribus uerbis remiges dixerat. Idem Liuius in decimo quartæ decadis, Nec rei naualis cura omiſſa, duumuiros in eam rem conſules creare iuſsi: per quos naues uiginti deductæ naualibus ſociis ciuium Romanorum, qui ſeruitutẽ ſeruiſſent complerentur, ingenui tantum ut his præeſſent. Et ſanè quum uerbo complerentur, utatur Liuius, ſatis indicat nauales ſocios eos eſſe, quos Græci πληρώματα dicunt. & ita uertimus in pleriſque locis ſuprà citatis. Hic noſtram ſententiam euertere uidetur Lucianus, qui De ueris narrationibus, aliter uidetur id uocabulum uſurpaſſe: ait enim, προσβαλόντων οὖν ἡμῖν ἀπὸ δύο πληρωμάτων ἐμάχοντο. Quo loco πληρωμάτων non poteſt intelligi pro ſociis naualibus, ſed potius pro ipſis nauigiis inſtructis & armatis: ut uertendum ſit, Impetu in nos dato binis nos nauigiis armatis circunſiſtunt. Subdit enim ipſe Lucianus haud ita multò poſt: ὡς δῆλοι ἦσαν ἱερατεύσαντες.

τὰς οἱ καρυσταῖοι, ἅτε δὲ πλείους, πέντε γοῦν εἶχον πληρώματα. id eſt, quinq; nauigia inſtructa armataq; habebant, cũ illos duo tantũ habuiſſe dicat. Verũ nõ abſimile uero eſt, Lucianũ eo uocabulo abusũ, dũ certos authores, quos nõ habemus, ſibi imitãdos propoſuit. Auſim enĩ omni aſſeueratione affirmare, eã loquẽdi formulã, qua in illo uocabulo Lucianus uſus eſt, nõ extare in ullo eorũ ꝗ uulgati ſũt, authorũ, Hoc fortaſſe ꝗbuſdã nimis confidẽter dictũ uidebit. Sed ſiquis ſcripta Luciani ad normã Platonis & Demoſthenis uelit expẽdere, inueniat fortaſſe Lucianũ multa ſibi ꝑmiſiſſe: ut nihil cauſæ ſit, quãobrẽ de noſtris hominibus conꝗri debeamus, ſi illorũ heroũ elegãtiã hactenus aſſeꝗ nequiuerint. Viri ætatis noſtræ doctiſſimi nõ ſatis intellexerũt, ut mihi ꝑſuadeo, ꝗd πληρώματα uellet, & in eo hallucinati ſunt, ꝗ ſi aciẽ mẽtis & ingenij in eo intẽdere uoluiſſẽt, & nõ ad alia feſtinaſſẽt: facile (opinor) quę dicimus, ipſi ſua ſpõte animaduertiſſent. Sed nos quoq; in multis, ne dicã in omnibus, cæcutire ſolemus. Ecce tibi περὶ ἐπωτίδος ꝗd dicã, nõ ſatis diſpicio. Conijcio tamẽ eſſe, ꝓ præ partẽ eã, quæ utrinq; ſtat ad latus roſtri: nec uideo Latinũ nomẽ habere, quod Græco reſpõdeat. Appianus de bellis ciuilib. μετὰ δὲ αἱ νῆες αὐταὶ συνεῤῥήγνυντο ἀλλήλαις, αἱ μὲν ἐς τὰ πλάγια, αἱ δὲ κατ᾽ ἐπωτίδας, αἱ δ᾽ ἐπ᾽ ἐμβόλους. id eſt, poſtea & naues ipſæ cõcurrerũt ĩter ſe, aliæ ad obliqua, aliæ ad epotidas, aliæ uerò ad roſtra impetu facto. Idẽ in eodẽ, καὶ αὐτῷ περὶ τὴν ἐπωτίδα ἐμπεσὼν κατέσεισε τὴν ναῦν. id eſt, impetuq; in illũ facto, ad epotida nauẽ ipſam cõquaſſauit De anchora nihil dicã: eſt enĩ omnibus nota: Græci ἄγκυραν uocãt. Ab anchora anchoralia dicta funes, quibus religata eſt, anchora. Liuius decadis III. lib. II. Vixdũ omnes cõſcenderãt, cum alij reſoluũt oras, aut anchorã uellũt: alij, ut ne ꝗd teneat

anchoralia

anchoralia incidunt. Inde oram ſoluentibus dictum à Quintiliano uulgatius, quàm ut repeti debeat. Illud ſolũ adijciam ex Luciano, τὰ ἀπόγεια λύεσθαι dici, quod Latini oram ſoluere: uerba Luciani ſunt in dialogo qui Ἑρμότιμος inſcribitur, οὐδὲ γὰρ ἀναστρέψαι ἔτι καὶ ἀνασωθῆναι ὀπίσω ῥάδιον, ἢν ἅπαξ ὑποδῷ τῇ πλεύσει τις αὑτὸν τὰ ἀπόγεια λυσάμενος. id eſt, Vbi ſemel oram ſoluerit. Cum aũt anchoræ iactæ erant procul à portu, naues dicebantur in ſalo eſſe: Græci dicunt ἀποσαλεύειν: ut eſt apud Diodorũ in uigeſimo, Διόπερ ἠναγκάζοντο τὰς ἀγκύρας ἀφέντες ὡς ἂν ἐν δυσὶ σταδίοις ἀπὸ τῆς γῆς ἀποσαλεύειν, ἅμα πολλοῖς περιεχόμενοι δεινοῖς. τοῦ μὲν γὰρ κλύδωνος ῥηγνυμένου τραχυτέρου ἐκινδύνευον αὔτανδρα τὰ σκάφη συγκλυσθῆναι. Thucydides, Καὶ ἀποσαλεύσας ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου, ὕστερον ἀφικνεῖται εἰς Ἔφεσον. Quod ἀποσαλεύειν dixit Diodorus, Aulus Hirtius in quinto, in ſalo & in anchoris cõmorari protulit, in hęc uerba, Atque in ſalo, et in anchoris ea nocte cõmoratus, prima luce Adrumetum accedit. Idẽ in ſexto, Item cõplures nando ad naues, quæ in ſalo fuerunt, ſe recipiunt. Cæſar in tertio bellorũ ciu. ſalũ pro iactatiõe accipere uidet̃, Tirones enim multitudine nauiũ perterriti, & ſalo nauſeaque confecti. Et paulo poſt, At ueteranę legionis milites, item conflictati & tempeſtatis & ſentinę uitijs, non ex priſtina uirtute remittendũ aliquid putauerunt. Quod ſupra in ſalo dixit, poſterioribus uerbis enarrat, dum ait, Et tempeſtatis & ſentinæ uitijs: ut mediocriter eruditus facile colliget. Polybius in primo Σάλους, pro eo quod uulgo *ſpiagia* Itali dicunt, poſuiſſe uidetur, id eſt locũ minime portuoſum: ſed in quo naues in ſalo eſſe & cõmorari queãt, Καθώρμισαν πρός τι πολισμάτιον τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταττομένων, ἀλίμενον μὲν, σάλους δὲ ἔχον καὶ προβολὰς περικλειούσας ἐκ τῆς γῆς εὐφυεῖς, οὗ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν, &c. Applicuerunt ad oppidulum

quoddã, quod ſub ditione eorum erat importuoſum quidem: ſed quod haberet promontoria, quæ aliqua ex parte prominentia eas ſtationes continerent & complecterentur, quo deſcenſione facta, &c. Vide qualiter uerterit Sipontinus, & fortaſſe noſtra non contemnes.

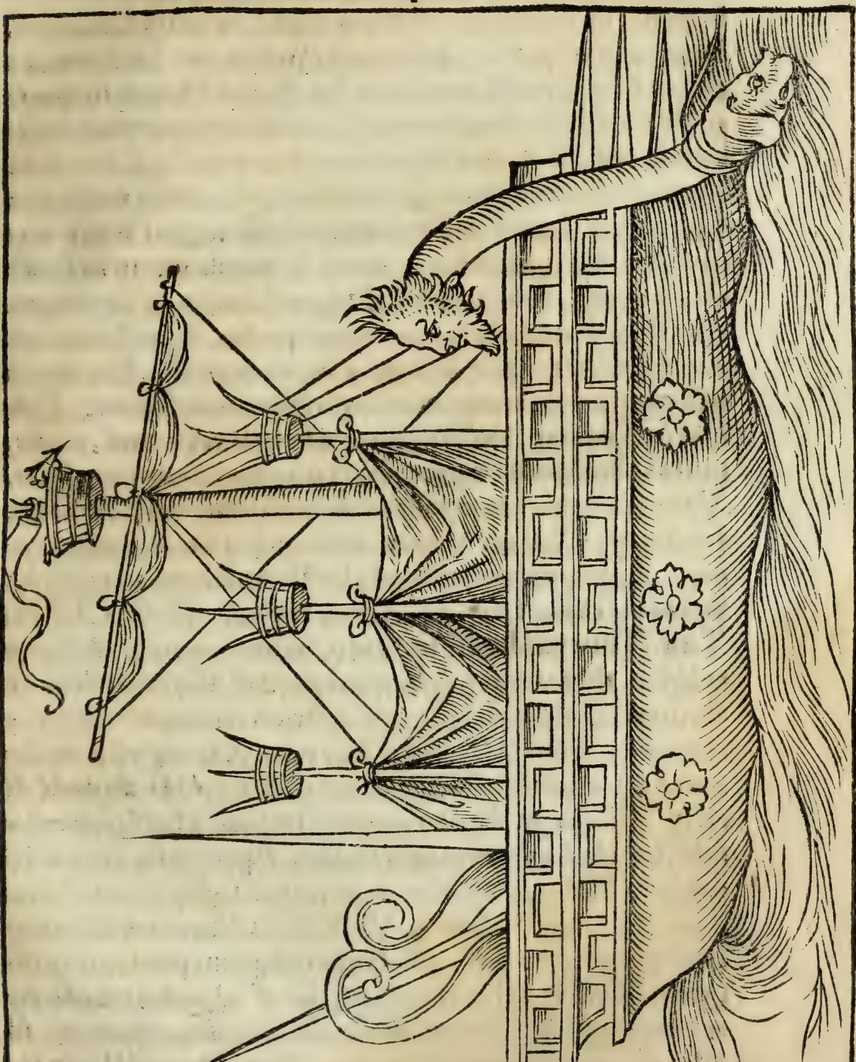
Erat et nauis παράσημον, cuius meminit Plutarchus in Sympoſio: quod quid ſit, collegimus ipſi ex Luciano in dialogo quod πλοῖον ἢ εὐχαὶ inſcribitur, & ſupra citauimus, dũ ait, Ὡς δὲ ἡ πρύμνη μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ὑπερκειμένη. καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον ἡ πρῷρα ὑπερβέβηκεν ὂν τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν ἶσιν ἑκατέρωθεν. id eſt, Vt uero ipſa puppis ſenſim aſſurgit inflexa aureo anſerculo ornata: e regione autem proportione prora prominet in longũ producta, habẽſq́ utrinq́ ſignum Iſidis deæ, quæ cognomentũ naui indidit. Quo loco exiſtimo Iſim deã eſſe παράσημον nauis, id eſt inſigne illud proræ impoſitũ: à quo nauis ipſa cognomentum ſortita eſt. Quod & ipſum cõijcere eſt ex Plutarcho in Sympoſio, his uerbis, οὐ μὴν ἀλλ' ἑαυτὸν ὁ γοργίας ἔφη πυνθόμενος τοῦ τε ναυκλήρου τοὔνομα, καὶ τοῦ κυβερνήτου, καὶ τῆς νεὼς τὸ παράσημον, ἐκπέμψαι πλοῖα, καὶ στρατιώτας τὰς κατάρσεις παραφυλάξοντας. Inde fortaſſe aliquæ naues dicebãtur κριοὶ, id eſt arietes, καὶ τράγοι, id eſt hirci: ꝙ id genus animaliũ haberent tanquã παράσημον. nec abſimile uero eſt centaurũ piſtrimq́ & cuncta id genus, ea ratione dicta, prolataq́ à Virgilio in quinto in uerſiculis ſupra relatis. Quod nos anſerculum uertimus, intellige formam anſerculi efficta͂ ad puppis ornamentũ, ut uidimus in antiquis nauibus depictis: quas adſcribendas curauimus in lectorum gratiã. Lucianus in ueris narrationibus, ὅ τε γὰρ ἐν τῇ πρύμνῃ χηνίσκος ἄφνω ἐπτερύξατο, καὶ ἀνεβόησε. id eſt, Anſerculus em̃ q ad puppim erat, repẽte alas premere cœpit, et clangorẽ fundere.

χηνίσκος, ſiue anſerculus hac in naue ex antiquo marmore deſumpta fiebat ferè hoc pacto.

De manibus ferreis coruiſq; & harpagine nihil in præſentia dicere neceſſe. ea enim potius quis numerarit in machinationibus ad præliandum, quàm in nauis inſtrumento. Quòd ſiquis de ijs etiam audire cupiat, eum reijciam ad Appianum Alexandrinum: qui in quinto bellorum ciuilium ſic ait, Καὶ κόρακας ἢ χεῖρας σιδηρᾶς εὐκολύτερον ἐπερρίπτουν. Quo uero tempore à Romanis κόραξ inuentus fuerit, uidebis apud Polybium in primo. ἁρπαγα etiam ab Agrippa excogitatum refert Appianus in eodem libro. Cæſar etiam in primo de bello ciuili, manus ferreæ meminit, dum ait, Atque iniecta manu ferrea, & retenta utraq; naue, diuerſi pugnabant, atq; in hoſtium naues tranſcendebant. Hactenus Cæſar. qui etiam in primo bel. ciuil. harpagonum meminit, dum ait, Ii manus ferreas atq; harpagones parauerant. Vt ipſe Agrippa in machinationis genus excogitaſſe non uideatur: quod ſi Plinio credimus, Anacharſis harpagones inuenit.

Nauis captiua.

Naues ipſę ab hoſtibus captæ, captiuæ dicebantur: ut legimus in ſecundo bellorum ciuilium apud Cæſarem, Nam ad eas quæ factæ fuerant Arelate per Cæſarem, captiuæ Maſſilienſiũ acceſſerãt ſex. Aulus Hirtius in quarto, Vt uel claſſe dimicare poſſet, adiunctis captiuis nauibus ſociorum. Liuius in tertio tertiæ decadis, Dum hæc Romani parant aguntq́, ad Philippũ captiua nauis una ex ijs, quæ Romã miſſæ erant, excuſſa fugit. Græci αἰχμαλώτους dicũt, ut uidimus apud Xenophontem in ſecundo ἑλληνικῶν, ἀπάγων τότε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια, καὶ τὰς ἐκ τοῦ πειραιῶς τριήρεις πλὴν δώδεκα. Quo loco ἀκρωτήρια poſuit ea quæ ἀκροστόλια ſupra diximus. Et cum naues captiuæ dicantur, merito poſtliminum habent. Tullius in Topicis, Poſtliminio redeunt hæc: homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quę fræna recipere ſolet. Vt non ab re à iureconſulto de poſtliminio nauium hic tractetur, Claſſem Veneti *armatam* uocant, Græci τὸ ναυτικόν. Appianus in quinto de bellis ciuilibus, ἐπενόει δὲ ἐπὶ θάλασσαν ἐλθὼν ἐμπρῆσαι τὸ τιτίου ναυτικόν. Id eſt, Claſſem Titij. Thucydides in ſecundo, τούτων ναυτικὸν παρείχοντο κορίνθιοι. alibi uocat νηίτην στρατόν: quaſi dicas naualem exercitum. In ſecundo, ἦν μὴ οἱ πολέμιοι νηίτῃ στρατῷ ἐπιπλέωσι τῇ πόλει. Et in IIII. ὥστε οὐκ εἰκὸς νηίτῃ γε αὐτῶν τῷ ἐν νησαίᾳ στρατῷ ἴσον πλῆθος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀποστεῖλαι. Alibi στόλος ab eodẽ dicit in VI. ὀλίγοι γὰρ δὴ στόλοι μεγάλοι ἢ ἑλλήνων ἢ βαρβάρων πολὺ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀπάραντες κατώρθωσαν. Appianus, ἔνθα αὐτῷ νεῶν στόλος ἦν, καὶ παρῆλθεν ἐς τὰ νεώρια λαβὼν ὥς τις ἰδιώτης φορείῳ κομιζόμενος. Id eſt, Vbi Claſſis illius erat & in naualia penetrauit lectica delatus tanquam priuatus quiſpiam. Idem de bellis ciuilibus, ἤδη δ᾽ ἀρχομένης οἱ μὲν τὸν κόλπον ἐν χρῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν μηνοειδεῖ στόλῳ περιέπλεον. id eſt claſſe lunari forma diſpoſita. Idem Thucydides in ſeptimo

ptimo. στρατιὰν ναυτικὴν uocat, στρατιὰν δ' ἄλλην ἐψηφίσαντο πέμπειν καὶ ναυτικὴν καὶ πεζικήν. Ἐπίνειον aũt ἐστὶ πόλισμα παραθαλάσσιον, ἔνθα τὰ νεώρια τῶν πόλεων erant: ut Pyreus Athenienſium, Niſæa Megarenſium, Cyllene Eleorum: ut eſt apud Thucydidem in primo, Καὶ Κυλλήνην τὸ Ἠλείων ἐπίνειον ἐνέπρησαν, Nec auſim affirmare id Latinum no/men habere. Naualia enim ſunt ea, quæ à Græcis νεώρια dicuntur. Tullius Offic. Muri, naualia, portus, aquarũ du ctus. Thucydides in tertio, Νεώριά τε παρεσκευάζοντο καὶ ἤρξαντο τὰς θερμοπύλας κατ' αὐτὸ τὸ στενόν, ὅπως εὐφύλακτα αὐτοῖς εἴη. Veneti habent ſuum nauale, quod *arſenale* uocãt, totius orbis pulcherrimũ, in quo νεώσοικοι ſunt circiter ſe/xaginta, id eſt nauiũ tecta: in quibus triremes reliquæq; naues longę ædificãtur à fabris naualib. quibus ibi perpe tuo ſtipẽdia de publico procedũt. Sunt aũt νεώσοικοι capa/ces ſinguli triremis unius uniuſq; biremis, & fabrorũ na/ualiũ, qui eas cõmode, uel ἐκ δρυόχων ædificent, uel con/quaſſatas reficiãt: in quo eſt & priuatũ tectũ thalamegi totius ſenatus Venetorũ capacis, opus ſanè quod cũ anti quis regũ Aegypti nauib. thalamegisq; poſſit cõtẽdere: *Bucentaurum* appellant. de quibus thalamegis potui mul/ta adijcere: ſed non eſt uiſum operæprecium. Feſtinamus enim ad ea quæ διδασκαλικὰ uidentur. νεωσοίκων meminit Thucydides in ſeptimo, ὅτι ναῦς ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἄλλας ὁ/μοίας ταῖσδε ὑπελίπετε. Lucianus Ἀνάχαρσις, πόλιν γὰρ ἡμεῖς οὐ τὰ οἰκοδομήματα ἡγούμεθα εἶναι οἷον τείχη καὶ ἱερὰ καὶ νεωσοίκους. Strabo libro XIIII. τριηρικὸν uocat, nauale ad tri remes recipiendas, ὧν τὸν ἕτερον κλειστὸν τριηρικὸν καὶ ναύσταθμον ναυσὶ εἴκοσι. Quibus uerbis intelligas ναύσταθμον eſſe maiorũ nauiũ capacẽ: τριηρικὸν aũt longarũ. Naues à pa tria cognomentũ ſortiũtur: ut μεγαρίδες, ἀμπρακιώτιδες, ἑρμιονίδες, χῖαι, λευκάδιαι, λακωνικαί, ἰταλιώτιδες, σικελικαί, συρα/

συρακούσιαι, φοινισσαί, μιλησία, αἰναίτης, θουρία. Quorum om
nium exempla extant apud Thucydidem in diuerſis lo-
cis. Sic & σάμαινα dicta, quod primum in Samo inſula
iuſſu Polycratis regis ædificata ſit. quæ, cuius formæ fue
rit, diſcas ex Plutarcho in uita Periclis, ἡ δὲ σάμαινα ναῦς
ἐστὶν ὑόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδὴς, ὥστε
καὶ ποντοπορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. οὕτω δὲ ὠνομάσθη διὰ τὸ
πρῶτον ἐν σάμῳ φανῆναι πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαν-
τος. Athenæus libro duodecimo paucis eadem retuliſſe
uidetur: ait enim πρῶτος δὲ ὁ πολυκράτης, καὶ ναῦς πήξας ἀπὸ
τῆς πατρίδος σαμίας ἐκάλεσε. Quo loco non σαμίας, ſed
ex Plutarcho potius σαμαίνας legendum exiſtimo. Tu le
ctor iudicabis, uigiliasq; noſtras boni conſules, aut ipſe
meliora proferes. Et Phaſeli fortaſſe à phaſelide loco. A
miniſterio & officio quod præſtant, dicuntur προφυλακί-
δες, στρατιωτίδες, λεπτὰ πλοῖα, ὑπηρετικὰ, φρουρίδες, φρουροῦσαι,
ἀργυρολόγοι, πρόπλοι. Aliæ à curſu ipſo uel ſtatione μετέω-
ροι, πλώιμοι, ἐφορμοῦσαι, ἐξαίρετοι, οὐδὲ ἐν στεγοῦσαι, ταχεῖαι, κοῦφαι,
πελάγιαι, αἱ ἄριστα πλέουσαι, ἀντίπρωροι, σιτοφόροι ὁλκάδες,
ναῦν etiam μυριοφόρον dicit Thucydides in ſeptimo. στά-
βων ιζ, βάθος δὲ ὅσον ἀρκεῖ μυριοφόρῳ νηΐ. Dicitur & nauis
σιταγωγός, & apud Thucydidem σιτοφόροι ὁλκάδες.
Dicimus etiam αὐτάνδρους ναῦς, καὶ αὐτοφόρτους ὁλκάδας. id
eſt, quæ cũ ipſis hominibus, & cum onere ſuo captæ uel
depreſſæ ſunt. Diodorus libro decimonono, τῶν δὲ νεῶν
πλείους αὐτάνδρους εἷλε. Cæſar in primo de bello ciuili nos
docuit quomodo id Latine dicebatur, in hęc uerba, Itaq;
dũ locus cominus pugnãdi daret, æquo animo ſingulas
binis nauibus obijciebant: atq; iniecta manu ferrea, & re
tenta utraq; naue diuerſi pugnabant, atq; in hoſtiũ naues
tranſcendebant: & magno numero Albicorum & paſto-
rum interfecto, partem nauiũ deprimunt: nonnullas cum
hominibus

hominibus capiunt: reliquas in portum cōpellunt. Idem in tertio aliter protulit dū ait, Ex his quadriremē cū remigibus defenſoribusq́; ſuis ceperunt. id eſt, αὔτανδρον, uel σὺν τῷ πληρώματι. Diodorus in XVIII. dixit Græce eadē fere ratione qua Cæſar, Ἐνίκα ὁ Κλεῖτος, καὶ κατέδυσε μὲν τῶν ἐναντίων ναῦς ἑπτακαίδεκα, εἷλε δὲ σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐλάττω τῶν τετταράκοντα. id eſt, Vicit Clitus, et hoſtiū naues X. & VII. depreſſit: circiter aūt XL. cū ipſis hominib. cepit. Idē Diodorus non longe poſt uerba ſupra ſcripta αὐτάνδρων uſurpat, ὅτι μὲν ἀποπεσόντος ἄφνω τοῖς πολεμίοις τεθορυβημένοις εὐθὺς ἐπὶ τὸν πρῶτον ἐπίπλουν ἔτρεψαν, καὶ τὰς μὲν τοῖς ἐμβόλοις τύπτοντες ἀνέρριπτον, ὧν δὲ τοὺς ταρσοὺς περιέσυρον, ὧν δὲ αὐτάνδρων παραδιδομένων ἀκινδύνως ἐκυρίευον, τέλος δὲ πλὴν μιᾶς τῆς ναυαρχίδος τῶν λοιπῶν πασῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν. Et paulo poſt, καὶ καταναυμαχήσας αὐτάνδρους τῶν σκαφῶν ἐκυρίευσε. Idē in XX. τῶν δὲ μακρῶν αὔτανδροι μὲν ἐλήφθησαν μ. διεφθάρησαν δὲ περὶ π. ἃς πλήρεις οὔσας θαλάττης κατήγαγον οἱ κρατήσαντες εἰς τὴν πρὸς τῇ πόλει στρατοπεδείαν. αὔτανδροι, id eſt, naues cum hominib. ut dixit Cæſar. ἁμάξας αὐτάνδρους dixit Lucianus in Τόξαρι, καὶ τὰς ἁμάξας κατελαμβάνοντο αὐτάνδρους τὰς πλείστας ἁλισκομένας. id eſt, carrucas cū hominibus captas. Xenophon in primo, παιδείας diſſolute dixit, πολλοὺς γὰρ αὐτοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. Et in III. ἐστεφανωμένους καὶ σπονδὰς ποιησαμένους ἥκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνοις. id eſt, cū corollis, ut σὺν ſubaudiat. Id eſt cū ipſis corollis. Plutarchus αὐτοφόρτους ὁλκάδας dixit, id eſt, onerarias cū mercibus impoſitis & cū earū onere. Eius uerba ſunt in Aemilij uita, εἴκοσι μὲν αὐτοφόρτους ὁλκάδας ἐχειρώσατο. idē περὶ εὐθυμίας, de Zenone his uerbis. Ζήνωνι τῷ Κιτιεῖ μία ναῦς περιῆν φορτηγός, πυθόμενος δὲ ταύτην αὐτόφορτον ἀπολωλέναι συγκλυσθεῖσαν, εὖγε εἶπεν ὦ τύχη ποιεῖς, εἰς τὸν τρίβωνα καὶ τὴν στοὰν συνελαύνουσα ἡμᾶς. Zenoni Citieo unica nauis oneraria reliqua erat, quā cū audiſſet interiſſe demerſam cū ipſo onere & mercibus, Re-

cte,dixit,atq; ordine ὦ fortuna facis:quæ nos ad palliũ & porticũ Stoicorũ cõtrudis.Quòd aũt Cęſ.uerbo depreſ/ ſit uſus eſt,Gręci κατέδυσε dixerũt,ut uidimus.Inde à M. Tullio depreſſa claſſis dicta in II. de diuinatione,Si enim fatũ fuit claſſes P.R.bello Punico primo,alterã naufragio alterã à Pœnis depreſſam interire.Idẽ pro Archia poeta, Noſtra ſemper feretur,& prædicabitur L.Lucullo dimi/ cãte cũ interfectis ducib. depreſſa hoſtiũ claſſis, & incre/ dibilis apud Tenedũ pugna illa naualis.Noſtra ſunt tro/ phæa,noſtra monimẽta,noſtri triũphi.Deſcẽdere ad na/ ues dixit Tullius: cũ tamen cõſcendere nauẽ dicamus eo dẽ autore.Tullius in IIII.Acad. quæſt.ad calcẽ, Nos ad nauiculas noſtras deſcendimus.Nõ q dicendũ ſit deſcen dere in nauẽ, ſed ad litus & locũ in quo ſtabãt nauiculæ, ut cõſcenderent.quin cõſcendere nauẽ dicimus. Quid e/ nim cõſcendẽs nauẽ ſapiens nũ cõprehenſum animo ha/ bet,atq; perceptũ ſe ex ſentẽtia nauigaturũ:Qui poteſt? Sed ſi iã ex hoc loco proficiſcat̃ Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio,bono gubernatore, ac tranquillitate:pro babile uideatur ſe illuc uenturũ eſſe ſaluũ.Idẽ in I.de diui/ natione, Vnũ de Simonide qui cũ ignotũ quendã proie/ ctũ mortuũ uidiſſet, eumq; humauiſſet,haberetq; in ani/ mo nauẽ cõſcendere:moneri uiſus eſt,ne id faceret,ab eo quẽ ſepultura affecerat. Quin & cõſcendere ſimpliciter dicimus: Tu uelim q; primũ cõſcendas, ad meq; uenias: apud Tulliũ ad Q.fratrẽ.Conſcendere Græci ἐπιβῆναι di cunt.Plutarchus περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων,ὅτος ἔφη ποτὲ πλέων εἰς ἰταλίαν ἐπιβῆναι νεὼς ἐμπορικὰ χρήματα καὶ συχνοὺς ἐπιβάτας ἀγούσης. Sed hæc grãmaticorũ ſunt: neq; ſatis di/ gna in quibus diutius immoremur. Illa profecto obſcu/ riora, q̃ fortaſſe uigilãs lector à nobis deſyderabit: q ſint θρανῖται: q ζυγῖται:qui θαλάμακοι apud Ariſt. in Ranis,dũ ait,καὶ κατὰ παρδεῖν ὃν τὸ στόμα τῷ θαλάμακι. Qui ab Appia/

no

no θαλαμίαι appellãtur, ab alijs θαλαμῖται. Quòd ſi Græ
corum Cõmentarios ſequi uoluerimus: id tamen non e-
rit expeditum. ita enim declarant, ut multo obſcuriora ea
ipſa reddere uideãtur. Et, quod magis mirabere, pugnan
tia nobis in ijs explicandis proponunt. Enarrator enim
Ariſtoph. in loco ſupra citato, ait fuiſſe tres ordines remi
gum: ut qui in inferiore parte nauis eſſent, θαλαμῖται di
cerentur: qui in medio, ζυγῖται: qui in ſuperiore parte,
θρανῖται appellarentur. Qui θρανῖται, quoniã remos lon
giores trahebãt, grauioreq́ labore uexabãtur, eo à τριηρ-
άρχαις præter ſtipendiũ publicum donatiuũ cõſequeban
tur. Quod ex VI. Thucydidis probari poteſt, dum ait, τῶν
τριηράρχων ἐπιφορὰς πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρα
νίταις τῶν ναυτῶν. Stipendium autem publicum erat dra
chma in dies ſingulos: quæ æſtimatur quatuor ſolidis no
ſtris turonenſibus. Voluntarijs enim remigibus, ut ho-
dieq́ Veneti, non compeditis utebantur. Lucianus ta-
men περὶ τοῦ ἠλέκτρου, remigis mercedem ad duos obo-
los, id eſt, drachmæ tertiam ſtatuiſſe uidetur, ait, οἴει ἡμᾶς
δυοῖν ὀβολοῖν ἕνεκα ἐρέττειν ἂν ἢ ἕλκειν τὰ πλοῖα πρὸς ἐναντίον
τὸ ὕδωρ. Xenophon in primo ἑλληνικῶν τριώβολον poſuit
his uerbis, εἶπεν ὅτι εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῳ ναύτῃ ὀβολὸν
προσθείης, ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθὸς, πρότερον δὲ
τριώβολον. Sed locus Luciani intelligendus de ijs qui Pa
do flumine lintres, & alias fluuiatiles nauiculas, atque
etiam piſcatorias ducebant quæſtus cauſa, non de re-
migibus triremium aut etiam maiorum. Sed ut ad pro-
poſitũ reuertamur: ſi rationem habere uoluerimus eius
formæ nauis, quam ſupra ubi triremis mentio facta eſt,
depingendam curauimus, eamq́ ſequi, dicemus in illa
inferiorem ordinem, & qui aquæ uicinior, eſſe thalamita
rum, medium zygitarum, ſuperiorem thranitarũ. Sed ſi
hoc uerũ eſſet, deeſſent nobis nomina in quadriremibus

& maiorib. nauib. Qui enim erũt zygitæ in XL. ordinũ naue Ptolemæi regis? Qui thalamitæ? Præterea qui fieri poteſt, ut uel decẽ tabulatorũ, ne dicã X L. nauis inmari nauiget, et tabulata ipſa ſupra aquã extẽt, & nõ pluribus partib. aqua demergant? Pauſanias in Atticis miraculi loco refert nauigiũ Deli fuiſſe, q̊d à cataſtromate ad aquã nouẽ remiges haberet: nullũq; ad ſuã ætatẽ illud magnitudine ſuperaſſe. uerũ præſtiterit ipſius Pauſaniæ uerba adſcribere: q̃, ut ingenue fatear, nõ ſatis nobis intelliguntur: ſed ſic habent, niſi ſi corruptus ſit codex, τὸ δὲ ἐν Δήλῳ πλοῖον οὐδένα πω νικήσαντα οἶδα καθήκον ἐς ἐννέα ἐρέτας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων. Vndeciremẽ tamen Demetrij legerat, opinor, Pauſanias. Quare ordines remorũ nõ poſſunt ſic intelligi, ut diximus ex enarratore Ariſtoph. cũ ea ratione multa nauigia ordine remorũ illud q̊d in Delo erat, multis partibus ſuperarint. Fuere enim (ut ſupra docuimus, nec Pauſanias ignorare potuit) X. X I. X I I. X V. X L. remorũ ordines. Excogitãda ergo nobis alia ratio, quã ab ipſo enarratore Ariſtoph. hauriemus: nec tamẽ fuiſſe eũdẽ exiſtimandũ eſt, cũ ſecũ ex diametro pugnet. Subdit enim q̊d magis ſit nobis uériſimile, θρανίτης οὖν ὁ πρὸς τὴν πρύμναν, ζυγίτης ὁ μέσος, θαλαμίτης ὁ πρὸς πρῶραν. Thranites igitur eſt is qui ad puppim remigat, zygites q in media naui, thalamites qui ad prorã. Vt nauis ipſa per longitudinem in tres partes diuidẽda ſit: & qui remiges ſunt in prima parte ad prorã, uocentur thalamitæ: qui in medio ſupra arborẽ, zygitæ: qui in tertia ad puppim, thranitæ dicantur. itaq; fiet ut etiã in τετταρακοντήρει & infra uel ſupra eã magnitudinẽ nauis triplex remigũ ordo per longitudinẽ inueniat. Et ſic intelligemus q̊d ſcriptũ eſt ab Appiano in lib. poſtremo bellorũ ciuil. καὶ τῶν ἐρετῶν οἱ μὲν θαλαμίαι πάντες ἀπελήφθησαν, οἱ δ' ἕτεροι τὸ κατάστρωμα ἀναῤῥήξαντες ἐξενήχοντο. Ex remigibus thalamitæ ad unum omnes

excepti

excepti ſunt, alij uerò direptis fororũ tabulis adiuti, ad ſuos enatarunt: quo loco θαλάμιοι fortaſſe legendum. Iulius enim Pollux eo uocabulo utitur, his uerbis: καλοῖτο δ᾽ ἂν καὶ θάλαμος, οὗ οἱ θαλάμιοι ἐρέττουσι, τὰ δὲ μέσα τῆς νεὼς ζυγά, οὗ οἱ ζύγιοι κάθηνται. τὸ δὲ περὶ κατάστρωμα θρᾶνος, οὗ οἱ θρανῖται, ut ea ratione quã ſuprà diximus nauis per lõgitudinem in tres partes diuidatur. Mouet iterum quæſtionẽ quod ex Polybio ſuprà retulimus: δοῦσα πληγὴν βιαίαν κατὰ μέσον τὸ κύτος ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλμόν. ut thranites in medio col/locatus uideatur: & ita ipſi in uertendo intellexiſſe uidemur, & fortaſſe ὑπὸ τὸν, &c. uertendũ fuit infrà thraniticũ ſcalmum, non autẽ ſic, ut uertimus: alioqui pugnant iſta cum iis quæ ex Iulio Polluce diximus. Zygitæ enim in media naue ſunt non thranitæ. Sic ſub ea, id eſt poſt ea Latini dixere. Nec tamen uerebor ingenuè fateri mihi adhuc non liquere, an hæc noſtra coniectura uera ſit, ut mihi in magnis opinionum naufragiis uerſari uidear, è quibus per me ipſe emergere nequeo: illum ſolũ animi candorem præſtare poſſum & debeo, ut lectori ignora/tionẽ meam fateri non erubeſcã, ne aliqua noſtri perſuaſione adductus in eũdẽ errorẽ trahatur. Quare illud ἐπι/χάρμιον lector teneat: Neruos atq; artus ſapientiæ eſſe, non temerè credere. Adhibendi ſunt authores utriuſq; linguæ, iiq; qui receptæ authoritatis cunctis ſunt, in conſilium: uidẽdum etiam atq; etiã, num librarij aliquid de ſuo addiderint, cauendũ ne mendum pro uera lectione nobis imponat: ut apud Plutarchum exiſtimo, in libello qui inſcribitur, πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ᾽ ἀρε/τῇ. καθάπερ φασὶ σέξτιον τε τὸν ῥωμαῖον ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφεῖν αὖ πάλιν δυ/σπαθοῦντα καὶ χρώμενον τῷ λόγῳ χαλεπῶς τὸ πρῶτον, ὀλίγου δεῆσαι καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἔκ τινος διήρους. id eſt, quemadmodũ aiunt

Sextium Romanum ſpretis quibus in urbe fungebatur honoribus & magiſtratibus propter philoſophiæ cupiditatem, inter philoſophandum rurſus ægreferentem, propterea quòd initio ad percipiendũ philoſophorum ſermonem tardior eſſet, parum abfuiſſe quin ſe è bireme quadam deiiceret. Græca habent ἐκ τινὸς διήρους, cum tamẽ ſuprà dixerimus nos non legiſſe illud uocabulum apud probatum authorem, cum ſtudioſe omnes qui extant euoluerimus. Quare aliquando exiſtimaui apud Plutarchum eo loco legendum ἐκ τινὸς ζιήρους, uel διήρους intelligendum pro domo quæ eſſet duorum tabulatorum, quæ à Grȩcis aliquando δίστεγος dicitur. Sed cum uideatur à Polluce διήρης dicta, fit ut ſubſiſtam, lectorisq; iudicio relinquam. Qui(ſcio) nobis dabit ueniam, quòd ea omnia nauium genera, quæ à Gellio recenſentur (qui nuda earum nomenclatura contentus fuit) explicare nõ potuerimus. Locus enim ille apud Gellium eſt corruptiſsimus, nec ipſi diuinare debuimus. Ecce tibi cum de caudicarum nauium uocabulo, cuius mentio in Gellio eſt, hæſitarem: caſu incidi in locum Senecæ in libello de breuitate uitæ, qui eam mihi moleſtiam abſterſit, his uerbis, Quis Romanis primus perſuaſit nauem conſcẽdere? Claudius is fuit Caudex ob hoc ipſum appellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos uocabatur. Vnde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua conſuetudine ſubuehunt, caudicæ uocantur. Hactenus Seneca. In uulgatis codicibus locus Senecæ corruptus eſt: & candes utrobique pro caudex legitur, & candicæ non caudicæ. Sed tu ad modum ſuprà ſcriptum Senecæ locum emendabis. loquitur enim de Appio Claudio Caudice cognomento: qui cum Q. Fuluio Flacco conſul

ſul fuit. Quod ſi alia tempus & lectio frequẽs nobis aperuerit, lectori non inuidebimus. In præſentia quæ potuimus, ipſi benigne proferimus. Tu lector boni conſule, ac nos ama.

Hæc Lazarus Bayſius in ſtudioſorum gratiam colligebat.

SED fortaſſe ſtudioſis non iniucundum fuerit, ſi in calce huius operis, hic nobis aliquot nauibus propoſitis, partium earum nomenclaturã Latinis uocabulis indicauerimus. Quæ ſiquis Græce ſcire uelit, conſulat ea quæ ſuprà ſcripſimus. Nihil enim eorum quæ ad utriuſque linguæ cognitionem attinent, quantum in nobis fuit, omiſimus.

A
B
C
E
C
B
H
I
F
H
L
D
K
N
H
G
O
D
H
M
P
Z
Q
T
&
S
R
S
R
X
X
X
X
X
Y
Y
Y
V
V
V

A Corbis, unde Corbita.
B Cornua, antennarum extremæ partes
C Antennæ.
D Malus, ἱςὸς.
E Carcheſium, ſumma pars mali.
F Trachelus, media pars mali.
G Pterna, inferior pars mali.
H Opiferi funes.
I Calos
K Rudentes. Quanquam etiam à Plinio accipiatur rudens pro eo fune, quo nauis ad terram religari ſolet: oram Latini, Græci prymneſia uocant.
L Paraſemon.
M Puppis.
N Turres.
O Prora.
P Oculus.
Q Roſtrum.
R Roſtrum tridens.
S Epotides.
T Cataſtromata.
V Remi.
X Carina, alueus.
Y Columba, Dryochos.
Z Clauus.
& Gubernacula.

A χηνίσκος, Anſerculus. B Anchoralia.
C Anchora. D Fori, hedolia.
E πηδάλιον, Gubernaculum, Temo.

A Gubernator, κυβερνήτης

B Remiges, Nautæ, ἐρέται.

C πρωρεὺς καὶ πρωράτης, Latinis proreta, qui
proram regit. Iureconſ. in lege, Cotem.
§. Dominus. ff. De publícanis.

D Acroteria.

E Thronus.

A θράνος, inde θρανῖται. B ζυγός, inde ζυγῖται.
C θάλαμος, inde θαλαμῖται, καὶ θαλάμιοι, καὶ θαλάμακες ab Ariſtophane. D Vexillum.

LAZARI BAYFII DE RE VESTIARIA

ILLVSTRISS. PRINCIPI D. IOANNI A LOTHARINGIA S. R. E. Cardinali meritiſſimo Lazarus Bayſius S. D.

QVum diu, multumq; me ſollicitum haberet huiuſce mei libelli editio, non tam quòd maleuolorum inuidiam pertimeſcerem: quis enim ſanæ mentis huic labori meo inuideat? quàm quòd rei ueſtiariæ, quam tracto, familiarem peſtem blattas ſcilicet & tineas, in hoc meum opuſculum primo quoq; tempore impetum facturas ſuſpicarer: tu unus ex omnibus mihi occurrebas, qui ingenij mei mediocritatem, non modò autoritate tua tueri & poſſes & uelles: uerumetiã tuæ amplitudinis odore, multo magis quàm mala illa aurea, quæ & medica & citria dicuntur, hanc ſyntheſim meam ab omni tinearum impetitione uendicares. Quis eſt enim omnium, aut quotus quiſq; eſt eorum quidem certe, qui cum muſis, id eſt cum humanitate & doctrina aliquod habent cõmercium, qui quum hunc libellum tibi nuncupatum, tibiq; nõ ingratum, huius deniq; ipſius te patrocinium ſuſcepiſſe reſciuerit, eum ipſum nominis tui titulo pellectus, non ſtatim emendum curet, emptum perlegat, perlectum propè dicam, exoſculetur, neq; de manibus unquam

deponat: & ut in eo plura uideat quæ reprehenden-
da, quàm quæ laudibus efferēda ſint, tuæ certe digni
tatis celſitudine permotus, à conuitijs linguam abſti-
neat? Quem uero ad te tuaq; non dicam metuenda
(amari enim uis non metui) ſed obſeruanda potius,
magnifica iſta tui oris probitas non rapiat: generoſa
formæ dignitas non alliciat: ſuauiſſima humanitatis
mollitudo nō inuitet: ſingularis deniq;, raraq; in am
pliſſima fortuna Romani ſermonis facundia non
perſuadeat? Quibus tu dotibus inſtructus & orna-
tus, non Romanos, Germanos, ac Gallos tantūmo-
do, uelut alter Gallicus Hercules, aures oculosq; au-
reis catenulis, id eſt ueneranda quadam ſuada uin-
ctos, quocunq; uis trahis: ſed ipſum quoq; Franci-
ſcum regem acerrimum ingeniorum æſtimatorem,
morum ſuauitate, quos in te nouit eſſe præcipuos,
ita deuinctum tenes, ut te unum ex omni purpura-
torum ordine potiſſimum delegerit, quem tum in ad
miniſtranda regni mole, conſiliorum participem, uel
potius principem haberet: tum uero quotidianis e-
pulis communi menſa conuiuam exciperet. Et hercu-
le bene. Quid enim eſt elegantia tua dignius, cuius
tum oratio, tum uita perdifficilē illam grauitatis cum
humanitate cōiunctam ſocietatem mihi uidetur con
ſecuta? Neque uero ille unus te adamare contendit,
quinetiam ad unum omnes Chriſtiani nominis prin
cipes

cipes, & eorum nonnulli Gallici nominis hoſtes, te Gallum, Gallicarumq́ partiũ,utrunq;, & ob animi celſitatem,& ob uitæ integritatem ita probant,ut nemo unquam quiſquam ſuum principem conterraneum magis. Nimirum hoc tibi tribuit admiranda quædam uirtutis uis, ac incredibilis ingenij dexteritas,ut te non ſolum ij, qui nunquam uiderint, admirentur:ſed hoſtes etiã non uulgari amore proſequantur. Iam uero literatorum, ſtudioſorumq́ ordo, cui ultro te Mecœnatẽ exhibuiſti, te ita ſuſpicit, magnã ut in ſpem ueniam,haſce meas uigilias,quas tuæ amplitudini conſecrauimus, futuras illi,te commendante,gratioſas:quas tamen ipſas haud ſatis ſcio Iureconſultis,quibus ſcripſimus, fore plauſibiles, propterea quod minime Accurſij, Accurſianorumq́ morem ſectati ſimus. Quin & neceſſario pleraq; ex Græcorũ fontibus adiecimus:uolui enim autoribus laudandis ineptiarum crimen effugere: quæ uereor ut iſtis ſtomachum faciant, eoq́ nomine libellum hunc reijciant,qui ab hac tranſmarina atq; aduentitia doctrina abhorrere ſolent. Porrò autem utriuſq; linguæ elegantiarum ſectatores,qui iſta mea legere non grauabuntur,oratos uelim, primum ut mihi aſſeuerãti credant, me meliores ætatis annos in ediſcendis Accurſianorum ineptijs potius,quàm Vlpiani,aut Pauli reſponſis,de non ſatis eruditorum amicorum conſilio,

conſumpſiſſe:quorum barbaries ingeniũ,mentemq́ meam infuſcauit,quibus dediſcendis non minus mihi fuit negocij, quàm in ediſcendo ad uerbũ aut Platone, aut Demoſthene, aut ſimul utroq;:deinde me ſero & curſim Græcas literas arripuiſſe, ac ſucciſiuis, quod aiunt, operis: præterea cogitent, quid homo, cuiuſmodi ego & ſum, & eſſe prædico, & præ me fero,præſtare poſſit,in ea præſertim re,quæ abhinc annos circiter mille doctiſſimo cuiq;, ut nihil magnificentius dicam, haud ſatis cognita fuit & perſpecta. Tum ad extremum ita fiet,opinor, ut nihil mihi de impetranda ab his uenia ſit laborandũ,etiamſi nonnullis in locis lapſus fuerim,uel pleraq; omiſerim. Ego enim,ne forte neſciãt,hac lege hoc opus edo,mihi poſthac ut integrũ ſit,curta producere,peruerſa mutare, errata deniq; ipſa corrigere. Cur enim mihi uix dum triginta annos nato, ſemel non liceat,quod propè quinguagenario Budæo licuit, magno natu Eraſmus ſibi toties permiſit? Quorum uterq; ſuo ſtudio, labore, & induſtria ſibi doctrinæ nomine æternum decus, patriæ Mecœnatibusq́ ſuis nunquam intermorituram gloriam cõparauit. Vale præſul ornatiſſime.

FF. DE AVRO ET ARGENTO LEGATO, Pandectarum lib. XXXVIII.

VLPIANVS

VEſtis, an ueſtimenta legantur, nihil refert. Veſtimentorum ſunt omnia lanea, uel ſerica, uel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, inſternendi, iniiciendi, accubandi'ue cauſa parata ſunt, & quæ his acceſſionis uice cedunt, quæ ſunt inſitæ picturę, clauiq; qui ueſtibus inſuuntur. Veſtimenta omnia aut uirilia ſunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Virilia ſunt, quę ipſius patrisfamiliâs cauſa parata ſunt, ueluti togæ, & tunicæ, palliola, ueſtimenta ſtragula, amphitapa & ſaga, & reliqua ſimilia. Puerilia ſunt, quæ ad nullũ alium uſum pertinent niſi ad puerilem, ueluti togæ prætextæ, alicubi & chlamydes, pallia, quæ filijs noſtris comparamus. Muliebria ſunt, quæ matrisfamiliâs cauſa parata ſunt, quibus uir non facile uti poteſt ſine uituperatione, ueluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi q̃ ornandi cauſa comparata ſunt, plagulę, penulæ. Communia ſunt, quibus promiſcue utitur mulier cũ uiro, ueluti ſi eiuſmodi penula pallium'ue eſt, & reliqua eiuſmodi, quæ ſine reprehenſione, uel uir, uel uxor utatur. Familiaria ſunt, quæ ad familiam ueſtiendam parata ſunt: ſicut ſaga, tunicæ, penulæ, lintea ueſtimẽta, ſtragula, & cætera ſimilia. Veſtis ex pellibus conſtabit. Item ueſtes caprinæ & agninæ, ueſtis erunt. Argumento ſunt etiam nationes quædam, ueluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Ariſto etiam coactilia ueſti cedere ait, & tegmenta ſubſelliorum huic legato cedere uice margaritarum. Item fibulæ ornamentorum magis, quàm ueſtis ſunt. Tapeta ueſti cedunt, quæ aut ſterni, aut iniici ſolent: ſed ſtragulas & Babylonicas,

quæ equis inſterni ſolent, non puto ueſtis eſſe. Faſciæ cri nales, pedulesq́ʒ, item pilea, ueſtis loco ſunt, quia partem corporis ueſtiunt. alia cauſa eſt cœdorum, quia uſum cal/ciamentorum præſtant. Ceruicalia quoqʒ nomine ueſtis continentur. Si quis addiderit ueſtem ſuam, apparet de ea eum ſenſiſſe, quam ipſe in uſus ſuos habuerit. Culcitræ etiam ueſtis erunt. Item pelles caprinæ & agninæ ueſtis erunt. Muliebri ueſte legata & infantilem contineri, & puellarum & uirginum, Pomponius lib. XXII. ad Sa/binum recte ſcribit: Mulieres enim omnes dici, quæcūqʒ ſexus fœminini ſunt. Ornamenta muliebria, ſunt quibus mulier ornatur, ueluti inaures, armillæ, uiriolæ, annuli, præter ſignatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullā pa rantur, niſi corporis ornandi cauſa. Quorum in numero etiam hæc ſunt, aurum, gemmæ, lapilli, qui aliā in ſe nul/lam utilitatem habent. Mundus muliebris, eſt quo mu/lier mundior fit. Continentur & eo, ſpecula matulæ, un/guenta, uaſa unguentaria, etſi qua ſimilia dici poſſunt, ue luti lauatio, riſcus. Ornamētorum hæc, uittæ, mitræ & ſe mimitræ, calantica, acus ue, cum margarita, quam mulie/res habere ſolent, reticula, κεκρύφαλα. Sicut & mulier poteſt eſſe munda, non tamen ornata, ut ſolet cōtingere in his, quæ ſe mūdauerint, lotæ in balneo, neqʒ ſe ornaue rint. Et contra, eſt aliqua ex ſummo ſtatim ornata, non ta men emundata. Margarita ita ſi non ſoluta ſit, uel qui alij lapides, ſiquidem exemptiles ſint, dicendū eſt ornamen/torum loco haberi. Sed & ſi in hoc ſint ſoluti, ut recompo nantur, ornamentorum loco ſunt. Quòd ſi adhuc rudes ſint lapilli, uel margaritæ, uel gemmæ, ornamentorum lo co non erunt, niſi alia fuerit mens teſtātis, qui hæc quoqʒ quæ ad teſtamenta parauerat, ornamentorū loco & ap/pellatione comprehendi uoluerit.

LAZARI BAYFII ANNOTATIONVM IN L. VESTIS, FF. De auro & argento leg. Liber.

Caput I.

SVnt qui putent inter ueſtem & ſtolam hanc eſſe differentiam, ut cum ueſtis appellatione, omne ueſtimentum comprehendatur, muliebre iuxta ac uirile, ſtolæ mulierum tantum ueſtimenta intelligantur. Quos ſequutus uidetur Vlpianus hic, qui ſtolã inter muliebria ueſtimenta annumerat. Et autorem uidetur habere locupletiſſimum Ciceronem Antoniana ſecũda, in hæc uerba, Sumpſiſti uirilem togam, quam ſtatim muliebrẽ ſtolam reddidiſti. Ego uero haud magno in diſcrimine ponã, dicátne quis, ueſtem aut ſtolam, cum ex autorum obſeruatione, quin hęc duo uocabula *συνώνυμα* ſint, parum abeſſe exiſtimem. Veteres enim ſtolam dixerunt omne quod corpus tegeret, autor Nonius. Cicero quoq; cum muliebrem adijcit, ſentire uidetur ſtolam quoq; uirorũ fuiſſe: quod & probari poteſt ex autoribus à Nonio citatis. Græci uero, uel potius quidam Grecarum elegantiarũ ſcriptor, ait, ueſtis, quam ἐσθῆτα uocat, appellatione omne ueſtimentum contineri: ſtolam uero indumenti rationem quandam, ac modum demonſtrare, ut alia ſtola Græcorum, alia Barbarorum. Quo in ſignificatu utitur Plutarchus, cum alibi, tũ in Alexandro, ἐνίκησεν, inquit, ὁ καλούμενος ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας, καὶ στολῇ περσικῇ χρῆσθαι. hoc eſt,

u Vicit

Vicit is qui uocabatur Alexander, gratiaq́ illi facta, ut duodecim uicis potiretur, ſtolaq́ Perſica uteretur. Stola Perſica ait pro cultu Perſico. Idem Plutarchus in Dione, cum de Dionyſio ſeniore loquitur, qui neminem inexcuſſum in cubiculum admitteret, ſic ait, εἰσῄει δὲ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, οὔτ᾽ ἀδελφὸς, οὔθ᾽ υἱὸς, ὡς ἔτυχεν ἠμφιεσμένος: ἀλλ᾽ ἔδει πρὶν εἰσελθεῖν, ἀποδύντα τὴν ἑαυτοῦ στολὴν ἕκαστον ἑτέραν ἀναλαβεῖν, ὁραθέντα γυμνὸν ὑπὸ τῶν φυλαττόντων. hoc eſt, Ingrediebatur uero ad ipſum in cubiculum neque frater, neque filius, ut erat indutus: uerum opus erat ante ingreſſum unumquemque, poſito ſuo ipſius cultu, alium ſuſcipere, nudumq́ ita à ſatellitibus uideri. Stola uero dicta uidetur ἀπὸ τοῦ στέλλομαι, quod induo ſignat: ut apud Plutarchum, in Arato, ὁ δὲ Βρυγῖνος ἑπτὰ λαβὼν νεανίσκους ἐσταλμένους ὁδοιπορικῶς. hoc eſt uiatoria indutos. quo uocabulo utitur Budæus in quadā epiſtola, uir de quo dicere ſolet Ianus Laſcaris, quod olim de Tullio dixit Apollonius. Viatoriā uero ueſtem hodœporicam appellat Herodianus, quam uulgo *robam curtam* dicimus. Herodianus in quinto, ubi de Macrini fuga, qui poſito cultu regio ἐσθῆτά τε ὁδοιπορικὴν λαβὼν, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀεὶ σκέπων, νύκτωρ τε καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ὡδοιπόρει φθάνων τὴν φήμην τῆς ἑαυτοῦ τύχης. hoc eſt, Sumptaq́ ueſte uiatoria, obtectoq́ uſq́ capite, noctem diemq́ iter faciebat, famam ſuę fortunæ præueniens. Sic & Plinius cubilia uiatoria dixit libro XXXVII. Et Neronis principis qui ſceptra perſonis hiſtrionum, & cubilia uiatoria unionibus conſternebat, Nos quoq́ fortaſſis haud abſurde dixerimus cubilia uiatoria lectulos quibus paſſim in comitatu utimur.

Stolatæ mulieris figura ex antiquiſs. monumentis quæ etiam hodie Romæ inueniuntur.

CAPVT II

AIt Vlpianus, Veſtimentorum ſunt omnia lanea. De lanarum generibus ex Plinio pauca ſubijciam, quandoquidem melius eſt à fontibus haurire, quam riuulos conſectari.

Hiſpania nigri uelleris præcipuas habet: Pollentia iuxta Alpes. Vnde apud Martialem lanæ Pollentinæ.

Non tantum pullo lugentes uellere lanas.

Canuſium rutili, quas erytras uocant. Canuſinæ ruffæ dictæ a Martiale:

Roma magis fuſcis, ueſtitur Gallia ruffis.

Et Canuſinatũ Syrum dicit pro Canuſina ueſte ornato,

Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

Fuluas habet Tarentum, & ſuę puliginis. Hiſtriæ, Liburniæq; pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena ueſtibus, & quam ſola ars ſcutulato textu commendat in Luſitania. Scutulatum uero textum eiuſmodi ferè eſt, quale cernitur in aranearũ telis. Plinius libro undecimo, cap. XXIII Quanta arte celant pedicas, ſcutulato rete, ad capiendas muſcas circa graſſantes. Eſt autem ſcutula à ſcuto dicta. Plinius XVII. ubi de emplaſtratione, Ergo amputatis omnibus ramis, ne ſuccum auocent, nitidiſſima in parte, quaq; præcipua cernatur hilaritas, exempta ſcutula, corrici, ita ne deſcendat ultra ferrum, imprimitur ex alia cortex par cum ſui germinis mamma. Per ſcutulam intelligo corticem ad effigiem paruuli ſcuti eximendum ab arbore, & alium in eius locum cũ germine reponendũ. At uero mollis erat in agro Mutinenſi, cuius meminit Strabo in quinto, φέρει δὲ τὴν μὲν μαλακὴν, οἱ περὶ μυτίνην τόποι, καὶ τὸν σκύτανναν ποταμὸν φέρουσι, πασῶν πολὺ καλλίστην. τὴν δὲ τραχεῖαν ἡ λιγυστικὴ, καὶ ἡ τῶν ἰνσούβρων, ἐξ ἧς τὸ πλέον τῆς οἰκείας

τῶν

τῶν ἰταλιωτῶν ἀμπέχεται, τὴν δὲ μέσην ἡ περὶ παταούιον, ἐξ ἧς οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς, καὶ γαύσαποι. hoc eſt, Lanam uero mollem Mutinenſis ager, eaq́ regio quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium lõge optimam: hirtam uero Liguſtica, & Mediolanenſis, ex qua bona pars Italiæ ſeruitiorum ueſtitur. Mediocrem autem, ea quæ circa Patauium, ex qua precioſiſſima tapeta & gauſapinæ fiũt. Eſt & hirta pilo craſſo, in tapetis antiquiſſima gratia.

Lanarum colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam ſi Plinius dicat, uel natiuis nomina deeſſe aliquot modis. Albus in Apulia nobilis, ut ait Martialis.

Velleribus primis Apulia, Parma ſecundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Niger in Hiſpania, & Pollentia, ut diximus, rutilus, qui & ἐρυθρὸς dici poteſt, & à Martiale ruffus. Fuluus & ſuæ puliginis Tarentinus. Quis uero ſit fuluus color, docet Fronto apud Gellium his uerbis, Fuluus autem uidetur de ruffo atque uiridi mixtus, in alijs plus uiridis, in alijs plus ruffi habere. Sic poeta uerborum diligentiſſimus fuluam aquilã dixit, & iaſpidem, fuluos galeros, & fuluum aurum, et arenam fuluam, & fuluum leonem. Sic Qu. Ennius in Annalibus fuluo ære dixit. Flauus contra uidetur ex uiridi & ruffo & albo concretus. Sic flauentes comæ, & quod mirari quoſdam uideo, frondes olearum à Virgilio dicuntur flauæ. Sic multo ante Pacuuius aquam flauam dixit, & flauum puluerem: cuius uerſus, quoniam ſunt iucundiſſimi, libens commemini, Cedo tamen pedem, lymphis flauis flauum ut puluerem. Hactenus Gellius. Flauentes comæ dicuntur, quæ ſunt crocei coloris, quod uel Ouidiano uerſu probari poteſt, in ſecundo de Amoribus,

Seu flauent, placuit croceis Aurora capillis.

Quando uero in colorum mentionem incidimus, qui multi uariꝭq; in ueſtimentis reperiuntur, ſericis iuxta ac laneis, addam ex eodem Gellio quę præcipue ad noſcendos colores facere uidebuntur. Ait Gellius eodem capite, Non enim hæc ſunt ſola uocabula, ruffum colorem demonſtrantia, quæ tu modo dixiſti, ruffus & ruber: ſed alia quoq; hactenus plura, quàm quæ dicta abs te Græca ſunt. Fuluus enim & flauus, & rubidus, & phœniceus, & rutilus, & luteus, & ſpadix, appellationes ſunt ruffi coloris. Hactenus Gellius. Aduertendum tamen ex eodem quòd phœniceus, rutilus, & ſpadix ſunt *σωώνυμα*, & ſignificant exuberantiam, ſplendoremq; ruboris, quales ſunt fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti, unde ſpadicis & phœnicei nomen. Rubidus autem & ruffus atrore & nigrore multo mixtus. Luteus quoq; ruffus eſt, ſed dilucidior. Viridis uero color appellatur quoq; cœruleus, qui à Græcis glaucus dicitur, unde Pallas *γλαυκῶπις* dicta: à ueteribus autem Latinis cœſia quaſi cœlia à colore cœli, ut inquit P. Nigidius. Auſonius quoq; de Biſſula latine dixit,

Oculos cœrula, flaua comas.

Hoc eſt, ut uulgo loquimur, quæ habet oculos uirides. Illud interim mirari ſubit, quid in cauſa ſit, quòd nos Galli ſimul & Germani in puellarum forma oculos cœruleos laudamus: contra uero Romanis ac Græcis puellæ oculis nigris cenſentur. Cœrulei coloris ueſtis dicitur & cymatilis, quia nomen ſortitur ab undis. Apud Ouidium,

Hic undas imitatur, habet quoq; nomen ab undis. *κύμα* enim fluctus eſt. Nec me latet quoſdam per cymatilem ueſtem apud Plautum intelligere undulatam, id eſt, de *camelot*: quod haud ſcio an ridiculum ſit. Quod autem de luteo diximus, Nonius ait, luteum proprie eſſe croceum.

Auto

Autor Virgilius in Bucolicis,

Iam croceo mutauit uellera luto. Et alibi,

Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis.

Sic & oui uitellum, luteum dicimus. Crocota ueſtis dicta Nonio, unde infectores crocotarij apud Plautum. & dicitur Crocota à croco, ut opinor, quo uocabulo utuntur & Græci κροκωτὸς & κροκώτιον, Id eſt crocota & crocotula: quæ inter muliebria connumerantur. Quo uocabulo quidam putauerunt rubrum colorē intelligi, Ouid.

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Vides ut crocum rubrum dicat Ouidius. Oſtrina quoq; ab oſtro, qui eſt ſubrubens. Turpilius, Interea aſpexit uirginē uectari, in capite riculam indutam oſtrinam. Molochinus in ueſte ſimilis flori maluæ, cuius infectores dicuntur Molochinarij à Plauto in Aulularia. Ferrugineus eſt color ferro ardenti haud abſimilis, ut quidam putauere, qui & hyacinthinus ex Virgilio, ait em̄, Ferrugineos hyacinthos. Ex Nonio. Caſtaneus in ueſtibus is color, quem ſublata prima ſyllaba, uulgo *taneum* dicimus, cuius meminit Ouidius de arte Amādi. Neq; uero alienum uidetur ex Platone in Timæo pauca de coloribus addere. Græca non adſcribam, quia ſubtimeo, ne Græcarum literarum experti nauſeam moueam, quando ferè fit, ut facile aſpernemur, quæ ignoramus. Marſilius ita uertit, Quod uiſum diſgregat, album appellatur: nigrum uero, quod congregat: motionem profecto acutiorem, alteriusq; generis ignis incidentem, diſpergentemq; uiſum uſq; ad oculos, orbesq; ipſos oculorum, meatusq; ui diuerberantem, liquefacientemq;, ignem eſſe dicimus ex oppoſito obuiantem: cuius occurſu lachryma, corpus ex igni & aqua mixtum effunditur, & uno quidem igne uelut è coruſcatione quadā exiliente, altero uero penetrante, &

te, &

te, & ab humore extincto uarij creātur ex huiuſmodi mixtione colores: atque ipſam paſſionem, fulgorem, coruſcationemque uocamus, quodque id facit, ſplendidum atque coruſcum. Horum medium ignis genus ad oculorum humorem perueniens, illicque ſe miſcens, minime quidem coruſcum: ſed ex ipſa ignei radij ad humorem mixtione ſanguineum creante colorem, rubrum nominamus. ſplendidum albumque rubro mixtum, flauum procreat. Quo autem menſuræ modo ſingula ſingulis miſceantur, etiamſi quis nouerit narrare, prudentis non eſt, præſertim cum neque neceſſariam, neque ueriſimilem de his rationem afferre poſſit. Rubrum cum albo nigroque, purpureum generat. Paulo obſcurior, moreus, luteolusque fit color. Fuluū flaui fuſcique temperatione producitur: fuſcum uero, albi & nigri cōfuſione. pallorem albi flauique copula generat. Splendidum albo adiunctum, obfuſumque nigredine, cœruleum efficit. Cœruleum cum albo glaucum creat. Fului nigrique temperie color uiridis naſcitur, Hactenus Marſilius. Plura de coloribus dicere ſuperſedi, quoniam hac de re multa pollicetur Marcellus Florentinus, quem etiamſi fato functus eſt, de coloribus copioſiſſime, ſimul & doctiſſime ſcripſiſſe arbitror.

Cap. III.

PVrpureus color in ueſtimentis laudatiſſimus antiquis fuit, cuius autorem fuiſſe ferunt Herculem, ut ſcripſit Iulius Pollux in onomaſtico ad Commodum imperatorem, his uerbis, Τύριοι λέγουσι ὡς ἡρακλῆς ἠράσθη νύμφης ἐπιχωρίας. Τύρος δ' ἦν τῇ νύμφῃ τοὔνομα. εἵπετο ἄρα τῷ ἡρακλεῖ καὶ κύων, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον, οἶδα δὲ ὅτι τοῖς ἥρωσι συνεισίεσαν μέχρι τῆς ἐκκλησίας οἱ κύνες. ὁ τοίνυν ἡρακλεῖος κύων κατὰ πέτραν ἑρπύσασαν θεασάμενος πορφύραν, προεχούσης αὐτῆς τῆς σαρκὸς, ἐνδακὼν, ὁ μὲν τὴν σάρκα ποιεῖται τροφὴν, ὁ δὲ λύθρος

ἄρα

ἄρα τὰ χείλη τοῦ κυνὸς αἱμάξας ἐφοίνιξεν. ὡς δὲ ἧκεν ὁ ἥρως παρὰ τὴν κόρην, αὕτη δὲ θεασαμένη τὰ χείλη τοῦ κυνὸς ἀνθοῦντα ἄνθει βαφῆ, οὐκ ἔφη προσήκεσθαι τοῦ λοιποῦ τὸν ἡρακλέα, εἰ μὴ αὐτῇ κομίσειεν ἐσθῆτα τῶν τοῦ κυνὸς χειλῶν εὐειδεστέραν. ὁ μὲν τοίνυν ἡρακλῆς ἐξεῦρέ τε τὸ ζῶον καὶ τὸν λύθρον ἀνελέξατο, καὶ τὸ δῶρον ἐκόμισε τῇ κόρῃ, πρῶτος γενόμενος εὑρετὴς τῷ τυρίων λόγῳ τῆς φοινίσσης βαφῆς. Hoc eſt, Tyrij ferunt, Herculem captum amore nymphæ indigenæ, quæ Tyrus uocabatur. Sectabatur autem Herculem canis, ut erat mos antiquus. Noſti enim quòd ſimul cum heroibus canes in concionem ingrederentur. Canis igitur Herculeus purpuram per ſcopulum adrepentem conſpicatus, ipſius prominentem caruncula͂ mordicus adripuit, & pro cibo uſus eſt, cruorq; labra canis colore phœniceo infecit. Vt uero redijt heros ad puellam, ipſa conſpicata canis labra inſueto colore infecta, negauit ſibi quicquam poſthac cum illo fore, niſi ſi ueſtem canis labris ſpecioſiorem afferret. Sic itaq; Hercules concha illa inuenta, cruorem collegit, munusq; puellæ attulit, primus inuentor, ut Tyrij perhibent, phœniceæ infecturæ. Hæc ferè ad uerbum, ut rudiores Græca intelligant. Imperatores Romani priuatis purpuræ uſum interdixerunt, in titulo, Quæ res uendi non poſſunt, libro quarto Codicis.

Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaq; buccinum & conchylium continebitur, l. Si cui lana. ſupra De legat. tertio. in uulgatis codicibus legitur fucinum & iacinctum, uel iacinum, & in horum interpretatione mirandum in modum hallucinatur Accurſius, cum ex Plinio conſtet buccinum & conchylium inter purpuræ genera adnumerari. Nec admodum placet, quòd Nebriſſenſis ianthinum legit. Purpuræ uſus nobis eſt ignotus, quod & affirmat Budęus in libro

de Aſſe. Mirum tamen uidetur, cum in Carteia Beticæ prouinciæ olim murices & purpuras nobiles fuiſſe conſtet, ex Strabone in tertio, ἐν δὲ καρτηίᾳ κύρυκας δέκα κοτύλους καὶ πορφύρας φασίν. Hoc eſt, in Carteia aiunt buccinas & murices decem cotylorum capaces. In Sardinia quoq; fuiſſe conſtat ex prouerbio, βάμμα σαρδωνικὸν ἀντὶ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ φοινικοῦ, Tinctura Sardonica pro rubra & purpurea. Romę uero purpuræ uſum ſemper fuiſſe teſtatur Plinius his uerbis, Purpuræ uſum Romæ ſemper uideo, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo, Tullium Hoſtilium è regibus primum uſum, Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat.

Purpura erat inſigne Romanorum magiſtratuum, quod & Martialis affirmat cum ait,

Diuiſit noſtras purpura ueſtra togas.

Et ab eodem purpura ponitur pro magiſtratibus,

Purpura te felix, te colit omnis honos.

Plinius in decimo, ubi de gallis, Vt plane digne aliti honoris tantum præbeat Romana purpura. Id eſt, Romani magiſtratus. Purpuræ uiolaceæ pretium in libras denariję centum. Plinius, Nepos Cornelius, qui diui Augusti principatu obijt: Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum uænibat. Id eſt, decem aureis ſolatis. Subdit Plinius, Succeſſit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille non poterat emi. Id eſt, mille iulijs, uel centum aureis ſolis. Paulo poſt, Dibapha dicebatur, quæ bis tincta eſſet, ueluti magnifico impendio. Dibaphum appellat Tullius epiſtolarum ſecundo, ad Cęlium: Curtius noſter dibaphum cogitat, ſed eum infector moratur. Et ad Atticum, Proinde iſti licet faciant quos uolent COSS. tribunos pleb. etiam, deinde Vatinij ſtrumam, ſacerdotij διβάφῳ ueſtiant. Id eſt, ueſte

purpurea

purpurea,& bis tincta dibapha. Plinius tamen pelagij, id eſt purpuræ genus, in libras quinquagenos nummos,& buccini centenos ponit, id eſt, quinquaginta ſolidos & centenos. Nummum pro ſolido noſtro accipio ex Budæo. Veſtimenta purpura infecta, eo temperamento,ut eius lapilli colorem reddant, qui amethyſtus appellatur, amethyſtina dicuntur. Plinius libro XXXVII, Indicæ abſolutum purpuræ colorem habent, ad hancq́ tinguentium officinæ dirigunt uota. Fundit autem eum aſpectu leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi uibrat: unde Ouidius amethyſtos purpureos.

Hic baphias, hic purpureos amethyſtos.

Martialis in primo amethyſtinasq́ mulierum uocat ueſtes. Inde amethyſtinatus. Martialis in ſecundo

Hic quem uidetis greſſibus uagis lentum,
Amethyſtinatus media qui ſecat ſepta.

Iam & ille addito Tyrio, Tyriamethyſtus dictus. Plinius de tinguendo amethyſto, Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen amethyſtum, rurſus abſolutus inebriatur Tyrio,ut ſit ex utroq́ nomen improbum, ſimulq́ luxuria duplex. Tyrium accipe pro purpura Tyria. Tyros enim quondam inſula à Tyro Phœnicis filio appellata: poſtea uero Alexandri Magni oppugnãtis operibus continenti iuncta, nobilis fuit conchylio & purpura. πολὺ γὰρ, ut ait Strabo, ἀριστεύει πασῶν ἡ τυρία καλλίστη πορφύρα. Hoc eſt, Longe enim omnium præſtantiſſima habetur Tyria purpura. Tyrus quondam Sarra dicta, unde Sarrana apud Iuuenalem. Dicuntur quoq́ abſolute Tyriæ, ueſtes purpura Tyria infectæ. Ouidius,

Siue erit in Tyrijs, Tyrios laudabis amictus. Martialis in primo,

Hiſpanas, Tyriasq́, coccinasq́.

Tyriæ quoq; lacernæ. Martialis,

Vt lutulenta linat Tyrias mihi mula lacernas.

Quarum precium diſce ex eodem Martiale,

Emit lacernas millibus decem Baſſus
Tyrias coloris optimi. Et in Mancinum,

Millibus decem dixti
Emptas lacernas munus eſſe Pompillæ.

Idem Martialis in Proculeiam, libro decimo, ueſtis pur-pureæ immenſum pretium ponit, quam trabeam fuiſſe puto, uel togam pictam. Ludit in uxorem quæ diuertit à uiro, propterea quòd Prætor eſſet renuntiatus,

Quid, rogo, quid factum eſt, ſubiti quæ cauſa doloris?
Nil mihi reſpondes? Dicam ego, Prætor erat.
Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum
Millibus, ut nimium munera parca dares.

Per Megalenſem purpuram intelligit togam pictam, qua ornabantur Prætores celebrandis Megalenſibus ludis. Iuuenalis enim inter ornamenta Prætorum adnumerat trabeam,

Quum non eſſent urbibus illis
Prætexta & trabeæ. Et alibi,

Megaleſiacæ ſpectacula mappæ,
Idæum ſolenne colunt, ſimilisq; triumpho
Prædo caballorum prętor ſedet.

Toga enim picta triumphantium erat, ut docebo ex Liuio. Quod uero toga picta fuerit Prætorũ, docet Lam-pridius in Alexandro, in hæc uerba, Prætextã & pictam togam nuſquã, niſi conſul accepit, & eam quidem quam de Iouis templo alij quoq; accipiebant, aut Prætores aut Conſules. Quibus uerbis apparet, Prætores & Conſu-les ſolitos accipere prætextam & togam pictam de tem-plo Iouis. Et etiam tunicam, quæ ob id à Iuuenale, ut opi-

nor

nor, tunica Iouis dicitur. Alio uero tempore Prætores utebantur prætexta. Plutarchus in Cicerone de Cornelio Lentulo, Qui cũ Pretor eſſet, magiſtratu ſe abdicauit. στρατηγῶν γὰρ ἐτύγχανε, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐν τῇ βουλῇ καταθέμενος, διήλλαξεν ἐσθῆτα τῇ συμφορᾷ πρέπουσαν. Hoc eſt, Erat enim Prætor, poſitaq́ in ſenatu pretexta, fortunæ ſuę congruam induit. Interpres aliter uertit, ſcilicet purpuream ueſtem. Vter ueritatis ſcopum attigerit, doctorum ſit iudicium. Nihil mihi ſumo, nihil interpreti detraho. Latius autem explicabo in prætexta, eam ipſam eſſe, quam Plutarchus identidem περιπόρφυρον appellat. Sed ad Martialem reuertamur, qui cũ ait, centũ millibus, ſeſtertiũm intellige. Cum lacernarum Tyriarum poſuerit, *cinq cens francs*. Et ſanè ueſtem purpuream emere *cinq mille francs*, immenſum uidetur, niſi ſi quis de purpura dibapha intelligat, quæ in libras denarijs mille non poterat emi, ut ait Plinius. Atqui fuit tempus cum ipſa purpura ad argentum appenſa ei rependebatur, ἰσοστάσιος ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον ἐξεταζομένη, ut ait Athenæus dipnoſophiſtarum libro XII. Vel fortaſſe Megalenſis purpura accipienda eſt ea quæ à prætoribus in ornatũ chori in ludis illis, partim emebatur, partim cõducebatur, partim etiã cõmodato rogabatũr. Cuius meminit Plutarchus in Lucullo, ubi loquitur de quodã Prætore de ſpectaculis ambitioſe ſollicito, qui cum à Lucullo in chori ornatum chlamydes purpureas peteret, ἀπεκρίνατο, σκεψάμενος ἂν ἔχῃ δώσειν, εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτὸν, ὁπόσων δέοιτο. τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος, ἐκέλευσε λαβεῖν δὶς τοσαύτας. Hoc eſt, Reſpondit inſpecturum ſi domi haberet, daturumq́. Poſtridie uero interrogauit eũ, quot ſibi opus eſſet. Illo autem affirmante, centum ſufficere, iuſſit dare bis totidem. Hactenus Plutarchus, qui ex Horatio hæc ſumpſiſſe uide-

tur epiſtola ad Numitium, dum ait,

Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si poſſet centum ſcenæ præbere rogatus,
Qui poſſim tot? ait: tamen & quæram, & quot habebo
Mittam. poſt paulo ſcribit ſibi millia quinque
Eſſe domi chlamydum, partem uel tolleret omnes.
Exilis domus eſt, ubi non & multa ſuperſunt.

Verum cum obfirmate decernere non auſim, uter ſenſus ſit uerior: tamen eorum alterum uerum eſſe putabo tantiſper, dum quiſpiam ex eruditorum ordine mihi aliter perſuadeat. Porrò autem ex Plinio ſatis conſtat immenſum purpuræ precium fuiſſe, cum ait, Conchylia quoque & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria, paria pene etiam margaritis precia fecit. Et paulo poſt, Congregantur uerno tempore, mutuoque attritu lentorem cuiuſdam ceræ ſaliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum ueſtibus in medijs habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida uena, unde precioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Hactenus Plinius. A conchylio, conchyliata ueſtis. Cicero in Antonium, Conchyliatis Cnæi Pompei periſtromatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos uideres. Et apud Iuuenalem, Conchylia Coa. Iulius Cæſar conchyliatæ ueſtis uſum, niſi certis perſonis, & ætatibus, perque certos dies ademit. autor Tranquillus. Murices quoque purpuræ uſum præſtant, in Tyro nobiles, ut ait Cælianus. Martialis in primo, Olidæ ueſtes murice. Ouidius,

Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Et erat grauis odoris. Martialis,

Quod bis murice uellus inquinatum.

Inde iocus in Philenem,

Tinctis

Tinctis murice ueſtibus quod omni
Et nocte utitur, & die Philenis,
Non eſt ambitioſa, nec ſuperba,
Delectatur odore, non colore.

Ianthina etiamnum ueſtimenta ſunt uiolacea purpura infecta: ἴον enim Latini uiolam dicunt. Plinius libro XXI. Purpureæ latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæq́ꝫ Græco nomine à cæteris diſcernuntur, appellatæ ia, & ab ijs ianthina ueſtis. Sic enim legendum ex emendatiſſimo codice. Qui colos à Græcis ἰοειδὴς dicitur. Iulius Pollux in decimo, ubi περὶ τῶν ἐν ταῖς κλίναις ἐπόντων. Martialis in ſecundo, Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ. Id eſt, ueſtimenta purpura uiolacea infecta, luxuria enim, ut ait Plinius, ueſtibus prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales. Vnum in cocco, qui in roſis micat, gratius nihil traditur aſpectu. Et in purpura Tyria, dibaphaq́ꝫ Laconica. Alium in amethyſto qui in uiola, & ipſum purpureum, quemq́ꝫ ianthinum appellamus. Genera enim tractamus in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt qui proprie conchylijs intelligitur multis modis. Vnus in heliotropio, & in aliquo ex ijs plerunque ſaturatior: alius in malua ad purpuram inclinans, alius in uiola ſerotina conchyliorum uegetiſſima. Sic enim legendum cenſeo. Nec tamen me fallit ab hyacintho flore, cum loto & croco ab Homero laudato, dici etiamnum hyacinthina ea ueſtimenta, quæ cum eius floris colore certant, uel etiam eiuſdem nominis lapide. Perſius, Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna eſt. Magnum ſanè diſcrimen eſſe, inter amethyſtinum & hyacinthinum, palàm fit ex Plinio lib. XXXVII, ubi de hyacinthis: Multũ ab eo diſtat

hyacinthos

hyacinthos, tamen è uicino deſcendēs differentia, quòd ille emicans in amethyſto fulgor uiolaceus, dilutus eſt in hyacintho, primoq́ʒ aſpectu gratus euaneſcit antequam ſatiet, adeoq́ʒ non implet oculos, ut penè non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore. Quibus uerbis uidere eſt, Ianthinum, id eſt, uiolaceum legendum apud Plinium, non autem Iacinthinum. De Iacintho uerſo in florem Ouidius transformationum decimo. Hactenus de purpura. Nec tamen omiſerim adſcribere uocabula, quibus Græci, & in his Pollux, ueſtes purpureas appellant: ea ſunt, ἁλουργὶς, πορφυρὶς, φοινικίς. Hoc tamen ultimum potius colorem phœniceum quàm purpuram deſignat. Illud quoq́ʒ non omittendum Lacedæmonios in prælijs uſos ueſte quam φοινικίδα diximus, quæ cum ſanguinei coloris eſſet, uulneratos fallebat, ſi ſanguis per eam deflueret. Hæc ex Grȩcorum commentarijs. Quod ſi ea requiris αὐτοῖς ὀνόμασι. φοινικὶς ἔνδυμα λακωνικὸν, ὁπότε εἰς πόλεμον ἴοιεν ὁμόχρους αἵματι, ὡς ἂν εἴποτε πληγῶσι συμβαίη, μὴ εἰς ψυχὴν ἀυτοὺς ἐμβαίνειν τὸ αἷμα ὁρώμενον. Verba hæc ſunt, Purpura indumentum Laconicon cum ad bellum proficiſcerentur ſanguini concolor, ne ſiquando uulnerari eos contigiſſet, ſanguinis aſpectus metum eis incuteret. Purpuræ uero appellatione coccum non continebitur, ut placet Vlpiano in leg. Sicui lana. ſupra De legatis tertio. Quod ſi uerum eſt, non prorſus eadem ſentire uidebitur Matthæus, de ueſte qua induerunt perfidi Iudȩi ſeruatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, cum Marco & Ioanne. ait enim, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Id eſt, Circundederunt ei chlamydem coccinam. Marcus uero ait, qui Matthæi epitomen ſcripſit: καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν. Id eſt, Et induunt eum purpura. Ioannes quoq́ʒ, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτόν. Id eſt,

Et pallio

Et pallio purpureo circundederunt eum. Vides ut Marcus & Ioannes de purpura cõueniunt. Matthæus uero, uel Matthæi potius interpres, de cocco ſentit. Quocirca uel interpres in uertendo Matthæo falſus eſt, quod mini me affirmare auſim, ſi Ioannes uertit, ut putant: uel Matthæus ipſe, coloris potius rationem habuiſſe uidetur q̃ materiæ. Quandoquidem nemo rerum antiquarum peritus, inficiabitur illam purpuream fuiſſe, ſiue chlamys fuerit, ſiue trabea, ſiue toga picta, quæ erant antiqua patrum munera, mittebanturq́ regibus & amicis à P. R. appellatis, ut dicam in prætexta. Verum hac de re curioſus ad ſenatum Sorbonicum referat. Coccum igitur à Dioſcoride κόκκος βαφική dictum, frutex eſt fullonius, cui adhærent grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia ſumma in ea parte Hiſpaniæ, quæ Tudertania appellatur, ut eſt autor Strabo in tertio. Sunt qui putant eo abundare Germaniam, eſſeq́ id, quod *cramesinum* uulgo dicimus. Etiamſi Raphael Volaterranus multæ lectionis uir, exiſtimet id eſſe quod anthillum et anthicellum apud Plinium. Ego nihil temere hac de re affirmare auſim, tantum dico à cocco dici coccina ueſtimẽta ea quæ cocco infecta ſunt. Martialis in ſecundo,

Coccina famoſæ donas & ianthina mœchæ. Iuuenalis.
Quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longiſſimus ordo.
Vnde coccinatus. Martialis in primo,
Qui coccinatos non putat uiros eſſe.

Illud uero hac in parte non omittendũ uidetur, quod ſcripſit Plutarchus in Fabio, ſignũ ſcilicet prælij futuri Rom. imperatoribus fuiſſe tunicã coccinã, extenſam ſupra prętoriũ. ἅμα δ' ἡμέρᾳ τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. Hoc eſt,

Prima luce pugnæ ſignum extulit. Eſt autem tunica coccina ſupra prætoriũ extenſa. Guarinus, haud ſcio quam recte ueſtem purpuream uertit. Vexillum uero erat inſigne, cum ad arma concurri oporteret, ut memini me legiſſe in ſecundo commentariorum Cæſaris. Antequam uero à cocco & purpura diſcedo, non iniucundum lectori delicato fore arbitror, ſi ex Plutarcho addam memorabilem purpuræ uim & copiam, quæ Suſis ab Alexandro captis in ipſius deuenit poteſtatem. Verba Plutarchi ſubſcribam, ea ſunt in Alexandro, ὅπου, φησὶ, καὶ πορφύρας ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα πεντακισχίλια, συγκειμένης μὲν ἐξ ἐτῶν δέκα δεόντων διακοσίων, πρόσφατον δὲ τὸ ἄνθος ἔτι καὶ νεαρὸν φυλαττούσης. αἴτιον δὲ τούτου φασὶν εἶναι τὸ τὴν βαφὴν διὰ μέλιτος γίνεσθαι τῶν ἁλουργῶν. hoc eſt, Vbi aiunt & purpuræ Hermionicæ inuenta quinquaginta millia talenta, repoſitæ quidem ab annis fermè ducentis, recentemq́ adhuc coloris florem, nouum'que ſeruantis. Huiuſce uero rei cauſam adferunt, quòd infectura purpuræ ex melle facta ſit. Talentum accipe pro pondere. Iam & illud adſcribam ex Athenæo, ubi de ſcena Alexandri, cuius meminit Budæus in libro de Aſſe, καὶ πρῶτοι μὲν, inquit, πέρσαι πεντακόσιοι μηλοφόροι περὶ αὐτὴν ἐντὸς εἱστήκεσαν πορφυρᾶς καὶ μηλίνας ἐσθῆσιν ἐξησκημένοι. μετὰ δὲ τούτους τοξόται τὸν ἀριθμὸν χίλιοι, οἱ μὲν φλογινὰ ἐνδεδυκότες, οἱ δὲ, ὑσγινοβαφῆ, πολλοὶ δὲ καὶ κυάνεα εἶχον περιβόλαια. Et paulo poſt, εἶτα μύριοι πέρσαι τότε τὴν πορφύραν ἔχον πλῆθος, οἷς ἀλέξανδρος ἔδωκεν φορεῖν τὴν στολὴν ταύτην. hoc eſt, Et primi quidem Perſæ quingenti pomigeri, intus ad Prætorium adſtiterant, purpureis ac melinis ueſtibus ornati. Poſt hos uero mille ſagittarĳ, quorum alĳ flãmea induti, alĳ hyſginea, multi uero & cyanea habebant circuniecta. Præterea Perſarum decem millia, & purpuræ ius habens turba, erant

circiter quingenti, quibus Alexãder gratiam fecit huiuſmodi ſtola uti. Quod uero apud Athenæum ὑσγινοβαφῆ ſcriptum eſt, nos uertimus hyſginea. Eſt autem hyſginum planta colore flaua, & inde ὑσγινοβαφῆ dicta quæ ab ea planta tincta ſunt, τὰ ὑπ' αὐτοῦ βεβαμμένα. Hoc legiſſe memini in ſcholijs in Nicandrum, ſi tibi probatus autor. Hyſgini uero mentionẽ facit Plinius lib. XXXV. cap. VI. & Vitruuius in octauo. Quod ſi uerum eſt, falluntur qui cenſent apud Plinium libro nono, cap. XLI. legendum hyſginum. Neq; enim ipſe uideo quonam pacto ex cocco & Tyrio ſimul mixtis fieri poſſet color flauus, & hyſgineus. Quinetiam operæprecium uiſum eſt, memorabilem Sardanapali luxum ex Athenæo ſubſcribere, quem nequiſſimus ille ad rogum uſq;, finemq; uitæ exercens, perſeuerauit: qui cum mori deſtinaſſet, præter auri argentiq; uim incomparabilem, ſecum pallia, purpuras, ſtolas innumerabiles in rogo concremauit. Verum non ab re erit, opinor, tragœdiam ipſam ex Athenæo totam perſpiciendam proponere. Sardanapalus, quem alij Anacintaraxi filium, alij Anabaxari aiunt, in regia clauſus, à nemine præterquam ab eunuchis & uxoribus uidebatur. Cum uero Arbaces Medus ſuorum unus Satraparum, per eunuchum Paraneſum ægre impetraſſet, ut in regis conſpectum admitteretur, illius iuſſu admiſſus, uidet eum Medus ceruſſatum, muliebriq; cultu & cura ornatum, una cum ſcortis purpuram carminantem. Erat autem lacte candidior. Cum itaq; Medus id ægrè tuliſſet, quòd talis ſcilicet ipſis imperaret, bellum adornat: collectiſq; utrinq; copijs, uictus tandem, fugatuſq; ab Arbace, Sardanapalus mori deſtinauit. Qui in regia pyram, immane quantum altam cum excitaſſet, in ea ipſa pyra domum ligneam ædificauit, in qua cubilia ſtrauit, ibiq;

decubuit cum uxore. Scorta quoq; in alijs cubilibus erāt. Siquidem tres filios, duasq; filias rebus deſperatis Ninum emandauerat, regisq; oræ illius fidei commendauerat, datis auri talentis 3000. In domo autem illa lignea circumpoſuit auri mille myriadas: argenti uero decies mille myriadas talentum: & pallia & purpuras, & ſtolas omnigenas. mox ignem pyræ ſummitti iuſſit, quæ ardebat totos quindecim dies. Lege Græca, & uidebis quanta fide uerterimus quæ ſunt eiuſmodi.

Caput IIII.

Linea) Quod ad linum attinet, linea tunica à Græcis dicitur λινοῦς χιτών, quam Athenienſes talarem geſtabant. autor Pollux. Illud non ineptum fuerit, addere, quod de lino asbeſtino ſcripſit Plinius, Inuentum iam eſt etiam quod ignibus non abſumeretur, uiuum id uocant, ardentesq; in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas ſordibus exuſtis ſplendeſcētes igni magis, quàm poſſent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere. Naſcitur in deſertis aduſtisq; ſole Indiæ, ubi non cadunt imbres inter diras ſerpentes, aſſueſcitq; uiuere ardendo. Rarum inuentu, difficile textu, propter breuitatem. Vocatur autem à Græcis asbeſtinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor eſt, linteo eo circundatā arborem ſurdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Porrò autem Strabo in decimo, ſcribit in Cariſto lapidem naſci, quem tondere ſolent, & mox nere, ex quo fiunt χειρόμακτρα, id eſt mantilia, quæ ſordida facta, flammis emundari ſolent, non aliter quàm aquis. ἐν δὲ τῇ, inquit, καρίςῳ καὶ ἡ λίθος φύεται, ξαινομένη καὶ ὑφαινομένη. ὥστε τὰ ὑφάσματα χειρόμακτρα γίνεσθαι, ῥιπωθέντα δὲ βάλλεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι τὸν πῖνον τῇ πλύσει παραπλησίως. In Aldinis codicibus

codicibus quædam uocabula ſuperſunt. Tu in hunc modum ſupra ſcriptum emenda. Eſt & bulbi genus lanam ferẽs, quod in litoribus naſcitur. Habet autem lanam ſub primis tuniculis, inquit Theophraſtus apud Atheneum in ſecundo, ὑφαίνεται δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ πόδεια καὶ ἄλλα ἱμάτια. Hoc eſt, Texuntur autem ex ea faſciæ pedales, & alia ueſtimenta, ut & Phænias ait. χειρόμακτρα δὲ καλεῖται, inquit Atheneus in nono, ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο. Id eſt, Quo manus abſtergebant. Plinius lib. XIX. cap. ſecundo, Theophraſtus autor eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cuius inter ſummum corticem, eamq́ꝫ partem qua ueſcuntur, eſſe laneam naturam, ex qua mapalia, ueſtesq́ꝫ quondam conficiebantur. quo loco non mapalia, ſed pedalia legendum puto, ex Theophraſto apud Athenæum ſupra citato. Sed neqꝫ regionem in qua id fiat, neqꝫ quicquam diligentius, præterquam eriophoron id appellari. ἐριόξυλον etiamnum appellat Vlpianus in leg. Si cui lanæ, ſupra de leg. tertio. Plinius lib. XXIIII cap. XII. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multo folijs, aculeatis per extremitates, & araneoſæ lanugine obductis, qua collecta etiam ueſtes quædam bombycinis ſimiles fiunt in oriente. Idem quoqꝫ in XII. multa refert de arboribus Perſicæ inſulæ lanigeris, quem, ſi non eſt moleſtum, uide. Neque enim in hunc libellum noſtrum tranſcribere eſt animus. Quin & alia pleraqꝫ prudẽtes ſcientesq́ꝫ omiſimus, ne in immenſum ijs, quæ Græci uocant ἀπροσδιόνυσα, uolumẽ excreſceret. Byſſus etiamnũ lini ſpecies in India naſcens, iã uero & Aegypto, ex arbore laniciũ quoddã fit, ex quo ueſtẽ factã lineã magis dixeris, q̃ꝫ laneã. Sola em̃ craſſitudine à linea differt, autor Pollux. Plinius uero circa Elim in Achaia gigni autumat, mulierũ maxime delicijs.

Caput V

VEl Serica.) Seres gens Indica Stephano de urbibus. Sunt & qui eos inter Scythas adſcribant, qui ſpectant ad orientem æſtiuum. Vermiculus quidã apud eos eſt, qui σὴρ appellatur, ac ſericũ inde appellatũ procreat. Quod & ſentit Pollux in ſeptimo ad Cõmodum. Cuius uerba placitum eſt ſubſcribere, ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα. hoc eſt, Nonnulli uero & Seras ipſos ab eiuſmodi, atque alijs animalibus colligere aiunt texturas. Virgilius,

Ignoti facie, ſed noti uellere Seres.

Martialis quoq; ſerica, pro ueſte ſerica uſus eſt, Nec aliter dentes quàm ſerica nocte reponis. Apud Tacitum in 2. ſirica ſcriptum eſt, pro ſerica, Proximo ſenatus die multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio conſulari, Octauio Frontone prætura functo: decretumq;, ne uaſa auro ſolida, miniſtrandis cibis fierent, ne ueſtis ſerica uiros fœdaret. Tacitus quoque Imperator, ut Flauius Vopiſcus ſcriptum reliquit, holoſericæ ueſtis uſum omnibus uiris interdixit. Eſt autem holoſerica ueſtis tota ex ſerico nulla alia materie, qua primus Romanorum uſus eſt Antonius Heliogabalus. autor Lampridius. Subſerica uero eſt, cuius ſubſtamen ex ſerico eſt, cuiuſmodi fortaſſe uidetur id quod *Satin de Bruges*, uulgo dicimus. Holoſericæ ueſtis precium immenſum fuiſſe conijcio, ex Flauio Vopiſco in Aureliano, his uerbis, Veſtem holoſericam neq; ipſe in ueſtiario ſuo habuit, neq; alteri utendam dedit. Et cum ab eo uxor ſua peteret, ut unico pallio blateo ſerico uteretur, Ille reſpondit, Abſit, ut auro fila penſentur. Libra enim auri, tunc libra ſerici fuit. Hactenus Flauius. Blateum pro purpureo interpretatur Baptiſta Aegnatius. Neque uero cuipiam mirum uideri debet, quandoquidem

doquidem antea conqueritur Plinius, tam longinquo or bepeti, ut in publico matrona transluceat. Adde quod gens illa, unde ſericum petitur, nullum cum cæteris mor talibus habet cõmercium. Quod Stephanus ait, ἀπῳδοσμιγὴς ἀνθρώποις. Nunc paſſim in Italia, & in ea Lucæ, ma gna uis & copia, monachorum neſcio quorum benefi cio, quos refert Procopius, uermiculorum ſemen, id eſt, ut ita dicam, ouula, imperatori Iuſtiniano Conſtantino polim ex Serinda Indię ciuitate attuliſſe, unde toti ferme Europæ copia facta. Eſt mihi ſoror Martha nomine, quę iſtiuſmodi lanicio, uelut altera Pallas, ſummopere dele ctatur, quæ me iſtorum uermiculorum naturam docuit. Appetente uere oua, piſcium ouis haud abſimilia linteo lo adhæreſcentia, radijs ſolis exponũt, caloreq́; fouent. Quo fit ut uermiculi excludantur, quos primum lactucis mox mori folijs enutriunt, quibus iam grandioribus pe nulas cuiq; chartaceas, ut ita dicam, uel inuolucra potius diſtribuunt. quibus incluſi, mirabili naturæ opere lanicio ſeſe inuoluunt. cui color partim candidus, partim flauus. Ammianus Marcellinus libro XXIII. aliter ſentire ui detur, cuius uerba libitum eſt adſcribere, Agunt autem ipſi quietius Seres, armorum ſemper & præliorum ex pertes, utq; hominibus ſedatis & placidis eſt otium uo luptabile, nulli finitimorũ moleſti. Cæli apud eos iucun da ſalubriſq; temperies, aeris facies munda, leniumq́; uen torum cõmodiſſimus flatus, & abunde ſyluæ ſublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarum aſperginibus crebris, uelut quędam uellera mollientes, ex lanugine & liquore admixtam ſubtilitatem tenerrimã pectunt, nenteſq; ſub tegmina, conficiunt ſericum ad uſus antehac nobilium, nunc etiã infimorũ ſine ulla diſcretione proficiẽs. In qua opinione fuiſſe uidetur Virgilius, cũ ait, Folijs depectũt

uellera

uellera Seres. Et Plinius in ſexto, Seres lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem.

Veſtis ſerica olim medica dicebatur, autor Procopius libro primo de bello Perſico.

Caput VI.

VEl bombycina.) Bombyces telas aranearum more texunt, inquit Plinius, ad ueſtem luxumque fœminarum, quæ bombycina appellantur. Quod & dixiſſe uidetur Pollux in ſeptimo ad Commodum, his uerbis, *τὰ δὲ ἐκ βομβύκων, σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες, ἀφ᾽ ὧν τὰ νήματα ἀνύονται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης.* Hoc eſt, Bombyces ſunt uermes à quibus ut araneis fila pēſantur. Bombycum telam prima retorquere, rurſusque retexere inuenit in Co, mulier Pamphile, Platis filia, non defraudanda gloria excogitatæ induſtriæ, ut denudet fœminam ueſtis bombycina. Martialis, Fœmineum lucet ſic per bombycina corpus Quæ à Co inſula, Coa ueſtis appellatur. Propertius,

Quid iuuat ornato procedere uita capillo,
Aut tenues Coa ueſte mouere ſinus? Ouidius,
Siue erit in Cois, Coa decere puta.

Viri quoque utebātur, quod probri uice arguit Plinius his uerbis, Nec puduit has ueſtes etiam uiros leuitate uſurpare, propter onera æſtiua: intantum à lorica gerenda diſceſſere mores, ut oneri ſint etiam ueſtes. Aſſyria tamen bombyce fœminis cedimus. Conſideranti uero mihi, atque animum conuertenti ad ea quæ Plinius de Coa bombyce ſcriptum reliquit, iſti uermiculi, quos apud ſororem nutriri uidimus, ij ipſi ſunt qui bombyces à Plinio deſcribuntur. Cuius uerba, obſecro te candide lector, mecum etiam atque etiam conſidera. Etenim ſi uerum eſt, falluntur, qui ſericum putant eſſe quam uulgo *ſetam* dicimus, quamque conficiunt iſti uermiculi, qui paſſim in Ita-

lia &

lia & Gallia lanicij cauſa nutriuntur. Verba Plinij hæc ſunt, Fieri autē primo papiliones paruos, nudosq;. Mox frigorum impatientia uillis inhorreſcere, & aduerſus hyemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, ſubigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine, poſtea apprehenſam corpore, inuolui nido uolubili: tunc ab homine tolli, fictilibusq; uaſis tepore & furfurum eſca nutriri, atq; ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus ueſtitos ad alia penſa dimitti. Quæ uero cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere more ceræ, mox in fila tenuari iunceo fuſo.

Cap. VII

NEc eſt quod mireris, hic iureconſultum nullam de aurea ueſte feciſſe mentionem. Nam ad ea potius debet adaptari ius, quæ & frequenter & facile, quàm ad ea quæ perraro eueniunt. τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, ut ait Theophraſtus, παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Neq; enim tam frequens erat uſus panni aurei, temporibus illis, quàm eſt hodie, quo uel hippotoxotæ noſtrates, nec niſi proſciſſo utuntur. Sed tamen tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius apud Plinium tradit. Aſſeueratq; idem Plinius, ſe uidiſſe Agrippinam Claudij principis uxorem, edente eo naualis prælij ſpectaculum, aſſidentem ei indutam paludamento auro textili, ſine alia materie. Quod uero de paludamento aureo ait Plinius, Cornelius Tacitus, qui in hiſtoria conſcribenda Plinium non ſemel ſequutus uidetur, non paludamentum dixit, ſed chlamydem auratam. Vt autem nihil inſit diſcriminis inter paludamentum & chlamydem, tamen non idem uidetur auratum dicere, & auro textili nulla alia materie. Verba Taciti non grauabor ſubſcribere, quando non parum

facere uidentur, ut mens Plinij apertior fiat et dilucidior. Ea ſunt in XII. Sub idem tempus inter lacum Fucinum, amnemq; Lyrin, perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus uiſeretur, lacu in ipſo nauale prælium adornatur, ut quondam Auguſtus, ſtructo cis Tiberim ſtagno: ſed leuibus nauigijs, & minore copia ediderat. Claudius triremes, quadriremesq;, & undeuiginti hominum millia armauit cincto ratibus ambitu, ne uaga perfugia forent, ac tantum ſpacium amplexus, ad uim remigij, & gubernantium artes, impetus nauium: & prælio ſoliti in ratibus prætoriarum cohortium manipuli, turmæq; adſtiterant, antepoſitis propugnaculis, ex quis catapultæ, baliſtæq; tenderentur. Reliqua lacus claſſiarij rectis nauibus obtinebant, ripas & colles ac montium edita, in modum theatri multitudo innumera compleuit, proximis è municipijs, & alij urbe ex ipſa, uiſendi cupidine, aut officio in principem. Ipſe inſigni paludamento, neq; procul Agrippina chlamyde aurata, præſidere. Vides ut quod Plinius paludamentum auro textili dixit, Tacitus chlamydem auratã dixerit: ſed tamen Plinio teſti oculato fides potius habẽda. Ouidius quoq; pallę aureę meminit. Ipſe deus uatum palla ſpectabilis aurea.

Porrò autem utebantur auro intexto, inuento regum Aſiæ in Attalicis maxime. Plinius in octauo, Aurum intexere in eadem Aſia inuenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Quin & illud adſcribendum duxi, quod de Aureliano Vopiſcus, habuiſſe uidelicet in animo, ut aurum neq; in cameras, neque in tunicas, neque in pelles, neq; in argentum uerteretur, dicens, plus auri eſſe in rerum natura, quàm argenti: ſed aurum per uarios bractearum, filorum & liquationum uſus perire, argentum autem in ſuo uſu manere. Idem Vopiſcus autor, Tacitum impe-

ratorem

ratorem auro clauatis ueſtibus interdixiſſe. Nam & ipſe autor Aureliano fuiſſe perhibetur, ut aurum a ueſtibus & cameris & pellibus ſubmoueret. Auro clauatæ ueſtes quæ ſint, docet Ioannes Baptiſta Aegnatius, uir doctiſſimus, in ſcholijs ſuis in Lampridium, & alios. Ait enim eas eſſe, quæ clauos aureos haberent. Credo ex Feſto Pompeio, apud quem legere eſt, clauata dici ueſtimenta clauis intexta, ut calciamenta clauis confixa. Sed cum addit, Nos flores appellamus: haud ſatis quid uelit, intelligo. Si enim de ijs quos *Boutõs* & *fers dor*, & *orfres*, dicimus: illi prorſus aſſentior, de quibus ſentire uidetur Iureconſultus in l. Cum aurum. cum l. ſe. ſupra eodem. Quemadmodum, inquit, claui aurei & purpurei, pars ſunt ueſtimentorum: & ſi non ſunt claui ueſtimentis conſuti, tamen ueſte legata contineri. Si uero de illis floribus intelligat, qui eorum artificio ueſtibus inferuntur, quos acupictores dicimus, uide tu lector etiam atq; etiam, ne te tanti uiri autoritas decipiat. οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ὁ ἀνήρ, καὶ περ ὢν ἐλλόγιμος ἐν τοῖς πάνυ. hoc eſt, Non enim uero eſt anteponendus uir ille, quanquam alioqui inter primos celebris. Siquidem Vlpianus, ut diuerſa adſcripſit hac ipſa lege inſitas picturas, & clauos aureos, cum ait, Et quæ his acceſſionis uice cedunt, quæ ſunt inſitæ picturæ, clauiq; qui ueſtibus inſuuntur. Quintilianus libro III. Vt affert lumen clauus purpuræ loco inſertæ, ita certe neminem deceat intexta pluribus notis ueſtis. Quibus uerbis Gillius noſter cenſet elici poſſe unicum tantum clauum purpureũ adijci tunicæ, quæ ob id dicatur tunica lati claui & latus clauus: quod haud ſcio an uerum ſit. Quod autem ait Vlpianus, inſitæ picturæ, inde pictæ ueſtes dictæ, quas iam apud Homerum fuiſſe conſtat. Plin. unde triumphales natæ. Iuuenalis,

Et latum pictæ ueſtis conſiderat aurum.

Colores diuerſos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen impoſuit. Plurimis uero licijs texere, quæ πολύμιτα appellant, Alexandria inſtituit. Mart.

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera: uicta eſt
Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

Caput VIII

PRæcingendi, ut cingulum, ut zona, & quæ præcingendi cauſa parari ſolēt. Quod uero ad zonam pertinet, illud non omiſerim quod Strabo lib. Geogra. quarto ſcriptum reliquit, Gallos olim ſolitos dare operam, ne obeſi fierent, & uentroſi, punireq́ iuuenem certam zonę menſuram excedentem. Verba Strabonis ſubſcribam, ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο. ἀσκεῖν γὰρ αὐτοὺς μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ προγάστορας. τὸν δ' ὑπερβαλλόμενον τῶν νέων τὸ τῆς ζώνης μέτρον, ζημιοῦσθαι. hoc eſt, Id quoq́ eis eſt proprium ut ſeſe exerceant, ne obeſi uentreq́ prominulo ſint. Siquis autem iuuenis modum zonæ præſcriptum exuperet, multa afficiatur. Succincti dicuntur milites, quòd breuioribus ſagis utentes, altius cincti uidentur. Accincti quoq́ gladio. Tacitus in undecimo, Feruntq́ militē, quia extra uallum non accinctus, atq́ alium, quia pugione tantum accinctus foret, morte punitos. Nonnunquam uero ignominiæ cauſa cogebantur milites tunicati & diſcincti foſſam fodere, præſentibus, ſpectantibusq́ alijs militibus. Qua pœna uſum Lucullum in eos milites, à quibus in quodam prælio fuga cœpta, autor Plutarchus in Lucullo, ἀτιμίαν τινὰ τοῖς φυγοῦσι νενομισμένην προσέβαλε, κελεύσας ἐν χιτῶσιν ἀζώστοις ὀρύξαι δώδεκα ποδῶν τάφρον ἐφεστώτων καὶ θεωμένων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν. hoc eſt, ignominiam quandam deſertoribus uſurpatā inflixit iuſſis ipſis in tunicis, diſcinctis foſſam pedum duodecim fodere, adſtantibus atq́ ſpectantibus

bus aliꝭs militibus. Cæſar item Auguſtus pro delictorum genere uariꝭs ignominiꝭs milites affecit, ut ſtare per totũ diem iuberet ante prætorium, interdum diſcinctos, tunicatosꝗ. author Trãquillus. Cæterum, hoc in loco, bona tua uenia, lector candide, Iureconſultũ agam. Aduerte tu rabula, quia eſt de pane lucrãdo. ait Vlpianus præcingẽdi, non autẽ accingendi. Si enim accingendi dixiſſet, ueſtimentorum appellatione gladius cõprehenderetur, quod nequaquam uidetur rationi conſentaneũ. De armis quæ tegendi cauſa parari ſolent, dubium uideri poteſt. mouet quæſtionẽ, primum, quod loricam antiqui lineam geſtabant, ac ipſe Magnus Alexãder, qui Aſiæ imperium obtinuit, lorica linea uſus dicitur, ut memini me legiſſe apud Plutarchum in Alexãdro. Et thoracibus lineis antiquos pugnaſſe teſtis eſt Homerus. Deinde quòd iſtiuſmodi arma tegumenta corporis appellat Liuius his uerbis, Arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære hæc, ut tegumenta corporis eſſent. Poſtremo quòd huius legis cõtextu uidetur militaria omnia comprehendere. Ait enim, Vt ſaga & reliqua ſimilia. Saga enim militum ſunt, ut aliàs dicam. Quare ſi proponatur Sempronius miles teſtamento ita cauiſſe, omnia mea ueſtimenta Caio Sceuæ contubernali meo do, lego: quæſtio eſt, an huic legato, arma quæ tegẽdi cauſa parata ſunt, quibusꝗ utebatur Sempronius, legato cedant. Reſpondeo ſecundum ea quæ proponantur, non cedere. Siquidẽ alia cauſa ueſtimentorũ, alia armorum. Veſtimenta enim inuenta ſunt, ut nos à frigoribus, calore, & imbre tutarentur: arma uero, ut à telorum impetu. Cum igitur ſeparata ſint, eorum ſeparata quoꝗ ratio ſit, neceſſe eſt. Si mihi nõ credis, citabo tot iura, gloſſas ſingulares & unicas, quot unquam Barbatius in ſuis conſiliꝭs.

Caput IX

VEluti togæ.) Tunicæ toga ſuperimponebatur, uel tunicis potius. Nec mihi uelim fidem ut adhibeas, niſi autorem laudarim ἀξιόπιστον, Plutarchum ſcilicet, qui in Tiberio & Caio ſic ait, αὐτοῦ δὲ τοῦ Τιβερίου φεύγοντος ἀντιλάβετό τις τῶν ἱματίων, ὁ δὲ τὴν τήβεννον, id eſt, togam, ἀφεὶς καὶ φεύγων, ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη. Quibus uerbis apparet, cum quis Tiberij ueſtimenta cõprehendiſſet, abiecta toga eũ aufugiſſe, tunicatumq́ꝫ cecidiſſe. Toga erat Romanorum. Auguſtus igitur, uiſa quondã pro concione pullatorum turba, indignabundus acclamitãs: En, ait, Romanos rerum dominos, gentemq́ꝫ togatam. Et ſane fuit tempus, quom fæx uulgi non temere unquam Romæ toga uteretur, ſed ſola tunica. Quamobrem plebem Romanam Tacitus tunicatum populum appellat. Cuius uerba extant in oratorum dialogo. Quod ſæpius uulgus imperitum & tunicatus hic populus tranſeuntis nomine uocat, & digito demonſtrat. Quod uero τήβεννον Plutarchus dixit, Athenæus τήβενναν dixit in quinto, ubi de Antiocho, πολλάκις δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέμενος ἐσθῆτα τήβενναν ἀναλαβὼν, περιῄει περὶ τὴν ἀγορὰν ἀρχαιρεσιάζων. hoc eſt, Sæpe etiam & poſita ueſte regia tebennam indutus circumibat forum comitijs. Meminit & in decimo, ijſdem ferme uerbis. Artemidorus in ſecundo de ſomniorum interpretatione, unde τήβεννος toga dicta ſit, obiter docere uidetur, cum ait, τὰ δ' αὐτὰ καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐσθὴς ἣν νῦν τήβεννον καλοῦσι ἀπὸ Τημένου τοῦ Ἀρκάδος, ὃς πρῶτος ἑαυτοῦ χλαμύδα οὕτω περιεβάλλετο τὸν τρόπον, εἰσπλεύσας ἐπὶ τὸν Ἰόνιον κόλπον, καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ταύτῃ κατοικούντων ἀφ' οὗ. καὶ μαθόντες καὶ οἱ ἐγχώριοι τὸν αὐτὸν ἐσκευάσαντο τρόπον, καὶ ἐκάλουν τὴν ἐσθῆτα τημένιον ἐπώνυμον Τημένου τοῦ εὑρόντος. ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ παραφθαρὲν τὸ ὄνομα τήβεννος ἐκλήθη

hoc eſt

hoc eſt, Itidem ueſtis Romana quam nunc togam ap-
pellant à Timeno Arcade, qui primus chlamyda ſuã ita
induit ſinũ Ioniũ nauigans: exceptusq; ab accolis, & ue-
ſtis forma ab eo cõperta ſimilẽ ſibi cõcinnarũt, quã ab au
tore Timeniã uocarũt. Poſtea aũt tẽpore deprauato no-
mine tebẽnos, id eſt, toga appellata eſt. Toga quoq; pro
pacis artib. Caſſius ad Tulliũ, Eſt enim tua toga omniũ
armis felicior. Toga enim erat pacis inſigne. Tull. in Piſo
nẽ, Non dixi hãc togã qua ſum amictus, nec arma, ſcutũ,
& gladium unius imperatoris: ſed quòd pacis eſt inſigne
& ocij toga: contra aũt arma, tumultus atq; belli. Enim-
uero antiq̃tus, uel in bello togis utebant̃ Romani. autor
Plutar. in Coriolano, ἦν δὲ τότε τοῖς ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν
καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ περιζώννυ-
σθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττά-
ρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. hoc eſt, Fuit aũt
temporib. illis mos Romanis ut in acie cõſtituti, priuſq;
clypeos reciperẽt, togasq; præcingerẽt, teſtamẽta in pro
cinctu facere, tribusq; aut quatuor audientibus hęredem
nũcupare. Et hoc erat teſtamentũ, quod procinctũ appel
latur à Iuſtiniano, titulo De teſtamẽtis. Illi quoq; qui ma-
giſtratũ petebãt, toga candida utebant̃, & ob id cãdidati
dicebant̃. Extat oratio M. Tullij habita in toga cãdida. Li
uius in quarto ab urbe cond. albũ ueſtimentũ uocat his
uerbis, Placet tollẽdę ambitiõis cauſa Tribunos legẽ pro
mulgare, ne cui albũ ueſtimentũ addere petitiõis cauſa li
ceret. Poetę togulã uſurpãt pro toga, ni fallor. Martialis,
Trita quidem nobis togula, uiliſq;, putriſq;:
Denarijs tamẽ hãc nõ emo Baſſe tribus. Et in ſeptimo
Pro togula debes, hoc ad te pertinet Olle.
A toga fit togatus et togatulus, ut apud Mar. undecimo,
Iam parce laſſo Roma gratulatori,

Laſſo

Laſſo clienti, quàm diu ſalutator
Anteambulones & togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto. Et in eodem,
Hoc quiſquam ferat, ut tibi tuorum
Sit maior numerus togatulorum,
Librorum mihi ſit minor meorum.

Cum ait Martialis, centum plumbeos, pro centum quadrantibus accipe, quibus hodieq; Romani utuntur, & *quadrins* uocant uulgo, corrupto uocabulo, ut ferè fit, ita tamen ut minimum, quantum deſciuerit. Quod enim Latini quadrans dicebant, hodie Romani dicunt *quatrin*, quorum decem duodecim denariolis, id eſt *duodeno* permutantur, ut prolixiſſime docuit Budęus in libro de aſſe. Budæus inquam ille, qui uelut alter Mercurius, mira ingenij felicitate dicam, an induſtria, rem nummariam iam pridem antiquitatis tenebris inuolutam, uel immerſam potius, uelut ab inferis reuocauit. Quo nomine ſtudioſorum ſanè nullus, duntaxat eorum, à quibus liuor abeſt, quin illi hoc tempore plurimum debeat, & debere fateatur: ſi qui ſint, qui inuideant,
Rumpatur quiſquis rumpitur inuidia.

Per centum quadrantes ſportulam intellige, quę togatis dabatur à potentioribus, ut deducerentur & reducerentur per urbem incedentes. Martialis,
Si matutinos facile eſt tibi rumpere ſomnos,
Attrita ueniet ſportula ſæpe toga. Idem Martialis,
Nec uocat ad cœnam Marius, nec munera mittit,
Nec ſpondet, nec uult credere, ſed nec habet.
Turba tamen non deeſt ſterilem quæ curet amicum,
Heu quàm perfatuæ ſunt tibi Roma togæ.
Solebant enim Romani togati potentiores comitari per urbem. Tullius ad Atticum primo, Quom ad forum ſti-

pati

pati gregibus amicorum deſcendimus. Quod ipſi Martiali erat permoleſtum, quippe qui inter cæteras uitæ felicitates togam raram optet. Verſus ipſius quoniam uiſi ſunt iucundiſſimi, & ad uerbum ediſcendi, lubentes commeminimus:

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſſime Martialis, hæc ſunt,
Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalubre corpus,
Prudens ſimplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, ſine arte menſa,
Nox non ebria, ſed ſoluta curis,
Non triſtis thorus, attamen pudicus,
Somnus qui faciat breues tenebras.
Quod ſis eſſe uelis, nihilq; malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Togam raram optat, id eſt, ne cogatur bene mane togatus circunuolitare limina potentiorum, ſalutationis defuncturus officio. Nec tanti putat eſſe ſportulam illam, quæ cuiq; in dies ſingulos dabatur, centum ſcilicet quadrantes. Ea ſumma nummi noſtratis ualet decē ſolidos.
De qua Iuuenalis in prima,
Sportula primo
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.
Et paulo poſt, Denſiſſima centum
Quadrantes lectica petit.

Et apud Martialē ſexcentis in locis. Fuit tempus quū toga commune ueſtimentum eſſet diurnum ac nocturnum, & muliebre & uirile. Poſtea uero mos fuit, ut mulieres adulterij conuictæ uirili toga indutæ, in publicum

procedere cogerentur, ut legi apud Iſidorum non omnino peſſimum autorem. Cui adſtipulari uidetur Martialis, cum ait,

Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ.
Vis mage, quæ meruit mittere, mitte togam.

Et Iuuenalis in ſecunda,

Talem non ſumet damnata togam.

A toga, togatus. Inde Lucullus, piſcinarius, Xerxes togatus, à Magno Pompeio dictus, ut teſtatur Plinius. Vt uero Plutarchus refert à Stoico Tuberone, his uerbis in Lucullo, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντα ὁ στωικὸς Τουβέρων θεασάμενος, Ξέρξην ἐκ τηβέννου προσηγόρευσεν. hoc eſt, Et maritimas ædes excitantẽ conſpicatus Tubero Stoicus, Xer xem eum togatum appellauit. Interpres uertit Xerxem ex togato homine: id quàm recte, uel mediocriter eruditi iudicabunt. A toga quoq; dictæ comœdiæ togatæ, quæ Romanorum: palliatæ uero, quæ Græcorum. Iuuenalis,

Impune ergo mihi recitauerit ille togatas.

Senatoris Romani figura ex antiquis marmoribus deſumpta.

SAturnalibus per quinque dies S. P. Q. R. togas repo-nebant, & ſyntheſibus utebantur, & erant uiliores ueſtes. Martialis in Apophoretis,

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Syntheſis quoque accipit pro tota ueſte in ueſtiario compoſita. in leg. Titia. §. Semproniæ, infra. Syntheſis enim Græcum uocabulum compoſitionem notat. Nec hoc loco neceſſarium puto aliorum deliramenta ſuper hac re referre. A toga Galliæ pars dicta togata, quod eius regionis homines toga paſſim uterētur. Et eſt Italiæ pars, quæ intra Padum Rubiconemque ac Apenninum montem eſt, ut Plinius docet & Ptolemæus. Martialis,

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

Dicti quoque Hiſpani togati & ſtolati, qui Beticā incolūt, Latinorumque ius adepti ſunt, et in quorum agris coloniæ Romanorum deductæ. Autor Strabo in tertio, καὶ δὴ, inquit, τῶν ἰβήρων ὅσοι ταύτης εἰσὶ τῆς ἰδέας στολάτοι λέγονται καὶ τογάτοι. hoc eſt, Atque adeo Iberorum, qui huius ſunt formæ, ſtolati uocantur & togati. Togati etiamnum dicuntur pacis amatores. Tullius libro quarto ad Atticū, Ergo erimus ὁπλῖται, qui togati eſſe uolumus. Toga pura tyrones nouæque nuptæ induuntur. Plinius in octauo, ubi de C. Cæcilia loquitur, Ea prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tyrones induūtur, nouæque nuptæ. Tullius ad Atticum, Etſi Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini uellem, hanc eram ipſam excuſationem relicturus ad Cæſarem. Et alibi non ſemel. Toga pura quid ſit, ſi neſcis, diſce ex Plutarcho in Antonio, ἐγγράφων μὲν εἰς ἐφήβους τὸν κλεοπάτρας παῖδα καὶ καίσαρος, τὸ δὲ ἀπόρφυρον καὶ τέλειον ἱμάτιον ἀντύλλῳ τῷ ἐκ φουλβίας περιτιθείς. hoc eſt, Adſcribens inter ephebos Cleopatræ

filium

filium & Cæſaris:iuſtã uero & ſine purpura ueſtem Antyllo ſuo ex Fuluia filio imponens. Hoc ideo uerti ad uerbum, ut Grecarum literarum rudes intelligerent, eam ueſtem, quæ toga pura à Cicerone dicitur, ἀπόρφυρον, id eſt ſine purpura, & τέλειον, id eſt iuſtam, dici à Plutarcho. Virilis autem toga ſumebatur ſedecim annorum ætate ut cōijcere eſt ex Tranquillo in Auguſto, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctã, &c. ut infra. Nec me fallit alibi à Plutarcho dici ἀνδρεῖον ἱμάτιον, in Bruto ſcilicet, his uerbis, οἱ δ᾽ ἄλλοι πρὸς κάσσιον ἀθροισθέντες, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸ καλούμενον ἀνδρεῖον ἱμάτιον ἀναλαμβάνοντα κατῆγον εἰς ἀγοράν. hoc eſt, Alij Caſſio congregati, eius filium ſumentem uirilem togam, deducebant ad forum. Tranquillus in Auguſto, Legata, uel partes hæreditatum, & à quibuſcunque hæredibus relicta ſibi, aut ſtatim liberis eorum concedere, aut ſi pupillari ætate eſſent, die uirilis togæ, uel nuptiarum. Quod ait uel nuptiarum, pro puellis accipio, quæ ut inquit Plinius, toga pura eo ipſo die induebantur, quæ in nouis nuptijs inepte uirilis diceretur. Nec tamen te moueat, quod Plutarchus alibi, καθαρὰς ἐσθῆτας, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον dixerit, id eſt, ſi uerbum è uerbo uelis, puras ueſtes, & purum pallium. Ego enim pro candido accipiendum, uel ipſius Plutarchi uerbis comprobabo. Plutarchus in Catone, ubi ait, uiros Antiochenſes ad excipiendum Pompei libertum Demetrium, feſto cultu ornatos, ἐσθῆτας δὲ, inquit, καθαρὰς ἔνιοι, καὶ στεφάνους εἶχον. id eſt, Veſtes quoque candidas nonnulli & coronas habebãt. Interpreti condonandum, quòd puras uerterit, uerbum è uerbo. Ipſe enim Plutarchus hanc eandem hiſtoriæ partem in Pompeio retexens, ἐν ἐσθῆσι λευκαῖς, id eſt in candidis ueſtibus ait. Sic & in Aemilio, ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι, Spectabant puris ueſtibus ornati.

Sic meo quidem iudicio, toga pura dicebatur, cui nulla purpura prætexta erat. Iacobus tamẽ Sadoletus, ſingularis eruditionis antiſtes diſcrimen facere uidetur inter togam puram, & togam uirilem, cum in libello De liberis inſtituendis ait, Gerendi mutandiq; ueſtitus diuiſa tempora, cum à prætexta ad togam puram, inde ad togam uirilem tranſitus eſſet. Poſita uero præxta, uirilem togam ſumebant Romani ſedecim annorum ætate, ut conijcere eſt ex Tranquillo in Auguſto, in hæc uerba, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. Quadriennio poſt, uirili toga ſumpta. Ipſe tamen permiſit liberis ſenatorum, quo celerius reipublicæ aſſueſcerent, protinus uirilem togam, latum clauum induere, autor Tranquillus. Porrò autem prætexta erat, cui purpura prætexitur, quã Plutarchus in Sertorio περιπόρφυρον appellat: οἱ δὲ πατέρες, inquit, ἥδοντο θαυμαστῶς τοὺς παῖδας ἐν περιπορφύροις ὁρῶντες. hoc eſt, Patres uero mirifice lætabantur, cum prætextis ornatos filios cernerent. Et in Romulo, γέροντα μὲν ἄγουσι δι' ἀγορᾶς εἰς καπιτώλιον ἐν περιπορφύρῳ, βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἅψαντες. hoc eſt Senem ducunt per forum in Capitoliũ in prętexta, bulla puerili illius collo appoſita. Interpres purpura pro prætexta poſuit, haud ſcio quàm bene. Tuum lector ſit iudiciũ. Prætextatos quoq; pueros Plutarchus περιπορφύρους appellat, his uerbis in Publicola, ὧν πρώτοις ὁμήρους ἔδωκαν δὲ τῶν πατριδίων περιπορφύρους δέκα, καὶ παρθένους τοσαύτας. hoc loco interpres, præter cõſuetudinem feliciter uertit, Horum gratia decem prætextati, totidemq; uirgines ex patritio genere obſides dati. Quid autem ſit prætexta, rem hactenus paucis cognitam, à nemine certe, quorum ſcripta legerim, ſatis explicatam, ego σὺν θεῷ μέντοι aperiam. Prætexta dicebatur ea toga, cuius oræ & circuitus pur-

pura prętextus erat. Hac de re περιπόρφυρος à Plutarcho dicta, quaſi habens in circuitu purpurã intextam. Quemadmodum enim apud Pollucem, περιλευκον dicitur ueſtis ex purpura, uel alio colore in circuitu albũ intextum habens: ſic περιπόρφυρος, meo quidem iudicio, dicitur ueſtis, ἣ ἐξ ἄλλου χρώματος ἐν τῷ περιδρόμῳ ἔχουσα πορφύραν ἐνυφασμένην, & cuius limbus erat purpureus. Quod & uelle uidetur Macrobius in primo, capite VI. cum ait, Cum toga cui purpura prætexitur. Et Liuius quartæ decadis, IIII. in hæc uerba, Purpura uiri utimur prętextati in magiſtratibus, in ſacerdotijs: liberi noſtri prætextis purpura togis utuntur. Magiſtratibus in colonijs, municipijsq́ togæ prætextæ habendæ ius eſt. nec id, ut uiui ſolum habeant tantũ inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur mortui. fœminis duntaxat uſum purpuræ interdicemus. Idem Liuius libro ſecundo tertiæ decadis, Hiſpani linteis prætextis purpura tunicis, candore miro fulgẽtibus, conſtiterant. Huius loci me admonuit alter ſeculi noſtri Liuius Paulus Aemilius, uir doctrinæ ſingularis. Poſtea id legi apud Polybium tertio: quem Liuius uidetur uertiſſe ad uerbum, ut pleraque eius, τῶν δ᾽ ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πάτρια. Athenæus in ſexto, χιτῶνας περιπορφύρους appellat: ἁλουργῆ μὲν ἀμπεχόμενοι περιβόλαια καὶ χιτῶνας ἐνδεδυκότες περιπορφύρους. hoc eſt, Purpureis amicti circũiectis, et tunicas induti p̃textas. Quibus uerbis palam fit, prætextã dici togã purpura in circuitu contextam. Neq; enim tunicæ illæ miro cãdore fulgerẽt, ſi totæ cõtextæ purpura fuiſſent. Iam & hoc uerbũ prætexo, uideo uſurpari à ꝓbatis autorib. pro eo q̃d uulgo dicimus *bordare*, & *cooperire bordũ*. Auſon. Tu Auguſte uenerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultãtibus tot milibus barbarorũ, q̃bus Danubij ora p̃texit,

id eſt

Id eſt *cooperta* & *bordata*. Aldini codices habent protexitur. Sed magis placet ut prætexitur legas. Cicero in ſecundo de diuinatione, Atq; in Sibyllinis ex primo uerſu cuiuſq; ſententiæ, primis literis illius ſententiæ carmen omne prætexitur. Ouidius quoq;, prætexta pro *bordata* uſus eſt iſto uerſu, Quid referam Baias, prætextaq; litora uelis? Plinius quoq;, prætexta tuguriorũ poſuit in XVI. Cortex è fago, tilia, abiete, picea in magno uſu agreſtiũ, uaſa, corbeſq;, ac patentiora quædam meſſibus conuehendis, uindemijsq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Hoc eſt, ut interpretor, *borta* tecti ipſorum tuguriorum. Virg. tertio Georg.

Tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripam.

Georgius Merula Dionis interpres in Traiano, prætextam purpuream appellat, in ipſo ſtatim principio. Ego omni aſſeueratione affirmare auſim Georgium non intellexiſſe, quid eſſet in Dione περιπορφύρῳ, & uertiſſe purpurea. Et fortaſſe in Græco codice, quem uidere mihi non contigit, ſcriptum eſt τηβέννῳ περιπορφύρῳ, id eſt toga prætexta. Quod ſi uerum eſt, falſus eſt ipſe, ut alij ferme ad unum omnes, quorum quidem ſcripta uulgata ſunt. Prætextæ apud Hetruſcos originem inuenere, ut inquit Plinius. Quod & ſentire uidetur Strabo in quinto, λέγεται δὲ καὶ ὁ θριαμβικὸς κόσμος, καὶ ὑπατικὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ τῶν ἀρχόντων ἐκ ταρκυνίων δεῦρο μετενεχθῆναι. hoc eſt, Aiunt autem & triumphalia, & conſularia, ac omniũ ferè magiſtratuum, ex Tarquinijs huc delata. Prætexta enim magiſtratuum erat, ut docuimus ex Liuio, qua utebantur Cenſores, qui erant uelut in apice & culmine dignitatis conſtituti. Athenæus Dipnoſophiſton XIIII. καὶ παρὰ ῥωμαίοις οἱ τιμηταὶ, μεγίστη δ' αὕτη ἀρχὴ, τὴν περιπόρ-

φυρον

φυρον ἐνδεδυκότες καὶ ἐστεφανωμένοι, πελέκει τὰ ἱερὰ κατέβαλ/λον. hoc eſt, Apud Romanos & Cenſores, maximus ue/ro is magiſtratus eſt, prætextam induti, coronaq; redi/miti, ſecuri uictimas mactabant. Cæterum regnante Ro/mulo, cũ Capitolio à Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur, matronarum intercurſu inter duas acies, prœlium ſedatum eſt: quam ob rem mulieribus ho nores a Romanis permulti ſunt delati, primum his tran/ſeũtibus uia cedere: deinde præſente muliere obſcœnum nil dicere, nec nudum aſpici: prȩterea ne cauſam dicerent apud eos iudices, qui de cæde ſunt conſtituti: poſtremo, ut earũ pueri bulla aurea ornarentur & purpurea præte/xta. Plutarchus in Romulo, φορεῖν δὲ, inquit, καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδεῤῥαιόντι, καὶ περιπόρφυρον. Interpres cum quid περιπόρφυρον uellet, non ſatis intelligeret, omiſit. Neq; ue ro neſcius ſum eorum quæ ſcripta ſunt à Macrobio: ſed apud me maior Plutarchi autoritas. Tu Macrobium ui/de cap. ſexto libri primi. Tullus Hoſtilius rex Romano/rum tertius, primus prætexta uſus eſt. Plinius, Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hoſtiliũ è regibus pri/mum uſum, Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat. Plutarchus in Romulo ait, ipſum quoq; Romulum prætexta uſum, his uerbis, ἀλουργῆ μὲν ἐνεδύετο χιτῶνα, καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον. hoc eſt, Induebatur enim tunica purpurea, geſtabatq; togam prætextam. Quare pugnantia dicere uidentur Plinius & Plutarchus, diuerſos, ut opinor, auto res ſequuti. Etiamſi à Plutarcho ſtare uideatur Liuius in primo, his uerbis, Me haud pœnitet eorum ſententiæ eſ/ſe, quibus & apparitores, & hoc genus ab Hetruſcis fini/timis, unde ſella curulis, unde toga prætexta ſumpta eſt, numerum quoq; ipſum ductum placet. A prætexta, ami

citia prętextata dicta, iam inde à puero cœpta, apud Martialem. Prætextati quoq; cognomentũ Papirio inditum, uulgatiſſimum ex Valerio, Gellio, & Macrobio. Prætextatus quoq; dicitur, qui nondũ poſita prætexta, togam uirilẽ ſumpſit. Tullius in ſecunda in Antoniũ, Tenes'ne memoria prætextatum te decoxiſſe? Prætextatum dicit eum qui pupillari ætate eſſet. Eſt & qui prætextam inter triumphalia ornamenta adſcribat, cum tamen ex Tacito, & Plutarcho conſtet triumphalium ueſte non contineri. Tacitus in XII. Et ludicro Circenſium, quod adquirendis uulgi ſtudijs edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium ueſte tranſuecti ſunt: ſpectaret populus hũc decore imperatorio, illum puerili habitu, & perinde fortunã utriuſq; præſumeret. Plutarchus in Mario, καὶ παρῆλθε μὲν, inquit, εἴτε λαθὼν αὑτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότερον ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπορφύραν αὖθις ἦλθε. hoc eſt, Et adfuit, ſiue ſui oblitus, ſiue fortuna ruſtice elatus triumphalium ueſte: mox uero ſenatum id ægre ferre ſentiens, abijt, aſſumptaq; ſtatim prætexta, reuerſus eſt. Lege interpretem, & quàm nihil hac in re uiderit, intelliges. Tacitus XVII. Ipſe Vitellius à ponte Miluio inſigni equo paludatus, accinctusq;, ſenatum & populum ante ſe agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumpta prætexta, & compoſito agmine prçceſſit. Quibus uerbis planum fit, prætextam, ſaltem temporibus illis, triumphalium non fuiſſe. Cicero in oratione pro Cluentio, togam prætextam adnumerat inter ornamenta ſenatoria, his uerbis, Senatorem hoc queri non poſſe, propterea quod ea conditione propoſita, petere cepiſſet: quodq; permulta eſſent ornamẽta, quibus eam mitigare moleſtiã poſſet,

locus

locus, authoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ. quod tamen de ſenatoribus intelligit, qui magiſtratum adepti ſunt. Trabea uero erat triumphantium & toga picta. Plinius, Pictas ueſtes iam apud Homerum fuiſſe: unde triumphales natæ. Verba autem Homeri, ſi quis forte requirat, hæc ſunt,

Τὴν δ' εὗρ' ἐν μεγάρῳ, ἡ δὲ μέλαν ἱστὸν ὕφαινεν,
Δίπλακα, μαρμάρεον, πόλεας δ' ἐνέπασσεν ἀέθλους,
Τρώωντ' ἱπποδάμων, καὶ ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων.

Pictas uero ueſtes, ni fallor, *ἀνθινὰς* appellant, quarum multa mentio apud Atheneum, Strabonem, & alios. Auſonius, Trabea ut in pace conſulum, ſic in uictoria ducis triumphantis. fortaſſe inde trabeæ conſulares dictæ ab Ammiano, quæ tamen palmata quoque dicebatur, credo a uictoria. Martialis,

Palmatæque ducem, ſed cito, redde togæ.

Paulus Aemilius in triumpho quem de rege Perſe uicto duxit, trabea auro depicta ornatus proceſſit. Plutarchus in Aemilio, *ἀνὴρ καὶ δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος ἁλουργίδα χρυσόπαστον ἀμπεχόμενος.* Auſonius, Palmatam, inquis, tibi miſi, in qua D. Conſtantius parens noſter intextus eſt. Quibus uerbis & ſuperioribus, Auſonius eandem, opinor, conſularem ueſtem, modo trabeam, modo palmatã, modo pictam appellat. Plinius tamẽ uidetur pictã & trabeã, ut diuerſa poſuiſſe in octauo. Trabeã Græci *ἁλουργίδα* uocant. Plutarchus in Romulo, *αὐτὸς δὲ προυκάθητο μετὰ τῶν ἀρίστων ἁλουργίδι κεκοσμημένος.* hoc eſt, Ipſe uero præſidebat cum optimatibus trabea ornatus. Eam fuiſſe mentem Plutarchi aſſeuerare auſim, cũ Romulum trabeatum fuiſſe conſtet ex Plinio, Virgilio, & Ouidio.

Interpres aliter uertit, id ꝙ recte, doctorum ſit iudicium. Hoc loco non omittendum duco, quod de toga picta ſcripſit Feſtus Pompeius, Picta quę nunc toga dicitur, antea purpurea uocitata eſt, eratq́ ſine pictura. Eius rei argumentũ eſt, pictura in æde Vertumni, & Conſi. Quarum in altera M. Fuluius Flaccus, in altera L. Papirius Curſor triumphantes ita picti ſunt. Quæ uero eſſent triumphantium ornamenta, quorum frequens mentio apud Tacitum & Plutarchum, Liuius in x. ſecundi belli Punici docet, his uerbis, Ibi Maſiniſſam primũ regem appellatum, eximijsq́ ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit uerbis honorem, neq́ magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neq́ triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe. Quibus uerbis, ni fallor, annumerãtur ea, quibus ornabantur triumphantes. His ipſis etiam uerbis palam fit, quæ ſint illa antiqua patrum munera, quorũ meminit Tacitus in quarto, Miſſusq́ eſt è ſenatoribus qui ſcipionem eburneum, togam pictam, antiqua patrum munera daret, regemq́ et ſocium atq́ amicum appellaret. Togam pictam alibi Liuius purpureã appellat, in primo belli Macedonici, Dona ampla data, quæ ferrent regi, uaſa aurea, argenteaq́, togaq́ purpurea, & toga prætexta. Quare falluntur, qui togam pretextam pro purpurea ſumpſere. Tullius ſecunda in Antonium, Sedebat in roſtris collega tuus, amictus toga purpurea, in ſella aurea, coronatus: aſcendis, accedis ad ſellam. Plutarchus in Antonio hanc ueſtem purpuream, ueſtem triumphalem uocat, καῖσαρ δὲ κεκοσμημένος ἐσθῆτι θριαμβικῇ καὶ καθήμενος ὑπὲρ βήματος ἐν ἀγορᾷ τοὺς διαθέοντας ἐθεᾶτο. Quin & his Liuij uerbis adducor, ut credam, ueſtem illam, quam ſacri Euangelij ſcriptores pur-

puream

puream,& purpuram dixerũt, fuiſſe togam purpuream, quæ & picta dicebatur,in ſeruatoris noſtri ludibrium ſcilicet, tanquam à S. P. Q. R. miſſam illi, qui ſe regem Iudæorum diceret,ut mentiebãtur Iudæi. Trabearum tria ſunt genera,ut ſcribit Suetonius. Vnum quod dijs ſacratur, & eſt totum purpureum: alterum quod eſt regum, quod etiam purpureum eſt, ſed albo infectum. Tertium eſt augurale,purpura & cocco mixtis infectum. In funebri pompa utebantur & equites trabea, ſi Tacito credimus, qui in tertio de funere Germanici ſic ait, Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur, præcedebant incompta ſigna, uerſi faſces: atq; ubi colonias tranſgrederẽtur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, ueſtem, odores, aliaq; funerum ſolennia cremabant. Et ſanè fuit tempus quum trabeæ eſſent equitum,ut coniecto ex Martiale,in quinto in Dindymum,

Theatra loqueris,& gradus,& edicta,
Trabeasq;, & Idus, fibulasq;, cenſusq;,
Et pumicata pauperes manu monſtras.
Sedere in equitum liceat an tibi ſcamnis,
Videbo Dindyme, non licet maritorum.

Cap. XI

PAludamentũ erat Imperatorũ.) Omnia quoq; militaria ornamẽta paludamenta dici in libris auguralib. ait Feſtus. Liuius paludamentũ pro ueſte militari,etiam eius qui non eſſet Imperator,poſuit in primo,Cognitoq; ſuper humero fratris paludamẽto ſponſi,quod ipſa confecerat, ſoluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat.Paludamentum enim illud erat unius Curiatiorum, quorum nemo,ut arbitror, Imperator in Albanis fuit. Vnde paludati. Cælius ad Ciceronem,Conſules autem, quia uerentur ne illud ſenatuſconſultum fiat,

ut paludati exeant. Iuuenalis in ſexta,
Cumq; paludatis ducibus, præſente marito
Ipſa loqui recta facie, ſtrictisq; mamillis.

Tullius ad Caſſiũ, Panſa noſter paludatus ad tertium
Calend. Ianuarij profectus eſt. Paludamento quoq; ute-
bantur & Auguſtæ, ut diximus in aureo paludamento
Agrippinæ. Quòd ſi in ueſtimentorum ratione, quę ſub-
inde mutatur, nouis rebus antiqua uocabulorum nomi-
na fas ſit indere, dicerem id ueſtimenti genus, cui intexti
liliorũ flores, quodq; induti reges Gallorum depingi ſo-
lent, id Latine paludamentum dici poſſe. Græci aliàs cir-
cumlocutione enuntiant, quemadmodum & Latini. Plu-
tarchus in Cæſare, ubi de Pompeio, qui in prælio Pharſa-
lico, ut equitatũ cui maxime confidebat, perterritũ pul-
ſumq; uidit, ſe in prætoriũ recepit, equumq; nactus detra-
cto paludamẽto aufugit: ἀπεδύσατο μὲν, inquit, τὴν ἐναγώ-
νιον καὶ στρατηγικὴν ἐσθῆτα, φεύγοντι δὲ πρέπουσαν μεταλαβὼν
ὑπεξῆλθεν. hoc eſt, ueſtem quidem exuit imperatoriam
atq; militarem: fugientis autem adſumpta prælio ſeſe ſub-
duxit. Cæſar belli ciuilis tertio, Pompeius iam cum circa
uallum noſtri uerſarentur, equum nactus, detractis inſi-
gnibus imperatorijs, decumana porta ſe ex caſtris eiecit,
protinusq; equo citato Lariſſam contendit. Plutarchus
in Lucullo ἐφεστρίδα, ut opinor, pro paludamẽto poſuit,
ubi de ornamẽtis Luculli, iamiam prælium inituri, aduer-
ſus Tigranem, θώρακα μὲν, ait, ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν
ἀποστίλβοντα, κροσσωτὴν δ' ἐφεστρίδα. hoc eſt, Thoracẽ fer-
reum habens ſquãmoſum & ſplendidum, ac fimbriatum
paludamẽtum. Interpres uertit Punicam epheſtrida: cre-
do quòd in ſuo ipſius exemplari fuerit κροκωτήν: quod ta-
men haud prorſus diſplicet. Idẽ Plutarchus in Philopœ-
mene tunicas equeſtres uocat, quas *robe achcual* dicimus,

καὶ

καὶ χιτώνων ἱππικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διηυθισμένων. Vide reliqua. Idem Plutarchus in Craſſo, φοινικίδα pro paludamẽto purpureo dixit, λέγεται δὲ, inquiens, ἡμέρας ἐκείνης τὸν κράσσον, οὐχ ὥσπερ ἔθος τοῖς ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι. hoc eſt, Fertur eo die Craſſum, non purpureo, ut Romanorum Imperatorum mos erat, paludamento ad milites proceſſiſſe, ſed pallio nigro. Paludamentum uero fuiſſe Imperatorum, planum fit ex Tranquillo in Cæſare: Alexandriæ circa oppugnationem pontis, eruptione hoſtium ſubita compulſus in ſcapham, pluribus eodem præcipitantibus, cum deſiliiſſet in mare, nando per ducẽtos paſſus euaſit ad proximã nauem, elata læua, ne libelli quos tenebat madefierent, paludamentũ mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis. Vtebantur & Græci equites eo genere ueſtis, quam ἐφαπτίδα appellat Athenæus in quinto, his uerbis, πάντες οἱ προειρημένοι εἶχον πορφυρᾶς ἐφαπτίδας, πολλοὶ δὲ διαχρύσους καὶ ζωωτάς, hoc eſt, belluatas ephaptidas. Macedones pro paludamento chlamyde utebãtur. Plutarchus in Alexandro, qui cum uidiſſet Darium à ſuis interfectum, τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι, καὶ περιέστειλεν. hoc eſt, Sua ipſius ſoluta chlamyde, mortuo iniecit ac circuntexit. Simul & Pyrrhus cum quodam in prælio uideret ſe unum ab omnibus Romanis appeti, τὴν χλαμύδα καὶ τὰ ὅπλα παραδοὺς ἑνὶ τῶν ἑταίρων μεγακλεῖ, τοῖς δ' ἐκείνου τρόπον τινὰ κατακρύψας, ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς ῥωμαίοις. hoc eſt, Chlamyde & armis uni amicorum Megacli traditis, illiusq; armis ſeipſum tanq; occultans, in Romanos impetum fecit. Interpres uel hæc non intellexit, uel quod magis puto, corruptum Plutarchum habuit. Dion libro I. chlamydem pro ueſte militari Romanorum, paludamento fortaſſe, uel ſagis poſuiſſe uidetur, his uerbis, καὶ τὰς χλαμύδας

ὡς καὶ

ὡς καὶ ἐν χρόνῳ αὐτοῦ ὄντος τοῦ πολέμου μετημπίσχοντο. Chlamys inter puerilia hic receſetur ab Vlpiano, qua Numa primus Romanorum regum uſus eſt, cum legationem Iſaurorum excepiſſet, rationemq́ eorum habitus percepiſſet. autor Suidas. Qua coccina uſum Imperatorem Alexandrum teſtatur Lampridius. Chlamydis effigies, & terræ habitabilis eadem fuiſſe traditur. Strabo in ſecũdo, ἔστι δ᾽ ἡ ἐπὶ χλαμυδοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκουμένης. Eſt certe chlamydis effigies quædam terræ habitabilis. Erat autem Græcorum, & maxime Macedonum. Plutarchus in Eumene, ἐξῆν δὲ Εὐμενεῖ, καὶ καυσίας ἁλουργεῖς καὶ χλαμύδας διανέμειν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ Μακεδόσιν. hoc eſt, Licebat enim Eumeni cauſias purpureas, & chlamydes dilargiri, quod inter dona regia præcipuum habebatur à Macedonibus. Cauſia, ut illud interim ſcias, erat capitis tegmen, quam Budæus appoſitiſſime uſurpauit pro galero Cardinalium coccino. Licet enim uni Romano pontifici, ut quondam Eumeni, cauſias ἁλουργεῖς, id eſt, purpureas, ut chlamydes coccinas, cæteraq́ Cardinalium ornamenta, arbitratu ſuo, certe hoc iure utimur, dilargiri, μὴ γὰρ γένοιτο nũdinari. Quibus Plutarchi uerbis palàm fit chlamydes fuiſſe Macedonum. Ille igitur Magnus Alexander incredibili gaudio elatus eſt, cũ eius architecti ſitum Alexandriæ in formam chlamydis deſcripſere, quem metatus eſt Dinocrates ad effigiẽ Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniofæ, dextra læuaq́ anguloſo procurſu. autor Plinius, & Strabo in ſeptimo. Iam uero & Demetrius ille Poliorcetes chlamydem intexẽdam locauit, in qua, ut ait Plutarchus, erat εἴκασμα τοῦ κόσμου καὶ τῶν κατ᾽ οὐρανὸν φαινομένων. hoc eſt, effigies mundi, & eorum quæ in cœlo apparent: quæ tamen mutatione temporum inchoata relicta eſt. Athenæus in XII. aſſeuerat perfectas

fuiſſe

fuiſſe Demetrij chlamydes, colore nigricante ſublucentes, in quibus erat polus depictus, aureas ſtellas habens, & duodecim ſigna. αἱ δὲ χλαμύδες, inquit, αὐτοῦ ἦσαν ὄρφνινον ἔχουσαι τὸ φέγγος τῆς χρόας. τὸ δὲ πᾶν ὁ πόλος ἐνύφαντο χρυσοῦς ἀστέρας ἔχων καὶ τὰ δώδεκα ζώδια. Iam nec illud ſupra fidem eſſe uidetur, quod ait Appianus in eo libro qui Mithridaticus inſcribitur. Interpretis uerba ſubijciam, quando Appiani Græci nulla mihi copia. Ea ſunt ubi de triumpho Pompeij ex Aſia agit: Pompeius ipſe curru lapillis auroq; ſplendente ferebatur, chlamydem, ut aiunt, indutus Alexandri, qui Macedonibus præfuit, ſi tamen id credere dignum eſt. Putant quippe illam in his, quæ Mithridates ex Cleopatrę rebus in Co reperit, inuentam fuiſſe. Nec id abſurdum uideri debet, quandoquidē Pompeius quandam ſimilitudinem oris habuiſſe uidetur ad Alexandri imagines. Plutarchus in Pompeio, ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην, ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. ᾗ δὲ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων οὐκ ἔφυγεν ὁ πομπήιος, ὥστε τοὺς χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν ἀλέξανδρον. διὸ καὶ λούκιος φίλιππος ἀνὴρ ὑπατικὸς συνηγορῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον, εἰ φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρός ἐστι. hoc eſt, Capillitiū etiam habebat leniter accliue, & oculorum lineamentorum leuorem quēdam, creditam magis quàm compertam oris Pompeij ſimilitudinem ad Alexandri regis ſtatuas reprę ſentantē. Qua re cōmoti pleriq; nomē quoq; Alexandri ei tribuerunt: quod Pompeius haudquaq; repudiauit, ut cū per iocum nonnulli eū iam appellarent Alexandrum, Lucius Philippus uir conſularis in quadam cauſa ipſi patrocinans dixerit, ſe abſurdū nihil agere, ſi cum eſſet ipſe Philippus, Alexandrum complecteretur. Nec quiſquam

mirabitur, chlamydem illam tanto tempore duraſſe, ab Alexandro ſcilicet ad Pompeij ætatem, modo qui legerit Plinium in octauo, qui ait, Seruij Tulli prætextas duraſſe annis quingentis ſexaginta, nullasq́ teredinum iniurias ſenſiſſe. Ab eo enim ipſo tempore, quo Alexander natus eſt, ad Ciceronis conſulatum, quo conſule Pompeius, aut paulo poſt triumphauit, uix anni ſunt trecenti uiginti, ut ex Eutropio colligere eſt. Athenienſes quoq́ chlamyde uſi ſunt in prælijs, paludamenti uice. Plutarchus in Craſſo de Nicia loquens, qui ſi bellandum eſſet aduerſus Lacedæmonios, ἀποδυόμενος τὴν χλαμύδα, καὶ τῷ κλέωνι ἀπειρίᾳ, καὶ θρασύτητι, ναῦς καὶ ἄνδρας, καὶ ὅπλα, καὶ στρατηγίας ἐμπειρίας ἄκρας δεομένην παραδιδούς. hoc eſt, Clamyda exuens, & Cleoni homini audaci, & rei militaris ignaro claſſem, uiros, arma atque adeo præfecturam hominem peritiſſimum flagitantem tradens.

Paludamenti, & ſagi, ac caligæ militaris figura, ex antiquiſsimis marmoribus Romæ *inuentis.*

Cap. XII

AIt Vlpianus, Tunicæ.) Aulus Gellius libro ſeptimo Noctium Atticarũ ait, antiquitus Romanos primo quidem ſine tunicis toga ſola amictos. Quare nec uidetur reprehendendus Cato, qui de more maiorum ſolebat ſtatim à prandio ad forum deſcendere, ac ibi cum amicis deambulare, nullis nec calceis, nec tunica. μετ᾽ ἄριστον δὲ, inquit Plutarchus in Catone, πάλιν, ὥσπερ εἴθιστο, καταβὰς εἰς ἀγορὰν ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων περιπατῆσαι μετὰ τῶν συνήθων. hoc eſt, Poſt prandium autem rurſum, ut ſolebat, in forum ſine calceis ac tunica deſcendẽs cum familiaribus deambulaſſe. Cuius moris non meminiſſe uidetur Plutarchus, indicans eum non ſeruaſſe decorum prætoriæ dignitatis, quòd ſine calceis & tunica ius diceret, cum maiores non uſos tunica ſatis cõſtet. Neq; enim fruſtra Ennius Carthaginenſium iuuentutem tunicatam appellat. Poſtea uero, inquit Gellius, ſubſtrictas & breues tunicas citra humerum deſinentes habebãt, quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας, qua uſum Catonem Maiorem, cũ brumæ tempore ruſticaretur, autor Plutarchus. ἐπανελθὼν δὲ, inquit, εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ᾖ χειμὼν, ἐξωμίδα λαβὼν, θέρους δὲ γυμνὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν. hoc eſt, Reuerſus autem in agrum, ſi quidẽ hyems erat, exomida ſumebat: ſin autem æſtas, nudus cum ſeruis operabatur. Quando uero in Catonis mentionem incidimus, illud in illo miratur Plutarchus, quod iã ſenex poſt conſulatum & triumphum adeptum, nulla unquam ueſte uſus ſit, quæ centum denariorum precium excederet. ἐσθῆτα μὲν γὰρ, οὐδέποτε φησὶ, φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν. hoc eſt denariorum: queis ad quadrantem reſpondent Iulij, quibus utuntur hodie paſſim in Italia, qui centum denarij nummo noſtrate uiginti francicis æſti-

mari

mari poſſunt. Iam & in obſonium ipſe Cato in diem triginta aſſes inſumebat, hoc eſt triginta *bayochos*: noſtro uero more, triginta ſolidos. Maſſilienſium quoque frugalitas celebrari ſolet, quòd apud eos mulierũ dos maxima centum aureos non excederet, ueſtimẽta ad quinque aureos, quæ tamen ſumma Catonis precio centũ ſolidis noſtris maior eſt, ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ αὐτοῖς ἐστὶν ἑκατὸν χρυσοῖ, καὶ εἰς ἐσθῆτα πέντε καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δὲ οὐκ ἔξεστι. hoc eſt, Maxima enim dos eis eſt aurei centum, quinque in ueſtes, in mundum aureum totidem: excedere uero non licet. autor Strabo. Straboni tamen refragatur id quod Græci prouerbij uice uſurpant, εἰς μασσαλίαν πλεύσειας, καὶ εἰς μασσαλίαν ἥκεις. Aiunt enim ipſos Maſſilienſes nimis delicato ac molli, muliebrique cultu uſos. inſuper capillum unguentatum muliebrem in modum religare. Vnde natum prouerbium. Verum illi prouerbio non aſſentior, cum apud me maior ſit M. Tullij autoritas, qui pro Flacco ait: Maſſiliæ diſciplinam ac grauitatem non ſolum Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam, quę tam procul à Græcorũ omnium regionibus, diſciplinis, linguaque diuiſa, Gallorum gentibus, barbarorum fluctibus alluatur: ſic optimatum conſilio gubernatur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint quàm æmulari. Sed quid opus illis ethnicorum teſtimonio, cũ Lazarus amicus ab Ieſu ſeruatore Chriſto uocatus, hanc unam potiſſimum ſedem delegerit, in qua uериſſima dei dogmata mortales edoceret, mirificaque ad reuocandam errabundam plebeculam, prodigia oſtentaret. Sed ad tunicas reuertamur. Manicatis tunicis indui non ſine probro ſolebant, ut autor eſt Gellius, qui eas Græco uocabulo χειριδωτὰς appellat. Politianus in Herodiano, manuleatas uertere, Plautum imitatus, maluit,

quàm cum Cicerone dicere manicatas. Qui cum in gre/
gem Catilinæ inuehitur, ſic ait, Quos pexo capillo niti/
dos, aut imberbes, aut barbatos uidetis, manicatis & ta/
laribus ac ſtrictis tunicis amictos, non togis. Virgilius
quoq; uidetur non ſine probro dixiſſe,

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Mulieres tunicis utebantur longe latèque diffuſis, ad ulnas crura'que aduerſus oculos protegenda, quorum ima erat carni proxima: unde iocus Martialis in Lesbiam,

De cathedra quoties ſurgis, iam ſæpe notaui,
Pedicant miſeram Lesbia te tunicæ.

Obſeruaui & apud Ouidium, tunicam in ſingulari accipi pro tunica illa, quæ ima erat, qua hodie linea utimur, ut olim Athenienſes talari & linea utebantur, autore Polluce. Ouidius in Amoribus,

Sic etiam tunica tangitur illa ſua. Et in tertio,
Illic nec tunicam tibi ſit poſuiſſe pudori. Et alibi,
Pugnabat tunica ſed tamen illa tegi.

Tunicam accipe pro ea quæ carni proximior, quam ut mihi uidetur, tunicā lineam, uel imam dicere poſſumus. Sunt qui interulam uocitent. Athenæus χιτώνιον ἐχέσαρκον appellat in decimotertio, ubi de Phryne ſcorto nobili, ἐχέσαρκον γὰρ χιτώνιον ἀμπέχετο. hoc eſt, Tunicula carni proxima amiciebatur, quam camiſiam dicimus. Vtebantur & tunica quæ media dici poteſt: cuiuſmodi ferè eſt tunica rubra, qua brumali tempore utimur. Erat & alia tunica quæ his ſuperinduebàtur. Noſtri ruſtici uocabuli Græci ueſtigia retinentes, *hocheton* appellant, qua ſi dicas ὁ χιτών: alij *ſaye*. Neque uero cuipiam mirum uideri debet, ſiquidem olim Druidæ Gallorum ſacerdotes, publicis priuatisq; rationibus Græcis literis utebantur, ut

tur, ut legimus in ſexto Cõmentariorum Cæſaris. Quin & Ephorus apud Strabonem Gallos φιλέλληνας appellat. μονοχίτων Græcis is eſt, quem tunicatum dicimus, id eſt ſola tunica amictũ. Plutarchus in Antonio, de Cleopatra loquens, quæ ualetudine affecta, in lectulo iacens, ut Auguſtum aduentantem reſciuit, tunicata exiliјt obuiam, ſeque ad pedes eius ſtrauit, & abiecit. ἡ δὲ, inquit, ἔτυχε μὲν ἐν στιβάδι κατακειμένη ταπεινῶς, εἰσιόντι δ' αὐτῷ μονοχίτων ἀναπηδήσασα προσπίπτει. Ipſa autem iacebat in lecto ſordide. Ingredienti uero ipſi unica amicta tunica exiliens accidit. Idem in Sylla, οἱ τῶν ἐμβαινόντων στρατιῶται μονοχίτωνες ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου μονοχίτωνας. hoc eſt, Tunicati, & *enhocheton*, ut uulgo loquimur, ſalutabant illius tunicatos. Si interpres Plutarchi aliter uertit, uel fallor, uel falſus eſt. Athenæus quoq; in primo, καὶ ἀνδριάντας αὐτῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἑστάναι φησὶ, κατὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως μονοχίτωνας, ῥυτὸν κρατοῦντας ἐν ταῖς χερσίν. hoc eſt, Statuas ipſius in Alexandria collocaſſe ait, in multis ciuitatis partibus tunicatas, manibus rhytum tenentes. Id eſt poculi genus. A tunica fit tunicatus. Martialis.

Formoſam faciem nigro medicamine uelas,
Sed non formoſo corpore lædis aquas,
Ipſam crede deam uerbis tibi dicere noſtris,
Aut aperi faciem, uel tunicata laua. Ouidius.
Aſtiterit tunicata, moues incendia, clama:
Sed timida caueat frigora uoce roga.

Tunicata, id eſt in camiſia. Proinde facetiſſimus poeta quietem tunicatã appellat, id eſt liberã ab opera togata.

Quos Fauſtine dies, qualem tibi Roma Rauennam
Abſtulit, ô ſoles, ô tunicata quies.

Solebant enim, ut diximus, Romani togati deducere & reducere magiſtratus, & eos, qui dignitate uel ætate, uel

opibus

opibus præcellerent, in domum, in forum, in templa, uel alio. Quæ opera togata à Martiale uocitatur,

Exigis à nobis operam ſine fine togatam:
Non eo, libertum ſed tibi mitto meum. Et in nono.
Denarijs tribus inuitas, & mane togatum
Obſeruare iubes atria Baſſe tua.
Deinde hærere tuo lateri, præcedere ſellam,
Ad uetulas tecum plus minus ire decem.

Quare in uita beatiore togam raram optat. Domi enim Romani commorantes, togam reponebant, & uiliori ueſte utebantur: quam non inepte fortaſſe domeſticam dixeris. Tullius in ſecundo de finibus, Aut etiam ut ueſtitum, ſic ſententiam habeam, aliam domeſticam, aliam fo renſem. Herodianus in Maximo, ἁρπάζουσι τοὺς πρεσβύτας, περιῤῥήξαντες δὲ ἃς εἶχον περὶ τοῖς σώμασιν ἐσθῆτας λιτὰς, ἅτε οἴκοι διατρίβοντες. hoc eſt, Corripiunt ſenes, laceratis quibus amiciebãtur, ueſtibus, uilioribus ſanè, utpote qui domi ſeſe continerent. Et item Plutarchus in Sylla ait, ἐσθῆτα δὲ ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δὲ εἰς ἀγορὰν προερχόμενος. hoc eſt, Veſtem aliam, cum domi maneret, aliam cũ ad forũ deſcenderet, uel procedens. Tunica lati claui, inſigne erat ſenatorum, ſenatumq́ ab equite diſtinguebat. Plinius libro trigeſimotertio, Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantũ. Tranquillus in Auguſto, Sumenti uirilem togam, tunica lati claui reſuta ex utraq; parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur nõ aliud ſignificare, quàm quod is ordo, cuius inſigne id eſſet, quandoq; ei ſubijceretur, id eſt ordo ſenatorius ſcilicet. Tunica lati claui, latus clauus etiamnum appellatur. Martialis in Gelliam,

Dum te poſſe negas, ni lato Gellia clauo

Nubere

Nubere, nupſiſti Gellia ciſtigero.

Tacitus in dialogo, Equidem, ut de me ipſe fatear, non eum diem lætiorē egi, quo mihi latus clauus oblatus eſt. Quintilianus undecimo, Cui lati claui ius non erit, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulū, poſterioribus ad medios poplites uſq; perueniant. Nam infra, mulierum eſt: ſupra, centurionū. Lati claui ius, eſt dignitas ordinis ſenatorij. Dicitur & clauus. Trāquillus in Auguſto, Togis neq; reſtrictis neq; fuſis uſus eſt: clauo nec lato, nec anguſto. Tunica lati claui, ſiue latus clauus, antea quidem dicebatur tunica palmata à latitudine clauorū, quæ nūc à genere picturæ appellatur. Verba ſunt Sexti Pompeij in uocabulo, picta, paucis additis. Cum uero ait, quę nunc à genere picturæ appellatur, accipe ab ipſis clauis purpureis, qui tunicis inſeruntur, appellari tunicam lati claui. Quibus clauis purpureis mappę quoq; ad limbum ut opinor uariari ſolebant. E hoc eſt quod ait Martialis.

Et lato uariata mapalia clauo.

Quare cum apud Liuium identidem legas tunicā palmatam, accipe pro tunica lati claui, quam Græci χιτῶνα πλατύσημον appellant. Strabo in tertio, ὅπου δὲ καὶ ἐνδῦσαι λέγονται πρῶτοι τοὺς ἀνθρώπους χιτῶνας πλατυσήμους. Hos autem primos memoriæ proditum, induiſſe homines tunicas lati claui. Hactenus quæ de lato clauo comminiſci potui, hæc ſunt: ita tamen, ut ingenue fatear, mihi plane non liquere: ſicut nec illis maiorum gentium ſcriptoribus, qui ante me natum hac in re hallucinati ſunt. Tunica phœnicea ſignum erat prælij futuri, quam aliàs coccinā appellat Plutarchus, ut diximus in cocco. Plutarchus in Bruto, προὔκειτο μὲν τῷ Βρούτου χάρακι καὶ τῷ Κασσίου σύμβολον ἀγῶνος φοινικοῦς χιτών. hoc eſt, Ante Bruti & Caſſij uallum, prælij ſignum erat propoſitū tunica phœnicea.

D Et in

Et in Pompeio, *καὶ τάχος πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκέλευσε προθεῖναι τὸν φοινικοῦν χιτῶνα. τοῦτο γὰρ μάχης ῥωμαίοις ἐστὶ σύμβολον.* hoc eſt, Extemplo ante prætoriũ iuſſit proponi tunicam phœniceam. Hoc enim Romanis pugnæ ſignum. Alibi coccinam appellat Plutarchus, credo, quia idem ferè color. Quod ait Iureconſultus, tunicæ, hoc ideo, quia pluribus tunicis utebantur. Et Auguſtus quaternis interdũ tunicis, autore Tranquillo, muniebatur. Quare apud Ouidium Faſtorum ſecundo,

Exuerat tunicas, uteri maniſeſta tumore
    Proditur indicio ponderis ipſa ſui. Et in eodem,
Dat tenues tunicas Getulo murice tinctas:
    Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.

Tunica quoq; apud Celſum pro eo ponitur, quã *taygam* uulgo dicimus, his uerbis, Vel ex ictu aliquo rumpit̃ tunica, quæ diducere ab inferioribus partibus inteſtina debuit. Sunt & tunicæ apud eundẽ, teſticulorũ inuolucra. Sic etiã Perſius non ineleganter, cæpe tunicatũ appellat.

Cap. XIII

PAlliola.) Pallium erat Græcorum. Tullius pro Rabirio, Cõſularis homo ſoccos habuit & pallium: nec uero id homini tum quiſquam, ſed tempori aſſignandum putauit. Tranquillus in Auguſto, Sed cæteros cõtinuos dies inter uaria munuſcula, togas inſuper & pallia diſtribuit, lege propoſita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu uterentur. Pallium quoq; erat philoſophorum. Gellius libro nono, Video, inquit Herodes, barbam & pallium, philoſophum nondum uideo. Pallia inter communia ueſtimenta annumerantur Vlpiano hic, quæ promiſcua appellat Tacitus in tertio, Promiſcuas uiris & fœminis ueſtes.

Pallijs etiamnũ in lecto utebantur. Ouidius in Amorib.

Nec

Nec in lecto pallia noſtra ſedent. Martialis,
Gutta pallia nec feſellit ulla, Iuuenalis in ſexta,
Tunc corpore ſana
Aduocat Archigenen, oneroſaq́ꝫ pallia iactat.

Pallia tunicæ imponebantur, ex prouerbio, Tunica pallio proximior. Quod ſi uerum eſt, tunicarũ muliebrium alæ non erant conſutæ, erantq́ꝫ Romanæ φαινομηρίδων, quemadmodum & Spartanæ. Quod & Ouidianis uerſibus probari poteſt, cum ait,

Pallia ſi nimium terræ demiſſa iacebunt,
  Collige, & inmunda ſedulus effer humo.
Protinus officij precium patiente puella,
  Contingent oculis crura uidenda tuis.

Neq́ꝫ enim efferẽdo pallio aperirent crura, ſi alæ utrinq́ꝫ conſutæ eſſent, etiamſi Plutarchus dicat, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ περὶ τὰς παρθένους φυλακὴ κατέσταλται τῷ Νουμᾷ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμιον. ἡ δὲ τοῦ Λυκούργου παντάπασιν ἀναπεπταμένη καὶ θῆλυς οὖσα τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε. φαινομηρίδας τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλοῦσι, ὡς Ἴβυκος, καὶ ἀνδρομανεῖς ἱστοροῦσιν, ὡς Εὐριπίδης. Et paulo poſt, τὰ γὰρ ὄντα τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν συνερραμμέναι κάτωθεν, ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο, καὶ συνεγύμνουν ὅλον ἐν τῷ βαδίζειν τὸν μηρόν. hoc eſt, Itẽq́ꝫ cuſtodia quæ ad uirgines pertinet, à Numa cohibita magis eſt ad muliebrem cultum & ornatum. Cuſtodia uero Lycurgi plane aperta nimis. Siquidem muliebris cum ſit, poetis ioci anſam præbuit. φαινομηρίδας enim ipſas appellant, id eſt quarum aperta ſunt femora, ut Ibycus. Et paulo poſt, Nimirum pinnæ uirginalis tunicæ non erant conſutæ, ſed explicabantur, aperiebantq́ꝫ totum incedendo femur. Hactenus Plutarchus. Quibus uerbis apparet Spartanas mulieres ſolitas incedere ſola tunica amictas, cuius alæ non erant conſutæ. Quod & Romanis obſeruatum

arbitror ex Ouidio, ita tamen, ut tunicis pallia uel ſtolæ ſuperimponerentur. Neq; enim, ut mihi quidem uidetur, aliter capi poteſt ſenſus Ouidianus, niſi ſi quis dixerit, quòd efferendo pallio, ſimul & efferebãtur tunicæ, quod magis amentis fuiſſet quàm amantis. Cæterum tunica illa, cuius pinnæ diſſolutæ aliquatenus erant, & qua utebantur Spartæ σχιςὸς χιτὼν appellatur à Iulio Polluce, in onomaſtico ad Cõmodum. A pallio fit palliolum, quod laneum erat. Martialis,

Succida palliolo uellera quinq; petit.

Mulierum etiam erat. Iuuenalis, Aut cum
Vxorem comœdus agit, uel Dorida nullo
Cultam palliolo, mulier nempe ipſa uidetur.

Inde palliolatus. Tranquillus in Claudio, Ob hanc eandem ualetudinẽ, & gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre memorię patris edebat, palliolatus nouo more pręſedit. Martialis in nono,

Hanc uolo quæ facilis, quæ palliolata uagatur.

A pallio fit palliatus, id eſt pallio munitus. Gellius libro nono, Adijt nobis pręſentib. palliatus quiſpiã et crinitus. Erãt etiamnũ pallia cœnatoria, quorũ meminit Martial.

Pugnorum reus, ebriæq́; noctis
Cœnatoria mittat aduocato. Et in undecimo,
Ad cœnam uenies, ſed ſic diuiſa recumbes,
Vt non tangantur pallia noſtra tuis.

Et in Apophoretis, ubi in lemmate eſt cœnatoria, ſubaudiendum pallia. ait enim,

Nec fora ſunt nobis, nec ſunt uadimonia nota.
Hic opus eſt pictis accubuiſſe thoris.

Interpres fœde lapſus eſt: lege, ac ridebis. Porrò autem palla Gallica, ad formam noſtri *palletoci* manicati uidetur acceſſiſſe, ſi Martiali credimus.

Dimidiasq;

Dimidiaſq; nates Gallica palla tegit.

Quid uero ſit palla Gallica, docet Strabo in quinto, ἀντὶ δὲ, inquit, χιτώνων σχιστοὺς χειριδωτοὺς φέρουσι μέχρι αἰδοίων καὶ γλουτῶν. hoc eſt, Tunicarũ uice pallas manicatas geſtant, ad uerenda uſq; natesq; medias pertingẽtes. Quę uerba, Martialis uerſum uidentur interpretari. Palla ab Horatio honeſta dicta, mulierũ erat, ut quidã opinãtur. Mar.

Faſcia te, tunicęq; tegunt, obſcuraq; palla.

Vtebantur & citharœdi. Ouidius in undecimo.

Ille caput flauum lauro Parnaſide uinctus,
Verrit humum Tyrio ſaturata murice palla.

Et tragœdi. Idem Ouidius Amorum tertio,

Fronte comę torua, palla iacebat humo.

Quare falluntur ij qui mulierum tantum fuiſſe putant, in quibus et noſter Sipontinus, uir alioqui de lingua Latina nõ peſſime meritus. Marcus Varro de lingua Latina ait, pallam ideo dici, quòd foris palàm ſit. Eratq; palla longa ad terram uſq; promiſſa, ut apparet in Ouidiano uerſu. Quã ob id appellat Virgilius, Pro lõgæ tegmine pallę.

Endromis dicta uidetur, quòd eo genere ueſtis, ἐν δρόμῳ, id eſt in curſu & palæſtra uterentur, quam pinguem, hirſutamq;, & uilli longioris fuiſſe conſtat ex Martialis libro quarto,

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet:
Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona, peregrinam mittimus Endromidem:
Seu lentum ceroma teris, tepidum'ue trigona,
Siue harpaſta manu puluerulenta rapis:
Plumea ſeu laxi partiris pondera follis,
Siue leuem curſu uincere quæris Atam.
Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,

Ne'ue grauis ſubita te premat iris aqua.
Ridebis uentos hoc munere tectus, & imbres:
Nec ſic in Tyria ſindone tutus eris.

Iuuenalis taxat mulieres Romanas, quæ endromide purpurea uterentur, in ſexta,

Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis neſcit?

Quod uero ait Martialis, ſindone, ut obiter id intelligas, σινδὼν, ut ait Pollux, eſt amictus ex lino Aegyptiaco, quod nũc dicroſſum appellatur: dicta, ut opinor, quia primum in Sidone urbe huiuſmodi amictus fieri cœpit, ob id Tyria à Martiale dicta. Erant enim uicinæ urbes Tyrus & Sidon. Hoc eo adieci, ut intelligeres quæ ſcripta ſunt in Matthęo, Et cum accepiſſet corpus Ioſeph, inuoluit illud ſindone munda. De ſindone conuenit Matthæus, Marcus & Lucas: uerum Ioannes ait, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων. hoc eſt, Et obuinxerunt illud othonijs cum aromatibus. Quòd ſi Polluci credimus, ὀθόνη apud Homerum magis ἐξ ἐρίου, id eſt ex lana, quàm ἐκ λίνου, id eſt ex lino erat. Sindon uero inter linea ueſtimenta adſcribitur ab ipſo Polluce. Quare puto Ioannem per othonia lintea intellexiſſe, recteq; uertiſſe Eraſmum, etiam ſi aliter ſentiat Pollux.

Caput XIIII

QVod ait Vlpianus, Anſitaria, quid uelit ingenue fateor me plane neſcire. Conſului uetuſtiſſimos codices, quorum in altero legi, Anſitapa: in altero, Anticapa. Quocirca ſi mihi permittis diuinare, uel potius coniectura uti, puto legendum amphitapa. Nam amphitapæ dicuntur ueſtes utrinque uilloſæ.

Lucilius libro primo,

Pſilæ atq; amphitapæ uillis ingentibus molles.

Varro

Varro Manio, Alterum bene acceptum dormire ſuper amphitapa bene molli. Athenæus ἀμφίταπον dixit in quinto, ταύταις δ' ἀμφίταποι ἁλουργεῖς ὑπεστρώννυντο τῆς πρώτης ἐρέας. id eſt, Hiſce amphitapa ſubſternebantur è molli lana. Quæ & amphimalla dicuntur. Strabo in quinto, τὴν δὲ μέσην οἱ περὶ πατάουιον, ἐξ ἧς τάπητες οἱ πολυτελεῖς καὶ γαύσαποι, καὶ τὸ τοιοῦτον πᾶν ἀμφίμαλλόν τε καὶ ἑτερόμαλλον. hoc eſt, Mediocrem uero lanã ager Patauinus, ex qua tapeta fiunt laudatiſſima, & gauſapinæ, cæteraq́ eiuſdẽ generis amphimalla & heteromalla. Id eſt quæ utrinq; uilloſa ſunt, uel in altero tantũ, cuiuſmodi ferè ſunt *mantes* uulgo dictæ, quas Maſſiliæ fieri uidimus, quæ & amictus & ſtragulæ ueſtis uſum nautis & nauigantibus præſtant. Hodie ueſte ſerica heteromalla utimur, quam *uilloſam*, & *uillutam* uulgo dicimus, quemadmodum & lanea heteromalla, quam *trippam*, niſi fallor, appellamus.

Caput XV

Ait Vlpianus, Et ſaga.) Sagum militum erat, quod & inter familiaria adſcribitũ ab Vlpiano. Tullius, Itur ad ſaga. Noſtri milites g litera ſublata, uocabuli Latini ueſtigia retinent, *ſaum* uel *ſayon* appellantes id genus ueſtis, quod armis ſuperinduitur, alij *accouſtramentum*, ut prætoriani. Cicero ad Trebatium, Quamobrem camino luculento utendum cenſeo. Idem & Mutio & Manilio placebat, præſertim qui ſagis non abundares. Quòd uero ait, idem & Mutio, iocatur Tullius in Trebatium iurecõſultum, quibus moris eſt aliorum autoritate ſuam ipſorum comprobare ſententiam. Græci unico uocabulo, ut opinor, περιθωρακίδια appellant, ea quæ ſuperinduebantũ armis. Plutarchus in Artaxerxe, ὡς δὲ μόλις συνεῖδον τὰ περιθωρακίδια φοινικᾶ, λευκοῖς χρωμένων τῶν βασιλικῶν ἁπάντων, ἔγνωσαν πολεμίους ὄντας. Lapus feliciter interp̃tatus eſt.

Qui ubi uix rubra ſagula conſpicati ſunt, quòd regiæ partis omnes albis uterentur, agnouerũt ſtatim hoſtes eſſe. Strabo uocabulo Latino utitur in tertio, ἐν Βαστητανίᾳ δὲ μελανείμονες, τὸ πλέον δ' ἐν σάγοις. hoc eſt, In Baſtetania uero nigris ueſtimentis utuntur ad unũ omnes, magnam ferè partem in ſagis. Vtebãtur & Luſitani ſagis, ut autor eſt Strabo in tertio, quibus operiebant captiuos, ex eorũ uiſceribus uaticinaturi. Quod immanius mihi quidem uidetur, quàm quod Galli quondã feciſſe ferunt, ſontes ſcilicet ac damnatos dijs immortalibus immolaſſe. Plutarchus in Galba, ἐσθῆτα στρατιωτικὴν appellat, quod nos, ut opinor, ſagũ. Extat lex militaris Caij Gracchi, apud Plutarchum in Tiberio, in hæc uerba, ἐσθῆτα μὲν κελεύων δημοσίᾳ χορηγεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τῆς μισθοφορᾶς ὑφαιρεῖσθαι τῶν στρατευομένων. hoc eſt, Sumptu ut publico ſaga militibus præberentur, nihil hac de re ſtipendio militari diminuto. A ſago fit ſagulum. Liuius in xxx, Hæc omnia ſagulo gregali amictus. Virgilius,

Virgatis lucent ſagulis.

Tacitus de moribus Germanorum, Nudi, aut ſagulo leues, nulla cultus iactatio. Et paulo poſt, Tegmen omnibus ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum. A ſago fit ſagatus. Martialis,

Vis te purpureum Marce ſagatus amem?

Tranquillus in Cæſare dictatore, Conuiuatũ aſſidue per prouincias duobus triclinijs, uno quo ſagati, palliatiue: altero quo togati cum illuſtrioribus prouinciarũ diſcumberent. Saga Liguſtica celebrantur à Strabone in quarto. Tunicę quoque illic fieri ſolitę. Abolla quoque militũ erat, ut Nonio Marcello placet. Vnde iocus Martialis in Criſpinum, qui poſita abolla, togam ſumpſerat,

Neſcit cui Tyriam dederit Criſpinus abollam,

Dum

Dum mutat cultus, induiturq; togam.

Et apud Iuuenalem non ſemel. Iam uero & lænam mili-tarem fuiſſe Nonio placet, quam Græci χλαῖναν uocitãt. Plutarchus in Numa, καὶ γὰρ ἃς ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς λαίνας, ἰόβας φησὶν χλαίνας εἶν. hoc eſt, Etenim quas geſtabant re-ges lænas, Iuba chlænas ait eſſe. Pallijs ſuperinduebãtur hyberno tempore, ſi Martiali credimus,

Tempore brumali non multum læuia proſunt,
Calfaciunt uilli pallia ueſtra mei.

Quod & prouerbio fit manifeſtum, ἐν θέρει τὴν χλαῖναν κατατρίβεις. ἐπὶ τῶν μὴ καθ᾽ ὥραν τοῖς ἀναγκαίοις χρωμένων. hoc eſt, Aeſtate lænam deteris. In eos qui non ſuo tempo re rebus neceſſarijs abutuntur. Vtebantur læna in ſacrifi cijs. Tul. in Bruto, Licet aliquid etiam de M. Popilij inge nio ſuſpicari, qui cum cõſul eſſet, eodemq; tempore ſacri ficium publicum cum læna faceret, quod erat flamen car mentalis, plebis contra patres concitatione & ſeditione nunciata: ut erat læna amictus, ita uenit in concionem, ſeditionemq; cum autoritate, tum oratione ſedauit. Vte-bantur & cœnatorijs pallij uice. Iuuenalis in quinta,

Plurima ſunt, quæ
Non audent homines pertuſa dicere læna.

Martialis, ubi de Luſco conuiua furaciſſimo,

Et tectus lænis ſæpe duabus abit.

Nec tamen me fallit fuiſſe quoq; apud Græcos genus ue ſtis quæ χλανὶς diceretur, ut eſt apud Herodotũ, ubi de Dario. Nec hoc loco omiſerim Gallos olim ſolitos ſagis uilloſis uti, quas lænas appellabãt. Strabo in quarto, ἡ δ᾽ ἐρέα, τραχεῖα μὲν ἀκρόμαλλος δέ, ἀφ᾽ ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυ-φαίνουσιν, οὓς λαίνας καλοῦσιν. hoc eſt, Lana uero hirta, uil-loſo pilo, ex qua ſaga pexa crebra contexunt, quas læ-nas appellãt. Valerius χλανίδα amiculũ dixit. χλανίδος

meminit & Athenæus in quinto, πρῶτοι μὲν οἱ τὸν ὄχλον ἀνείργοντες σειληνοὶ πορφύρας χλανίδας οἱ δὲ φοινικίδας ἠμφιεσμένοι. id eſt, Sileni qui primi turbam coercuerunt pars læenas & purpuras, alij paludamentũ purpureum induebãtur. Illud fortaſſis quiſpiam mirabitur, quod in eodem dixit Athenæus χλαῖναν, quam Plato τρίβωνα appellat in ſympoſio. Alcibiades loquitur, ὑπὸ τὸν τρίβωνα κατακλινεὶς τὸν τουτουί. hoc eſt, Sub lęna huius iacẽs. Atheneus uero, οὐθ᾽ ὡς ἀλκιβιάδης συνεκοιμήθη ὑπὸ τὴν αὐτὴν γενόμενος χλαῖναν. hoc eſt, Neq; ut Alcibiades ſub eadem læna una iacuit. Cicero, ubi de Dionyſio in tertio de natura deorũ, in fine, Pellenicæ lænæ celebrantur, antiquis uictoribus athletis præmij loco dabantur. Pollux. Strabo in octauo, ἔστι δὲ καὶ κώμη πελλήνη, ὅθεν καὶ αἱ πελληνικαὶ χλαῖναι, ἃς καὶ ἆθλα ἐτίθεσαν ἐν τοῖς ἀγῶσιν. hoc eſt, Eſt & uicus Pellene, unde & Pellenicæ lænæ, quas & præmia conſtituerãt in certaminibus ludicris. Cap. XVI

LAcerna quaſi lacera, quòd capite minus ſit, Sexto Pompeio. Quam militum quoq; fuiſſe conſtat. Propertius in quarto,

Texitur in caſtris quarta lacerna tuis. Ouid. Faſt. II.

Mittenda eſt domino, nunc nunc properate puellæ,
Quam primum noſtra facta lacerna manu.

Erant & lacernæ, quibus uterentur Romani, cum ſpectaculis operam ſedentariam præſtarent, & togæ ſuperinduebantur ad arcenda frigora. Martialis,

Amphitheatrales nos commendamur ad uſus,
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas. Iuuen. in IX.
Pingues aliquando lacernas,
Munimẽta togę, duri, craſſiq; coloris. Rurſus Mar. in 8.
O quantos riſus pariter ſpectata mouebit
Trita palatina noſtra lacerna toga.

Tranquillus

Tranquillus. Dedit negocium ædilibus, ne paterentur in foro circóue quenquam conſiſtere, niſi poſitis lacernis togatum. Lacernis candidis utebantur in ſpectaculis, ſi Martiali credimus, qui ludit in Horatium, qui nigra lacerna ſpectaculis aderat,

Spectabat modo ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis:
Cum plebs, & minor ordo maximusq́
Sancto cum duce candidus ſederet.
Toto nix cecidit repente cœlo.
Albis ſpectat Horatius lacernis.

Hactenus Martialis. Plutarchus in Aemilio, ubi de triumpho Pauli Aemilij agit, ὁ μὲν δῆμος ἔν τε τοῖς ἱππικοῖς θεάτροις, ἃ κίρκους καλοῦσι, περί τε τὴν ἀγορὰν ἰκρία πηξάμενοι, καὶ τἆλλα τῆς πόλεως μέρη καταλαμβάνοντες, ὡς ἕκαστα παρεῖχε τῆς πομπῆς ἔποψιν, ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Concedebatur aliquãdo honoris ergo, toga uti prætexta in ſpectaculis, ut S. P. Q. R. admiratus Catonis fidem & ſedulitatem in conſeruanda Cypria gaza, ultro ei præcipuam detulit præturam, conceſſitq́ ut toga prętexta in ſpectaculis publicis uteretur. Plutarchus in Catone, καὶ τὰς θέας αὐτὸν ἐν ἐσθῆτι περιπορφύρῳ θεάσασθαι. Etiam ludos in toga prætexta ut ipſe ſpectaret. Lacernis utebãtur & mulieres. Iuuenalis in prima, Ipſe lacernatæ cũ ſe iactaret amicæ. Ipſi in pleriſq́ Italiæ ciuitatibus matronas uidimus lacernatas, eo ipſo tẽpore, quo per urbẽ mirifice tẽperato greſſu incedũt. Fortaſſe uero nõ inepte dixerim noſtros iuris tam diuini, q̃ humani doctores (eo eñ uocabulo gaudẽt) lacernatos, cũ *cappis* quas uocãt, pellitis ornati, tyronibus ſuis prolytarũ, lytarũq́ inſignia largiũtur, pro ſenſus ratione an pro cenſu, nihil habeo dicere. Sacerdotes quoq́, q̃ Canonici dicunt, lacernis nigris ornãtur, ut cucullo, cum in

 ædis

ædis choro ſedentario diuinos Dauidis uerſus, alternis ultro citroq́ uicibus decantant: tēpore uero æſtiuo utuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo, opinor, uulgo *aumiciam* uocant. Quinetiam uidentur lacernæ eſſe eæ, quibus Cardinales Romæ obequitando, triūphantium more utuntur, ſacerdotij, ut ita dicam, dibaphici ius adepti, cum cucullo & Cauſia purpurea, quam nonnulli *capellum rubrum* uocant. Qui ne nimium hac de re glorientur, ſciāt lacernas quoq́ pauperiorū fuiſſe. Iuuen. in III.

Quid quod materiam præbet, cauſasq́ iocorum,
Omnibus hic idem, ſi fœda & ſciſſa lacerna.

Martialis ad Mamurianum,

Cerea ſi pendet lumbis, ac trita lacerna.

Nobiliores illuſtrioresq́ lacernis non utebantur, niſi pluuio tempore, aut in ſpectaculis. Quare Tullius obiectat Antonio, quòd rediſſet in urbem cum Gallicis & lacerna. In ſecunda Philippicarum ſic ait, Nam quòd quærebas quomodo rediſſem, primum luce, non tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. In uulgatis codicibus ſcriptū eſt caligis: tu ex Gellio lib. XIII. Gallicis legas, nos *galozas* dicimus. Erant enim & quædam lacernæ, quibus pluuioſo tempore uterentur. Plinius XVIII. cap. XXV. ubi de uirgiliarum occaſu, Ergo ex occaſu eius de hyeme augurantur, quibus eſt cura inſidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occaſu pluuioſam hyemem denuntiant, ſtatimq́ augentur lacernarum precia. Hactenus Plinius. Quæ lacernæ dicebantur & penulæ. Aulus Gellius libro XIII. T. Caſtritius rhetoricæ diſciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principem declamandi & docendi, ſumma uir autoritate grauitateq́, & a D. Adriano in mores literasq́ ſpectatus, cū me præſente, uſus ſum eñ eo magiſtro, diſcipulos quoſdam

dam ſuos ſenatores uidiſſet die feriato tunicis & lacernis indutos, & Gallicis calceatos, Equidem, inquit, maluiſſem uos togatos eſſe. Pigitum eſt ſaltem cinctos eſſe & penulatos. Vides ut quos lacernis indutos dixerat, uocat penulatos. Penulam enim abuſiue nobiliſſimi ueteres dixere omne quicquid tegit. Penula utebantur arcendis pluuijs. Aelius Lampridius in Alexãdro, Penulis intra urbẽ, frigoris cauſa, ut ſenes uterentur, permiſit, cum id ueſtimenti genus ſemper itinerarium, aut pluuiæ fuiſſet. Matronas tamen intra urbem penulis uti uetuit, in itinere permiſit. Iuuenalis in quinta,

Fremeret ſæua cum grandine uernus
Iuppiter, & multo ſtillaret penula nimbo.

Quintilianus: Galba penulam roganti, non poſſum cõmodare, inquit, domi maneo: cum cœnaculũ perplueret. Idem Galba, penulã rogãti reſpõdit, Si nõ pluit, non eſt opus tibi: ſi pluit, ipſe utar. Quòd autẽ uiatoria fuerit, Tul. ad Att. XIII. probat, Sed ego, inquiẽs, ita egi, ut nõ ſcinderẽ penulã. Prouerbij uice uſurpauit Tullius, ut loquimur: non ſuſtinuit ut ſcinderẽ *mantellum*, quo apud me remaneret. Et paulo poſt, Horũ ego uix attigi penulã, & tamen remanſerunt. Idem Tullius pro Milone, Cum alter ueheretur in rheda penulatus, unà ſederet uxor. Et paulo poſt, Quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore penè conſtrictus eſſet? Erat & penula ſcortea: ſcorta enim ueteres pelles nominabant, cuius meminit. Martialis,

Ingrediare uiam cœlo licet uſq; ſereno,
Ad ſubitas nuſquam ſcortea deſit aquas.

Penula ſcortea utunt̃ ij, qui ſolenne habent uiſere ædem D. Iacobi Caleci, uel uoti uel nũmi cauſa. *brodes* uocamus. Vtuntur & pegaſarij curſores, qui à Gallia Lugdunenſi,

quinto aut ſexto demum die Romam aduolant, ſubinde per ſtationes mutatis equis. Græci penulam *φαινόλην* uocant. Paulus ad Timotheum ſecunda, *τὸν φαινόλην ὃν ἀπέλιπον ἐν τρωάδι παρὰ κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε.* Id eſt, Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cum uenies, apporta. Hieronymus in tertio aduerſus Pelagium dialogo, uertit lacernam ſiue penulam, ut inquit Eraſmus in annotationibus, quod cum Gellio conuenit, qui ut ferè eadem poſuit lacernam & penulam, ut diximus. Athenæus in tertio, *παῖ λευκὲ δός μοι ἄχρηστον φαινόλην.* hoc eſt, Puer candide da mihi inutilem penulam. Nos uocabuli Græci ueſtigia ſeruamus. *μανδύην* Græci, nos *manteau* dicimus. Pollux in ſeptimo, *ἡ δὲ μανδύη, ὅμοιόν τι τῷ καλουμένῳ φαινόλῃ.* id eſt, Mandya uero ſimile quiddã habet cum ea quæ penula uocatur. Quòd uero Lampridius ſcribit, Alexandrum ſenioribus permiſiſſe, ut intra urbem penulis uterentur, quis forſitan mirabitur, cum orandis cauſis, penula munitos fuiſſe conſtet ipſos etiam oratores, ex Tacito in oratorum dialogo, his uerbis, Quantũ humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe penulas iſtas, quibus aſtricti & uelut incluſi, cum iudicibus fabulamur. Hactenus Tacitus. Namq; ij, ſub quorum perſona diſſerit Tacitus, ante Alexandrum Imperatorẽ fato functi ſunt: quin & Tacitus ipſe, ut mihi quidem uidetur. Quare in tanta non ſolum rerum, ſed etiam autorum diuerſitate, eorumq; probatiſſimorum, nihil plane decernere auſim. Quæram uero omnia, dubitans plerunq;, & mihi ipſe diffidens. Tantum hoc dico, rem ipſam ueſtiariam uarijs temporibus haud prorſus eandem rationẽ retinere potuiſſe. Penula gauſapina erat crebra, & uilloſa, qua hyberno tempore & frigido uterentur. Martialis,

Is mihi candor ineſt, uillorum gratia tanta,

Vt me

Vt me uel media ſumere meſſe uelis.

Quidam his uerſiculis putauerunt penulam gauſapinam inter theriſtra, id eſt, æſtiua ueſtimenta annumerari. Verum, ni fallor, falluntur. Senſus enim Martialis, Penulæ dicit talem ineſſe candorẽ, tantam ineſſe uillorũ gratiam, ut etiam ſi hyberno uſui ſit adſcripta, tamen quis penulæ ſpecie captus, eam uel media ſumere meſſe uelit. Vſq; adeo'ne iudicio caruere Martialis interpretes? Et ille κέρας ἀμαλθείας inſcriptus, de quo lactis hauſtum gallinacei ſperare poſſis?

Cap. XVII

VEluti ſtolæ. Vides ut iurecõſultus ſtolam annumerat inter ea ueſtimenta, quibus uir ſine reprehenſione uti non poteſt, licet aliter obſeruetur à Græcis, & Latinorum antiquiſſimis, ut diximus in principio huius opuſculi. Poſtea uero ad matronarum ueſtem hoc uocabulum translatum eſt, quæ demiſſa erat ad imos uſq; pedes, & cuius extremã partem ambibat inſtita aſſuta, quæ erat faſciola quædam, ſiue limbus. Patrum noſtrorũ memoria, matronæ illuſtriores inſtita utebantur, quos *goddetos* uulgo dicebant. Ouidius,

Eſte procul uittæ tenues, inſigne pudoris,
  Quæq; tegis medios inſtita longa pedes.

Et alias,

Ecquid ab hac omnes rigida ſubmouimus arte,
  Quas ſtola contingi, ſumptaq; uitta uetat?

Inde ſtolatũ, matronale atq; honeſtum dicimus. Mart.

Quis floralia ueſtit, & ſtolatum
Permittit meretricibus pudorem?

Quod uero inſtita dicat, & limbus, ꝓbat Virgilij uerſus,

Sidoniam picto chlamydem circundata limbo.

Et Ouidius, Quam limbus obibat
Aureus, ornabãt aurata monilia collum.

Sunt qui dicant limbum, muliebre ueſtimentum fuiſſe,

citentq;

citentq́ꝫ Plauti locum: Textores, limbolarij. quo nõ ſatis probatur quod uolũt, etiã ſi id Marcellus uelle uideatur. Capitia. Capitium Varroni dictum, quod pectus capiat, hoc eſt, comprehendat. Eſt et capitis tegmen, à capite dictum, ut opinor. Quod ſi uerũ eſt, in mulieribus id capitiũ dicemus, quod in matronis *cappam* appellamus, quo undatim criſpo utuntur Pariſinæ. Omiſeram dicere ueſtem aliquando poni pro panno, ut apud Marcum Tullium, ueſtis Melitenſis, quæ fiebat Melitæ, quæ eſt inſula ſatis lato ab Sicilia mari, periculoſoq́ꝫ diſiuncta, in qua eſt eodem nomine oppidũ, quo iſte Verres, inquit Tullius, nunquã acceſſit: quod tamen oppidum iſti in textrinam ad muliebrem ueſtem conficiendam fuit. Idem lib. IIII. in Verrem, Sed tantum ne Melitenſiũ, quaſi etiam amicorũ uxores: tantum lectorum, quaſi etiam omnium iſtorum uillas ornaturus eſſes.

Cap. XVIII

ZOnæ) hic iureconſultus inter muliebria adnumerat. Martialis,

Longa ſatis nunc ſum, dulci ſed pondere uenter
  Si tumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Zona quoq́ꝫ erat uirorũ, in qua ſolebãt deferre nummos. Inde præceptum illud domini apud Matth. Ne poſſideatis aurum, neq́ꝫ argentum, neq́ꝫ æs in zonis ueſtris. Extat Gracchi dictum in oratione, quam ad populum in concione habuit, Itaq́ꝫ Quirites, cum Roma profectus, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli: Alij uini amphoras quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportarunt. Plutarchus in Tiberio, pro zona βαλάντιον uertit, his uerbis, μόνος δὲ τῶν στρατευσαμένων πλῆρες τὸ βαλάντιον εἰσενηνοχὼς, κενὸν ἐξενηνοχέναι. Etiam ſi idem Plutarchus alias his uerbis utatur, in

Lucullo

Lucullo ſcilicet, *οἱ δ' ἄγοντες αἰσθόμενοι πεντακοσίους χρυσοῦς ὑπεζωσμένον ἀπέκτειναν.* Cum ſenſiſſent qui eũ ducebant aureis quingentis ſuccinctum interfecerunt. Illud uero non omittendum quod ſcripſit Athenæus in primo, reges Perſarum & Aegyptios dare ſolitos reditum tributorum Alexãdriæ ciuitatis uxoribus ſuis in zonas. Tullius, Solere aiunt Barbaros reges Perſarũ ac Syrorũ plures uxores habere. His aũt uxoribus ciuitates attribuere hoc modo, Hæc ciuitas mulieri redimicula p̃beat, hæc in collũ, hęc in crines. Socrates quoq; apud Platonẽ in Alcibiade priore ait, *ἐπεί ποτ' ἐγὼ ἤκουσα ἀνδρὸς ἀξιοπίστου τῶν ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθήν, ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδόν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους, ζώνην τῆς βασιλέως γυναικός, εἶναι δὲ καὶ ἄλλην ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν, καὶ ἄλλους πολλοὺς τόπους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς γυναικός, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κοσμῶν.* Nam ex uiro fide digno quondam audiui, qui ad regem in Aſiam adiuit, qui diceret regionẽ ſe præteriiſſe amplam admodũ & uberem, unius ferè diei iter, quam incolæ zonam reginæ nominant: eſſe autem & aliam quam rurſum uocant calyptram. Alia præterea multa loca pulchra & fertilia mundo uxoris regis deſtinata, & ea ſortita nomina à muliebri ornamẽto. Porrò autem latis zonis utebantur & mulieres apud Illyrios, quæ præcingunt uentrem latis zonis quando bibunt, & hoc primum mediocriter præſtringunt. Cum uero acrius bibunt, magis ſemper cogunt, comprimuntq; zonam. Verba Athenæi ſubſcriberẽ, quem laudo autorem, ni uerear lecturis ſtomachum facere. Erat & cinctus & cingulum à cingendo, ut inquit Varro. Alterum uiris, alterum mulieribus attributum. A quo & cinctura dicitur. Trãquillus in Cęſare dictatore, Vſum enim lato clauo ad manus

fimbriato,nec ut unquam aliter ſuper eum cingeretur,& quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Syllę dictum, optimates ſæpius admonentis, ut male præcinctum puerum cauerent. De baltheo dubitari poteſt, an ueſtimentorum appellatione ueniat. Et magis eſt,ut armorum nomine comprehendatur, quandoquidem baltheum Varro inter arma adſcripſit, dictum quaſi bullatũ cingulum. Tacitus quoq; XVII. recenſet inter armorum ornamenta,in hæc uerba,Manipuli quoq;,& gregarius miles,uiatica ſua,& baltheos,phalerasq;, inſignia armorum argento decora,loco pecuniæ tradebant. Græci ζωστῆρα appellant.Plutarchus in Camillo, ἀπολυσάμενος τὴν μάχαιραν, ἅμα καὶ τὸν ζωστῆρα προσέθηκε τοῖς σταθμοῖς. hoc eſt, Gladium unà cum baltheo exutum,lancibus appoſuit.

Cap. XIX

MItræ.) Mitra utebãtur matronæ. Varro de lingua Latina, Mitra & reliqua ferè in capite, poſtea addita cum uocabulis Græcis. Vtebantur & reſte, hoc eſt, faſciola, qua capillus in capite colligaretur. Erat autem reticulum, quod capillum contineret, nos *cophiam* uocamus. Capital quoq; à capite dictũ,quod ſacerdotulæ, inquit Varro, in capite nunc ſolent habere. Sic rica à ritu, ꝙ Romano ritu ſacrificiũ fœminę cũ faciũt,capita uelãt.

Cap. XX

PIleus, quod & pileum dicitur,in plurali, ut quidam putant, uel quòd ex pilis fieri ſoleret, uel quòd pilos capitis tegeret.Græci τὸ πιλίον. Plutarchus in M.Catone, τὸ πιλίον ἐκεῖ,καὶ τὴν ζώνην ἀπελελησμένον. Et capitis tegimen fuiſſe patet ex Martiale,

Si poſſem,totas cuperem miſiſſe lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo. Et alias,
Dumq; decent noſtrum pilea ſumpta Ioue. πιλίδιον etiã

dicitur

dicitur à Demoſthene περὶ δὲ τῆς ἀπρεσβείας, καὶ πιλίδιον λαβὼν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν περινοστεῖς καὶ ἐμοὶ λοιδορεῖ. Mos fuit Romanis, ut eorum ſerui libertatem aſſecuti, pileum capite tonſo geſtarēt. Plautus, Vt ego hodie raſo capite caluus accipiam pileum. Plutarchus in Tito, οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις, ὅταν ἐλευθερωθῶσι, ξύρεσθαί τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτοὶ θρίαμβεύοντι προέπονδ. hoc eſt, Viri enim illi, qui mos ſeruorum eſt cum libertate donantur, raſis capitibus pileati in triumpho Titum comitabantur. Hactenus Plutarchus. Serui quoq; cum pileati uænibant, eorum nomine uenditor nihil præſtabat, ut Cælius Sabinus ſcriptum reliquit. Cuius rei cauſam eſſe ait, quòd eiuſmodi conditionis mancipia inſignia eſſe in uendundo deberent, ut emptores errare & capi nō poſſent; neq; lex uendundi operienda eſſet, ſed oculis iam perciperent, quodnam eſſet mancipiorum genus. Hæc Gellius noctium Atticarum ſeptimo. Tiara erat capitis tegmen regum orientis. Ouidius in undecimo de Mida rege,

Tempora purpureis tentat uelare tiaris.

Plutarchus inter Medicam ſtolam adnumerat in Antonio, qui in publicum filios produxit, ἀλέξανδρον μὲν γὰρ ἐσθῆτι μηδικῇ, τιάραν καὶ κίταριν ὀρθὴν ἔχοντα. hoc eſt, Alexandrum Medica ueſte, tiaran & citarin rectam habente. Hieron. ad Fabiolam, Quartum genus eſt ueſtimenti rotundū pileolum, quaſi ſphæra media ſit diuiſa, ut pars altera ponatur in capite. Hoc Græci & noſtri tiaram, nonnulli galerum uocant. Plutarchus in Artoxerxe, ἀποπίπτει δὲ τῆς κεφαλῆς ἡ τιάρα τοῦ κύρου. hoc eſt, Decidit à capite tiara Cyri. Quo in loco pro galea accipi uidetur. Heſychius enim ait, quandoq; eſſe περικράνιον, quod antiqui dicebāt ueluti ςέμμα. autor Pollux. κίταρις, quā nōnulli cidarim

uocant, Perſarum quoque regum inſigne erat, ſi recta geſta retur. Plutarchus in Artoxerxe, *ἀνέδειξε τὸν Δαρεῖον βασιλέα πεντηκοστὸν ἔτος γεγονότα, καὶ τὴν καλουμένην κίταριν ὀρθὴν φορεῖν ἔδωκε.* Id eſt, Deſignauit Darium regem quinquaginta annos natum, permiſitque, ut eam quæ citaris appellatur, rectam geſtaret. Cidaris quoque capitis ornamentum regum Armeniæ, quod & diadema appellatur. Plutarchus in Lucullo, *Τιγράνης δ' αὐτὸς ἑαυτὸν γυμνὸν, καὶ ἄνοπλον φέρων ὑπέρριψε πομπηΐῳ, καὶ τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος ἔθηκε πρὸ τῶν ποδῶν.* hoc eſt, Ipſe uero Tigranes nudus et inermis ante Pompeiũ procidit, ſublatumque à capite diadema ante pedes poſuit. Quod hic diadema dixit Plutarchus, citarim in Pompeio appellat his uerbis, *καὶ τέλος, ὡς πρὸς αὐτὸν ἦλθε πομπήϊον, ἀφελόμενος τὴν κίταριν, ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι,* hoc eſt, Poſtremo, ut ad ipſum Pompeium uenit, ſublato e capite citare, ante pedes collocare pergit. Vides ut cum de eodem Pompeio & Tigrane eadem referat, quod in Lucullo diadema dixerat, in Pompeio citarim uocet. Quare puto utrunque ſimul iunctum, inſigne regium eſſe, ut de tiara & cidare recta diximus ex Plutarcho in Antonio. Quin Suidas & Heſychius citarẽ & tiarã eadẽ exiſtimaſſe quoſdã ſcripſerunt. Cidaris uero, ut ait Pollux, appellatur & cyrbaſia, & pileus. *τὴν δὲ κυρβασίαν, καὶ κίδαριν καὶ πῖλον καλοῦσι.* Ludouicus Cælius in antiquis ſuis lectionibus legit anaxyris, quam & cyrbaſiam dicunt, falſus corrupti exemplaris errore. Legendum enim in Polluce, *τὴν δὲ*, non, *τὴν δ'.* Salij, autore Dionyſio, tunicas uerſicolores æneis ſuccincti baltheis, togasque annectentes fibulis circunductis purpura, ſubtegmine puniceo, quas trabeas uocant. Eſt enim gentilis ea ueſtis, Romanis ualde honorifica, & quos apices uocant, capitibus imponentes pileos altos, in ſpeciem

ciem coni eductos, quas Græci *κυρβασίας* appellant. Diadema, ornamentum capitis regum inſigne. Tacitus in quinto, Surena patrio more Tiridatē inſigni regio euinxit. Paulo poſt ſubdit, Delectū capiēdo diademati diem hunc cōcelebrauerant. Surenæ enim gētilibus ius erat, nouo regi primum diadema ponere, ut palàm fit ex Plutarcho in Craſſo, in hæc uerba, *τῷ γένει μὲν οὖν δι' ἀρχῆς ἐκέκτητο βασιλεῖ γενομένῳ πάρθων ἐπιτιθέναι τὸ διάδημα πρῶτος*. Reginæ quoq; eo inſigni ornabātur, ut docet Plutarchus in Lucullo, de Monima Mileſia altera Xerxis uxore, cuius magna fama & honor apud Græcos. *ὅτι τοῦ βασιλέως πειρῶντος αὐτήν, καὶ μυρίους πεντακισχιλίους χρυσοῦς προπέμψαντος, ἀντέσχε, μέχρι οὗ γάμων ἐγένοντο συνθῆκαι, καὶ διάδημα πέμψας αὐτῇ βασίλισσαν ἀνηγόρευσε.* hoc eſt, quod regi ipſam attentanti, præmiſsisq; X V aureorum millibus euocāti non paruerit, donec de matrimonio conuentum fuerit, miſſoq; diademate reginam ſalutarit. Aureum pro centum ſolidis noſtris accipe, ut docuit Budæus ex Tranquillo & Plutarcho & Tacito. Erat autē diadema, faſcia quædā, qua caput circūligabant, unde illa cuius modo mentionem fecimus, Monima, quum à capite diadema abſtraxiſſet, collo aptauit, ſeq; ſuſpendit: *περισπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα τῷ τραχήλῳ περιῆψε, καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν.* Et quum corporis grauitate laqueus ille cōfractus eſſet, O execrandum (inquit) diadema: neq; in tam triſti mihi miniſterio profuiſti. A diademate, Metellorum unus dictus diadematus, ut inquit Plutarchus in Coriolano, *ὅτι πολὺν χρόνον ἕλκος ἔχων περιενόστει περιδεδεμένος τὸ μέτωπον.* quod multo tempore circūuagabatur, frontem redimitus. Quare quidam nō indocti apud Plinium in ſeptimo, Diadematis legunt, his uerbis: Et hoc dicebat, iam Balearicis & Creticis & Diadematis, iam Macedonicus ipſe. Etiā ſi

nonnulli putent legendum non Diadematis, ſed Numidicis, ex Plutarcho in Lucullo, in ipſo ſtatim principio, quum ait, Auunculum Luculli fuiſſe Metellũ, eum qui Numidicus eſt cognominatus.

Vitta tegimen capitis matronarum. Tibullus:

Sit modo caſta doce, quamuis non uitta ligatos
Impediat crines, nec ſtola longa pedes.

Erat quoq; Veſtalium, qua cum plaga utuntur eæ, quæ perpetuam uirginitatẽ deo uouerũt, unicum dei filium ſponſum agnoſcentes. Erat autẽ plaga, grande tegimen lineum, qua hodie mulieres Romanæ utuntur, cuius diminutiuũ eſt plagula, cuius meminit Vlpianus hic. Calanticæ etiam meminit Vlpianus in ſequenti, & erat tegmen muliebre capitis. Cicero: Tu'ne quũ mentirentur pedes fuſci, quum calanticam capiti accõmodares? κυνῆ pileus erat Lacedæmoniorũ. Strabo in VI. ubi de origine Taranti loquitur: συνέκειτο μὲν inquit, τοῖς ὑακινθίοις ἐν τῷ ἀμυκλαίῳ συντελουμένου τοῦ ἀγῶνος, ἡνίκα τὴν κυνῆν περιθεῖτο ὁ φάλανθος, ποιεῖσθαι τὴν ἐπίθεσιν. Loquitũ de inſidiis quas Lacedæmoniorum helotes, id eſt mancipia uocati, & Partheniæ popularibus ſtruxerant. Conuenerat (inquit) ut Hyacinthinis inſultus initium fieret in populares, quando habita in Amyclæo ludorum celebritate, Phalãthus capiti cynam imponeret. Cynam paulopoſt idẽ author (ut opinor) ex Ephoro, pileum Laconicũ appellat, licet aliter rẽ ipſam narret. Cynæ quoq; meminit Athenæus decimoquarto: τοῖς δὲ εἵλωσι πᾶν ὑβριστικὸν ἔργον ἐπιτάττουσι πρὸς πᾶσαν ἄγον ἀτιμίαν. κυνῆν τε γὰρ ἕκαστον φορεῖν ἐπάναγκον. Ilotis autem opus omne iniurioſum & ignominioſum imperabant: cogebatur enim quiſque ferre cynam. Heſychius uerò ait, petaſum eſſe pileum Arcadicum. Quibus uerbis palàm fit, petaſum fuiſſe tegmen

capitis

capitis, unde petaſati dicti. Tranquillus in Auguſto: Domi quoquè non niſi petaſatus ſub dio ſpatiabatur, hoc eſt, uelato capite. Athenæus in quinto: ἐπὶ δὲ πάντων τούτων ἀναβεβήκει παιδάρια χιτῶνας ἔχοντα ἡνιοχικοὺς καὶ πετάσους. id eſt, in his autem omnibus ibant puelli tunicas rhedariorum habentes & petaſos. Et in duodecimo, ubi de Alexandro: ἐν δὲ τῇ συνουσίᾳ τάς τε πέδιλα καὶ τὸν πέτασον. id eſt, in conuiuio uerò calceos & petaſon. Marcus Tullius in epiſtola ad Caſsium: Sed petaſati ueniunt, comites ad portas expectare dicunt.

Cauſia etiam capitis erat, quæ purpureæ dabantur à regibus Macedonum, ut diximus. Erat enim Macedonum cauſia, καυσία πῖλος μακεδονικὸς παρὰ μενάνδρῳ. id eſt, cauſia apud Menandrũ pileus eſt Macedonicus: ait Pollux in decimo: ut tiara, candys, ut ἀναξυρίδες Medorum & Perſarum. Erat aũt candys tunica, quę regis erat haliporphyros, aliorũ uerò purpurea: ut ait Pollux. Atqui Alexãder Magnus (uti ferunt) anaxyridas, candyn, tiaramq; ſemper repudiauit. Erant autem anaxyrides, feminalia ſeu brachæ, ut inquit Suidas, Heſychius, & etiã (ut audio) Euſtathius in Homerũ Iliados ſecũdo. Quod & Strabo dixiſſe uidetur, quũ ait in quarto, ubi de cultu Gallorum: σαγοφοροῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι, καὶ ἀναξυρίσι χρῶνται περιτεταμέναις. hoc eſt, ſagis utuntur & comã nutriunt, oblõgisq; feminalibus, quas unico uocabulo brachas dicere poſſumus. Idẽ Strabo author eſt, ἀναξυρίδας Perſarũ quoq; fuiſſe, his uerbis: ἐσθὴς δὲ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἀναξυρὶς τριπλῆ. χιτὼν δὲ χειριδωτὸς, διπλοῦς, ἕως γόνατος. ὁ ὑπενδύτης μὲν λευκὸς, ἀνθινος δὲ ὁ ἐπάνω. ἱμάτιον θέρους μὲν πορφυροῦν ἢ ἀνθινον, τιάραι παραπλησία ταῖς τῶν μάγων, ὑπόδημα κοῖλον, διπλοῦν, τοῖς δὲ πολλοῖς χιτὼν ἕως μεσοκνημίου, καὶ διπλοῦς. ῥάκος δὲ σινδόνιόν τι περὶ τῆς κεφαλῆς. hoc eſt, Perſarum principes

ueſtis uice uti bracha tripla duplaq́ꝫ, & manicata tunica ad genua uſq́ꝫ promiſſa, cuius ſuffultura utiq́ꝫ candida, exterior uero pars picta. Eorum pallium æſtate purpureum, uel uarium: hyeme uero pictum: tiaræ haud abſimiles eis quas Magi geſtant, calciamentum cauum ac duplum: uulgus autem tunicam ad mediam uſq́ꝫ tibiam geſtãt, eamq́ꝫ duplam: faſcia uero ſindonica caput euinciunt. Erant autem brachæ Gallorum tranſalpinorum, Britonumq́ꝫ. Martialis,

Quod ueteres brachæ Britonis pauperis,
Quibus & pudenda tegebantur. Iuuenalis,
Mittentur brachæ, cultelli, fræna, flagellum.

Tacitus decimoſeptimo, Ornatum ipſius municipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quod uerſicolore ſagulo brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Plutarchus in Othone, ἐκείνων δὲ Κεκίνας, ὅτι σχῆμα δημοτικὸς, ἀλλ᾽ ἐπαχθὴς καὶ ἀλλόκοτος σώματος μεγάλου, γαλατικὰς ἀναξυρίσι καὶ χειρίσιν ἐνεσκευασμένος. Quibus uerbis eadẽ fere quæ apud Tacitũ retuliſſe uidetur Plutarchus. Vnde brachati dicti Narbonẽſes, ut ait Plinius. Iuuen. in octaua, Vt brachatorum pueri, Senonũq́ꝫ minores. Nunc uero etiam brachatis, & tranſalpinis nationibus. Scitum eſt illud Tranquilli, Gallos Cæſar in triũphum duxit. Iidem in curia Galli brachas depoſuerũt, latũ clauum ſumpſerunt. De brachis etiam (ut opinor) dictum prouerbialiter, ut de re inſolita, ἀμαθὴς ἀναξυρίδα περιθέμενος, πᾶσι ταύτην ἐδείκνυ. hoc eſt, imperitus brachã indutus, omnibus eam oſtentat. Neque uero puto ἀναξυρίδα ſubligaculum fuiſſe, quod tantum (ut opinor) pudendorum uelamen erat, neque femora contegebat, ut brachæ & ἀναξυρίδες, quæ & ob id feminalia dicuntur à probatiſsimis authoribus. Diodorus in quinto: ἐσθῆσι δὲ

χρῶνται

χρώνται καταπληκτικαῖς. χιτῶνας μὲν βαπτοὺς χρώμασι παντοδαποῖς διαλωθισμένους καὶ ἃς ἀναξυρίδας ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι. Subligaculi uero meminit Tullius Officiorum primo, Scenicorum quidem mos tantam habuit à uetere diſciplina uerecundiam, ut in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo. Græci περίζωμα uocant. Plutarchus in Romulo, ἐν περιζώματι γυμνοὶ διαθέουσι. Et Atheneus, ni fallor, διαζώσφας appellat, in decimoquarto, καὶ αἱ θετταλαὶ αὐταὶ ὀρχηστρίδες, καθάπερ αὐταῖς ἔθος ἐστὶν ἐν ταῖς διαζώσφαις γυμναὶ ὠρχοῦντο. Etiam Theſſalæ ipſæ ſaltatrices, ut eis mos eſt in diazoſphis nudæ ſaltabant. quod dictum fortaſſis eſt ἀπὸ τῆς ὀσφύος. Quare quod ſcriptū eſt in epiſtola Pauli ad Epheſios, ad finem, στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, uerti potius debuit: Succincti ſubligaculo, uel ſuccincti ſimpliciter, quàm baltheo. Nihil em̄ commune lumbis cum baltheo. Nec te moueat, quod doctiſſimos mouiſſe uidetur, quòd ſcilicet ſupra mentionem fecit πανοπλίας. Poſt hæc enim ſubdit, de calciamētis, quę nec armorum appellatione ueniūt, nec ueſtimentorum, ſi iureconſultis credimus. Cap. XXI

ARiſto etiam coactilia ueſti cedere ait.) Coactilia, inquit Aegnatius, iureconſultis dici uidentur pelles, ſeu lora, quibus inuoluuntur, adligantur'ue ueſtimenta, quæ omnia inſtrumēti uiatorij ſunt. Hactenus Aegnatius. Quibus uerbis uidetur id ſignificari, quod Græci φάσκολον dicunt. Itali *ualize*, nos uero *malle*. Ego ante quàm hæc Aegnatij uerba legiſſem, aliter ſentiebam. ſiquidem memineram me legiſſe apud Plinium in octauo, Lanæ & per ſe coactæ ueſtem faciunt. unde coactilia dicta putabā ea, quæ uulgo *feltra* appellamus. Nunc uero tanti uiri autoritate permotus ſubſiſto. Cæſar libro tertio de bello ciuili, Atq; oēs ferè milites aut ex ſubcoactis, aut ex centonibus

nibus, aut ex corijs tunicas ac tegmenta fecerant quibus tela uitarent. Quod ſi uerum tibi lector uidebitur, quod nos ante uulgata Aegnatij ſcholia opinati ſumus, auſim & ego opinari bis ad eundem lapidem Aegnatium offendiſſe. Neq; enim pertinaciter in Pertinace Capitolini legendum, tabernam coactiliariam, ut cenſet Aegnatius: ſed coctilitiam potius, id eſt eam in qua coquebantur ligna, ne fumum facerent, quorum meminit Vlpianus in l. ligni appellati, ſupra de leg. tertio, & de uerb. ſig. his uerbis, Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant. Quæ etiam à Martiale ligna acapna dicũtur, quæ & forſitan coctilia dicũtur à Trebellio Pollione in D. Claudio, in hæc uerba, Ligni quotidiani pondo mille, ſi eſt copia: ſin minus, quantum fuerit, & coctilium quotidiana batilla quatuor. Quæ Iulius Pollux in decimo ξύλα κάυσιμα appellat. Quod uero apud Plinium in octauo, poſt uerba ſupra ſcripta, in uulgatis codicibus legitur, Indumenti uſum ueniunt: legendum, in tomenti uſum uæniunt. Cuius loci me admonuit (uolo enim ſuæ cuiq; induſtriæ honos reddatur) Chriſtophorus Longolius, uir mecum iiſdem Græcarum literarum ſtudijs, ueluti ſacris initiatus, eoq; nomine mihi amiciſſimus. Ille eñ unus in cauſa fuit, uti poſthabitis rabularũ altercationibus, quibus audiẽdis in ſuprema Pariſiorũ curia tempus tereremus, Romam unà cum eo ad capiendũ ingenij cultum concederem: cuius immaturo interitu, Romanę, Græcæq; literæ damnũ non mediocre fecerũt, cuiusq; ſingularem tum doctrinã, tum uirtutem admirati Romani, eum non petentem ciuitate donarunt. Laboris enim improbitate, ingenijq; felicitate eò gradum fecerat, unde ſi porrò fatorum clementia uitæ diem prorogante adniſus fuiſſet, peruenire ad ſumma, et doctiſſimo cuiq; in utriuſq; linguę facultate ęquari

potuiſſet

potuiſſet. Latine quidem loquendo neſcio an habuiſſet parem neminem. Quod ſi quis meum hac in re teſtimonium eleuet, ut hominis Longolij amiciſſimi, Germani Brixij carmē legat, uiri utriuſq; linguæ ſtudioſiſſimi, tum uero poetæ feliciſſimi,

Longolio uix dum digreſſo matris ab aluo
  Dixerat Aonidum nomine Mercurius,
Creſce infans, tibi ab ingenij, linguæq; diſertæ
  Dotibus, olim ingens, me duce, fama aderit.
Quam primis poſtquam ſibi conciliaſſet in annis
  Longolius fuſo, nocte dieq;, oleo:
Tum deus eloquij ueritus, ſi debita fati
  Ordine uixiſſet tempora Longolius,
Ne ſibi præriperet linguæ decus, inuidus illum
  Contactum uirga ſuſtulit ante diem.

Εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ.

Κείμενον ἐν μουσῶν κόλποις αὐτήνορος ἐντὸς
  Τείχους, λογγόλιον μοῖρ᾽ ὀλοὴ δάμασεν.
Τῷ ῥα ἑῆς πόλιος στέφανον δωρήσατο ῥώμη
  Ἀστείῳ γ᾽ ὕβραϊ ξεῖνον ἀμειβομένη.
Εἵνεκα τῶν τε λόγων, καὶ λέξιος εἵνεκα κομψῆς,
  Εἵνεκα τῆς διδαχῆς, εἵνεκα τῶν χαρίτων.
Δύσμορε λογγόλιος, φατὸν ὥς, θάνες ἐν νεότητι
  Καί περ ἐὼν ζωῆς ἄξιος ἀθανάτου.

Hæc Lazarus Baifius commentabatur, emendaturus, immutaturusq;, ſiquid ſit, quod à uarietate iudiciorum deſyderetur.

LAZARI BAYFII DE VASCVLIS

G

ANTONIO A BVRGO CLARISSIMO VIRO, GALLIArum Cancellario Lazarus Bayſius S.

HAS noſtras uigilias pridem edideramus ſine tutore, ſine uindice, Antoni clariſſime: propterea quòd id tẽporis Venetijs eramus à rege legati: nihilq́ꝫ à quoquam iuriſgentium authoritate fulti timeremus, qui ab omnibus propemodum ſancti haberemur. Nunc ipſi ad priuatam fortunam reiecti, te potiſſimum noſtrorum ſtudiorũ aſſertorem fore idoneum cognouimus: qui in altiſſimo dignitatis gradu conſtitutus, ſummisq́ꝫ occupationibus diſtrictus, tuam tamen dignitatem ad hęc humaniora ſtudia, ut ita dicam excolenda, demittere nõ grauaris. Quorũ ſtudioſis ut prodeſſe poſſes, quantũ uelles, Regis Francisci iudicio factum eſt, qui te nihil tale cogitantẽ, ne dicã nõ ambientẽ, ad hoc munus ſponte ſua delegit, quod & eſt, & habetur in noſtra Gallia eximium. In quo obeundo te ita geris, ut plus tua comitate comite, prudentiq́ꝫ cõſilio negotiorũ expedias, quàm quantum iure & poteſtate, moroſaq́ꝫ ſeueritate, qui ante te fuerunt, potuerint omnes. Et nimirum expediendis, conficiendisq́ꝫ rebus uincit facilitas ſeueritatem, prudentia authoritatem, conſilium poteſtatem, Sed hæc fortaſſe nimiũ multa. Accipies igitur hoc paruũ opuſculum tua (ut ſoles) ab omnibus prædicata humanitate: in quo uidebis explicatam, ut potuimus, Romanorum ſupellectilem, uaſa omnia aurea, argentea, & in his (ſi dijs placet) nonnulla gemmea: quæ tibi (ut ſpes eſt) tam grata erũt, quàm antiquarijs hominibus eſſe ſolent numiſmata è terra eruta, quæ in amoribus propter antiquitatẽ & delicijs habẽt. Vale. Calend. Auguſti, ANN. M. D. XXXVI

LAZARI BAYFII ANIMADVERSIONES IN TRACTATUM De auro & argento legato.

IN capite Vxori quis legauit, quæſitum eſt an carruca dormitoria. Carruca uehiculi genus eſt à carro deductũ. Quam & rhedã uocat Martialis, ubi de Baſſo, Fauſtine plena Baſſus ibat in rheda. Subdit enim, Nec feriatus ibat ante carrucam. Plinius libro trigeſimotertio, conqueritur quòd ſua ætas carrucas ex argẽto cælare inuenerit, quas & aureas fuiſſe teſtatur Martialis in quinto,

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Antonius Heliogabalus, ut author eſt Aelius Lampridius, cum priuatus eſſet, iter nunquam minus ſexaginta uehiculis fecit: Imperator uero etiam ſexcenta uehicula dicitur duxiſſe: aſſerens decem millibus camelorum, Perſarũ reges iter facere: & Neronẽ quingentis carrucis iter inijſſe. Surenas autẽ Perſarũ regis præfectus, ἐξήλαυνε καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίαις σκευοφορούμενος καμήλοις καὶ διακοσίας ἀπήνας ἐπήγετο παλλακίδων. Plutarchus in Craſſo, Δημοσθένης περὶ τῶν συμμοριῶν, de eodẽ rege Perſarũ inqt: καὶ τί τοῦτ' ἐστὶν πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους, ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματα ἄγειν φασὶν οὗτοι. Plutarchus etiã in Alexãdro, τῶν δὲ ἄλλων κατασκευῶν, καὶ τοῦ πλούτου ἐκκομισθῆναι φασὶ μυρίοις ὀρικοῖς ζεύγεσιν καὶ πεντακισχιλίαις καμήλοις. A carruca

dicuntur mulæ carrucariæ, trahẽdis carrucis aſſignatæ. Sic & aſinus machinarius dicitur ab Vlpiano in l. Cum quæreretur, ſuprà De leg. tertio, & in l. Quęſitũ, De fundo inſtructo. Et aſina molendinaria à Paulo dicitur in l. Cũ de lanionis, ſuprà de fundo inſtructo. Neq; enim iure conſultorum tempore adinuentæ erant machinæ, quę defluentis, atque adeo præcipitantis aquę impetu rotantur, quibus hodie paſſim noſtri molitores utuntur. Dicitur & meta molendinaria, quæ eſt molæ pars inferior, catillus uero ſuperior. Quam metam Græci ὄνον uocant, & μύλος ὀνικὸς dicitur apud Matthæũ capite decimooctauo. Quę & meta molendinaria dicitur à Iureconſulto Paulo, ſuprà De fundo inſtructo. inſtrumento leg. Quòd uero hic Scæuola carrucæ dormitorię meminerit, addit fidem his quæ de cubiculo uiatorio Neronis principis ex Plin. diximus in l. Veſtis, infra Eadẽ. Dormitoriã autẽ dixit, ut & Iulius Pollux refert in decimo, à comicis dici χιτὼν εὐνητὴρ, quam nos uerbum è uerbo, ſi uolumus, tunicam dormitoriam dicemus, uulgo camiſiam nocturnã. Quin & Horatius Sermonum primo, nocturnam dixit illo uerſiculo, Nocturnam ueſtem maculant uentremq; ſupinum. Plutarchus in Themiſtocle huiuſcemodi carrucas dormitorias σκηνὰς uidetur appellare cum ait:

ἀλλὰ καὶ τὰς ἀργυρωνήτους καὶ παλλακευομένας ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὁρᾶσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ᾽ οἴκοι μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλεισμένας, ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορίαις ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι.

In l. Cum aurum & argentum &c. an replumbari debeant. Plin. Secundus libro nat. hiſt. triceſimoquarto, docet duo plumbi eſſe genera, nigrum & candidũ. Album nulli rei ſine mixtura utile eſt, neq; argentum ex eo plũbatur, hoc eſt, ut ipſe interpretor, iungitur & ſolidatur,

quoniam prius liqueſcit argentum. Quibus Plinij uerbis planum fit, quid ſit argentum replumbari: replumbatur enim, ſi plumbum auellitur, & argẽtum purum relinquitur. Applumbare uero argentum, eſt plumbo addito curare, ut argentum argento, uel maſſa maſſæ cohæreat, cuius meminit Paulus in l. In rem actio, ſuprà De rei uendicatione, in hæc uerba, Non idem in eo quod applumbatum eſt, quia ferruminatio per eandem materiã facit confuſionem, plumbatura uero non idem efficit. Plumbatura igitur eſt, quando plumbo maſſa maſſæ iungitur, ita ut iunctura plumbea cohæreat. Ferruminatio uero fit, ſi per eandem materiam maſſa maſſæ confunditur. Plin. libro triceſimotertio, cap. quinto, ubi de glutinandis perficiendisq́ metallis, dicit aurũ ſtagno ferruminari, his uerbis, Chryſocollam aurifices ſibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes ſimiliter utentes appellatam dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro, terit̃ Cyprio ære, in Cyprijs mortarijs. Ita ferruminatur aurum. Ferruminatur dixit, id eſt alicui rei iungitur. Sic & idem Plinius ferruminat dixit, pro coniungit. Et decimoſexto, ubi de calamis & arundine, Aut enim pro pluma ſtrata cauponarum replet: aut ubi limoſiore callo induruit, ſicut in Belgis, contuſa & interiecta nauium commiſſuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisq́ explendis fidelior pice.

In eadem l. §. Si cui uaſcula argentea, utputa lances quadratæ ſint legatæ. Lanx à latitudine dicitur, ut quidam putauere, & eſt uas eſcarium. Horatius, Ne non & cantharus & lanx Oſtendat tibi te. Et erat non ſolum lata, ſed etiam caua, & ob id cauas lances dixit Martialis undecimo,

Sic implet gabatas paropſidasq́.

Et leues ſcutulas,cauasq; lances:
Hoc lautum uocat,hoc putat uenuſtum,
Vnum ponere ferculis tot aſſem.

Erant autem lances maximæ, mediæ, & minimæ, ut inquit Iureconſultus,in l.Cui lancem, hoc ipſo tractatu. Et erant non ſolum quadratæ quædam ut hic, ſed & rotundæ aliæ: quod uel Horatij uerſibus probari poteſt Sermonum ſecundo,

Vmber & iligna nutritus glande rotundas
Curuet aper lances,carnem uitantis inertem

Planum fit etiam ex uerbis Pauli in l.Si in rem, ſuprà De de re uendica.in hæc uerba, Quamuis & in uaſis occurrat difficultas, utrum lancem duntaxat dici oporteat, an etiam quadratam uel rotundam. Nos rotundis utimur, & uulgo *platum* à latitudine dicimus, ut opinor. Quòd autem lanx uas ſit eſcarium, adducor ut credam ex Iuuenalis quinta,

Aſpice quàm magno diſtendat pectore lancem
Quæ fertur domino ſquilla, & quibus undiq; ſepta

Aſparagis. At uereor ne cui uidear in re non dubia teſtimonijs uti minime neceſſarijs. Ad alia pergam, ſi modo prius dixero, lances chryſendetas dici à Martiale, & etiã chryſendeta, lances aureis cruſtis illigatas & exornatas. Martialis in ſecundo,

Immodici tibi flaua tegunt chryſendeta muli.

De quibus cruſtis copioſius infra dicemus. Catinũ quoque uas eſcarium dicimus, à capiendo dictum, & per diminutionem catillum deducunt. Horatius Sermonum primo, Menſaue catillum
Euandri manibus tritum deiecit ob hanc rem:
Aut poſitum ante mea quia pullum in parte catini
Suſtulit eſuriens, minus hoc iucundus amicus

Sit mihi

Sit mihi: Quibus Horatij uerbis uides Romanos illos ſolitos catinis uti ad reponendos pullos, & alia obſonia, ut hodie platis utimur. Piſces quoq; catinis reponebant, quod uel Horatij uerſu planũ fit ſermonũ ſecundo,

Anguſtoq; uagos piſces urgere catino.

Catino autem utebantur pauperiores, quod conijcio ex Horatij ſermonum primo,

Aſſiſto diuinis, inde domum me
Ad porri & ciceris refero, laganiq; catinum.
Cœna miniſtratur pueris tribus, & lapis albus
Pocula cum cyatho duo ſuſtinet, aſtat echinus
Vilis cum patera, guttus Campana ſupellex.

Eo enim fictili utebantur antiqui. Iuuenalis in ſexta.

Aut quis
Sympullum ridere Numæ, nigrumq; catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Auſus erat.

Eſt autem Sympullum, ut id obiter intelligas, uas fictile, quo in ſacris prolibabãt ſacrificuli. Plinius libro trigeſimoquinto de plaſtice, In ſacris quidem etiam inter has opes non murrhinis criſtallinis'ue, ſed fictilibus prolibatur ſympullis. Nec me fallit quoſdan uiros, & eos doctiſſimos legere apud Plinium ſympinijs ἀπὸ τοῦ συμπίνειν. Quod haud ſcio an cuiquam probare poſſint. Et fortaſſe dictum ſympullum, ut ampullam dicimus. Tullius tertio De legibus, Excitabat enim flens in ſympullo, ut dicitur, Gratidius, quos poſt filius eius Marius in Aegæo excitauit mari.

Sympullum

Sympullum in antiquo marmore cum lituo ſic deſcri/ptum Romæ uidimus.

Marcus ſanè Tullius, qui iſta ignorare non potuit, uaſa illa quibus in ſacris Numam uſum fuiſſe conſtat, capedi/nes ac fictiles urnulas uocat in eo libello qui παράδοξα inſcribitur. Verba autem Tullij hæc ſunt, ſiquis forte requirat: Quid autem Numa Pompilius minus'ne gra/tas dijs immortalibus capedines ac fictiles urnulas fuiſ/ſe, quàm Deliacas aliorũ pateras arbitramur? Hactenus Tullius, qui in tertio de natura deorum capedunculas eas uocat, Docebo, meliora me didiciſſe de colendis dijs immortalibus iure pontificio & more maiorũ, capedun/culis quas Numa nobis reliquit. Magida etiamnum in/ter eſcaria uaſa aſcribunt, cuius mentio apud Paulũ in l. Seruus, ſuprà De condict. indebi. & à magnitudine di/ctam putant, cum à maza deducatur, ut quidã autumãt, à qua & mazonomum dictũ rentur, cuius meminit Ho/ratius Sermonum ſecundo, Deinde ſecuti

Mazonomo pueri magno diſcerpta ferentes.

μάγις Græcum uocabulum eſt, quo ſignificantur men/ſæ, quæ apponuntur & remouentur, authore Iulio Pol/luce. Feneſtella quoque, ut inquit Plinius, tympana, ſe

iuuene

Iuuene, dicit appellata patinas & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Eſt autem patina ab eo, quòd pa teat, dicta, quam Iureconſultus in l. Cum de lanionis, ſu/ pra De fundo inſtructo, inter culinaria uidetur adſcribe/ re, cum inquit, Patinæ & cacabi ad coquendum pulmen/ tarium. Patinis utiq; , niſi ſi in authorũ obſeruatione fal/ ſus ſum, utebantur non ſolum ad coquendum piſces, & cætera id genus, quod authore Plinio probatur libro ui/ geſimo tertio, ubi de fæce ſapę, Decoquitur, inquit, in pa tinis cum ſale & adipe ad tumorem quoq; maxillarum & ceruicum: ſed etiam ferculi uice. Cum ferculum dico, uas ad ferendum obſonium uel pulmentarium intelligo. Et niſi me & lectorem decipio, eadem patina utebantur & ad coquendum, & ad ferendum obſonium, elixũ præ/ ſertim. Horatius,

Siquis eum ſeruum patinam qui tollere iuſſus,
Semeſos piſces tepidumq; ligurierit ius.

Idem Horatius Sermonum ſecundo,

Affertur ſquillas inter murena natantes
In patina porrecta.

Quibus certe locis patinam pro ferculo poſuit Horatius. Iuuenalis autem in quarta, pati nam rhombo coquendo extructam, taxat his uerbis,

Quidnam igitur cenſes, conciditur? abſit ab illo
Dedecus hoc Montanus ait, teſta alta paretur,
Quæ tenui muro ſpatioſum colligat orbem:
Debetur magnus patinæ ſubitusq; Prometheus.
Argillam atq; rotam citius properate: ſed ex hoc
Tempore iam Cæſar figuli tua caſtra ſequantur.

Notatur & à Plinio in x. natur. hiſt. Aeſopi patina, in qua poſuit aues cantu aliquo, aut ſermone uocales, num/ mis ſex ſingulas coemptas. Vitellij quoque patinam ſcri/ bit Tranquillus ab eo dedicatam, ac propter eius immen

ſam magnitudinem clypeum Mineruæ, αἰγίδα πολιούχου nuncupatam, in qua ſcarorum iocinora, phaſianorum & & pauonũ cerebella, linguas phœnicopterorũ, murenarum lactes, à Carpathio uſque, fretoq; Hiſpaniæ per nauarchos ac triremes petitarum. Huic autem patinæ faciendæ fornax in campis exædificata erat, quando eo peruenit luxuria, inquit Plin. lib. trigeſimoquinto, ut etiam fictilia pluris conſtent quàm murrhina. Hãc patinam Vitellius in principatu ſuo condidit C C. ſeſtertijs. Murrhini uero pretium ab eodẽ Plinio ponitur lib. XXXVII. Excreſcit indies eius rei luxus, murrhino L X X X. ſeſtertijs empto, capaci planè ad ſextarios tres calice. Vides usuas murrhinum prægrande L X X X. H S. emptum, ſitq; ſumma multo inferior ea quam in patina ſtatuimus, quãto uidelicet numerus C C. octogenarium ſuperat. Nec te moueat quòd apud Plinium libro trigeſimoquinto capite duodecimo, in uulgatis codicibus ſic legitur, Nam nos cum unã Aeſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura auiũ diceremus ſeſtertijs D C. ſtetiſſe, nõ dubito indignaturos legentes. Nã in antiquo codice legimus non ſeſtertijs D C. ſed ſeſtertijs centum. Et in X. ubi de Aeſopi patina, non legendum, ſexcentis ſeſtertijs taxata, ſed ſeſtertijs centũ. Qui loci apud Pliniũ corrupti in cauſa fuere, ut uiri alioqui doctiſſimi iſta non ſatis percepiſſe uideãtur. Quibus non danda eſt uenia: nihil enim peccarunt qui diuinare non potuerunt: ſed habenda eſt gratia, quòd nos incautos loci præcipitis admonuerint, & quaſi digito commõſtrarint, ne cum uulgo temere iſtac præteruecti collaberemur. Propter illam porrò Vitellij patinam, Mutianus altero conſulatu ſuo in conqueſtione exprobrauit patinarum paludes, alludens opinor ad Pontinas paludes. Cæterum à patina dicitur tripatinum ſumma cœnarum lau-

titia

titia, una erat murenarum, altera luporum, tertia myxonis piſcis, inclinatis iã ſcilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam philoſophis poſſimus: ſiquidẽ in Ariſtotelis hæredum auctione ſeptuaginta patinas uæniſſe traditur, authore Plinio. Patella quoque uas eſcarium ad olera & pulmenta ponenda, quam Græci λεκανίδα uocant. Iulius Pollux in ſexto, τὰς δὲ καλουμένας πατέλλας λεκανίδας ὀνομαστέον. Sic enim legendum apud Pollucem. Quod autem in patellis olera ponerẽtur, uel Horatij uerſibus epiſt. primo ad Torquatum probatur:

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis,
Nec modica cœnare times olus omne patella.

Et Martialis in quinto

Ponetur digitis tenendus uſtis
Nigra coliculus uirens patella. Et Iuuenalis in V.
Ponitur exigua feralis cœna patella.

Quorum omnium teſtimonijs clarũ eſt, credo, patellam paruam eſſe patinam, quæ ab iſtis tum modica, tum exigua dicitur. Iulius Pollux recenſens uaſa eſcaria, τεύχη & χεύματα uocat, quæ nos uaſa & uaſcula: κύκλοι, quos orbes & quadras dicimus: πίνακες, quas lances uocat Iureconſultus. Quod autẽ πίνακες ſint uaſa eſcaria, ex Athenæo uidere eſt in IIII. cũ ait, καὶ γὰρ τοὺς πίνακας ἐφ᾽ ὧν τὰς τροφὰς προστίθενται τοιούτους ἔχουσιν. Patinas & patellas, λεκάνας et λεκανίδας dicũt, niſi fallimur, ut notũ ex prouerbio, οὐδὲ λεκάνη δελφῖνα χωρεῖ, cuius meminit Plutarchus in Lucullo. Ad calcẽ iſtius legis uel capitis, ſi lubet ita uocare: Quemadmodũ claui aurei & purpuræ. Legendũ purpurei, ex uetuſti exemplaris fide. Sic enim & ipſi hũc locum citauimus in libello de re ueſtiaria. Claui enim purpurei inſuebantur ueſtibus, & maxime tunicis, ad eam fere partẽ qua pectus tegebatur. Horatius Satyra ſeptima,

Et latum demiſit pectore clauum.

Non quòd reuera eſſent claui, ſed quòd uiderentur clauorum purpurea capita ſupereminentia in tunicæ ſuperficie. Et ut huic noſtræ coniecturæ fidem habeamus, facit quod apud Athenæum in XI. legimus, ubi interpretatur hos Homeri uerſiculos πὰρ δ᾽ ἔπας ἦν περικαλλὲς ὃ οἴκοθεν ἦγ᾽ ὁ γεραιὸς χρυσείοις ἥλοισι πεπαρμένον. Ait enim, poetã dicere poculum illud, quam Neſtorida uocat, fuiſſe aureis clauis ſuffixum: nõ quod in poculo claui infixi fuerint ſed quòd ἐξοχὴ ἦν ὀλίγη καὶ οἱονεὶ κεφαλίδας ἥλων ἀποτελοῦσα. πέπαρθαι δὲ λέγεται τοὺς ἥλους ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ οὐχ᾽ ὅτι ἔξωθεν πρόσκεινται καὶ πεπαρμένοι εἰσὶν, ἀλλ᾽ ὅτι ἐμπεπαρμένοις ἐοίκασιν ἔξωτε ὀλίγω προύχουσι τῆς ἄλλης ἐπιφανείας ὄντες. Noſtri uaſcularij eiuſmodi pocula martellata uocant. In capite, Etſi non ſunt claui, nec aurea emblemata, quæ in parapſidibus argenteis eſſent. Legendum cenſeo paropſidibus, quæ uaſa ſunt eſcaria in Iuuenale,

Quàm multa magnaq; paropſide cœnat.

Tranquillus in Galba, Et ordinario quidem diſpenſatori breuiarium rationum offerenti, paropſidem leguminis pro ſedulitate ac diligẽtia porrexiſſe. In uulgatis codicibus legitur parapſis, cũ uocabulũ græcum ſit. παροψὶς enim à Græcis non ſolum pro uili opſonio, & iure & etiam maza: ſed pro eſcario, quod docet Iulius Pollux his uerbis, τὰς μὲν παροψίδας, ἡ μὲν πλείστη χρῆσις ἐλέγχει τοὔνομα ἐπὶ μάζης, ἢ ζωμοῦ τινὸς, ἢ ἐπὶ ἐδέσματος εὐτελοῦς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγγεῖον λεκτέον. & mox ſubdit, ἐν δὲ τῇ ἀντιφάνους Βοιωτίᾳ σαφέστατα ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἐστὶν εἰρημένον. καλέσατα παρατίθησι ἐν παροψίσι βολβούς. Athenæus quoq; in nono ad principium quærit, apud quem authorem παροψὶς ponatur pro uaſe, ut de re minime triuiali addubitans. Quòd uero, ἐπὶ παροψήματος ponatur, id eſt, pro obſonio, citat

Ariſtopha

Ariſtophanem in Dędalo,

πάσαις γυναιξὶ ἐξ ἑνός τε τοῦ τρόπου
ὥσ περ παροψὶς μοῖχος ἐνσκευασμένος
ὑπὸ δὲ τοῦ σκεύους

Citat eundem locum citatũ à Iulio Polluce, ex cuius collatione legẽdum duxi apud Pollucem, καλέσασα non καλέσασθαι, ut paſſim legere eſt in uulgatis codicibus: & in altero Βοιωτία, non Βοιοτίῳ. Citat Alexim in Eſione,

ὡς ἴδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
φέροντας εἴσω, ποικίλων παροψίδων
κόσμον βρύουσαν, οὐκέτι εἰς ἐμὲ βλέπων.

Argenteis autem addidit Iureconſultus, quandoquidem fiebant & fictiles, quod uel è Martialis uerſibus intelligere eſt, cũ paropſidem rubram uocet in XI,

Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra
Alecem, ſed quam protinus illa uoret.

In eadem lege, Vel ſigilla argentea. Sigilla ſunt parua ſigna, quæ ſunt ſimulacra ad effigiem alicuius uel dei, uel herois facta. Cicero in ſexta in Verrem, Nego ullam gẽmam, aut margaritam, aut quicquam ex auro, aut ex ebore factum, ſignum ullum æneum, marmoreum, eburneũ: nego ullam picturam, neq; in tabulis neq; textilibus fuiſſe, quin quæſierit, inſpexerit, quod placitum ſit abſtulerit. Et in eadem, Patella grandis cum ſigillis ſimulacris deorum effigiem. Et paulo poſt, Appoſuit patellam in qua ſigilla erant egregia, iſte continuo ut uidit, non dubitauit illud inſigne penatium hoſpitaliumq; deorum ex hoſpitali menſa tollere. Sed tamen quod antea de iſtius abſtinentia dixeram, ſigillis auulſis reliquum argentum ſine ulla auaritia reddidit. Vides ut quæ prius dixerat ſigilla, uocet illud inſigne penatium. Et in eadem, ubi de ſimulacro Herculis Agrigentini, Poſtea, inquit, conuulſis repagu-

lis, effractiſq; ualuis, demoliri ſignum ac uectibus labefactare conãtur. Vbi Tullius ſignum uocat Herculis ſimulacrum: & ſic accipiendum eſt in l. Titia, ad finem, in eodem, cum ait, Iubeoq; ſignum dei ex libris centum, in illa ſacra ęde et in patria ſtatui. Quo in loco recte pro ſimulacro intellexit Accurſius, nõ ut Hugut, neſcio quis, qui ridicule ſatis ſignũ dei pro cruce interpretatur. Illis igitur Ciceronis uerbis planum fit, ut opinor, ſigna & ſigilla, ſimulachra uel deorum uel alicuius alterius rei eſſe. Quæ ſigilla uaſis & ſcyphis illigabantur cælatorrm & uaſculariorum artificio, qui ſcyphi ob id dicuntur ſigillati à Marco Tullio in eadem oratione in Verrem, Cum ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius, iubet me ſcyphos ſigillatos ad pretorem ſtatim afferre. Sigillatos dixit, hoc eſt ſigillis ornatos: Græci ἀγάλματα & ἀγαλμάτια dicũt, et εἴδη θεῶν, quę nos ſigna et ſigilla dicimus, niſi fallor.

Vaſis

Vaſis aurei uel argẽtei ſigillati, et emblematis ornati forma, qualis apud antiquos fuit

Ornabantur etiã uaſa emblematis, dictis ἀπὸ τοῦ ἐπεμβλῆσθαι quod uaſis adijcerentur & reuellerentur, cum libitum erat. De quibus dicere ſuperſedeo, quando de his copioſe tractauit G. Budæus in Annotat. Illigabantur & aureis cruſtis uaſa, ut eſt apud Paulum in l. Pediculis, infra eodẽ in hęc uerba, Cymbia argẽtea cruſtis aureis illigata. Quarum cruſtarum meminit Tullius in ſexta, his uerbis, Cybiratæ fratres uocantur, pauca improbant, quæ probarant, ijs cruſtæ aut emblemata detrahebantur: ſic Haluntini excuſſis delicijs cum argento puro domum reuerterunt. Hactenus Tullius. Vaſa pura dixit Iureconſultus non cælata in l. Si in rem, ſupra De rei uendicat. A cruſtis autem iſtiuſmodi dicti cruſtarij, quorũ artificio uaſa cruſtis illigabantur. Plinius libro trigeſimo tertio: Habuit & Teucer cruſtarius famam. Incruſtare quoque dicimus. Horatius Sermonum primo,

Syncerum cupimus uas incruſtare.

Huiuſmodi uero cruſtarum mentio apud Iuuenalem,

Ipſe capaces
Heliadum cruſtas & inæquales beryllos
Virro tenet phialas.

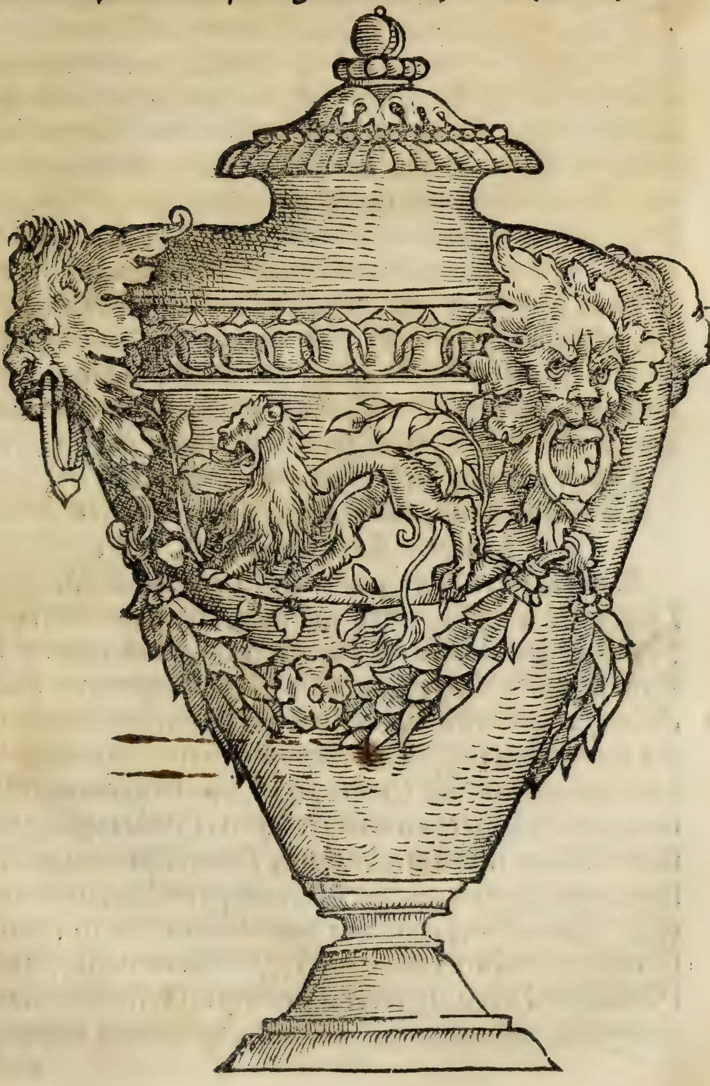
Cæterum uaſa aureis cruſtis illigata, quod & ſuprà diximus, dicuntur à Martiale chryſendeta in ſexto

Ponuntur ſemper chryſendeta Calpetiano,
Siue foris, ſeu cum cœnat in urbe domi.

Dicuntur & lances chryſendetę ab eodẽ in apophoretis.

Vaſis

Vaſis aureis cruſtis illigati, ac cælati, ſiue chryſendetæ forma

In eadem, Nec ſpeculum parieti affixum, quod intelli‑ge etiam ſi argenteum fuerit. Fiebant enim ſpecula ex ar‑gento, ut ait Plin. lib. triceſimotertio, cap. nono, Laminas duci & ſpecula fieri, non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat, id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mi ra eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aere atque in oculos regeſto, fieri conuenit. Fiebāt quoque ſpecula ex ſtagno laudatiſſima, & Brunduſij temperabantur, donec argēteis uti cœpere & ancillæ. author Plin. lib. XXXIIII.

In eadē. §. Argento facto, Trullas & pelues, &c. Trua uas uinarium, ſic dictū quod uſu terat: uel ut alij putaue‑re, à tranſuolando dicta, quod per eā aqua trāſuolet, tamē falluntur qui uas aquariū dixerint. Erat enim uas uinari‑um, ut ex Horatio intelligere eſt his uerſibus,

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, uappamq́ profeſtis.

Et Iuuenalis in tertia,

Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Dicitur & Trulleum uas quo manus perluuntur. author Nonius. Quod uero ſit uas uinarium, probatur ex Tul‑lio in ſexta in Verrem, ubi ait de trulla gemmea Antio‑chi regis his uerbis, Erat etiam uas uinarium, ex una gem ma prægrandi trulla excauata cum manubrio aureo. Qui bus ſane uerbis luce clarius patet, eos nihil uidiſſe qui eā uas tantum aquarium confirmarint. Plinius quoque au‑thor eſt libro triceſimoſeptimo, Titum Petronium cōſu‑larem moriturum inuidia Neronis principis, ut menſam eius exhæredaret, trullam murrhinam neſcio quot ſe‑ſtertiorum milibus emptam fregiſſe. Et mox ſubdit idem Plinius, Sed uero, ut par erat principē, uicit omnes, qua‑dringentis ſeſtertiorum milibus capedinem unam pa‑

rando

rando. Capedinem poſuit pro uaſe uinario, quæ dicta uidetur à capiendo, ut & capis & calpar. Huius autem capedinis meminiſſe uidetur Plutarchus in libello De cohibenda iracundia, quo loco corrupta ſunt exemplaria. Supradictorum autem uaſculorum mentio eſt apud Nonium, quem uide: neque enim hoc tempore ſententia eſt, omnia uaſorum genera perſequi, ſed in aliud tempus, quo liberiore otio perfruemur, iſta reiĳcimus: tantum lectorem admonitum uolo, ut diſcat ex Ciceronis uerbis, & Iureconſulti ſcriptis ad finem iſtius capitis, antiquos gemmeis uaſis uſos, ut regum noſtrorum luxus cum antiquorum elegantia & lautitia comparatus, ſumma parſimonia, ne dicam frugalitas, eſſe uideatur. Sed ad reliqua huiuſce tractatus uocabula explananda properemus. Pelues. Nonnulli peluim à pelluendo dictam affirmant: aliĳ à pedum lotione, inde pelluuium uas in quo pedes lauantur: ſic & malluuium uas in quo manus lauantur. Varro de lingua latina, Peluis pedes lauis, à pedum lauatione. Ego uero me memini legiſſe apud Iulium Pollucem in decimo, ubi tractat de uaſis, in quibus abluuntur pedes, πέλιν dici à tragœdĳs, τὴν λεκάνην. οἱ δὲ αἰολεῖς, inquit uocant πέλυκα μάλιστα τὴν ξυλίνην: nos uulgo *gede* dicimus. Sic & *Raniot* uas in quo pocula lauantur, quod Græci ὀλκαῖον & λουτήριον eodem authore uocãt. Vide igitur lector optime, ne peluis Græcum ſit, aut certe à gręca origine deductum: quia Gręci dicunt & πέλιν & πέλυκα, nos peluim.

Repoſitoria quoq; continebuntur. Repoſitoria à reponendo dicta uidẽtur, in quibus reponebãtur menſę, quæ fortaſſe inde trapezophora dicũtur. Reponere enim collocare eſt. Tullius in ſexta in Verrẽ, Erant ęnea pręterea

duo ſigna non maxima, uerum eximia uenuſtate, uirginali habitu atq; ueſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra quædam more Athenienſium uirginum repoſita in capitibus ſuſtinebant, Canephoræ ipſæ uocabantur. Repoſita dixit, hoc eſt, ut ego interpretor, collocata: & inde repoſitoria dicta, quibus uel menſæ, uel opſonia collocarētur. Plinius lib. triceſimotertio, Iam uero & menſas repoſitorijs imponimus, & ad ſuſtinenda opſonia interradimus latera. Menſarum intellige. Plinius in eodē, cap. XI. Cornelius Nepos tradit, ante Syllæ uictoriā duo tantū triclinia Romæ fuiſſe argentea: repoſitorijs argentū addi ſua memoria cœptum, Feneſtella dicit, qui obijt nouiſſimo Tiberij Cæſaris principatu: ſed & teſtudinea tum in uſum ueniſſe. Ante ſe autem paulo lignea rotunda ſolida, nec multo maiora quàm mēſas fuiſſe. Se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut cedro cœpiſſe. Mox additum argētum in angulos lineaſq; per cōmiſſuras. Cū uero Plinius ſolida dicat repoſitoria, damnantur inſcitię ij, qui pro loculis & recōditorijs interpretati ſunt, quos in pręſentia nominare non eſt neceſſe. Illud uero in præſenti non omiſerim, θύβην dici ab Athenęo in quarto repoſitorium, in quo lanx cū opſonio reponeretur. Verba autē apud Athenæū hæc ſunt, πίναξ διπηχὺς τὸ τὴν διάμετρον ἐν θύβῃ κατακείμενος ἀργυρᾶ, πλήρης ἰχθύων ὀπτῶν πάντα γένη συνηθροισμένον. Hoc eſt, Lanx dimetientis magnitudine bicubitalis in repoſitorio collocata argēteo piſcium aſſatorum referta ex omni genere congregatorū. id genus repoſitoria uulgo *chapeletz* uocamus, eiſq; utimur ad ſuſtinendas lances & diſcos. Plin. lib. XVIII. ad finem, Necnon & in conuiuijs menſiſq; noſtris, uaſa quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitorijs relinquentia, diras tempeſtates prænunciant. Plinius uigeſimoocta uo, capite

uo, capite ſecundo, Recedēte aliquo ab epulís, ſimul uer
ri ſolum: aut bibente conuiua, menſam uel repoſitorium
tolli, inauſpicatiſſimum iudicatur. In l. Etſi nō ſunt cla
ui. §. Argēto facto, Et ideo ſcutellas uel promulſidiaria cō
tineri. Vaſa promulſidiaria dicuntur ea quibus promul
ſidem apponebant. Eſt autem promulſis, quod uice mul-
ſi dabatur conuiuis ad prouocandam auiditatem cibi. Hu
iuſmodi fortaſſis erāt, artolagani, oleę, & lucanica. Mul-
ſum enim ex uetere uino factum nō implet ſtomachum,
ſed appetentiam reuocat, & auiditatem cibi, ut docet Pli-
nius lib. uigeſimoſecundo, ubi de natura mellis. Sic enim
promulſidem dici puto, ut proconſulē & proprætorem
dicimus. Proarietē quoq; dixit Cæſar in quarto Cōmen-
tariorum, pro eo inſtrumento quo uice arietis utimur ad
adigendam materiam, his uerbis: Et ad inferiorē partem
fluminis obliquæ adigebantur, quæ proariete ſubactæ,
& communi opere coniunctæ, uim fluminis exciperent.
Quo loco obliquæ ſubſtantiue poſitum credo. M. Tulli
us ad Papirium Pætum, Ad quem uirum? nō eum quem
tu ſolitus es promulſide conficere. Et paulo poſt ſubdit,
Dediſcendæ tibi ſunt ſportellæ, & artolagani tui. Artola-
gani confectionem docet Athenæus in tertio his uerbis,
εἰς δὲ τὸ καλούμενον ἀρτολάγανον ἐμβάλλεται οἰνάριον ὀλί-
γον καὶ πέπερι, γάλα τε καὶ ἔλαιον ὀλίγον ἢ στέαρ. Eſt autē pa-
nis genus quod & uulgo nomen retinet. M. Tullius ad
eundem Papirium Pętum, oleas & lucanica promulſidis
loco numeraſſe uidetur, in hæc uerba, Neq; eſt quod in
promulſide ſpei ponas aliquid, quam totam ſuſtuli: ſole-
bam enim antea delectari oleis & lucanicis tuis. Hacte-
nus Tullius. Mulſum autem an ſit id quod Gręci οἰνόμελι
dicunt, dubitari poteſt, propterea quod Iurecōſultus Vl-
pianus in l. Si quis uinū legauerit, ſuprà De tritico, uino

uel oleo legato, aliud mulſum eſſe, aliud œnomeli poſuiſſe uideatur, cum ait, Sed ſi mulſum ſit factum, uini appellatione non continebitur proprie. Subdit enim, Oenomeli plane, id eſt dulciſſimum uinum, continebitur. Idē etiam Vlpianus in l. Idem Pomponius ſcribit, ſuprà De rei uendicatione, aſſeuerare uidetur, mulſum eſſe ſpeciem diuerſam à uino, cum ait, Idem ſcribit ſi ex melle, & ex uino tuo factum ſit mulſum, quoſdam exiſtimaſſe id quoq; communicari. Sed puto uerius, ut & ipſe ſignificat, eius potius eſſe qui fecit: quoniam ſpeciem priſtinam non retinet. Quod & Iuſtiniano probari uidetur, in .§. Cum ex aliena, De rerum diuiſione. Quin & Plinius libro uigeſimo ſecundo, ubi de natura mellis, mulſum pro cibi genere uidetur poſuiſſe, cum ait, Multi ſenectam lōgam mulſi tantū nutricatu tolerauere, Subdit enim, Neque ullo alio cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo: quem centeſimum annum excedentem, cum diuus Auguſtus hoſpes interrogaret, quanam ratione maxime uigorem illum animi corporisq; cuſtodiſſet: ille reſpondit, Intus mulſo, foris oleo. Proculus quoque in l. Qui uinum Surentinum.§. Cui dulcia, annumerat mulſum, uuas, ficus & palmas, itemq; paſſum & defrutum, inter ea quæ dulcium legato cedunt, ac potius conditurę loco ſunt, quàm uini. Huius ſententiæ Paulus etiam fuiſſe uidetur in libro reſpōſorum & ſententiarum receptarum. *οἰνόμελι*, authore Dioſcoride, *σκευάζεται πρὸς δύο μετρητὰς οἴνου αὐστηροῦ καὶ παλαιοῦ ὡς τὸ πολὺ, ἑνὸς μετρητοῦ μέλιτος μαγνυμένου*. & differt à melitite, quod fit è muſto, cum quinque congijs auſteri muſti, & mellis cōgio, & ſalis cyatho. Plinius de uinis factitijs: quę ſumpſiſſe uidetur ex Dioſcoride *περὶ μελιτίτου οἴνου* fere ad uerbum. Quibus uerbis planū fit *οἰνόμελι* dici mulſum à Plinio: cū ait, Diſtat à mulſo,

quod

quod dicit Dioſcorides, διαφέρει δὲ τοῦ οἰνομέλιτος. Quod ſi uerũ eſt, malim ſuſpicari locum mendoſum apud Vlpianum, quàm uirum doctiſſimũ ſimul & ὀνοματοθήραν, ut inquit Athenæus in tertio, ignorationis coarguere.

In eadem. §. Infecti, ad finem, Certe ſi caccabos argenteos. Hiſce Iureconſulti uerbis probatur caccabos, & ſartaginẽ eſſe uaſa culinaria. Caccabus autem Græcum eſt. Athenæus in quarto ex Antiphanis paraſito,

Εἶτα οὐκ ἂν εἴποις κάκκαβον λέγω;
Σὺ δ' ἴσως ἂν εἴποις λοπάδ' ἐμοὶ τοὔνομα
Οἴει διαφέρειν εἴτε κάκκαβόν τινες
Χαίροντες ὀνομάζουσιν, εἴτε σίττυβον,
Πλὴν ὅτι λέγεις ἀγγεῖον οἶδα.

Caccabos & patinas inter culinaria uaſa adſcribit Paulus in l. Cum de lanionis, ſupra De fundo inſtructo. Sunt & alia eius generis uaſa apud Latinos, aula ſiue olla, ad pultem & olera coquenda, uel quod prouerbio manifeſtum fit, celebrata Catullo, Ipſa olera olla legit, tum etiam ex Iuuenalis uerſiculo Satyra decima quarta,

Et grandes fumabant pultibus ollæ.

Annumerantur & iſta, lebes, ahenum, tripus, patella, frixorium, craticula, mortarium, & piſtillum. Vaſa etiam coquinaria apud Iulium Pollucẽ hæc didicimus, χύτρας, χυτρίδια, χυτρίδας, λοπάδας, λοπάδια, ἐχίνους, ἐχινίσκους, χάλκια, χαλκίδια, ἐσχάρας, ἐσχαρίδας, λέβητας, λεβήτια, λεβητάρια, καὶ ὀβελούς, καὶ ὀβελίσκους. Quæ uerucula dicere poſſumus ex Plin. lib. XXXIII. his uerbis, Ex eo ſublata uericulis ferreis, atq; ipſa flãma cõuoluit uerucula, ut ſit modici põderis. Vbi Plin. ueruculũ dixit, ut Græci ὀβελίσκον. λοπάδα uero & λοπάδιον ſartaginẽ dicimus, ut opinor. Nos uulgo Galli *la poalle*, ut uocabuli greci nõ leuiter preſſa ueſtigia retinere uideamur, uſq; adeo Galli ſunt φιλέλληνες.

Illam

Illam uero quam *chauſcrettã* dicimus, Iulius Pollux, quẽ potiſſimum in his ſequimur authorem, πύραυνον dicit & πυρφόρον: apud nos dicta uidet᷑ ἀπὸ τοῦ καῦμα φέρειν, *Chauſc rette*. Sed de his ſatis. Ridebunt enim, ut uideo, iſtum meum Gallicarum dictionum ἑλληνισμὸν Germani ſimul & Itali: ſed rideant, modo ualeamus. Cæterum quod hic miliarij Iurecõſultus meminerit, torquere poterit uel me diocriter doctos, non ſolum Accurſio tenebras offunde-re, cuius interpretationẽ non ſine riſu fateor me legiſſe. ſed illi uiro ut temporibus illis non imperito iuris ac legũ illorum temporum infœlicitas obfuit, quibus omnia bar baries Gotthica occuparat. Miliariũ igit᷑ uas erat ad parã dam aquam calidam, quam & caldam uocat Martialis,

Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida uenit.

Quod uero hic miliariũ uocat Pomponius, Paulus in l. Cum de lanionis, æneum appellat, quod ſupra focũ pen-det, in quo aqua ad potandũ calefit. Quo in loco puto le-gendũ ahenũ ex Horatij epiſt. II. Emptis

Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.

Quod autẽ ſit uas ad parandũ aquæ caldæ potũ, docet A thenæus in III. his uerbis, τὸ μιλιάριον καλούμενον ὑπὸ ῥωμαί ων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατεργασίαν κατασκευαζόμενον. Quod uas nonnulli Grȩcorum uerborũ artifices ἰπνολέβητα ap pellarũt, eodem authore Iulio. Pollux in decimo, ubi tra ctat de his uaſis, in q̃bus calefit aqua, ſic ait, ἵνα μὲν τὸ ὕδωρ θερμαίνεται θερμαντῆρες, θερμαυστρίς, θερμασις, χαλκία θερμαν τήρια, ἐσχαρίδες, λέβητες, λεβητάρια, ἰπνολεβήτια. Nos hoc ultimum miliaria uertere poſſumus, ut opinor. Miliarij etiam mentio eſt in ἀπογραμμάτων ſecundo. Cuius extat haud inconditum epigramma, ipſi Latinum fecimus in-condite fortaſſe, ſed tamen ut poſſit intelligi,

Ex ære emiſti miliarion Heliodore

Qui

Qui perflat Thracas frigidius Borea.
Ne ſuffles ignes, tu fumum ſtulte laceſſis,
Tempus in æſtiuum baucalim hanc habeas.
Ηγόραϲας χαλκοῦν μαλιαδειον ἡλιόδωρε
Τῦ περὶ τὴν θράκην ψυχρότερον βορέω.
Μὴ φύσα, μὴ καῦμνε, μάτην τὸν καπνὸν ἐγείρεις
Εἰς τὸ θέρος χαλκὴν βαύκαλιν ἠγόραϲας.
Miliarij etiamnum meminit Palladius.

In eadem. §. Perueniamus ad gemmas. Cedãt igitur gemmæ phialis uel lancibus incluſæ auro argento'ue. Phiala eſt quam Græci φιάλην uocant: dictam putant, quaſi πιάλην, κατ᾽ ἀντιστοιχεῖαν, ἢ τὸ πιεῖν ἅλις παρέχουσα, μείζων γὰρ τοῦ ποτηρίου. Apud Athenæum legimus & phialium, φιάλιον χρυσοῦν in s, his uerbis, διὸ καὶ φίλιππον τὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀλεξάνδρου πατέρα, φησὶ δοῦρις ὁ σάμιος φιάλιον χρυσοῦν κεκτημένον ἀεὶ τοῦτ᾽ ἔχειν κείμενον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον.

Hoc eſt, Quocirca Philippum quoqꝫ illum, qui regem magnum Alexandrum progenuit, refert Duris Samius, cum auream phialam haberet, ſemper illam ſub puluino tenuiſſe repoſitam. Quam tamen ipſam phialam Plinius libro trigeſimotertio, poculum aureum uocat. uerba ipſa Plinij adſcribam, ut obiter locus ille mendoſus emaculetur, Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino ſubdito, Philippũ regem dormire ſolitum: Agnonem Teium Alexandri magni præfectum aureis clauis ſuffigere crepidas. Sic enim legendum apud Plinium non Agonentium, ut in quibuſdam, & in alijs Agonem Teium. Quod uel doctiſſimi Plutarchi authoritate confirmari poteſt, cum ait in Alexandri Magni uita, ὥστε ἄγνωνα τὸν τήιον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλους φορεῖν. Quo in loco aduertendũ eſt, Plutarchum dixiſſe clauos illos fuiſſe argenteos, cum Plinius dicat eos aureos. Et ſentẽtiæ

Plinij aſtipulatur Athenæus in duodecimo his uerbis, ὧν εἷς ὢν καὶ ἄγνων χρυσοῦς ἥλους ἐν ταῖς κρηπῖσι καὶ τοῖς ὑποδήμασιν ἐφόρει. Quorum unus Agnon cum eſſet, aureos clauos in ſoleis & calceamẽtis geſtabat. Vides ut aureos clauos dicat χρυσοῦς ἥλους, quos Plutarchus dixit ἀργυροῦς argẽteos: Quocirca uel diuerſos à Plinio & Athenæo authores ſecutus eſt Plutarchus, uel etiam quod doctiſſimis uiris interdum cõceditur, μνημονικὸν ἁμάρτημα fuit, quod ἀργυροῦς conſcripſerit χρυσοῦς. Vtcunq; ſit, certe conſtat inter ipſos authores illum Alexandri Magni præfectum Agnonem fuiſſe appellatum, patria Teium, ut nihil amplius de Plinij lectione dubitari poſſit. Illud quoq; adijciã ex Plutarcho in Artoxerxe, καθ' ὁδὸν αὐτουργὸς ἄνθρωπος οὐδὲν ὢν καὶ ἑτέρου φθάσας εὑρεῖν τῷ ποταμῷ προσέδραμεν. καὶ ταῖν χεροῖν ὑπολαβὼν τοῦ ὕδατος προσήνεγκεν, ἡσθεὶς ὁ ἀρτοξέρξης φιάλην ἔπεμψε αὐτῷ χρυσῆν καὶ χιλίους δαρεικούς. Idẽ Plutarchus Alexãdri Magni liberalitatem demõſtrat in ipſius uita, his uerbis, Alexãder κοινὸν τῶν προγεγαμηκότων μακεδόνων γάμον ἑστιάσας, ἐν ᾧ φασὶν ἐνακισχιλίων τῶν παρακεκλιμένων ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὄντων, ἑκάστῳ χρυσῆν φιάλην πρὸς τὰς σπονδὰς δοθῆναι.

In eadem, In margaritis. Margarita à Græcis μαργαρίτης dicitur. Theophraſtus apud Athenæum in tertio, τῶν θαυμαζομένων δὲ λίθων ἐστὶ καὶ ὁ μαργαρίτης καλούμενος, διαφανὴς μὲν τῇ φύσει. Eorum lapillorum qui in admiratione habentur, eſt & margarita dicta, natura quidem pellucida. Cætera quoque ad margaritarum originem ſpectantia perſequitur Athenæus diuerſis authoribus citãdis. Quam melius noſcere eſt ex Plinio in nono. Cuius uerba adſcribam, ſimul ut intelligãtur ea quæ ſcripta ſunt à Iurecõſulto in l. Pediculis, ad finẽ, infra eodem ubi de elenchis, cylindris et tympanis, uocabulis Accurſio incognitis agitur; ſimul uero etiã, ut interim nonnulli Plinij loci

nij loci à nobis in illo capite ueræ ac germanæ lectioni re ſtituantur, ea ſunt capite trigeſimoquarto, Principium ergo columenq; omnium rerum pretij margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas beluas tales tantasq;, quas diximus, per tot maria uenientes, tam longo terrarum tractu, è tantis ſolis ardoribus, atq; Indicis quoque inſulis petuntur, & admodum paucis. Fertiliſſima eſt Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu mundi. Item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris rubri. Origo autem atque genitura, concha eſt haud multum oſtrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni ſtimularit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione impleri roſcido conceptu tradũt, grauidas poſtea eniti, partumq; concharum eſſe margaritas pro qualitate roris accepti: ſi purus influxerit, candorem conſpici: ſi uero turbidus, & fœtum ſordeſcere: eundem pallere, cœlo minante conceptum: ex eo quippe cõſtare, cœliq; eis maiorem ſocietatem eſſe quàm maris: inde nubilum trahi colorem aut pro claritate matutina ſerenum. Si tempeſtiue ſatientur, grandeſcere & partus. Si fulguret, cõprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si uero & tonuerit, pauidas ac repente cõpreſſas, quę uocant phyſemata efficere, ſpeciem uero inani inflatam ſine corpore, hos eſſe concharũ abortus. Sani quidem partus multiplici conſtant cute, non improprie callum ut exiſtimari corporis poſſit, itaq; & purgãtur à peritis. Miror ipſo tantum eas cœlo gaudere, ſole ruffeſcere, candoremq; perdere ut corpus humanum. Quare præcipuum cuſtodiunt, pelago altius merſæ, quàm ut penetrent radij. Flaueſcunt tamen & illæ ſenecta, rugisq; torpeſcunt, nec niſi in iuuenta conſtat ille qui quæritur uigor. Craſſeſcũt etiã in ſenecta, conchisq;

adhæreſcunt, nec ijs auelli queunt niſi lima, quibus una tantum eſt facies, & ab ea rotũditas, auerſis planities, ob id tympana nominantur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguenta circunferentibus. Cæterum in aqua mollis unio, exemptus protinus dureſcit. Concha ipſa cum manum uidet, comprimit ſeſe, operitq; opes ſuas, gnara propter illas ſe peti: manumq; ſi pręueniat, acie ſua abſcindit, nulla iuſtiore pœna, & alijs munita ſupplicijs: quippe inter ſcopulos pars maior inuenitur, ſed in alto quoq; comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt ſicut apibus, ita concharum examinibus ſingulas magnitudine & uetuſtate præcipuas eſſe ueluti duces, miræ ad cauendum ſolertię: has urinantium cura peti: illis captis, facile cæteras palantes retibus includi: multo deinde obrutas ſale in uaſis fictilibus, eroſa carne omni, nucleos quoſdam corporum, hoc eſt uniones decidere in ima. Vſu atteri non dubium eſt, coloreq; indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiſcreti: unde nomen unionum Romanę ſcilicet impoſuere delitię. Nã apud Græcos non eſt, nec apud barbaros inuẽtores eius aliud quàm margaritæ. Eſt in candore ipſo magna differentia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus ſpecularium lapidum ſquamas aſſimulat, aliàs magnitudine præcellens. Summa laus coloris eſt exaluminatos uocari. Et procerioribus ſua gratia eſt. Elenchos appellant faſtigiata longitudine, alabaſtrorum figura in pleniorem orbẽ deſinentes. Hactenus Plinius. Noſtri *poyrettem* uocant. Et elenchorum meminit Iureconſultus in l. Pediculis. §. finali hoc tractatu. Cũ autẽ ait Plinius, Er procerioribus ſua gratia eſt: de illis fortaſſe ſentire uidetur, quos cylindros

Paulus

Paulus uocat in l.Pediculis ad finem in eodem. ſiquidem cylindri lapilli ſunt teretes & oblongi atq; uolubiles, inſtar eius columnæ qua utimur æquandis areis. Qui cylindri fiebant & ex aliꝭs lapillis. Plinius libro trigeſimo ſeptimo, ubi de beryllis, Indi mire gaudent longitudine eorum. Et mox ſubdit, Ideo cylindros ex ijs facere malunt quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commēdatio in longitudine. Hactenus Plinius. Quibus Plinij uerbis intelligere eſt, cylindros & elenchos in eo differre, quòd elenchi ſint faſtigiatæ longitudinis: cylindri uero proceritatis æqualiter orbiculatę. Quod ſi uerū eſt, noſter Sipōtinus iſta nō ſatis percepiſſe uidet̃. Cylindrorū meminit & Iuuenalis,

Tu nube atq; tace, donāt arcana cylindros.

Cylindros, hoc eſt, lapillos teretes & oblongos. Habes etiam ex ſuprà ſcriptis Plinij uerbis de tympanis, quorū meminit Paulus in l.Pediculis. Cæterum quod Plinius dicit, fieri concharum abortus ſi tonuerit, efficereq; ea quæ phyſemata appellant, contra ſentit Athenæus in tertio his uerbis, φασὶ δὲ ὅταν βρονταὶ συνεχεῖς ὦσι καὶ ὄμβρων ἐκχύσεις, τότε μᾶλλον τὴν πίνναν κύειν, καὶ πλείστην γίνεσθαι μαργαρίτην καὶ δὴ μεγέθη. Aiunt autem ſiquando tonitrua cōtinua fuerint, pluuiarumq; effuſiones, tunc maxime conchas concipere, grauidasq; fieri, & eo ipſo tēpore multas atq; adeo permagnas fieri margaritas. Quo loco uidētur duo iſti, Plinius & Atheneus, diuerſos authores ſequuti.

In eadē, quia concha apud rubrum mare & creſcit & coaleſcit, concham pro quadam ſpecie margaritarum accipit Accurſius. Nòs uero cum Plinio dicimus margaritas in concha naſci, quarum clariores inueniuntur in rubro mari, eodem Plinio authore.

In eadem. §. Murrhina autem uaſa. Oriens murrhina mittit: Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec inſi-

gnibus Parthici regni, præcipua tamen in Carmania: humorem putant ſub terra calore denſari. Amplitudine nuſquam paruos excedũt abacos, craſſitudine rara, quanta dictum eſt uaſi potorio. Splendor his ſine uiribus, nitorq́ue uerius quàm ſplendor. Sed in pretio uarietas colorum, ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram, candoremq́ue & tertium ex utroq́ue igneſcentem, ueluti per tranſitũ coloris purpura, aut rubeſcente lacteo. Quas maculas uidere eſt in illo piſce, qui murena dicitur, ut nos uir illuſtriſſimus ſimul et doctiſſimus docuit Ianus Laſcaris, quem qui digne laudare uolet, omnes omnium qui ſunt quiq́ue fuere, laudes colligat, & in eum congerat, ſic tamen ut fateatur illius ipſius uirtutes uerbis aſſequi non potuiſſe. Aliqua et in odore commendatio eſt. author Plinius. Primus Pompeius Magnus, Mithridate uicto, ſex pocula murrhina Ioui Capitolino dicauit, ſi Plinio credimus. Auguſtus ex Alexandria capta, nihil ſibi præter unum myrrhinum calicem ex inſtrumento regio retinuit. author Tranquillus. Sunt & cryſtallina, quorum meminit Iurecõſultus in l. tertia De ſupellectili legata. Cryſtallum fieri aiunt gelu uehementiore concreto, argumento eſſe, non aliubi reperiri, quàm ubi hybernæ niues maxime rigent, glaciemq́ue eſſe, unde nomen Græci dederunt. Ex cryſtallo uas amphorale uiſum eſt, authore Xenocrate. Plinius etiã author eſt aſyntheta uocari uaſa cryſtallina, pura, ſine ulla macula & uitio: uitia enim artifices cælatura occultãt. Cryſtallinorũ ſimul & myrrhinorũ meminit Iuuenalis in VI. quo loco pro uaſis potorijs poſuiſſe uidet̃,

Grandia ponuntur cryſtallina, maxima rurſus
Myrrhina, deinde adamas notiſſimus, & Berenices
In digito factus pretioſior. Martialis in tertio utrorumq́ue meminit, his uerbis,

Opimia-

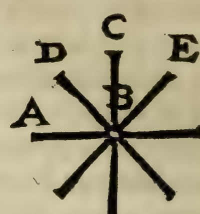
Opimianum morionibus nectar
Cryſtalliniſq; myrrhiniſq; propinat.

Idem in decimo, cryſtalla pro cryſtallina dixit,
Candida ſetini rumpāt cryſtalla trientes.

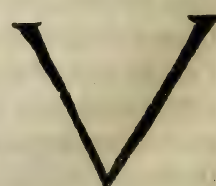
Quo loco Martialis trientem poſuit non pro uaſe, ut quidam putauere, ſed pro uini modo & menſura in calice poſiti. Trientem enim dixit pro quatuor uini cyathis. Sic & ſextantem pro duobus, & deuncem pro undecim cyathis poſuit in illo uerſiculo, Poto ego ſextantes, tu potas Cinna deunces. Sic & quincuncem pro quinque. Nos hodie ad antiquorum morem uinum miſcemus in calicibus uitreis, non ad cyathorum numerum, ſed ad quatuor uel quinque digitorum craſſitudinem: quorum pollex pedis iuſti menſura eſt, ut minimum quantum à maiorum obſeruatione deflexiſſe uideamur. Decuſſem etiamnum dicebant Romani, non ſolum pro decem aſſibus, ſed etiam pro numero denario, ut ex Vitruuio intelligere eſt: à qua decuſſe decuſſare dixere, rem aliquam diuidere in eam notam, quæ decem apud Latinos ſignificat: ea autem eſt ferè ſimilis illi, quæ apud Græcos X dicitur. Quod ut uerum eſſe credam, facit quod à nobis ſtudioſe obſeruatum eſt, ex Platonis & Ciceronis collatione. Plato enim in Timęo ſic ait, ταύτην οὖν τὴν ξύστασιν πᾶσαν διπλῆν κατὰ μῆκος σχίσας μέσην πρὸς μέσην ἑκατέρᾳ ἀλλήλαις, οἷον Χ προσβαλὼν κατέκαμψεν εἰς κύκλον. Quę ferè ad uerbū ita uertit M. Tul. in libello De uniuerſitate, ſi tamē eſt germanus Ciceronis: ſunt em̄ uiri doctiſſimi qui addubitēt. Ille porro quiſquis eſt, qui libellū de uniuerſitate conſcripſit, ita ex Platone uertit, Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in longitudinem diffidit, mediæ'que accommodans mediam quaſi decuſſauit. Quo ſane loco author ille, quicunq; fuit is, decuſſauit dixit

dixit, hoc eſt in figuram X. compoſuit, quæ figura apud Latinos decẽ ſignificat. Cuius figuræ dimidiata pars, V, quinarium, atq; adeo quincuncem notat: quod nonnulli pro inſtrumento fabrorum poſitum aſſeuerãt, quam uulgo *ſchierram* Galli uocant, ut nos admonuit Victor Fauſtus quinqueremis inſtaurator. Et ſic quoq; uidetur intelligendus Plinij locus lib. XVIII. ubi de limitatione agrorum his uerbis, Diximus ut in media linea deſignaretur umbilicus. Per hunc medium tranſuerſa currat alia: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialẽ. Et limes qui ita ſecabit agrum, decumanus uocabitur. Ducantur deinde duæ aliæ lineæ in decuſſes obliquæ, ita ut à ſeptentrionis dextra læuaq; ad auſtri dextram læuamq; deſcendant. Omnes per eundem currant umbilicũ. Et ut ponatur aliquid quod pateat latius, ſit linea A, in media cuius ſit umbilicus B, per quem ducatur linea C tranſuerſa ad rectos angulos in crucis figuram, quæ linea uocetur decumanus: deinde à dextra læuaq; ducant̃ duæ lineę D E in figurã crucis Burgundiæ: quæ à Plinio dicunt̃ decuſſes obliquæ, propterea quòd eam formam obtineant quæ decem ſignat, ut liquet iſta figura.

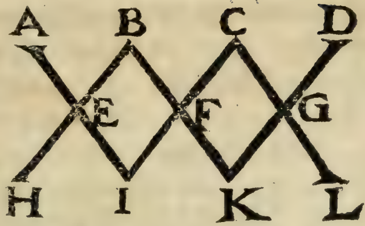

Quòd ſiquis ex illa figura quę decem notat, mediam partem tollat, manebit iſta figura, quę quinarium numerum atq; adeo quincuncem demonſtrat. Et niſi fallor, arborum ordines dicuntur in quincuncem digeſti, quando ſecundi ordinis arbores ad primas paribus interuallis ſic diſponuntur, ut figuram quincuncialem ſeruare adinuicem uideantur.

Sit

Sit ergo primus arbo/rum ordo A B C D: in ſe/cundo ordine ſic arbores collocandæ ſunt, ut E F G, eodem interuallo diſtent à proximis quibuſq;. Ver bi cauſa, E eodem interual lo diſtet ab A & B quo di ſtent inter ſe. Quod fieri non poteſt, niſi æqualium late/rum trianguli ſeruata ratione, quod & in cunctis ordini/bus ſeruandum eſt: & ſiquis diligenter inſpiciat, figuram quincuncialem ubiq; uidebit: quod fieri nequit, niſi obli/qui ſint ordines: directe tamen current. Cæſar Commen tariorum ſeptimo, Ante hos obliquis ordinibus in quin/cuncem diſpoſitis ſcrobes trium in altitudinem pedum fo diebantur. Quare falli uidentur, qui id directis ordinibus fieri putarint. Quintilianus lib. octauo, cap. tertio, Quid enim illo quincũce ſpecioſius, quid in quancũq; partem ſpectaueris rectius? Sed protinus in id quoq; prodeſt, ut terra ſuccum æqualem trahat. Virg. in II. Georgicorũ,

Non animũ modo uti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter uires dabit omnibus æquas
Terra, nec in uacuum poterunt ſe extendere rami.

Fiebãt & deltaria cryſtallina & onychina, ex cryſtallo & eo lapide qui onyx dicitur. Quo in genere epiſtolæ ama/toriæ cõſcribebantur à Cleopatra Aegypti regina ad An tonium Imperatorem, ut aſſeuerat Plutarchus in Anto/nio his uerbis, *δικάζοντα δὲ πολλάκις τετράρχαις καὶ βασι/λεῦσι ἐπὶ βήματος δελτάρια τῶν ἐρωτικῶν ὀνύχινα καὶ κρυ/στάλλινα δέχεσθαι παρ' αὐτῆς, καὶ ἀναγινώσκειν.*

In l. In argento, ueluti columna & urceoli. Quid, ma/lum, ſit columnarium, neſcire me fateor; neque uero pro

uaſe memini me alicubi legiſſe: quin ſuſpicor mendũ eſſe legendumq́; colum niuarium, ex Martiale in apophoretis in illo diſticho, cui lemma colum niuarium,

Setinos moneo noſtra niue frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes.

Colũ igitur niuariũ uas erat, quo aqua ex niuibus colari ſolebat. Nos hodie colo utimur ad lac colandũ: et eſt uas ligneum quod fundum linteum habet ei annexum. & *coulouer* uulgo dicitur. Vtebantur autem Romani & ſacco niuario, quo liquidius merum potarent, & erat lineus. Martialis,

Attenuare niues norunt & lintea noſtra:
Frigidior colo non ſalit unda tuo. Idẽ Mart. XII.
Et ut liquidum potet alauda merum,
Turbida ſollicito tranſmittere cecuba ſacco,
Atq; inter menſas ire redire ſuas.

Plinius lib. uigeſimoquarto, Nitroſæ aut amaræ aquæ polenta addita mitigãtur, ut intra duas horas bibi poſſint. Qua de cauſa & in ſaccos uinarios additur polenta. A ſacco ſacculus numorum repoſitorium. Vlpianus in l. Sed etſi quid, ſupra De uſufructu, ſi uero ſimul in ſacculo ſoluit, nihil fecit accipientis. Iuuenalis decimaquarta,

Interea pleno cum turget ſacculus ore. Et Catullus,
Plenus ſacculus eſt aranearum.

A ſacculo ſacularij dicti, quorũ mentio apud Iurecõſultos in tractatu De extraordinarijs criminibus. Quo ſane uocabulo quidã ſignificari cenſuere eos qui a Græcis *βαλλαντιοτόμοι* dicuntur. Id haud ſcio quàm recte, homines utique ſic dicti, qui e ſacculo partem ſubducebant, & partem auferebant, quantum ex contextu uerborum Iureconſulti deprehendere potuimus. Quid ſi ij notantur, qui mirifica digitorum agilitate, atque adeo dexteritate

quadam

quadam oculos ſpectantium perſtringunt,quos *gobeletarios* dicimus: Et fortaſſe ſunt ij, quos Græci βαλαντιοκλέπτας dicũt. Quod aũt aqua ex niue antiqui uterentur, uel Martialis diſticho probari poteſt,

Non potare niuem, ſed aquam potare rigentem
De niue commenta eſt ingenioſa ſitis.

Quam aquam ob id niueã uocat idem Martialis in XI,

Nec niſi poſt niueam cecuba potat aquam.

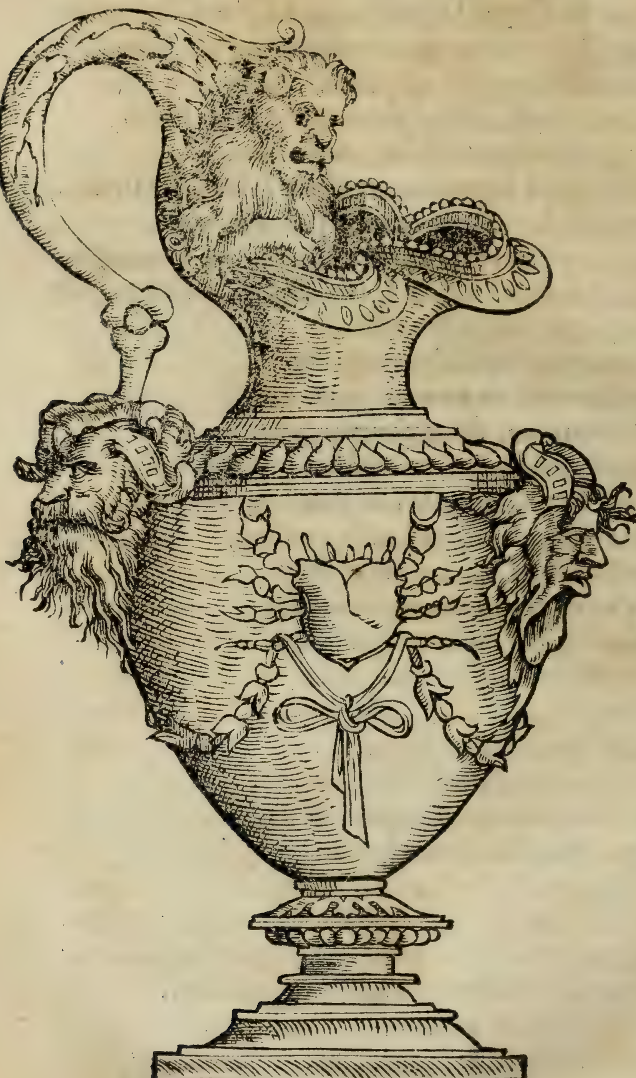
Athenæus quoq; in tertio citat uerſus Alexis ἐν μανδραγοριζομένῃ: qui quoniam uiſi ſunt lepidiſſimi, mihi temperare non potui quin adſcriberem:

Εἶτ' οὐ περίεργόν ἐστιν ἄνθρωπος φύσει,
Υπεναντιωτάτοις τε πλείστοις χρώμενος;
Ερῶμεν ἀλλοτρίων, παρορῶμεν συγγενεῖς.
Εχοντες οὐδ' ἓν εὐπορῶμεν τοῖς πέλας,
Εράνους φέροντες οὐ φέρομεν ἀλλ' ἢ καλῶς.
Κἀκ τῆς τροφῆς δὲ τῆς καθημέραν πάλιν
Γλιχόμεθα τὴν μάζαν, ἵνα λευκὴ παρῇ,
Ζωμὸν δὲ ταύτῃ μέλανα μηχανώμεθα.
Τὸ καλὸν δὲ χρῶμα δευσοποιῷ χρώζομεν.
Καὶ χίονα μὲν πίνειν παρασκευάζομεν,
Τὸ δ' ὄψον ἐὰν μὴ θερμὸν ᾖ διασύρομεν.
Καὶ τὸν μὲν ὀξὺν οἶνον ἐκπιτίζομεν,
Επὶ ταῖς ἀβυρτάκαισι δ' ἐκβακχεύομεν.
Οὐκοῦν τὸ πολλοῖς τῶν σοφῶν εἰρημένον,
Τὸ μὴ γενέσθαι μὲν κράτιστον ἔστ' ἀεί,
Επ' ἂν γένηται δ' ὡς τάχιστ' ἔχειν τέλος.

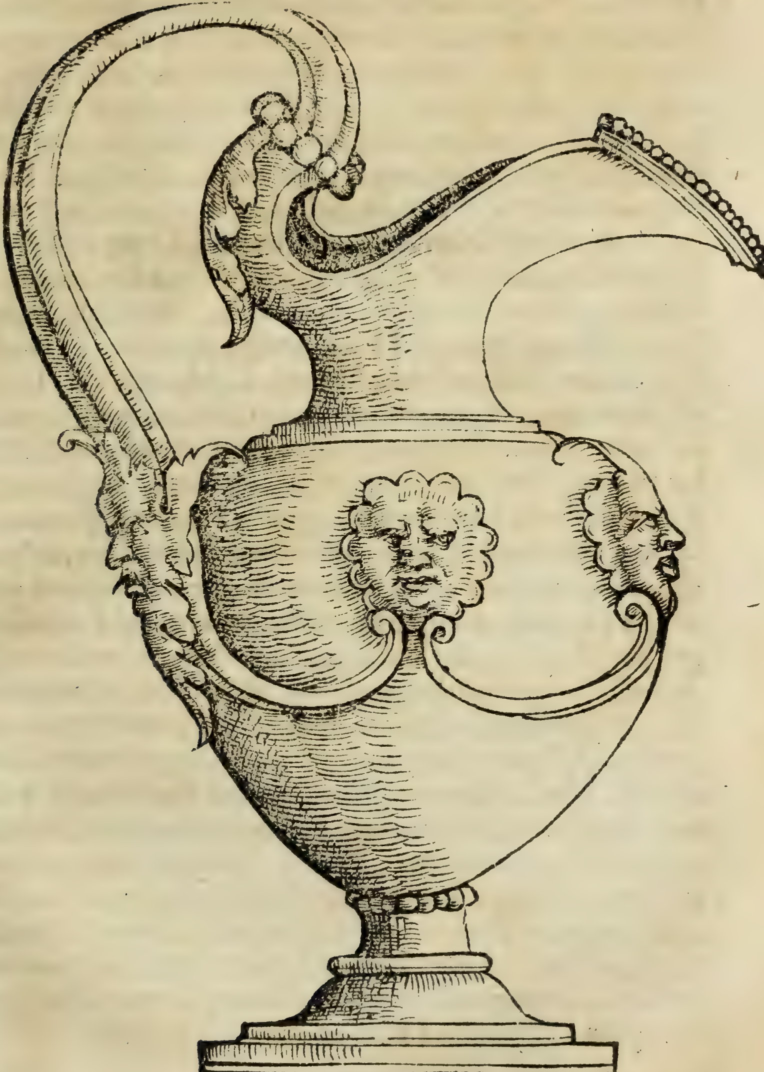
Vrceoli. Vrceus cuius diminutiuũ urceoli, uas aquarium, ut tamen urceus eſſet uas ad frigidã, urceoli ad caldam. Inde urceoli miniſtratorij apud Martialem,

Frigida non deſit, non deerit calda petenti.
Sed tu moroſa ludere parce ſiti.

Vrceoli miniſtratorij forma ex antiquis marmoribus deſumpta.

Vrcei figura, quo aqua in æneum infundebatur.

Vrcei meminit Iureconſultus in l. Cum de lanionis, ſæpe citata his uerbis, Vrcei quoque, quibus aqua in æneum infunditur, in idem genus rediguntur. Erat & nimbus uitreus, cuius mentio multa apud Martialem, quem uide, ſi animus eſt tibi iſta pernoſcere. Illi autem qui ab eodem calices uitrei dicuntur, à Græcis *κύλικες ὑάλινοι*, uerbum è uerbo ſcilicet nuncupantur, authore Iulio Polluce. Fiebant & calices ex Terebintho, qui à nomine authoris *θηρίκλειοι* appellabantur: quemadmodū Antigonides & Seleucides, quibus Antigonus Seleucusque nomina indiderunt, author Plutarchus in Aemilio. Plinius quoque libro decimoſexto ex Theophraſto quod de Thericle ſcripſit, ſumpſiſſe uidetur, dum ait, Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho ſolitus facere torno. Athenæus enim libro undecimo, Theophraſtum citat in hæc uerba, *ὅτι δὲ κύλιξ οὗτος ἡ θηρίκλειος σαφῶς παρίστησι Θεόφραστος ἐν τῇ περὶ φυτῶν ἱστορίᾳ. διηγούμενος γὰρ περὶ τῆς τερμίνθου φησὶ τορνεύεσθαι ἐξ αὐτῆς κύλικας θηρικλείους, ὥστε μηδένα διαγνῶναι, πρὸς τὰς κεραμέας. κατασκευάσαι δὲ λέγεται τὴν κύλικα ταύτην Θηρικλῆς ὁ κορίνθιος κεραμεὺς, ἀφ᾽ οὗ καὶ τοὔνομα ἔχει. ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσι θηρίκλειον ὀνομασθῆναι τὸ ποτήριον διὰ τὸ δορὰς θηρίων αὐτῷ ἐντετυπῶσθαι.* Illud porrò ſciendum eſt, calicem à probatiſſimis authoribus poni non ſolum pro uaſe, ſed pro ea tantum uaſis parte, quæ humoris capax eſt. Plinius libro triceſimoſeptimo ſuprà à nobis citato, ubi de murrhini pretio agit, Excreſcit, inquit, indies eius rei luxus, murrhino LXXX. ſeſtertijs empto, capaci plane ad ſextarios tres calice. Vides ut calicem murrhini dixerit eam partem quæ humorem continere queat. Sic & roſæ calicē dixit Plin. eā partem, quæ roſæ luteos apices in ſe recipiat & cōtineat. Plin. cap. quarto, lib. uigeſimoprimo, Quo mox intumeſcente, & in uirides alabaſtros

ſtros faſtigiato, paulatim rubeſcẽs dehiſcit, ac ſeſe pandit in calicis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Eſt & hydria uas aquarium. Plutarchus in Mario, *οἱ μὲν ἀξίνας, οἱ δὲ πελέκεις ἔνιοι δὲ καὶ ξίφη καὶ λόγχας ἅμα ταῖς ὑδρίαις ἀναλαβόντες ὡς καὶ διὰ μάχης ὑδρευσόμενοι.* Vtebantur & hydria ad ferẽda ſuffragia, eodem Plutarcho authore in Tiberio, his uerbis, *καὶ τὸν δῆμον αὐτοῦ καλοῦντος ἐπὶ τὴν ψῆφον, ἡρπάσθησαν ὑπὸ τῶν πλουσίων ὑδρίαι.* Erat et calpis qua uterentur uaſe aquario. Herodianus in V I. ubi de Rheno & Hiſtro loquitur, *ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρύσασθαι θέλοντας μὴ κάλπεις ἐπ' αὐτῷ μὴ δὲ κοῖλα σκεύη φέρειν, πελέκεις δὲ καὶ δικέλλας, ἵνα ἐκκόψαντες γυμνόντι σκεύους ἀράμενοι τὸ ὕδωρ φέρωσιν ὥσπερ λίθον.* utebantur etiamnum *ὑδρίᾳ* ad colligendos continendosq́ mortuorũ cineres, quam & calpin uocaſſe uidetur Plutarchus in Marcello.

In eadem l. §. Vnguentis legatis. Quando hic. §. ſcatet mendis, ſic lector optime me authore, ac potius conſultore, leges, ac emendabis. Vnguentis legatis, non tantum ea legata uidentur, quibus ungimur uoluptatis cauſa, ſed & ualetudinis: qualia ſunt comagena, gleucina, irina, rhodina. E myrrha quoq́, tum nardinũ purum. Hactenus Iureconſultus. Comagenũ unguentũ quod *κομμαλινὸν* uocat Galenus in tertio *ὑγιεινῶν*: à Comagene Syriæ parte dictũ, authore Plin. ubi de anſeribus, Aliud, inquit, reperit Syriæ pars, quę Comagene uocat̃, adipẽ eorũ in uaſe ęreo, cũ cinnamo, niue multa obrutũ, ac rigore gelido maceratũ, ad uſum pręclari medicaminis quod ab gẽte dicit̃ comagenũ. Hęc Plin. Quod aũt ſequit̃, gleucinũ, irinũ, &c. De gleucini, irini, nardini, rhodini, et aliorũ unguentorũ cõfectione, uide apud Dioſcor. Neq́ enim illa hic tranſcribere eſt animus: quin potius cum Plinio conqueri unguentorũ luxum è cunctis maxime ſuperuacuũ,

Marga-

Margaritæ enim gemmęq; ad hæredem tamen tranſeũt, ueſtes prolongant tempus: unguenta illico expirant, ac ſuis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut tranſeuntem fœminam odor inuitet, etiam aliud agen/ tem, exceduntq; quadragenos denarios libræ. Tanti emitur uoluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipſe nõ ſentit. Sed tamen & hæc aliqua differentia ſignanda ſunt. In Marci Ciceronis monumentis inuenitur unguẽta gra/ tiora eſſe, quæ ceram, quam quæ crocũ ſapiant. Sic enim legendum, non terram, ut paſſim ſcriptum eſt in uulgatis codicibus. Verba autẽ M. Tullij ea ſunt in tertio de Ora/ tore, ubi ait, Licet hoc uidere in reliquis ſenſibus, unguen tis minus diu nos delectari, ſumma & acerrima ſuauitate conditis, quàm his moderatis: & magis laudari quod ce/ ram, quàm quod crocum olere uideatur. Hactenus Tul/ lius. Vnguẽtis cognomina dedere alijs patriæ, ut Coma genum, Mendeſium: alijs ſucci, ut irinum, rhodium, cro/ cinum, amaracinum, melinum, quod & Cyprinum dice batur, quia fiebat in Cypro. Panathenaicum ſuum Athe nę perſeueranter retinuere. Melinum fit è malis cotoneis Singuli quoq; ſucci nobilia unguenta faciunt, in primis malobathrum, cuius mentio apud Iureconſultos in l. In/ terdum. §. Species pertinentes ad uectigal, in tractatu De publica. & uectigal. Iris Illyrica herba eſt, à qua irinum unguentum dictum. Nardinum, ſiue foliatum, conſtat omphacino, balanino, iunco, coſto, nardo, amomo, myr/ rha, balſamo. Omnia autem acutiora fiunt, coſto, amo/ mo, quæ maxime nares feriunt. Hæc ex Plinio authore, quandoquidẽ ea facere duximus ad iſtorum uocabulorũ intellectũ. Ex ſamſuco fit oleum quod ſamſucinum uo/ catur aut amaracinum. Plinius libro uigeſimoprimo capi te uigeſimoſecundo. Quòd ſi tibi non eſt graue & ni/

mis mo/

mis moleſtum candide lector, infundam & nonnihil edyſmatis in hunc libellum ex Athenæi myrothecio, qui ubi de Ptolemæi Philadelphi pompa tractat, ſic ait, *πρῶτε δὲ μετὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐν τῷ γυμνασίῳ πάντες ἐκ χρυσῶν ὁλκείων ἠλείφοντο κροκίνῳ μύρῳ. ἦν δὲ ταῦτα πρῶτε καὶ κινναμωμίνου τὰ ἴσα καὶ ναρδίνου, παραπλησίως δὲ καὶ ταῖς ἑξῆς ἡμέραις εἰσεφέροντο τήλινον, ἀμαράκινον, ἴρινον, πάντα διαφέροντα ταῖς εὐωδίαις.* Quo loco apud Athenæum legendum putaui *ἴρινον*, non autem *εἴρινον*, ut in uulgatis. Quid ſi quis legat *λείρινον*, cuius meminit Dioſcorides & Plinius capite quinto, libro uigeſimoprimo. Quod uero *τήλινον* dixit Athenæus, hoc ipſum fit ex oleo recenti, cypro, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, & quibuſdam alijs. ut docet Plinius, uir omnium rerum curioſus. Alteram tamen *τηλίνου* compoſitionem docet Dioſcorides. Solebāt antiqui non ſolum in conuiuijs unguentis uti, quod docet Martialis in tertio,

> Vnguentum fateor bonum dediſti
> Conuiuis here, ſed nihil ſcidiſti:
> Res ſalſa eſt bene olere & eſurire.
> Qui non cœnat & ungitur Fabulle,
> Hic uero mihi mortuus uidetur.

Ludit in illum qui unguentum dederat, atq; id ipſum bonum, nihil uero, aut certe paucula quædam ad epulandum appararat. Non ſolum igitur in conuiuijs ungebantur, ſed etiam in ſpectaculis, quod docet Atheneus in primo, ubi de Antiocho, quem inquit omnes ferè Græcos conuocaſſe ad ſpectaculum, quos omnes *ἐκ χρυσείων ὁλκείων ἤλειφε κροκίνῳ μύρῳ καὶ κινναμωμίνῳ καὶ ναρδίνῳ καὶ κρινίνῳ.* Quo in loco haud ſcio, an legendum ſit *ἰρίνῳ* uel *λειρίνῳ*, ex Dioſcoride, qui tamen etiā *κρινίνου* meminit. Crocum aūt collyrio uni nomen dedit, ex eoq; expreſſo un-

guento crocino, quod crocomagma appellant. author Plinius uigeſimoprimo. Plutarchus in Bruto, καὶ τῶν ταξιάρχων τινὸς ἀπ' αὐτομάτου τὸν βραχίονα μύρου ῥοδίνου διανθεῖν, καὶ πολλάκις ἐξαλείφοντας καὶ ἀπομάττοντας μηδὲν περαίνειν.

In lege, Argumento ſunt. Sed ſtragulas & bubolonicas, quæ equis inſterni ſolent. Sunt qui mihi dixerint, hoc in loco legendum, bubalinas, ut ſubintelligatur pelles, non uocant, è quorum pellibus fiebant ſtragula ad equos. *buffalo* eſſe ueſtis. Bubali hodie noti in Italia, quos uulgo Ego uero puto legendum Babylonicas, ut ſit Iureconſulti mens, quam iam ſubiicio: tametſi ueſtes Babylonicæ, ueſtimentorum appellatione continẽatur: tamen ſtragulæ Babylonicæ quæ equis inſterni ſolẽt, non ueniunt appellatione ueſtis: quãdoquidẽ in aliũ uſum paratæ uidenť. Babylonicarũ meminit Iureconſ. in l. Interdũ. §. Species ad uectigal pertinentes, infrà de publicanis. Colores diuerſos picturæ intexere, Babylon maxime celebrauit, & inde nomẽ Babylonicis impoſuit, à doctiſſimis uſurpatum, non ſolũ Latinis, ut apud Plin. & hic, ſed etiã à Græcis. Plutarch. in M. Catone refert illũ, cum ex hęreditate Babylonicũ ſtragulum ei obueniſſet, ſtatim uendidiſſe, ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυλώνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος εὐθὺς ἀποδόσθαι. In eadẽ, Alia cauſa eſt odonũ. Accurſio condonandũ, quod corruptũ uocabulũ aſſequi nequiuerit: legendũ eñ eſt œdorũ, nõ odonũ, è quorũ œdorũ pellib. fiebãt calciamẽta, ut ex antiquis marmoribus Romę coniecimus. Neq; uero poſtulo, lector optime, ut mihi fidẽ habeas, niſi id ita eſſe cõuicero, ex feſtiuiſſimo poeta Martiale XII, ad Phœbum. Verſiculos aũt ipſos Martialis adſcribã, ſimul ut & rideas non ſolũ Phœbũ, ſed & Accurſiũ, ſi ita tibi uidebiť. Simul uero etiã ut hanc

noſtram

noſtram coniecturam non abſimilem uero cognoſcas,

Oedina tibi pelle contegenti
Nudæ tempora uerticemq́ caluæ,
Feſtiue tibi Phœbe dixit ille,
Qui dixit caput eſſe calciatum.

Feſtiue aũt dixit, propterea quòd Romani tẽporib. illis in calciamentis uterent̃ pellibus œdinis: & ſane facilis fuit lapſus œdonum ad œdorum, ſola r litera in n mutata.

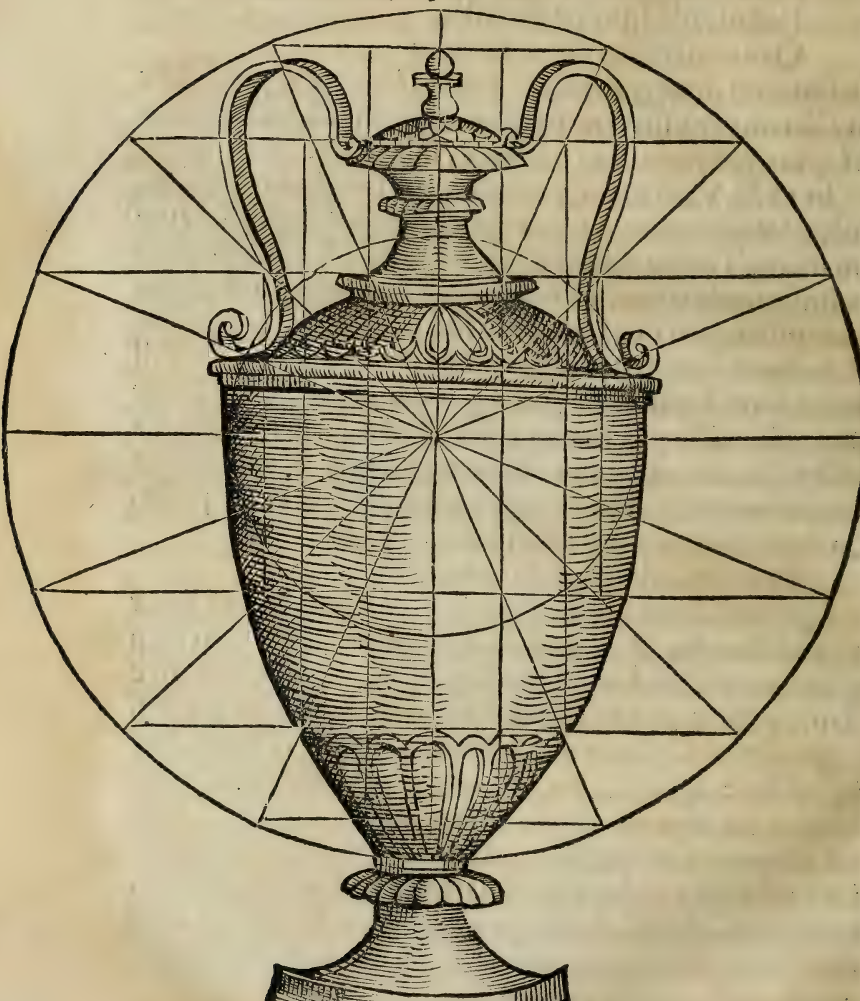
In eadẽ, Vaſa unguẽtaria, & ſiqua ſimilia dici poſſunt, ueluti labacioriſtus. In antiquo codice ipſi legimus lauatio riſcus. Tullius epiſt. IX. ad Varronẽ, Vt lauatio parata ſit. Lauatio enim pro uaſe poſuiſſe uidetur. In alijs, alabacoriſtus, quo fit ut in animũ inducã, fortaſſe legendum alabaſter: eſt enim uas unguentarium, ut docet Iulius Pollux in ſexto his uerbis, τὰ δὲ ἀγγεῖα τῶν μύρων, λήκυθος μύρηρα, καὶ ἀλάβαστρον. ὄλκειον etiã adſcribit Athenæus in locis à nobis citatis, ſuprà ubi de unguentis. Recenſentur etiamnum inter unguentaria uaſa, pyxides, & ampullæ, quarum mentio apud Martialem in tertio,

Et coſmianis ipſe fuſus ampullis.

Quarum formam intelligere eſt ex Plinio in fine quarti epiſt. Aut deceſſit expulſus, quod in ampullis cæteriſq́ generis eiuſdẽ uidemus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Recenſetur etiã onyx. Mart. in XI.

Profertur Coſmi nunc mihi ſiccus onyx. Plutarchus in Ariſtide, κρωσσοὺς pro uaſis unguẽtarijs dixiſſe uidetur: ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. Hoc eſt, olei quoq́ ac unguenti croſſos liberi adoleſcentes deferunt. In Alexandro recenſet uaſa quædam unguẽtaria, his uerbis, ὡς δὲ εἶδε μὲν ὄλκεια καὶ κρωσσοὺς καὶ πυέλους καὶ ἀλαβάστρους πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος.

Fortaſſis hæc erit ampullæ forma, quæ ut uides, amphotis etiam dici po-teſt, quod utrinq; anſata ſit: cuius uaſis efformandi rationẽ lineis circunſcriptam uides

Anademata. Alciatus uir eximiæ eruditionis cēſuit legendū ἀναδέσματα. Ego uero, quod pace tanti uiri dixerim, puto legendū, ut uulgo ſcriptū eſt, ἀναδήματα, anademata ſcilicet. Siquidē Iulius Pollux in VII. ἀναδήματα inter ornamēta ac mundum muliebrē adſcribit his uerbis, καὶ στρόφιον καὶ ὀπισθοσφενδόνην, παρ' ἀριστοφάνει, καὶ σφενδόνην ἐκάλει καὶ ἀναδήματα καὶ κάλαμος.

In eadem l. Quamuis. De mitra diximus in libello de re ueſtiaria, etiamſi mitræ ueſtis appellatione non ueniant, ut inquit Paulus hic. Vlpianus uero in l. Veſtis, mitras, & ſemimitras inter ueſtimenta annumerat, quare periculum fortaſſe ſubeſt antinomiæ: niſi ſiquis dicat Vlpianum de illis mitris ſentire, quæ magis capitis tegendi, quàm ornandi cauſa comparatæ ſunt: Paulum uero de his, quæ magis ornatus gratia geſtantur, quàm ut caput tegant.

In. §. Si autem. quod eius aliqua forma eſt expreſſum. Eius ſcilicet teſtatoris exiſtens, inquit Accurſius: in quo fallitur, nec Latinæ locutionis elegantiam percepiſſe uidetur. Intelligendum enim argento ſignato uel auro legato patremf. id legaſſe, quod eius auri ſcilicet, uel argenti, uel id aurum legatum, quod aurum aliqua forma eſt expreſſum. Simili loquendi formula uſus eſt Marcus Tullius, tum alibi non ſemel, tum Officiorum primo. Ex cæteris ſimilibus facile iudicamus, quid apte eorū fiat, quid ab officio naturaq; diſcrepet. Cum autem ſubdit Iureconſultus, ueluti qui Philippi ſunt, & appellātur ſtateres Philippei: quemadmodum & Darici & Alexādrei, à Philippo, Dario & Alexandro. Iulius Pollux in nono, καὶ οἱ μὲν δαρεικοὶ ἐκαλοῦντο στατῆρες, οἱ δὲ φιλίππειοι, οἱ δὲ ἀλεξάνδρειοι χρυσοῖ πάντες ὄντες. De quibus copioſe ſimul & erudite G. Budęus in libris de Aſſe & partibus eius, quibus ſane

 perele-

pereleganter rem nummariam temporis iniuria ſic iactatam, ut nemo ſcire, aut certe Latine enuntiare poſſet quid haberet, ſuo ut dicitur Marte, nullis adminiculis conſtituit: quo ſanè nomine, illi potius quam olim Gratidiano ſtatuæ omnibus uicis ſtatuēdæ ſunt, & ad eas thus & cerei. Scaphia, Scaphijs igitur argenteis antiqui utebantur, ut & hodie uiri Galliarum primarij: quin & aureis uaſis uentris onus excipiebant: inde iocus Martialis in Baſſam,

Ventris onus miſero, nec te pudet, excipis auro,
Baſſa bibis uitro.

Heliogabalus onus uentris auro excepit, in murrhinis & onychijs minxit, authore Lampridio. Solijs quoque argenteis Romanæ fœminæ in balneis utebantur. Et hoc eſt quod ait Plinius libro trigeſimo tertio, Argento fœminæ lauentur, & niſi argentea ſolia faſtidiant, eademq́ materia & cibis & probris ſeruiatur. Videtur & à Græcis mutuo ſumptum ſcaphium. σκάφιον enim dicunt, authore Iulio Polluce in decimo, ubi agit de neceſſarijs ad ſeceſſum, & mulierum erat, quemadmodum laſana & ἀμὶς uirorū erat, & οὐρὼν, quā nos urinal, ἐνουρήθραν uocat Iulius Pollux. Matella uirorū erat, cuius meminit Martialis in diſticho cui lemma matella fictilis, & illo uerſiculo,

Diſpeream ſi tu Pyladi præſtare matellam
Dignus es

Et in duodecimo,

Matella curto rupta latere meiebat.

Quod autem ſcaphium mulierum fuiſſe diximus, Plutarchus in Arato, ſcaphium athletarum fuiſſe uidetur aſſeuerare, quod & conijcere eſt è Iuuenale in VI. Et ride ſcaphium poſitis cum ſumitur armis. Scaphidas inter culinaria uaſa annumerat Anaxippus apud Athenæum in quarto. Idem Athenæus in quarto, ſcaphium inter uaſa

uel po

uel potoria uel eſcaria adſcribit, niſi me fallit memoria. Matellam autem crepitu digitorum poſcebant ueteres. Inde ortus iocus Martialis in Panaretum,

Cum peteret ſeram media iam nocte matellam
Arguto madidus pollice Panaretus,
Spoletina data eſt: ſed quam ſiccauerat ipſe:
Nec fuerat ſoli tanta lagena ſatis.
Ille fide ſumma teſtæ ſua uina remenſus,
Reddidit œnophori pondera plena ſui.
Miraris quantum biberat cepiſſe lagenam:
Deſine mirari Ruffe, merum biberat.

Quibus ſane uerſiculis adducor, ut credam eandem fere fuiſſe formam matellæ, quæ lagenæ erat. Eſt autem lagena uas uinarium, quam Martialis hic œnophorum uocat, quorum utrunque Græcum eſt. Laguncula per diminutionem uſus eſt Plinius Iunior in epiſtolarum primo. Id in præſentia non omiſerim, quod apud Plinium decimoſexto, capite triceſimo primo legimus, quando memorabile uiſum eſt, lagenas fieri è radicum filis tum fici tum etiam ſylueſtrium. Verba Plinij ſic habent, E quibus montani prætenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagenas & alia uaſa nectunt. Matellionis quoque uaſis meminit Tullius in libello παράδοξα inſcripto, Quid enim cenſes, ſi L. Mummius aliquem iſtorum uideret, matellionem Corinthium cupidiſſime tractantem, cum ipſe totam Corinthum contempſiſſet, utrum illum ciuem excellentem, an atrienſem ſeruum diligentē putaret? Matellionem Corinthium dixit Tullius ære Corinthio factum. Quod ęs, ex S.C. deleta à L. Mummio Corintho, factum & conflatū eſt. Nam ęris notā pretioſiorē ipſa opulentiſſimæ urbis fecit iniuria: quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argētiq; uenæ in commu-

commune fluxere. Signa quoq; fictorum nobilium Corinthia appellabant antiqui. Fuit etiamnum antiquiſſima gloria æris Deliaci, mercatus in Delo cōcelebrāte toto orbe: ex quo fiebant & uaſa, Deliaca dicta. Tullius pro Sexto Amerino, Domus referta uaſis Corinthijs & Deliacis: in qbus eſt authepſa illa, quā tanto pretio nuper mercatus eſt, ut qui prætereūtes pretiū enumerare audiebāt, fundū uænire arbitrarentur. Inde Deliaca ſupellex à Cicerone dicta, in qua erāt triclinia & lecti, cum pedibus & fulcris ex ære Deliaco factis. Cicero in quarta in Verrem, Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ: plurimam ueſtem Melitenſem, plurimam ſtragulam, multam Deliacam ſupellectilē, plurima uaſa Corinthia, magnum numerū frumenti, uim mellis maximā Syracuſis exportaſſe. Hactenus Tullius: Quoniam uero in Corinthiorum & Verris mentionē incidimus, illud haud aproſdionyſum in præſentia, ut mihi perſuadeo, adijciā: fuiſſe ſcilicet traditū, Verrē quē Cicero damnauerat, nō alia de cauſa proſcriptum fuiſſe ab Antonio, quàm quòd Corinthijs ſe ei ceſſurum negauiſſet. Strabo in octauo. aliorum Corinthiorū meminiſſe uidetur, ubi de Corintho reſtituta à Diuo Cæſare, mentionem facit, miſſisq; ab eo libertini generis incolis, qui τὰ ὀρίπεια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα. θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν. ὥς τε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων καὶ διατιθέμενοι πολλῶν νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν ῥώμην. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα. Ea ſane quę uaſa coriuthia diximus, χαλκώματα κορινθιουργῆ appellare uidetur.

Vaſis æneı Corinthiaci cælati forma ex antiquis monumentis

In l. Cum in teſtamento, An etſi eas menſas argenteas. Antonius Heliogabalus primus menſas & capſas argenteas habuit, primus etiam & caccabos argenteos, ſi Aelio Lampridio credimus, quos tamen intelligo priuato uſui habuiſſe. Nam publico Romæ fuiſſe antea, conſtat ex Plutarcho in uitis in hæc uerba, ὁμοίως δὲ τοῦ τῶν βασιλέως τῶν ἰβήρων κλίνην τε καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον ἅπαντα χρυσᾶ πέμψαντος αὐτῷ καὶ δεηθέντος λαβεῖν, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις παρέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον. Eſt autem menſa eſcaria à cibo cibila dicta, eodem authore M. Varrone. Menſa uero uinaria cylibantum dicebatur à poculo cylice calice dicta, eodem authore. Menſas dicimus primas, ſecundas, & tertias, inquit Iulius Pollux. Menſas quoq; uocabant cibos menſis impoſitos, τραπέζας δὲ ἐκάλουν καὶ τὰ σιτία τὰ ἐπ' αὐτῶν τιθέμενα. Iulius, Et hoc eſt quod inquit Athenæus in II. πάντων τραπέζας καλούντων τὰς παραθέσεις ταύτας. Et ſic accipiendũ puto, quod Martialis, Explicat & cœnas unica menſa duas. Menſæ porrò dicebantur illæ, quæ auferuntur, quas & magidas dixerunt, αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι, καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. Quos enim diſcos uocant, Pollux cenſet eos κύκλους ἀργυροῦς orbes argenteos, ἢ χεύματα ἀργυρᾶ, ἢ πίνακας appellandos in ſexto. Menſæ autem ſecundæ erant, quibus bellaria, tragemata, & cætera id genus dulcia, quæ & dulciaria ſunt, apponebantur, à Græcis δεύτεραι τράπεζαι dicũtur. Dicæarchus apud Athenæum libro decimoquarto, ἥ γε τὴν πολλὴν δαπάνην ἐν τοῖς δείπνοις παρέχουσα δευτέρα τράπεζα προσεγένετο, καὶ στέφανοι καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα πάντα. Quibus ſecũdis menſis non ſolum apponebantur tragemata, quæ Græcorum antiqui uocarunt τρωγάλια & μεταδόρπια: ſed & oua, & lepores, & turdi, cum dulciarijs omnibus, ſi Athenæo fides habenda eſt. Qua-

eſt. Quare cum Cornelius Celſus dicat ſecundã menſam bono ſtomacho nihil nocere, imbecillo coaceſcere, accipiendum puto, ſecundam menſam pro conditis, & cæteris id genus bellarijs, cuiuſmodi ſunt ea, quæ recenſentur à Iureconſultis l. fi. §. Dulcia, in tractatu De uino, tritico, & oleo legato. Dicebantur deniq; menſæ, quibus reponebantur uaſa eſcaria & fercula, quas ſic obſonijs onuſtas, conuiuis apponebãt duo ſerui. Neq; eñ ſinguli ſerui ſingula fercula ferebant, ut hodie factitare ſolemus, ſed menſam ferculis onuſtam adferebant, atq; adeo accumbentibus conuiuis apponebant, mediam inter duos ut conijcere eſt ex Luciano in dialogo, qui ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυὼν inſcribitur, in hæc uerba, εἶτα μηδενὸς ἀνεχομένου πλησίον κατακεῖσθαι αὐτοῦ ἐμὲ κατακλίνουσι φέροντες ὡς ὁμοτράπεζοι εἴημεν. Quare nõ ab re conqueritur Martialis de Annio, qui ut lautior uideretur, miniſtrantes ſeruos habebat, qui ſingula geſtarent fercula. Verba autẽ Martialis. ſunt lib. VI.

Cum menſas habeat fere ducentas,
Pro menſis habet Annius miniſtros.
Tranſcurrunt gabatæ uolantq; lances:
Has uobis epulas habete lauti.
Nos offendimur ambulante cœna.

Quem morem etiam antiquum fuiſſe conijcio ex uerſiculis citatis ab Athenæo in nono,

Ὡς εἶδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
φέροντας εἴσω, ποικίλων παροψίδων Κόσμου βρύουσαν

Quos uerſiculos ſuprà citauimus. Quod uero multis mẽſis uterent̃, docet Plutarc. in Lucullo, ἐπεὶ δὲ μόνου δειπνοῦντος αὐτοῦ μία τράπεζα καὶ μέτριον παρεσκευάσθη δεῖπνον, ἠγανάκτει καλέσας τὸν ἐπὶ τούτων τεταγμένον οἰκέτην. τοῦ δὲ φήσαντος, ὡς οὐκ ᾤετο μηδενὸς παρακεκλημένου πολυτελοῦς τινὸς αὐτὸν δεήσεσθαι. Τί λέγεις εἶπεν, οὐκ ᾔδεις ὅτι σήμερον παρὰ Λουκούλλῳ δειπνεῖ

λύκυλλος; Multis uero menſis uſos antiquos, docet apertius idē Plutarchus in Pelopida, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν ἀρχίαν καὶ Φίλιππον ἐφάνησαν οἵπερ ἦσαν. Conijcio etiam ex eodem Plutarcho in Numa, λέγεται γοῦν ποτὲ καλέσας ἐπὶ τὴν τράπεζαν οὐκ ὀλίγους τῶν πολιτῶν, σκεύη τε φαῦλα καὶ δεῖπνον εὐτελὲς πάνυ παραθέσθαι καὶ δημοτικόν. ἀρξαμένων δὲ δειπνεῖν, ἐμβαλὼν λόγον ὡς ἡ θεὸς ᾗ σύνεστιν ἥκοι πρὸς αὐτὸν, αἰφνίδιον ἐπέδειξε τόν τε οἶκον ἐκπωμάτων πλήρη πολυτελῶν, καὶ τὰς τραπέζας ὄψων παντοδαπῶν καὶ παρασκευῆς δαψιλοῦς γεμούσας. Iſtis autem menſis primum quadratis, mox rotundis uſi ſunt, Author Varro. & ob id orbes dicuntur à Martiale in nono,

Vt Mauri Lybicis centum ſtent dentibus orbes.

Orbes Mauri dicuntur menſæ citreæ, circulari forma è Mauritania aduectę ut docet Plinius libro decimotertio, capite decimoquinto, his uerbis, Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri, & menſarum inſania, quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Fiebāt & ex acere, quæ ob id acernæ dicuntur. Horatius Serm. ſecundo,

His ubi ſublatis puer alte cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit.

Quæ menſę ornabant coronis aureis uel argenteis gemmis diſtinctis. Quarū coronarū meminit Pomponius in l. Etſi non ut claui. §. Perueniamus, iſto titulo. Menſæ quoque citreæ meminit Tullius in Verrē his uerbis, Tu maximam & pulcherrimam menſam citream à Q. Luctatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sylla ciuis Romanus factus eſt, omnibus ſciētibus Lilybei abſtuliſti. et Paulus iureconſultus in l. Si ſterilis ſupra De act. empti. Quid uero in cauſa fuerit, ut antiqui mēſas circulari forma compararint, docet Athen. in XI. διὸ τὴν τράπεζαν κυκλοειδῆ κατεσκευάσαντο οἱ παλαιοὶ, καὶ τὰ περὶ τὴν ἥμερον τροφὴν πρῶτοι

διὰ

διατεταγμένοι τοῖς ἀνθρώποις πειθόμενοι τὸν κόσμον εἶναι σφαιροειδῆ, λαμβάνοντες ἐκ τε τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης σχήματος ἐναργεῖς τὰς φαντασίας. Græci menſam, τράπεζαν dicunt, inde trapezophora dicta ea quæ menſam ſuſtinent. Tullius epiſtolarum familiariũ VII. Quòd tibi deſtinaras trapezophoron, ſi te delectat, habebis: ſin autem ſententiam mutaſti, ego habeo. Quæ repoſitoria ex Plinio ſuprà diximus: & ſic legendum puto in. l. iij. ſuprà de ſupel. leg. A τράπεζα dicitur & τραπεζοκόμος, quem Latini ſtructorem dicunt. Martialis in decimo:

Et quæ non egeant ferro ſtructoris ofellæ.

Græci quoque ἐκτραπεζώματα uocant obſonia menſis impoſita. Qui uerò iis comparãdis præerat, dicebatur obſonator: ut eſt apud Marcellum in. l. legatis ſeruis, ſuprà de legatis tertio. Græci illum ἀγοραστὴν uocant, eodẽ authore Athenęo. Quin & obſonator Græcum uocabulũ uideri poteſt, quaſi ὄψου ὀνήτωρ, qui & ὀψώνης dicitur. ὄψον enim dicũt, omne quod igne paratur ad epulandũ. οὐκ ἀγνοῶ δὲ, inquit Athenæus, ὅτι ὄψον κυρίως καλεῖται πᾶν τὸ πυρὶ κατασκευαζόμενον εἰς ἐδωδήν. Menſæ interdum uno tãtum pede ſuſtinebantur, quæ dicebantur monopodia. Plinius libro trigeſimo quarto, Nam triclinia ærata, abacosque & monopodia Cneium Manliũ Aſia deuicta primum inuexiſſe triumpho ſuo Quorum mentio eſt in. l. in rem actio, ſuprà de rei uendicatione. Neque uero menſa bipede utebantur, etiam ſi apud Martialem dicatur. Martialis in duodecimo,

Ibat tripes grabatus & bipes menſa,
Et cum lucerna corneoque cratere, &c.

At uero tribus pedibus ſuſtinebatur, & dicebatur menſa tripes. Horatius Sermonum primo,

Modo ſit mihi menſa tripes, & Concha ſalis puri.

N 3 Vide

Vide Plinium in tertio Epiſtolarum. Non alienum hic fore arbitror, ſi ex antiquorũ authorum obſeruatione, aperuerim morẽ in accubatione epulari Romanorum maioribus uſurpatum: qui hora ferè nona, hoc eſt tertia uel quarta à meridie, ut nunc computamus, cœnabant: quod uel Martialis uerſiculo probatur in quarto, cum ait, Imperat extructos frangere nona toros. Toris enim recumbebant, quini interdũ in lectis, ſæpe plures: μικροῦ δεῖν ὕπτιοι κατακείμενοι, Vt inquit Lucianus in conuiuio Lapitharum. Tullius in Piſonem, Græci ſtipati, quini in lectulis, ſæpe plures: ipſe ſolus bibiturus quæ eodem de ſolio miniſtrentur. Neq; enim ſedebãt, ſed accumbebant: & ideo Cato poſt prælij Pharſalici offenſionem, hoc inter cætera ſibi luctus imperauit, ut nũquam poſt illa cœnãdo recumberet, ſed ſolum ſederet. Plutarchus in Catone, ἐδείπνει δὲ καθήμενος ἀφ' ἧς ἡμέρας τὴν περὶ φαρσάλον ἔγνω ἧτταν, καὶ τοῦτο τοῖς λοιποῖς προσέθηκε πένθει, τὸ μὴ κατακλιθῆναι πλὴν καθεύδων. Græci τρικλίνιον uocant. Plutarchus in Agide & Cleomene, τῶν δὲ δείπνων αὐτοῦ τὸ μὲν καθημερινὸν ἦν ἐν τρικλινίῳ σφόδρα συνεσταλμένον καὶ λακωνικόν. εἰ δὲ πρέσβεις ἢ ξένους δέχοιτο, δύο μὲν ἄλλαι προσπαρεβάλλοντο κλίναι. Qui lecti dicebantur, & lecti triclinares dicũtur ab Aelio Lampridio ad differentiam cubicularium. Triclinia autem dicebantur à tribus lectis, & ſic intelligo quod ſcriptum eſt à Iuuenale in quinta,

Tertia ne uacuo ceſſaret culcitra lecto.

Et ne toralia (Sic enim uocant lecti ſtragulas) pedibus fœdarent, ſoleas deponebant, cœnabantq; excalceati: & ſic accipiendum puto quæ ſcripta ſunt à Martiale in quinto:

Depoſui ſoleas, affertur protinus ingens
 Inter lactucas oxygarumq; liber.

Inde eiuſdem poetæ iocus in Cottam, qui ſoleas amiſit, pueri negligentia, dum cœnaret:

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedeis uernam.

Seruorum enim miniſterio utebantur ad ſumendas & deponendas ſoleas. Martialis in diſticho, cui Lemma:

Soleæ lanatæ,

Defuerit ſi fortè puer, ſoleasq́ libebit
Sumere, pro puero proderit ipſe ſibi.

Habebant & puluinos, quibus hinc inde ſeſe fulcirent: & etiam ceruicalia ad ceruicem. Martialis in tertio,

Cubitis trudit hinc & inde conuiuas,
Effultus oſtro ſericisq́ puluinis.

Philarchus apud Athenæum in quarto, ubi de Lacedæmoniis. καὶ πάλιν αὖθις στρωμναί τε τοῖς μεγέθεσιν οὕτως ἐξησκημέναι πολυτελῶς, καὶ τῇ ποικιλίᾳ διαφόρως ὥς τε τῶν ξένων ἐνίους τῶν παραληφθέντων ὀκνεῖν τὸν ἀγκῶνα ὑπὸ τὰ προσκεφάλαια ἐρείδειν. Quos tamen puluinos, ut mihi quidem uidetur, Aelius Lampridius ſubalares culcitras uocat in Heliogabalo, quibus ita, ut diximus, recumbentibus, menſæ cum ferculis per unum & alterum ſeruum apponebantur, collocabanturque in repoſitoriis ad hoc paratis, quæ & trapezophora dicuntur, niſi fallimur. Cibum autem incipiebant à lactucis & oxygaro, ut uerſiculo ſuprà citato probatur, & in diſticho,

Claudere quæ cœnas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras inchoat illa dapes?

Cœnam uero claudebant bellaria & dulcia.

Illi uero lecti triclinares dicti, nonnunquam facti erant ad effigiem ligeræ Græcæ quæ ſigma dicitur, iſta C puto figura, & ita inter unum & alterum conuiuã menſa collocata: & ob id fortaſſe meſſa dicta Marco Var-

 roni

rone, hoc eſt quod ait Martialis in decimo,

Septem ſigma capit, ſex ſumus, adde Lupum.

Illud etiam non eſt omittendũ, mẽſas antiquorum (de Romanis loquor, quorum extant monumenta literarum) nõ fuiſſe mappis opertas. Siquidem pro ſe quiſq; conuiua mappam ſecum ad cõuiuium adferebat: quod ipſum ita eſſe conuincitur ex eodem Martiale in XII.

Attulerat mappam nemo, dum furta timentur:
  Mantile è menſa ſuſtulit Hermogenes.

Quòd uero menſas opertas non ponerent, ait Martialis in undecimo, qui id ridiculum putat.

Menſas Ole bonas ponis, ſed ponis opertas:
  Ridiculum eſt: poſſum ſic ego habere bonas.

Mantilibus autem utebantur ad manus abſtergendas poſt lotionem. At uero lectorum fulcra à lautioribus ueſtiebãtur teſtudinum laminis, cuius rei luxum taxat Iuuenalis in undecimo,

Nemo inter curas & ſeria duxit habendum
Qualis in oceani fluctu teſtudo nataret
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Quorum etiam meminit Iureconſultus in l. Labeo, in tractatu De ſupellectili legata, & in l. Hæres ad finem, ſuprà De legatis tertio. Meminit & Martialis in XII.

Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti,
  Et Mauruſiaci pondera rara citri:
Argentum atq; aurum non ſimplex delphica portat.
  Stant pueri, dominos quos precer eſſe meos.

Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectosq; & rèpoſitoria iis ueſtire, Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii. Author Plinius in nono. Plutarchus in eo libro qui αἰτιῶν ῥωμαϊκῶν inſcribitur, quærit quid nam in cauſa fuerit, quòd Romani

mani

mani non ſinerent menſam auferri uacuam, his uerbis, διὰ τί τὴν τράπεζαν οὐκ εἴων ἀναιρεῖσθαι κενόν, ἀλλὰ παντός τινος ἐπόντος; πότερον αἰνιττόμενοι τὸ δεῖν ἀεί τι τοῦ παρόντος εἰς τὸ μέλλον ὑπολείπειν, καὶ τῆς αὔριον ἐν τῇ σήμερον μνημονεύειν, ἢ νομίζοντες ἀστεῖον εἶναι, τὸ συστέλλειν καὶ ἀνέχειν τὴν ὄρεξιν ἔτι παρούσης τῆς ἀπολαύσεως; Hic autem non abſurdum fuerit nonnihil ex eodem Plutarcho de conuiuiorum apparatu & magnificentia referre. Craſſus igitur ἡρακλεῖ μεγάλην θυσίαν ποιησάμενος, εἱστίασε τὸν δῆμον ἀπὸ μυρίων τραπεζῶν, καὶ σῖτον ἐμέτρησεν εἰς τρίμηνον. Cæſar autem τὸν δῆμον ἀνελάμβανεν ἑστιάσεσι καὶ θέαις, ἑστιάσας μὲν ἐν δισμυρίοις καὶ δισχιλίοις τρικλίνοις ὁμοῦ σύμπαντας. Quod ſi in triclinio collocati ſunt ſeptẽ, ut admitterent ſolũ ij quorũ capita cenſebantur, inuenitur numerus is ciuiũ qui recenſet à Plutarcho XV. myriades ſcilicet, ἐξητασθεῖσαι γὰρ αἱ πᾶσαι πέντε καὶ δέκα μυριάδες. Si quis enim numerum 150. diuidat per numerum 22.mille, uel numerum 22. mille multiplicet per 7. reſultabit numerus plus minus 150. mille.

In l. Seiæ dulciſſimæ, ſcyphi, modioli. Scyphum quem ſcypphum nõnulli ſcribunt, Greci σκύφον dicũt, & σκύπφον, ut docet Athenæus in undecimo. Eſt autẽ uaſculum potorium, ut cuiq; notum eſt. Plutarchus tamen in Antonio in ipſo ſtatim principio, ſcyphũ poſuiſſe uidetur pro eo uaſe, quod *baſſin* dicimus. ἐπεί τις ἀφίκετο τῶν συνήθων πρὸς αὐτὸν ἀργυρείου δεόμενος, ἀργύρειον μὲν οὐκ εἶχεν. παιδαρίῳ δὲ εἰς ἀργυροῦν σκύφον ὕδωρ ἐμβάλλοντι κομίσαι, καὶ κομίσαντος ὡς ξυρεῖσθαι μέλλον κατέβρεχε τὰ γένεια. τοῦ δὲ παιδαρίου καθ' ἑτέραν πρόφασιν ἐκποδὼν γενομένου, τὸν μὲν σκύφον ἔδωκε τῷ φίλῳ χρῆσθαι κελεύσας, &c. Martialis ſcyphos auorũ uocat uaſa potoria, quæ & archetypa dicuntur ab eodem,

Nec thuris ueniant leues ſelibræ:
Sed lances ferat, aut ſcyphos auorum,

Aut

Aut grandis reus, aut potens amicus.

Illi uero uerſus ſunt in ſeptimo, quibus ſcyphos auorum uocat pocula archetypa,

Archetypum Myos argentū te dicis habere.
Quod ſine te factū eſt, hoc magis archetypū eſt.

Inde iocus Martialis in Carinum,

Argenti genus omne comparaſti,
Et ſolus ueteres Myronis arteis,
Solus Praxitelis manus Scopæq́;,
Solus Phidiaci toreuma cœli,
Solus Mentoreos habes labores.

Pocula Mentoris manu facta M. Tullius in ſexta in Verrem, toreumata uocat, his uerbis, De hoc Verri dicitur, habere eū perbona toreumata, in his pocula duo quędam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu ſummo artificio facta. Quæ pocula archetypa Martialis numiſmata uocare uidetur cum ait,

Nec confeſſorum uicina numiſmata tantum,
Aera ſed à cuneis ulteriora petis.

Aera uetera Tullius in Verrē uocat prima ſtipendia hominis militaris.

L. Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos habuit, emptos ſeſtertijs centum. Confeſſus tamen eſt, nunquam ſe ijs uti propter uerecundiā auſum. Author Plin. Illud adijciā, quod nec alienū à propoſito uidetur, nec parū prodeſſe ad retundendā noſtrorum ſeueritatem poſſit, D. Claudium Cæſarē conuiuæ qui pridie ſcyphum aureum ſurripuiſſe exiſtimabatur, reuocato in diem poſterum calicem fictilem appoſuiſſe. Author Plutarchus in libello De cohibenda iracundia.

Modiolus, uas paruum, factū ad modij ſimilitudinē, cuiuſmodi ferè ſunt ea quæ *gobeletta*, dicimus. Et Venetijs

Latini

Latini uocabuli ueſtigia uulgo retinent: uocant em̃ *mozol* quaſi modiol, propter affinitatē d, cũ z, ut nos admonuit uir egregie triplici lingua doctus Hieronymus Aleander Archiepiſcopus Brũduſinus. Vitruuius, ita cũ rota à calcantibus uerſabitur, modioli pleni ad ſummũ elati, & rurſus ad imũ reuertentes infundent in caſtellum.

In l. Medico, ad finem: uiriolas ex ſmaragdis. Viriolas deſignare uidetur Iuuenalis cum ait,

Nil non permittit mulier ſibi, turpe putat nil,
Cum uirides gemmas collo circundedit, & cum
Auribus exterſis magnos commiſit elenchos.

Viriolæ enim, ut opinor, fiebant è gēmis uiridibus, ad colli ornamentũ. Iſta uero, ne te decipiam lector optime, mea eſt coniectura: nihil enim quicquã iſtarũ uiriolarum apud quenquã authorũ de his qui probãtur, cõſcriptum inuenimus, etiãſi ſint q apud Plin. lib. XXXIII. cap. III. uiriolæ legãt: quo in loco, Vxorię lego ex uetuſtiſſimo & emendatiſſimo codice. Fibularũ enim mentionem facit Plin. tam uiriliũ ꝙ uxoriarũ. Verba autē Plinij ſic habent. Sed in militia quoqꝫ in tantũ adoleuit hæc luxuria, ut M. Bruti Philippicis cãpis epiſtolæ reperiãtur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules, idem tu Brute, mulierum pedibus aurũ geſtari tacuiſti: cuius ſceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per annulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaqꝫ & Dardanium uocabatur. Vxoriæ Celticæ dicũtur uiriles Celtibericæ. Quo loco ſunt qui legant uiriæ, alij uiriolæ. Viriolarũ meminit & Paulus Iureconſ. in l. Si tibi electio, ſuprà De optione uel electione leg. Quod quid fuerit, mihi incompertũ eſt.

FINIS

ANTONII THYLESII CONSENTINI LIBELLVS DE COLORIBVS

O

LECTORI S.

QVVM permulta, Lector, à Bayſio, in libello De re ueſtiaria potuiſsēt dici, quæ ad colorum uarietatem cognoſcendam uiderentur apprimè eſſe neceſſaria: ne tamen etiam id à ſua diligentia requireres, quod ab alio tractatum iam fuerat, & elegantiſsime explicatum: maluit uir prudens, & tuæ utilitatis amantiſsimus, authorem ipſum, à quo hæc copioſe deſumas, his libellis ſubnectere, quã ipſemet deſumpſiſse, & ſuis ſcriptis inſeruiſſe: ne uideretur bonum authorem propria dignitate ac laude ſpoliare uelle. Qui animus utinam permultis idem eſset, à quibus quotidie noui neſcio quid prodit: ſcirent certè omnes quarum rerum quiſque uerus eſſet inuentor: quis honor, quæq; gloria iis eſſet tribuenda, qui ſuis ſcriptis ſtudioſorum laborem magnopere ſubleuarent. Vale.

ANTONII THYLESII COSENTINI DE COLORIBVS LIBELLVS.

DICAM aliquid de coloribus in hoc libello,non quidẽ unde conficiãtur aut quæ ſit eorũ natura: neq; enim pictoribus hæc tradũtur aut philoſophis,ſed tantũ philologis qui Latini ſermonis elegantiã ſtudioſe inquirũt. Scribam omnia breuiter & accurate, ac rerum ipſarũ nomina quo ſtatim colores intelligantur,ſingulis apponam.

COERVLEVS CAP. I

EXordiar primũ à cœruleo: quo niſi natura ipſa maxime gauderet,nunq̃ ꝑfecto deorũ hoc domiciliũ,
Continuo circum complexu cuncta coercens,
Specie tam læta uniuerſum exhilaraſſet. reliquos deinde cõtexam. Cœruleus igitur dictus quaſi cœluleus, ut ex uoce ipſa apparet, ꝓprie color eſt cœli,ſed ſereni: id quod Ennius reſpiciens,Cœli inquit,cœrula templa. atque inde ab omnibus mare appellatur cœruleum: refert enim illud eundem,quẽ ab ipſo ſuperne accipit cœli nitorem. Quare ex antiquis nonnulli, ut alterum Homeri opus, propter cædes,de quibus illic poeta loquitur, colore exornabant ſanguineo: ſic Odyſſeam, ubi Vlyſsis idem maritimos ſcribit errores,membrana contegebãt cœrulea. Sed quoniam cœrulei quædã ſpecies eſt pene nigra,ut quod Indicum dicitur,eoq; olim ueſtitu Græcæ mulieres amictæ producebant eorum funera,quorum in cœlum animas migraſſe cœruleum exiſti-

ſtimabant: idcirco pro triſti nõnunquã capitur, ut apud Virgiliũ puppis cœrulea Charontis, Imberq́ & ſol cœruleus. Cucumis autem cœruleus, nam id quoque legitur, Melopeponem ſignificat, qui inter cucumeres, multa enim ſunt eorum genera, pulcherrimus eſt. Nec tantum cœrulei uidetur particeps, ſed ipſius quoque mundi gradus, introrſum uerſus, attenuatos oſtendit, ut hoc olim de eo luſimus,

Quis neget è cœlo miſſum formamq́, coloremq́,
Atque gradus cœli, Nectaris atque refert.

Eſt enim ſapore ſuauiſsimo. Sine ulla dubitatiõe, quod nos cœruleum, Græci dicũt Cyaneum, in quorũ etiam commentariis Lazurion inuenio. Aſcribitur huic generi, qui uenetus olim nunc uulgo *blauus* nuncupatur color, ex factione Circenſi ualde nobilitatus. Fuerunt autem colores in Circo, præter hunc uenetum, roſeus, albus & praſsinus: quibus auratus poſtea, purpureus & luteus additi ſunt. De iis loco dicemus.

CAESIVS. CAP. II.

CAeſius uero ſi dictus eſſet, ut doctiſsimi uiri monumentis olim tradiderunt, quaſi cœlius à cœlo, eadem foret in cœlo & cæſio diphthongus. Conſtat autẽ eſſe in iis uocibus diuerſam: nihil præterea differret à cœruleo, quando id, ut oſtendimus, à cœlo deductũ eſt: differt autem ſine dubio, uel ex ipſius M. Tullii authoritate, cuius hæc ſunt uerba in primo de natura deorum libro, Cæſios oculos Mineruæ, cœruleos eſſe Neptuni. Ad hæc, non quemadmodum legimus cœlum, mare, ueſtem, florem cœruleum: ita legimus cœlũ, mare, ueſtem, florem cæſium: ſed oculos tantum cœſios ueteres dixerunt, quibus ineſt fulgor quidam uiſu horrẽdus. Vnde exiſtimo, ſicut Cæſar, & Cæſo dicuntur, à cædendo: ita

cæſium à cæde nominatũ eſſe: ut qui cæſius ſit, cædem quodãmodo oculis minari uideatur: qualis prælio gaudens & cæde dicitur fuiſſe Minerua, ex quo illa ab antiquis uocata fuit, ut ego arbitror, cæſia. Significat hoc M. Cicero, ubi de Catilina ait, Notat & deſignat oculis ad cædem unum quenque noſtrum. Hic, qui oculis ad cædem ſenatores deſignabat, cæſius erat. Cuius etiam oculos Salluſtius inſignis hiſtoricus, fuiſſe tradidit fœdos, id eſt cæſios. Cuiuſmodi memoriæ proditum eſt, Neronis quoq; oculos fuiſſe: quod ipſum non leue fuit argumentum tyrannicæ crudelitatis. Quin à Terentio cæſij hominis facies dicitur cadaueroſa, hoc eſt immanis, & ſæuitiam arguens, qualem ſicarii præ ſe ferunt & carnifices: quãuis alii parum erudite cadaueroſam pro ſubliuida expoſuerint. Enimuero leonis oculos ſiquis inſpexit, qualis ſit hic color, intelligit. Micant illi, ut ſtudioſe ipſi propè conſiderauimus, uelut ignis penitus flagrans. Dicitur color hic Græce ab omnibus glaucus, quod uerbum longo iam uſu Latini poetæ ſuum fecerunt. Latius tamẽ patet glaucus: nam prǣter oculos noctuinos, quos, ut auis ipſius Græcum nomen declarat, omnes glaucos eſſe confirmant: multa quoque dicuntur glauca, ut ulua paluſtris herba: ut ſalix, cuius quum frõdes, tum multo magis cortex in ramis, præſertim anniculis, nitet hoc colore. Quẽ laudat Virgilius in equis, eoſq; noto carmine glaucos appellat, communi Italorum lingua *baios* nominatos. Nam ſpadices honeſti ab eodem poeta ibidem uocati, illuſtriores ſunt aliquanto, baii & ipſi, ſed clari uulgo nuncupati: atque ii duo aliorum omnium maxime probantur colores in equis. Vlua igitur & ſalix, quas idẽ Virgilius glaucas dixit, equi item ſpecies optima: caſtaneæ etiam nucis tunica, aliaq;

multa, præter Leonis ac noctuæ oculos, colorem glaucum oſtendunt. Sed ut unde diſceſsi, redeam: quando cæſius color tantum eſt oculorum, uidendum eſt, ne is ſit potius quem Ariſtoteles charopon uocat. Sic enim ab illo dicitur leo ab oculorum ſæuitia, quem Catullus poeta doctiſsimus cæſium appellat. Vnde Hercules cognomento dictus fuit charops, quaſi iracunde intuens. Nam chara Græce, ira quoque dicitur Latine: & ex eodem ut puto, horrore Charybdis nominata eſt, & Charon: de quo cum inquit Virgilius, Stant circum lumina flamma, Cæſium uoluit ſenem illum horribilem, ac dirum ſignificare. Quanuis non neſciã, charopon ab aliis aliter quoq; exponi.

ATER CAP. III

HOrribilis etiam color eſt ater dictus, omnino uelut anthrax, id eſt carbo: nam proprie eſt carbonis extincti. Quare ſcite ut omnia, Terentius, Tam excoctam, inquit, reddam atq; atram, q̃ eſt carbo. Et inde à Virgilio cinis dictus eſt ater, & fauilla atra. Sanguis præterea caloris atq; coloris ignei particeps, effuſus ac frigefactus amiſſo rubore, tanquam in carbonem mutatus, ater ab omnibus uocatur. Dicitur & mors atra, quia cadauer extincto calore illo uitali, quo corpus alitur, atrum relinquitur, ut eſt carbo, quæ mihi perquàm elegans uidetur ſimilitudo. Quid quod dies atri eadem de cauſa dicti fuerunt? Qui enim luctum afferebant, carbonibus: ut contrà dies læti ſcrupis ſignabantur gypſeis. ex quo Horatius ait: Creta, an carbone notandi.

Differt in hoc à colore nigro, quòd ut omnis ater eſt niger: ſic non omnis niger eſt ater: horrẽdus eſt hic, triſtis, uiſu iniucundus, lugentibus accommodatus, ille contrà nõnunquam lepidus ac uenuſtus: ut humani oculi ſunt complures, quos nemo atros diceret, ſed nigros, iiſq; tamen

mē nihil maiori cum uoluptate ſpectamus. Vocabatur autem ater ab antiquis etiam anthracinus, idemq́ʒ furuus: quibus lōge minus ſunt nigri, liuidus & fuſcus. Alter ex graui corporis ictu proueniens deformitatem habet. Vnde inuidi aliorum bonis, uelut uerberibus laniati, & idcirco exangues, liuidi nuncupantur. Alter non inſuauis, & in homine perſæpe laudatur. Qui tamen, ſi modū excedit, ac maxime fuſcus eſt, & quaſi nigreſcit, preſſus dicitur: ut quæ aliquādiu ſub prelo ueſtis preſſa nimium coloratur, Legimus etiam equi colorē preſſum. Secus uero faſciolæ coloriſcæ dictæ fuerunt, quæ non ſaturatæ, ſed uix colore aliquo illitæ è coronis dependebant. Eſt autem forma diminutiua, ut Lyciſca, Syriſca. Aquilum ueteres hunc fuſcum à colore aquæ uocarūt, qui inter nigrū eſt & album, id quod Plato etiam docet.

ALBVS CAP. III

EST autem albus color puriſsimus, quocirca ad animum translatus pro ſyncero capitur: is nullibi q̃ in niue, clarior eſt, quam tamen atram eſſe Anaxagoras affirmabat. Sumit̃ ꝓ pallido, unde timor albus legitur, & metu èxalbuit. Quā ob rem Romanæ mulieres quōda funera ſequebant̃ in ueſte alba, tanquā mortui quem efferebāt, colorē referrēt. Elucet cādidus, atq́ʒ oculos delectat. At candēs non hoc tantū eſt, ſed ꝓ ignito accipit̃. Itaque Veneris humeros recte dixeris cādidos, uel candētes. Ferrū quod à marito tūditur, non candidū eſt, ſed candens. Eiuſdē generis eſt canus, qui etſi ad alia trāſfertur, proprie tamen eſt capilli, & barbæ ſenilis. Naſcitur equus nonnunquā canus atque albineus, nō idem qui & cādidus aut albus, ſed huius non expers Eſt & color albi nigriq́ʒ ꝑticeps, à Gręcis inde Leucophæos, uoce iā à noſtris uſurpata, uocatus Genus eſt id coloris natiui.

non

non enim inficitur; ſed ouis ipſa ſic natura quaſi pingitur. Hūc ſibi ſecta ſacerdotum ſumpſit ſanctiſsima, qui nulla tunica linea penitus induti, pro cĩgulo reſte ſe uinciunt nodoſa, ac ligneis tantum calciamentis uſi, precario uictum quæritant.

PVLLVS. CAP. V

QValis uero ſit pullus, oſtendit terræ ipſius color: maior enim illius pars pulla eſt. Itaque quoniam ea mortuis iniicitur, uoluerunt ueteres, ut qui lugerent, pullis pallis, terræ ſimilibus, eſsẽt amicti. Dorſum etiam leporinum proprie eſt pullum: quam ob rem naturæ ipſius doctus magiſterio, terram recẽtem ab aratro metu pauidus quærit ille, ibiq; nonnunquã ſtratus, nullaq; re abditus, uenatores, canesq; ipſos prætereuntes, ac ſagaciter prope omnia perquirentes, coloris tantum beneficio ſæpiſsime latet: &, ut in quodam epigrammate de lepore diximus,

Quem fuga non rapit ore canum, non occulit umbra:
Concolor immotum ſub Ioue terra tegit.

Nulla arte aut impenſa color hic paratur. Natura enim ſic prouenit, unde natiuus quoque uocatus eſt, diuerſus ab eo de quo locuti ſumus. Iamq; nos Coſentini, apud quos multa antiquitatis ueſtigia apparent, ſiquidem & præficæ, ut quōdam, mortuos laudant, & ſilicernium in uſu eſt, ac nemo ſine ſuorum oſculo ſepelitur, utriuſque ſexus ueſtimentũ funebre, natiuum dicimus: quãuis atrum ſit illud, & in mulieribus matrimonio iunctis cyaneum, quo Græci, ut dictum eſt, olim in funere utebantur. Idem quoque Hiſpanus uocatus eſt & Bæticus, etiam Mutinenſis. In iis enim locis id genus lanæ uidetur. Eſt autem pullus nomen, ut reor, diminutiuum à puro, uelut à rara ueſtimenti genere ſit ralla, ab opera

opella

opella,à terra etiã tellus:ut lana pulla ſit pura, nullo alio colore infecta,ſed ſuo tantum & ingenuo contenta. Colorias huiuſmodi ueſtes per ſe coloratas aliqui dixerũt. Poſuit hanc uocẽ Auguſtus in ſuo teſtamento,ubi hæc uerba legebantur,Gauſapes,lodices purpureas & colorias meas. Atq; indidem,ut ſentio, dicti ſunt pulli equorum,aliarumq; pecudum, quaſi puri, nulla adhuc libidine aut labore uiolati. Sunt huic pullo ſimillimi color impluuiatus, dictus uelut fumato ſtillicidio implutus: & ſuaſus,qui inſuaſus quoque uocatus, lutum refert. Eſt autem ſuaſus è ſtillicidio etiam factus fumoſo in ueſtimẽto albo. Quare haud dubitanter non alius eſt quàm impluuiatus: quanuis aliqui tradiderint colorem omnem,qui fiat inficiendo,ſuaſum dici, quòd illi quodammodo ſit perſuaſum,in alium quemuis colorem ex albo tranſire.

FERRVGINEVS CAP. VI

FErrum longo ſitu rubiginoſum,facilè oſtendit colorem ab ipſo appellatũ ferrugineum: agit enim is,id eſt refert colorem ferri. Quin & filamenta, quibus ſæpe conopæum,& multæ præterea ueſtes lineæ circunſuuntur,ferruginem dicunt infectores. Tunica etiam nuclei pinei lanugine quadã puluerulenta,ferruginea eſt. Erat is quoque lugentium color. Itaq; capitur nonnunquam & ipſe pro funeſto,atq; ea de cauſa hyacinthi dicti fuerũt à Virgilio ferruginei,quaſi lugubres: quia puerum, ut eſt in fabulis,caſu interfectum Apollo diu luxit:atq; in eius foliis uelut epitaphium,in ſui doloris perpetuum monumentum inſcripſit, non quia uerè floris color ſit ferrugineus:eſt enim is,in quem mutatum ferunt aduleſcentulum,purpureus. De hyacintho in literatum floſculum tranſformato fecimus hoc,

Nil opus elogio redimire, aut flore ſepulchrum:
Ipſe ſibi flos eſt, elogiumq; puer.

Eodem modo cœlum uocatur ferrugineum, hoc eſt nubilum & triſte: atque apud eundẽ Virgilium, ſol caput ſuum nitidũ in morte Cæſaris texit ferrugine, quaſi colorem ſe induit lugenti aptum: ut tanti uiri cædem ſol ipſe lamentari uideretur. Nec alia ratione Charontis nauiculam dixit ferrugineam, q̃ quoniam ea una loco Sandapilæ, mortuos omnes ueſpillo indefeſſus tranſuectat.

RVFVS CAP. VII.

NOn eundẽ eſſe rufum, atq; rubrũ, ex hoc intelligi poteſt, ꝙ recte dicit̃ ſanguis ruber, rufus non recte. Rurſus barbã & capillũ Aenobarbi rubrũ ueteres non dixerunt: ſed modo rufum, rutilũ modo, qui idẽ eſt. Quin & canes immolabãt Romani ſacerdotes, nũq̃ rubras uocatas, ſed quas nũc rufas nũc rutilas appellabãt, ad placandũ caniculæ ſydus, frugibus inimicũ. Ex quo manifeſtũ eſt rufum rutilũq; eundẽ eſſe, id quod ex antiquis etiam aliqui docent. E canis igit̃ colore ſatis noto, atq; e multorũ barba, & capillo, cuiuſmodi ſit color rufus, apparet. Hũc ruſtici in armentis robũ, giluũq; olim dixerũt, atq; etiã heluũ, ut uini genus eſt quoddã inter rufum albũq;, nulli non cognitũ: quod quoniã ceraſi colorẽ refert duracini, *ceraſolum* aliqui dicũt Italiæ populi. Sed & burrhã iidem appellabãt uitulã, quæ roſtro eſſet rufo. At homo burrhus eſt, qui prãſus, cibo & potione rubet: hunc aliq etiã rubidũ uocãt. Inuenit̃ & rubeus, etſi aliq nõ indocti uocẽ nõ eſſe Latinã monuerint: cũ tñ apud authores nõ malos ex uuis nigris fieri uinũ forte legat̃, e rubeis autẽ ſuaue. Necnõ bos rubeus probet̃. Verbũ eſt omnino ruſticũ, nec prorſus idẽ color eſt, qui & ruber, ſed ad eum proxime accedit. Quid ꝙ ruſſeus etiã legit̃: negat quidã

e uetuſtis

ꝑ uetuſtis grammaticis dici poſſe, ruſſum iubet, ex quo pannus eſt ruſſatus, Vtrunq; certe Latinum eſt, ſed aratoris magis quã oratoris: habent enim & ſua uerba qui ruri uiuunt, urbanis nonnullis inaudita. Ruſſeũ equum dicunt illi, qui non plane ruſſus eſt, ſed aliquãto minus ruboris habẽs, idem fere uidetur. Hic autẽ, quoniã quaſi cruentato ſimilis eſt, hodie *ſaginatus*, quaſi ſanguinatus uulgo nominatur: quanuis huius nominis nonnũquam equi albeſcant.

RVBER CAP. VIII

RVbrum maxime indicat animantium ſanguis, & quo lana inficitur, coccus: granum id à noſtris uocatur, unde ueſtis eſt coccina, nulli ignota. Oſtentat tamẽ hũc colorẽ præ cæteris rebus liquor purpuræ, cuius adeo gratus eſt color, ut ſiquid paululum habeat ruboris, modò uiſu ſit illud non iniucundũ, purpureum ſępe dicatur, ut ſunt uiolæ, & uaria florũ genera: quin & candidus, is enim quoq; oculos remorat̃, à poetis uocatur nõnunquã purpureus. Nam & olores purpureos dixit Horatius, & niuem ipſam purpuream Albinouanus. Inuenitur & blatteus poſitus pro purpureo. Non pręterẽudus eſt color uiteis frondibus arefactis ſimillimus, & idcirco xerampelinus Græce dictus. Vſurpant hanc uocem Latini: certum enim uitis genus adulto iam autumno pampinis rubet uelut cruentatis, unde nomen colori inditum eſt, Roſa ab omnibus nunc dicitur *ſicca*. Atrabapticas ueſtes eo colore infectas, quoniam in eo purpura nigreſceret, aliqui appellauerunt. De ea re fabellam excogitatam his uerſiculis fui complexus,

Cæderet immeritæ uitis dum crura, cecidit
  Ipſe ſua: & dira cæde Lycurgus obit.
Vnde prius uiridis, rubet hoſtis ſparſa cruore
  Illæſo uitis ſtipite, & ulta nefas.

ROSEVS CAP. IX

IVcundiſsimus omnium eſt color roſeus, atque humano corpori, ſi id formoſum eſt quàm ſimillimus. Itaque os, ceruicem, papillas, digitos roſeos poetæ dicunt: id eſt candidos, rubore ſanguinis penitus diffuſo cum uenuſtate: iſq; color proprie eſt quem communis ſermo *incarnatum* uocat. Refert enim maxime omnium pueri nitorem ac uirginis: roſam nō Mileſiam intelligo, quæ nimis purpurea ardere quodāmodo uidetur, nec rurſus albam: ſed quæ utrinque decorē accepit, & quia corpus hominis imitatur, quod lingua uernacula carnem appellat, eadem id genus roſarum incarnatum nominauit. Cicero colorem hunc ſuauem dixit.

PVNICEVS CAP. X

A Phœnicibus color phœniceus, puniceus quoq; dictus flagrat, uelut uiola flammea: atq; ita à multis olim purpura uocata fuit uiolacea, hodie penè nomē ſeruat: nam *Paonacius*, quaſi puniceus dicitur, etſi aliqui uocem hanc uernaculam à pauonis colore factā uolūt. Phœniceū uero alium ab hoc palma (quæ phœnix Grece eſt) à ſe nominauit. Color hic in equo, ut iā diximus, maximè laudatur, qui modo ſpadiceus, baius modo, badius etiam & balius, uariis nominibus uocatus eſt. Termites enim palmarum cum fructu ſpadices, & baia Greci dicunt: unde equus ab equiſonibus appellatur baius.

FVLVVS CAP. XI

EX omnibus maxime lucet fuluus, quem multa iactant, orichalcum in primis, aurū, ipſæq; etiā ſtellæ:

Quas non extinguunt uenti, non nymbus aquoſa
Nube cadens: celſa ſemper ſed luce coruſcant.

Quare Tibullus proprie ſydera fulua appellauit.
Eſt & aureolæ ſpecies arenæ, quam fuluam dixit Virgilius

lius:& genus quoddam aquilæ ab Ariſtotele maximè celebratum, colore etiam fuluo. Qui ſi obtuſus quodammodo eſt, atque obſcuratus, uocatur rauus. Iamq; ſic Horatius lupam appellauit, cuius colorem noto magis uerbo plerique omnes fuluum dixerunt. Tradũt aliqui rauos oculos, quos in cane & ariete laudat M. Varro, inter cæſios eſſe & flauos.

Ornat ſæpe color hic flauus uirginum, ac puerorum capita: atq; in maturis frugibus ſemper elucet, necnon pro pulchro frequenter poſitum uidemus.

At luteum nihil æque oſtentat, ac flos calthæ & geniſtæ, ouiq; etiam uitellus. Croceo eſt hic perquam ſimilis, ſed lucidior aliquanto: ab antiquis flammeus quoq; dictus, quoniam eo flaminis uxor flaminica utebatur. Poteſt hoc loco pallidus poni, ac luridus: mortui color eſt hic horribilis, ipſiuſq; mortis, ut poetę dicunt, & Plutonis. Ille nõnunq; uel gratus in homine, atq; amabilis.

VIRIDIS CAP. XII

CVIuſmodi ſit color uiridis, ſuppeditat exemplum herbarum multitudo, quarum tanta eſt uarietas, ut cum earum uis ſit infinita, nulla tamen æque, atq; ex iis aliqua prorſus uireat: ſed omnes inter ſe diſcolores uideantur, id quod in reliquis omnibus coloribus apparet. Quare ſi minus eſt hic albus aut niger, quã ille: non idcirco nomen albi amittit, aut nigri. Ex auibus autem inſignis eſt hoc colore pſittacus, auis inde à quibuſdam uiridis appellata, & qua nihil lætius eſt, ſmaragdus: maxime quoq; lucet uiriditas in genere quodam ſcarabei, cuius ipſe meminit Ariſtoteles. Is quoniam dorſum habet, nota quadam aureola ſic litum atq; illuſtratũ, ut lunæ ſpeciem exiguæ ſuſtinere uideatur, non inuenuſte à nobis Coſentinis equus lunæ nũcupatur. Fecimus hoc

iam pridem de ſcarabeis iocoſum epigramma.
Paruula Siſyphio gens condemnata labori,
Quas figula ipſa facit, fertq; refertq; pilas.
Pars nigra, ut Aethiopũ manus uſta coloribus horret,
Regia pars uiridi picta colore nitet.
Parua micat cuius dorſo nota, magna minutis
Si conferre licet, luna puſilla uelut.
Dixit equum lunæ hinc cognomine Brutia tellus.
Quòd ſi bellator ſic nituiſſet equus,
Illo capta foret non una Semiramis, eſſent
Centauri & plures, quàm genus eſt hominum.
Egregius eſt inter colores, qui uirent, praſsinus, multorum carminibus collaudatus, nunc uiride porrum ab infectoribus uocatur.

EPILOGVS CAP. XIIII

Libet epilogum addere, uarietatem propriè de coloribus dici, ex quo ueſtis uaria, diſcolor eſt, diuerſisq; coloribus conſuta. Diuiſam nunc omnes uocant, & equus uarius nõ totus uel candidus uel niger, ſed his aliis'ue coloribus diſtinctus: ſic & cœlum uarium, cuius partes ſerenæ interlucent, partes nubilę triſtantur. Atq; alium ſæpe pro alio, ſi inter eos affinitas eſt, colorẽ uſurpant poetæ, ut lumen Mineruæ flauum dixit Virgilius pro glauco, quo uenuſtatẽ quoq; eſſe in oculis deæ oſtẽderet: quemadmodum amictum Tyberis, cuius aquam alibi flauam appellauit, glaucum idem eſſe cecinit: eſt enim inter hos colores ſimilitudo & quaſi uicinitas. Sic ut iam dictũ eſt, albus pro pallido, ac cœruleus pro ſubuiridi poeticè ponitur, proq; etiã ſubnigro, multiq; prę terea inuicẽ cedunt. Ex omnibus uerò maximè contrarij ſunt albus & niger, quare nihil æquè apparet atq; in alba papyro atramentũ. Vtebantur ueteres, quod nunc
etiam

etiam ſeruatur, quum librorum titulos notarent, colore puniceo, in honorem memoriamq́; Phœnicum, quos literarum tradunt fuiſſe inuentores. Sunt etiam è coloribus aliqui incerti, qui intuentium oculos fallunt, ut eſt cœli nitor, quum tenebroſum quidam autument, illu ſtratũ radiis ſolaribus cyaneum uidetur, ut iris, ut quas ſuſpicimus nubes nonnunquam igneſcere, ut mare ipſum, quod præter cœruleũ, modo atrũ horret, modò uireſcit, interdũ etiã flauũ, rauumq́; ſe oſtendit, aut ſpecie quadã purpuraſcit uiolacea. Non idẽ quoq; decor in collo cernitur colũbæ & pauonis, unde aues ſæpe dicuntur uerſi colores, quale eſt ſerici genus ſatis notũ, quod è diuerſis partibus ſpectanti, non eundem offert coloris leporem.

Diſcolor autem non modo pro uario ſumitur, ſed ſi quid eũdem colorem uelut radios quoſdam diffundit, ut, Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit. At decolor is dicitur, ex cuius ore color defluxit, & exanguis relictus eſt, atque idcirco pro deformi capitur & nigro, ut decolor Indus: nam concolorem eiuſdem eſſe coloris nemo ignorat. Ad hæc colores bifariam diuidũtur, nam auſteri uocabantur reliqui omnes, præter minium, purpuriſſum, cinnabarim, armenium, chryſocollam, indicum, quos floridos dixerunt. Sed hæc pictores uideant, quibus olim in uſu tantum erat melinus color, candidus. Silaceus, qui inter cœruleos nominatur, Sinopis genus rubricæ, & atramentum. Quidam etiam ſuaues dicti ſunt, ut flauus, purpureus, candidus, in primis roſeus: humanis autem oculis nihil uenuſti hominis colore ſuauius uidetur. Ineſſe uerò coloribus ſuauitatem, præter quàm quòd ſenſus ipſi iudicant, egregij Latinitatis authores oſtendunt, M. Cicero & Virgilius Maro, quorũ alter ſuauẽ hominis colorẽ dixit, ab altero

ſuaue rubens hyacinthus uocatus eſt. Alij triſtes ſunt & lugubres, uelut atrum eſſe dicimus, pullum, ferrugineum, & cœrulei ſpeciem. Quin ut uidentur, ſic ſordidi etiã aliqui dicti ſunt, ut de quibus locuti ſumus, ſuaſus & impluuiatus: iis enim rei ut miſericordiam apud iudices captarent, ſe deturpabant. Talem quoque fuiſſe ueſtitum Charontis oſtendit, cum inquit Virgilius,

Sordidus ex humeris nodo pendebat amictus.

Iam uerò colores partim nominati ſunt à locis, ut Puniceus, Tyrius, idemq; Sarranus. Purpurei ſunt hi, Indicum, Sinopis, Melinus, Hiſpanus, Bæticus, Mutinenſis, de quibus dictum eſt. Coloſsinus à Coloſſo urbe in Troade, ubi lana inficitur, florem referens cyclamini, quod tum rapum, tum terræ malum, ac tuber uocatur, à nobis Coſentinis terrigena. fulget flos ille inter candorem & purpuram. Partim à metallis nuncupati ſunt, ut plumbeus, ferrugineus, argenteus, aureus. Sed à plantis nomen acceperunt cõplures, ut præter phœniceum, id eſt palmeum, ac xerampelinum, Buxeus eſt qui pro pallido ſumitur: pallet enim præ cæteris buxea materia. Roſeus præterea hyacĩthinus, in quo purpura lucet ſubnigra. Hyſginus ab hyſge herba: coccinus, & utrique ſimilis ſandycinus. Violaceus qui & ianthinus, ex quo tyrianthinus, è purpura ut nomen indicat, factus, & uiola. Additur his croceus. Vnde crocotula ueſtis genus, ut à calta caltula: à byſſo lini genere tenuiſsimo byſsina: erantq; hæ omnes luteæ, ſed byſsina penè ut aurum fulgebat. Fuit in uſu ueſtis à citri ſimilitudine, citroſa dicta. Et quædã coloris candidi, papauerata à Lucilio Satyrico, cum eam, ut probrum, Torquato obieciſſet, nominata. Inuenitur quoque Galbia ueſtis alba à Galbano. A maluæ itẽ floſculo color eſt molochinus, ut à Pu-

nicæ

nicæ etiam flore balauſtinus. Virentis quoque porri folia nomen ex ſe, ut iam diximus, fecerunt praſsinum. Multi præterea ab animalibus uocati ſunt, ut ceruinus, murinus. Atque hi colores ſunt in equo notiſsimi. Muſtellinus, de quo Terentius. Ictericus, qui regio morbo laborat, à colore galguli, quam Græci auem icteron dicunt. Luteus eſt hic admodum. Cygneus, idemq; Latinè olorinus, id eſt candidus, ut contrà coracinus, niger. Aſcribunt & his oſtrinus, conchyliatus, muriceus, purpureus, ab Hercule ut fabulantur, primū inuentus. Feci paucos de ea re choriābos, quos uiſum eſt hic ponere.

Errat dum bibulis Herculeus littoribus canis,
Nantem fortè uidet ſpumifero gurgite purpuram:
Aggreſſusq; ferox corripuit uiſcera mordicus.
Mox paſtus rediit commaculans gramina ſanguine.
Quē Tyro ſimul ac pulcra uidet (nāq; erat hęc comes)
Prolutum roſeis candida ſic ora coloribus,
Alciden alloquitur, Non alio munere te ſequar,
Quàm ſi picta mihi palla rubens huic ſimilis datur.
Quod nunc per ſpolium terrificæ te rogo belluæ,
Inuictæq; manus robora, per tela ſonantia,
Non ignota auibus nubila translata fugacibus,
Da ferre hæc (poteris nam omnia) nec te tenuit maris
Circùm fuſa palus, heſperidum quo minus aurea
Ferres munera. Sic brachiolis fata reuinciens
Robuſta implicuit nympha procax colla tenaciter.
Paret uictus amans blanditiis Amphitryonius:
Nactusq; exanimē, quā expuerat iam mare, purpuram,
Infecit tyrio primus ouem murice candidam.

A rebus denique diuerſis nōnulli colores dicti ſunt, ut igneus, flammeus. Sic orbis nitorq; ſolis ab Attio & Catullo appellatus eſt. Quare color ſolis, & quia ita apparet

paret,& ex illorum authoritate flãmeus proprie poteſt uocari. A cœlo,ut iam principio dixi,cœruleus eſt. Marinus,& thalaſsinus à mari:ab unda cymatilis & cymatius:idemq; eſt in iis omnibus color. Quinetiam ab arcu pluuiarũ nuntio, arquatus eſt nominatus. Hyalinus, qui & uitreus,niueus,marmoreus,lacteus, eburneus, q̃ dictus fuit cognomẽto propter candorem corporis Fabius quidam. Amethyſtinus præterea,ex quo tyriamethyſtus in uſu fuit olim. Sandaracinus, flammeus eſt is, quibus etiam impluuiatus,ſanguineus,atque herbidus adduntur. Cæreus item, piceus, cinereus,ut cardui genus eſculenti à colore, Cinara uocatum. In hoc autem carduo eſſe etiam aliquod ipſius uirtutis ſimulachrum, pauci,quos hic ſubieci,declarant uerſiculi.

Vt uallatus acutis
Circum frondibus horret,
Intus ſed tamen abdit
Dulcem carduus eſcam:
Cœlo miſſa ſereno
Sic uirtus,puer aſpris
Ambit ſentibus ipſam
Iucundam ambroſiam Diis.

A ſpumis quoq; & maculis,ſpumeus eſt & maculoſus:atque ij equorum ſunt etiam colores,ut à guttis guttatus:cuiuſmodi præter equos, canes uidentur nonnulli ſagaces, quos à muſcarum ſimilitudine muſcatos dicunt,uelut equus ſcutulatus à ſcutulis:quem ab exiguorum pomorum ſpecie, pomulatum uocant equiſones, & ſi orbes ſunt latiuſculi,rotatũ. Videtur ad extremum natura amare cœruleũ:eo enim,ut initio diximus,mare colluſtrauit,ac cœlum ipſum:quod nunquam ſtellis fulgentibus ornaſſet,niſi eadem quoq; fuluo maximè de-

lectaretur

lectaretur. Sed quia uiciſsim uidemus terram, aut uiriditate conueſtiri, aut eo ornatu ſpoliatam, pullam eſſe, aut etiam candore niueo contegi: uiridem, pullum, atque album naturæ gratum eſſe nemo poteſt dubitare. Nigra inſuper eſt nox: nigri ſunt Indi, atque Aethiopes. Gaudet igitur rerum mater colore nigro: quam à rubro nihil abhorrere, hominum, ac cæterarum animantium ſanguis facilè declarat.

LIBRI DE CO-
LORIBVS
FINIS

INDEX TAM GRAECARVM QVAM LATINARVM DICTIONVM

quæ in his quatuor libellis explicantur.

AVli Hirtij locus paginis 24.37.
Abolla, pagina 220
ἀκάτιον 89.121
acanthion 177
acapna ligna 238
ἄκατος 90
accincti 184
accūbendi mos 294
acernæ menſæ 292
ἀκροστόλιον 43.119
acroteria 147
actuaria 87
actuariolum 88
αἰχμαλωτινῆς 134
æra uetera 298
æratæ naues 69
æs Corinthiū & Deliacum 287.288
ἀγάλματα & ἀγαλμάτια 254
ἄγκυρα 128
ἀγοραστής 293
Ahenum 26
Alabaſter 283
album 163.311.318
ἀλουργίς 172.199
alueus 104.113.145
Amethyſtiatus 167
amethyſtini & hyacinthini differentia 171
amethyſtinus 167
ἀμίς 286
amiculum 222
amphimalla 219
ἀμφηρικὸν ἀκάτιον 91
amphitapa 218
ampulla 283
Anademata 285
anaxyrides 235
anchora & anchoralia 128
ἀνδρεῖον 193
anſerculus 130.146
antenna 119.145
ἀντόρειται 126
ἀνθιναὶ ueſtes 199
ἄνθλος 113
anthracinus 311
Aperta nauis 32
ἀπόγεια λύσασθαι 129
ἀποσαλεύειν 129
ἀπόφορος 193
appiani locus 88
ἄφρακτα 24.88
aptæ naues 46
aquilus color 311
Archetypa 297
argo 11
ἀργυρολόγοι 136
ἄρμενον 122
arquatus 322
artemon 121
artolagani 261
ἄρτος ναυτικός 118
Asbeſtinum 176
aſyntheta 271
Ater 310
athenæi locus 281
atrabapticæ ueſ. 315
attalicæ 182
Aurea ueſtis 181
αὔτανδρος ναῦς 136
auſteri colores 319
αὐτόφορτος ὁλκάς 136.137
BAbylōicæ ueſtes & ſtragulæ 282
badius 316
bæticus 312
baius 316
βαλαντιοκλέπται 275
βαλάντιον 228
βαλαντιοτόμοι 274
balauſtinus 321
balius 316
baltheus 230
bapt. Aegnatius 183
Biremes celeres 25
biremes leues 25
biremis 17.24
biſsina 320
Blateus col. 178.315
blauus 308
Bombyces & bombycina 180
Brachæ 236
brachati 236
Bubali 282
buccinum 165
budæi laus 188
bulbus lanifer 177
bulla 197
burrha burrhus 314
buxeus 320
Byſsina & byſſus, 177 & 320
CAcabus 253
Cæreus 322
cæſius 308
calantica 234
calix uitreus 278
calos 145

candens & candidus 311
candidati 187
candys 235
canus 311
canuſinæ lanæ & canuſinatus 160
capedo 259
capital 230
capitia 228
capitolini locus 238
captiua nauis 154
carcheſium 120.145
carina 115.145
cariſtius lapis 176
carruca 243
carteia 166
caſtaneus 163
καταδύειν 128
κατάφρακτος 56.88
κατασκοπικαὶ 92
cataſcopium 93
κατάστρωμα 115
125 & 145
καθαρὸν 195
catinus 248
catonis fides 223
& frugalitas 208
caudex, caudicæ 142
cauſia 204.224
Κέλης 10.93
κελήτιον 94
celetizōtes pueri 95
κελευστής 118
celoces 71
centaurus 130
cēturipina nauis 32
κέραια 119.120
cercuri 95
ceruicalia 295
ceruinus 321
Χαλκέμβολοι 69
χαλκώματα 69.288
chara, charopos 310
χειριδωτοὶ 209
χειρόμακτρα 176
& 177
χεύματα 251.290
χλανίσκος 130.131
& 146
χιτὼν λινοῦς 176
χιτὼν πλατύσημος 215
χιτὼν περιπόρφυρος 195
χιτώνιον ἐχέσταρκον 210
χιτὼν σχιστός 216
χλαῖνα 221
chlamys 203
χλανίς 221
chriſendetæ 256
Cibila 290
ciceronis locus 88
cidaris 232
cinctura, cīctus, cingulum 229
cinereus 322
κίταρις 231
citreæ menſæ 292
citroſa 320
Claſsis 154
claui purpurei 215
& 251
clauus 135.145.215
clauatæ ueſtes 183
Coa ueſtis 180
coactilia 237
coccina 175.315.320
κόκκος βαφική 175
coccus 172.315
codices 142
cœlius 162.308
cœna ueteribus 294
cœruleus 162.164
& 307
cœſius 162
Colorum diuiſio 319
colorum nomina unde ducta 320
colores incerti 319
colores lanarū præcipui 161
de colorib. 162.307
coloriæ ueſtes 313
coloriſcæ faſciolæ 311
coloſsinus 320
colum niuariū 274
columba 145
comagenū unguentum 279
comœdiæ togatæ & palliatæ 190
concha 269
cōchyliata ueſt. 170
conchyliatus 321
conchylium 165
concolor 319
conſcēdere nauē. 158
conſtrata nauis 33
κοντωτὰ 110
κῶπαι 125
κωπηλατεῖν 125
κωπήρης 88
coracinus 321
κόραξ 132
corbis 145
corbita 83.145
corinthium æs 287
cornua 120.145
coruſcatio 164
Κρατῆρευ 46
κριοί 130
croceus 320
crocomagma 282
crocota & crocotarij 165
κροκώτιον 165
κροκωτός 163
crocotula 163.320
κρωσσοί 283
κρούεσθαι πρύμναν 116
cruſtæ, cruſtarij 256
cryſtallus 270
Cubilia uiatoria 158

culcitræ ſubalares, pag. 295
Cyaneum 308.319
cybea 81.83
κυβερνήτης 147
κύκλοι 251.290
cygneus 321
cylibantum 290
cylindri 269
cyllene 135
cymatilis 162.322
cymatius 322
cymba 85.105
cyna 234
cyrbaſia 232
DAnais na. 12
Δεκήρης 41
decolor 319
decuſſare & decuſſis 271
deliaca ſupellex &
deliacum æs 288
δελφινοφόροι 136
deltaria 273
demoſthẽis locus 76
deprimere 138
deſcendere ad naues 138
detergere, defringere remos 125
διδυτέρα πράττεσθαι 290
Diadema 233
diadematus Metellus 235
διάζωσφαι 237
dibapha 166
δικωπία 105
δίκροτος ναῦς 24
δίηρες πλοῖον 24
διπυχαϊκή 112
diſci 290
diſcincti 184
diſcolor 318
Δωδεκάσκαλμον πλοῖον 94
dolo 122
domeſtica tunica 212
Δρύοχος 113.145
Dulciaria 290
EBurneus 322
εἰκοσήρης 41
εἰκόσορος ναῦς 14
ἐκτραπεζώματα 293
ἕδη θεῶν 254
ἠλακάτη 120
elenchi 269
Emblemata 256
ἔμβολος 69
Endromis 217
ἐνήρης 45
ἐννήρης 41
ἐννυρήθρα 286
ἐπακτροκέλης 94
ἐφαπτίς 203
ἐφεστρίς 202
ἐφόλκιον 104
ἐπιβαίνειν 138
ἐπιβάθρα 87
ἐπίδρομος 122
ἐπίνειον 135
ἐπωτίς 128.145
ἐρέται 126.147
ἐρετμός 125
eriophoron 177
ἐριόξυλον 177
ἐρυθρός color 161
ἐσχαρεύς 118
ἐσθής 157
ἐξομίδιον 208
FErculum 249
Ferrugineus, 163 & 313
ferruminatio 246
Fibulæ uxoriæ 299
Flammeus 317.321
flauentes comæ 161
flauus 161.317.318
fluuiatiles naues 101
Fœminalia 236
fori 113.116.146
foriculi 116
Fulgor 164
fuluus color 161 164 & 316
furuus 311
fuſcus 164.311
GAlerus 231
galbia 320
gallia togata 192
gallicæ 224
gaulus 84.85
gauſapia penula 226
Gellij locus 86
Giluus 314
Glaucus color 162 164 309 318
Graues naues 81
grauia nauigia 87
Gubernator 147
guttatus 322
HArpagones, pag. 132
ἁλίας 95
ἁλιευτικὸν πλοῖον 56 & 86
ἅρπαξ 132
ἑδώλια 114.115.146
heluus 314
hepteres 39.41
herbidus 322
ἑρμονίς 80
heteromalla 219
hexeres 39
ἱμάτιον 195
ἡμιόλιος ναῦς 47
ἡμιολίαι 71.47
Hippagines 75
ἱππαγωγαί 75.76
ἱππηγοί 75
hiſpanus co. 312.320
ἰσός 121
ἴσιον 122
hiacynthius 163.320
hiacynthina ueſ. 171
Hodœporica ue. 158

ὁλκοὺς 81.82
ὅλκειον 285
holoſerica ueſtis 178
ὁπλιταγωγός 83
hyalinus 322
hydria 279
ὑπηρετικαὶ 87
ὑποσκαλμός 112
ὑσγινοβαφῆ 87
hyſginum 175
hyſginus 320
IAnthina ueſ. 171
Iacynthinus 320
Ictericus, icteros 321
Ignis 16
igneus 321
Impluuiatus 315.320
Incruſtare 256
inhibere 116
inſitæ picturæ 183
inſtita 227
inſtructa nauis 46
inſuaſus 315
interſcalmium 112
interula 210
ἴον 171
ἰπνολεβήτιον 264
Irinum 280
ἱστός 120
LAbacioriſtus, pag. 283
lacerna 222.228
lacteus 322
læna 221
lagena & laguncula 287
lanarum genera & colores 160.161
lances 251
lances uariæ 246
laſana 286
latera nauis 115
latus clauus 212
Λεκάνη & Λεκανίς 251
lecti triclinij 294
lembus 91
lenunculus 85
leucophæos 311
Λύκνος 285
λῃστρικὸν πλοῖον 71
Liburnicæ naues 25 27 28 29
ligna acapna 258
limbus 227
lineæ ueſtes 176
lintres 101
liuidus 311
Longæ naues 10
lorica linea 185
λοπὰς & λοπάδιον 265
λουτήριον 259
Luridus 317
luteolus 164
luteus color 162
Λύσασθαι τὰ ἀπόγεια 129
MAκρὰ πλοῖα 13
Μάχιμοι 126
maculoſus 322
magis 249.290
malabathrum 2
malluuium 259
malus 120.145
malum terræ 320
μανδύη 226
manicatus 210
mantilium uſus 296
manus ferreæ 132
margaritæ 266
marinus 322
marmoreus 322
martellata uaſc. 252
martha ſoror Bayfij 179
matella 286
matellio 287
mauri 292
Medica ueſtis 180
megalenſis purpura 168
melinũ 280.319.320
melitites 262
menſæ 290.291
menſæ antiquorum non opertæ 296
menſæ ſecundæ 290
μετὰ δεῖπνα 290
meta molendinaria 244
Miliarium 264
mitra 250
Modiolus 298
molochinus & molochinarij 165.320
μονήρης ναῦς 16
monima Mileſia 255
μονόκροτος ναῦς 16
monopodia 295
μονοχίτων 211
monoxylæ lintres, pag. 104
moreus 164
Mulierum Rom. priuilegia 197
mulſum 261
murices 170
muriceus 321
murinus 321
murrhina 269
muſcatus 322
muſtelinus 321
mutinenſis 312
μυριοφόρος ναῦς 136
μυωπάρων 71.72
NArdinũ 280
Natiuus 312
nauales ſocij 127
naualia 135
ναυαρχίς 70
nauicella 85
nauicula 111
nauigiolum 111
nauigium 110.111

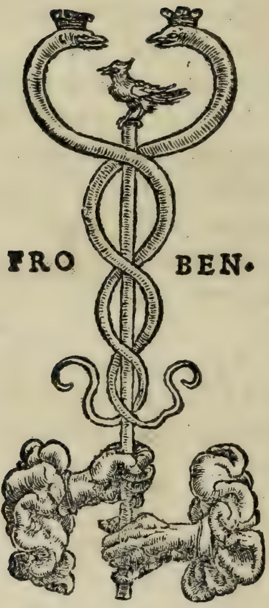
nauium partes 112
nauium nomenclaturæ 136
ναῦς 111
ναύσταθμος 135
nautæ 147
τὸ ναυτικόν 134
nautilos piſcis 28
Νεώρια 135
νεώσοικοι 135
Νηίτης στρατός 134
Νικομήδης 80
niger 163 310 318 323
nimbus uitreus 278
niſæa 135
niuariū, colum 274
niuea aqua 275
niueus 322
Νόμος πυθικός 106
Ὀβελίσκοι, pag. 263
obſonator 293
obſones 293
ὀκτήρης 41
oculus 145
œdia calciamēta 283
œnomeli 261
ὀλκεῖον 259
olla 263
olorinus 321
oneraria nauis 80.83
onyx 233
opiferi funes 145
ὄψον 293
Ora 145
oram ſoluere 129
orbes 251
orbes Mauri 292
ὄρθιος νόμος 116
Oſtrina ueſtis 163
oſtrinus 321
ὀθόνη 122.218
οὐρήνη 286
PAlearum nauis 84
πάκτωνες 101
palla 217
palla Gallica 216
palliatus 216
pallidus 164.317
palliolatus 216
pallium 214
palmata toga 199
palmata tunica 213
paludamentum 201
panathenaicum 280
papauerata 320
paraſemon 130.145
παρασύρειν θαρσῶς 126
paropſides 252
patella 251
patina 249
patina Aeſopi & Vitellij 249
πειρατικαί 71
πέλυξ, πέλυς 259
pellenæ & pellenicæ 222
pelluuium 259
pelues 259
πεντεκαιδεκήρης 42
πεντηκόντορος 15
πεντήρης 37
pentiremis 37
penula 224.225
penula gauſapīa 226
penula ſcortea 225
penulā ſcindere 225
περίλευκον 195
περίζωμα 237
περιθωρακίδια 219
περίνεως 126
περιπόρφυρος 169 194 & 195
περίτρητον 112
pes 124
petaſati, petaſus 235
φαινόλης 226
φαινομηρίδες 215
φάσκωλον 237
phaſeli 73.136
phiala 265
phialium 265
phœniceus 162.316
phœnicea tunica 213
φοινικίς 172.203
φορτηγικὸν πλοῖον 83
φορτηγός 80.82
φρουρίδες & φρουροῦσαι 136
φυλακίς 78
φύραμα, φυρᾶν 118
φυράσαι 118
piceus 322
picta toga 199
pictæ ueſtes 184.199
πηδάλιον 146
pileati ſerui 231.232
pileus 230.232
πιλίδιον 230
πιλίον 230
πίναξ 251.290
piraticæ naues 71
piſcatoria nauis 85
piſtris 79
Plaga, plagula 234
πλάτα 126
πλευραί 112
Plinij locus 32 172 177 250 265 & 267
πληρώματα 126
πλοῖα λεπτά 236
πλοιάριον 111
plumbari 242
plumbei 188
plutarchi locus emaculatus 118.142
ποδεῶνες 125
pollucis loci 120 251 & 253
polymita 184
pompilos piſcis 28
pomulatus 322

pontones 77
πόρεια 77
πόρια 76
πορφύρεις 172
πορθμεῖα 78.89.101
πορθμός 78
ποτάμια πλοῖα 101
πούς 124
Præcingere 185
prædatoriæ n. 70.71
præſidiaria nau. 78
prætexta 168.194
& 200
prætextati 194.198
prætoria nauis 70
praſinus 318.321
preſſus 311
πρίσις 79
proaries 261
ꝓcīctū teſtamētū 187
promulſis, & ꝓmul-
ſidiaria uaſa 261
πρόπλοι νῆες 92.136
προφυλακίδες 136
propugnatores 123
πρῶρα 116.145
πρωράτης 117.147
proreta 117.147
πρωρεύς 117.147
πρόσκωπος 126
prymneſia 145
πρύμνα & πρύμ-
ναν κρούεσθαι 116
πύρσανος & πύρ-
φόρος 264
Pterna 20.145
Pullus 312.323
puluini 295
punica nauis 29
puniceus 316.320
puppis 116
pura toga 192.194
purpuræ īuētio 164
purpuræ pretiū 166
purpureus 164.315
Πυργοῦχοι 123
pyræus 135
Quadræ 251
quadrās 188
quadriremis 32
quinquunx 271
quīqueremis 37.78
Rapū terræ 320
rara, ralla 312
ratis 106
rauus 317
Remi 125.145
remiges 126.147
remulco trahere 76
repoſitoria 259.293
reſtis, reticulū 230
ῥίψ 104
rhodiæ naues 29
rhytum 211
Rica 230
Robus 314
roſeus 316.320
roſtra 119.145
roſtra, templum 70
roſtratæ naues 69
roſtrum tridens 145
rotatus 322
Ruber 162.315
rubeus 314
rubidus color 162
rudentes 145
rufus color 162.314
ruſſatus, ruſſeus &
ruſſus 314.315
rutilus 162.314
Saccularij, ſaccu-
lus, ſaccus 274
ſagatus 220
ſaginatus 315
ſagulum 220
ſagum 219
in Salo eſſe 129
σάλοι 129
σάμαινα 136
ſamſucinum 280
ſandaracinus 322
ſandycinus 320
ſanguineus 322
ſarra, ſarrana 167
& 320
ſartago 263
Scalmus 112
ſcapha 86.104
σκαφίδιον 105
ſcaphis 286
ſcaphium 105.286
σκάφος 105
σκευοφόρος 81
ſchedia 104.106
ſcortea penula 225
ſcutulatus 322
ſcutulatū textū 160
ſcypphus 297
Seleucides trirem. 80
ſenecæ locus 142
ſentina 113
ſeres, ſerica 178
ſericum 180
ſericum à σὴρ 178
ſextans 271
Sidonia nauis 29
ſigilla 255
ſignum 254
ſilaceus 319
ſindon 218
ſinopis 319.320
σιταγωγός 82
σιτηγός 81.82
Spadiceus color &
ſpadix 162.316
ſpeculatoria nau. 95
ſpeculum 258
ſportula 188
ſpumeus 322
Stola 157.158.227
ſtolati 192
στόλος 134
Strabōis loc. 17.176
στρατιὰ ναυτικὴ 134
στρατηγίς 70
στρατιῶτις 83.136

στρογγύλη ναῦς 13
ſtructor 293
Suaſus 313.320
ſuauis color 316.319
ſubligaculum 237
ſubſerica 178
ſuccincti 184
Sympullum 248
ſyntheſis 192
TArσοί 125
ταρσοὺς ῥάυ-
ειν 125
Tecta nauis 33
τέλειος 193
temo 146
τετρήρης 32
τεύχη 251
Θαλαμῖται & θα-
λαμῖαι 139.140
Θάλαμος & θα-
λάμιοι 141
θαλάμακοι 148
thalaſsinus 32
thericlei calices 278
theriſtra 227
thoraces linei 185
θωράκιον 129
θρανῖται 139.140
θρᾶνος 141
θράνιον ταρσούς 125
thronus 147
θύβη 260
Tiara 231.235
τήβεννα & τήβεν-
νος 186
τήλινον 281
Toga 186
toga picta 168
toga pura 192
togati Hiſpani 192
togatulus & toga-
tus, togula 187
τοίχαρχος 118
τοῖχος, ὁμώνυμος
καὶ δέξιος 112.113
toralia, tori 294
Trabea 199
trabearũ geuera 201
trachelus 120.145
tragemata 290
τραγοί 130
tranſtra 125
τράπεζαι 290.293
τραπεζονόμος 293
trapezophora 259
τριακοντήρης 41
τριακόντορος 15
τριάρμενος 122
τρίβων 222
triclininm 29
triens 27
τριηρημιολία 47
τριήρης 31
τριηρικόν 135
tripatinum 250
tripes 293
triremis 31.78
τρισκαιδεκήρης 41
triũphalis ueſtis 200
τρόπις 113
τρωγάλια 290
trua & trulla 258
trulleum 258
Tuber terræ 320
tunica 168.186
tunica coccina 214
tunica domeſtica 212
tunica media 210
tunica palmata 213
tunica phœnicea 213
tunica, camiſia 210
tunicæ 208
tunicæ mãicatæ 209
tunicatus 184.211
turres 145
turritæ naues 62
Tyrianthinus 320
tyrium 320
tyrius & tyriame-
thyſtus 167.322
Varius col. 318
Vectoriana
uigia 87
uelum 121
uela dare, ducere, fa-
cere, pandere. 123
uerſicolores 319
uerucula 263
ueſtis appellatio 157
& 228
uexillum 174
Viatoria ueſtis 158
uinaria nauis 84
uiolaceus 320
uiridis 162.164.317
uiriolæ 299
uitiles naues 102
uitreus calix 278
uitreus color 322
uitta 234
Vndulata ueſtis 162
unguentorum diffe-
rentia 279
urceolus, urceus 275
urinal 286
XErampeli-
nus 315
ξύλα καύσιμα 258
ZOna 228
ζωστήρ 230
ζωσταί 205
Ζυγῖται 139.140
ζυγός, ζύγιοι 141

a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, x, y, z, A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q. *Omnes duerniones: præter s & F, N & P, qui terniones.*

ERRATA, *pag. 60. lin. 5. trieremioliæ. 282. 9. les eſſe. 10. buffalo uocant.*

BASILEAE APVD HIER. FROBENIVM
ET NIC. EPISCOPIVM ANNO
M D XXXVII

Special 90-B
V 1400
101
B15
1537

THE GETTY CENTER
LIBRARY